

IV. ÖĞRENCİ KURULTAYI

22-23 Kasım 2008
Ankara

ISBN- 978-9944-89-830-0

YAYINA HAZIRLAYAN

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
Karanfil Sk. 28/12 Kızılay / ANKARA
TEL: (0312) 444 1 966 FAKS: (0312) 418 51 98
www.zmo.org.tr zmo@zmo.org.tr

BASIM

Özdoğan Matbaa Yayın Hed. Eşya San. Tic. Ltd. Şti.
Matbaacılar Sitesi 558. Sokak No:29 İvedik OSB
Yenimahalle ANKARA
TEL: (0312) 395 85 00

1000 Adet Basılmıştır. Kasım 2009

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Ekrem KÜN / Kurultay Düzenleme Kurulu Başkanı	7
Dr. Gökhan GÜNAYDIN/TMMOB ZMO Başkanı	9
Prof. Dr. Ahmet ÇOLAK/A.Ü. Ziraat Fakültesi Dekanı	11
Mehmet SOĞANCI/TMMOB Başkanı	13

I. OTURUM: ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ - I 15

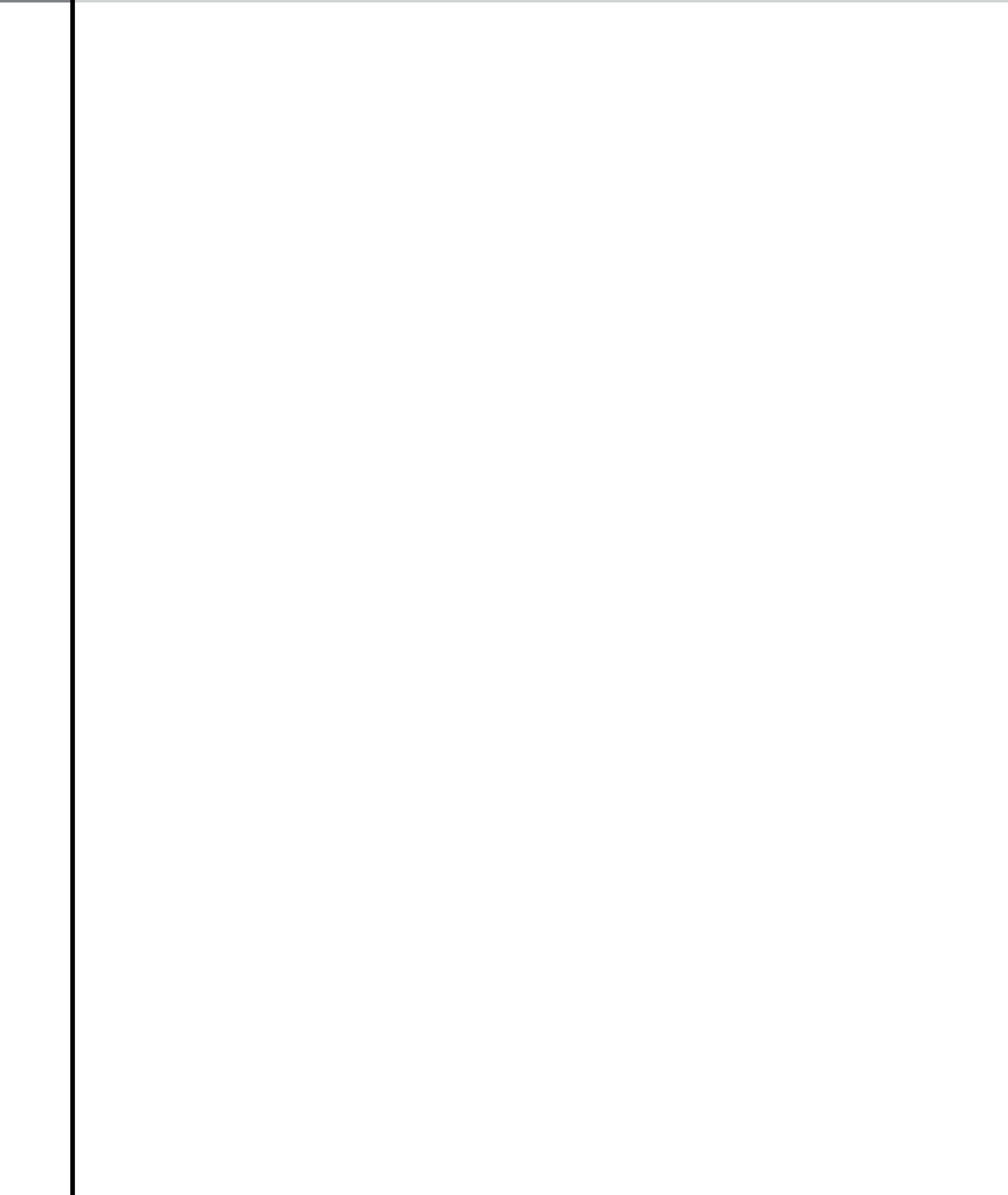
Türkiye’de TİGEM Gerçeği ve Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü Örneği <i>Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	17
Kahramanmaraş TİGEM İşletmelerinin Geleceği <i>Sütçü İmam Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	23
Dünden Bugüne Tıgем Ve Bir Özelleştir (Me!) Örneği: Boztepe <i>Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	27
Ceylanpınar TİGEM'in Dünü ve Bugünü <i>Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	37
TİGEM Hatay Tarım İşletmesi Müdürlüğü <i>Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	45
Tekel'in Özelleştirilmesi <i>Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	53
Toprak Koruma Yasası: “Koruyor muyuz Yoksa Amaç Dışı Kullanımı Kolaylaştırıyor muyuz?” <i>Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	59

II. OTURUM: SU ÜRÜNLERİ ve BALIKÇILIK SEKTÖRÜ - I 65

Turizm Tesisleri ve Aktivitelerinin Denizsel Ekosistem Üzerine Olan Etkileri <i>Akdeniz Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	67
Denizde Ağ Kafeste Balık Yetiştiriciliğinin Çevreye Etkisi ve Offshore Kafeslerinin Önemi <i>Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	75
Denizlerde Yapılan Su Ürünleri Yetiştiriciliğinin Çevreye Olan Negatif Etkileri <i>Karadeniz Teknik Üniversite Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi</i>	81
Melek Balığı Yetiştiriciliği ve Üretim Sorunları <i>Süleyman Demirel Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	91
Türkiye’de Yasa Dışı Balık Avcılığı, Sorunları ve Çözüm Önerileri <i>Muğla Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	97
Kültür Balıkçılığının Ülkemizdeki Durumu ve Çevresel Etkileri <i>Mersin Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	105

III. OTURUM: ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ - II	111
Tekel Kanyak Fabrikasının Özelleştirilmesinin Çanakkale'nin Sosyoekonomik Durumuna Etkileri	113
<i>Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Tekel içki/sigara fabrikalarının özelleştirilmesi	119
<i>Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Sigara Fabrikaları ve Yaprak Tütün İşleme Tesislerinin Kapatılması ve Özelleştirilmesinin Samsun Tarımı ve Ekonomisine Etkileri	127
<i>Ondokuzmayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Tekel ve Sigara Sanayinde Özelleştir(me)	131
<i>Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Tekel Sigara Fabrikasının Kapatılmasının Akhisar ve Çevresine Etkileri	147
<i>Celal Bayar Üniversitesi Tütün Ekspertiği Yüksekokulu</i>	
Tütün Yetiştiriciliği ve TEKEL'in Özelleştirilmesi	157
<i>Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Tekel İçki ve Sigara Fabrikasının Özelleştirilmesinin Adana Bölgesine Sosyo Ekonomik Etkileri	161
<i>Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
TEKEL'in Özelleştirilmesinin Türkiye Tütüncülüğüne Etkisi	167
<i>Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
IV. OTURUM: SU ÜRÜNLERİ ve BALIKÇILIK SEKTÖRÜ - II	173
Balık Çiftlikleri ve Çevreye Etkileşimi	175
<i>Çukurova Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	
İzmir İli Balık Çiftliklerinin Çevre İle Etkileşimi	179
<i>Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	
Doğu Karadeniz Bölgesinde Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Bölgeye Sosyo-Ekonomik Katkıları	185
<i>Rize Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	
Ülkemizde Nesli Tükenme Tehlikesi Altında Olan Bir Balık: Mersin Balığı (Acipenseridae)	193
<i>İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	
Kültür Balıkçılığının ve Çevre	199
<i>Mustafa Kemal Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi</i>	
Kültür Balıkçılığı	209
<i>Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
V. OTURUM: ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ - III	215
Şeker Fabrikalarının Kapatılması ya da Kamu Yararına Çalışma İlkesinin Yerine Kar Amaçlı Çalışmasının Bölgenin Tarım Ekonomisi, Sosyolojisi ve Mesleğimize Olan Etkileri.	217
<i>Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Eskişehir Şeker Fabrikasının Bölgeye Etkisi, Özelleştirme Sürecinin Olası Etkileri	225
<i>Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Göller Yöresinde Şeker Pancarı Yetiştiriciliği ve Kota Uygulamalarının Etkisi	231
<i>Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Özelleştirme Sürecinde Şeker Fabrikasının Erzurum İlindeki Yeri ve Önemi	239
<i>Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Çay Kur İşletmelerinin Kapatılmasının ya da Kamu Yararına Çalışma İlkesinin Yerine Kar Amaçlı Çalışmasının Bölgenin Tarım Ekonomisi, Sosyoloji ve Mesleğimize Olan Etkileri	245
<i>Ordu Üniversitesi Ziraat Fakültesi</i>	
Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi	250
Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi	251

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Ekrem KÜN

Kurultay Düzenleme Kurulu Başkanı

Ziraat Mühendisleri Odası'nın sayın Genel Başkanı, sayın Yönetim Kurulu, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı, 19 Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı ve değerli öğretim üyelerimiz, Şube - İl Temsilcilerimiz, sevgili öğrenciler! Dördüncü Öğrenci Kurultayı'na hoş geldiniz. Dördüncüsünü gerçekleştirmekten büyük mutluluk duyuyorum.

Birazcık geriye gideceğim, süremiz az olduğundan, kısa konuşacağım; çünkü bunları da bilmek sanırım uygun olur. Acaba nereden başlayarak buraya geldik? 2005 yılında Birinci Öğrenci Kurultayı'nı tasarlarken, benim kişisel olarak bazı kuşkularım vardı. "Bu karda-kışta öğrencilerimizi yurdun değişik bölgelerinden buraya getirebilir miyiz? Herbirinin ara sınavları, dersleri, yoklamaları var; buna nasıl yol bulabiliriz, bu görüşme ve düzenlemeleri nasıl yapacağız?" biçiminde sorular kafamızda oluşmaktaydı. O yıllarda henüz ne bizim, ne şubelerimizin ne de hocalarımızın yeterli deneyimi vardı, böyle bir girişimi gerçekleştirmek için. Ama Oda'mız, Oda yönetimi kesin bir tutarlılıkla, bu kurultayların sürdürülmesi yönünde karar verdi ve bu görevi bizim sürdürmemizi istedi. Biz de bunu içtenlikle isteyerek kabul ettik.

İlk yılın bocalama ve güçlükleri başarıyla aşılabildi. Bugün gerek illerdeki sayın Şube Başkanlarımız, gerekse öğrencilerimiz ve ilgili öğretim üyelerimizle öğretim kurumlarımız, böyle bir kurultayın çok yerinde, gerekli ve yararlı olduğuna inandılar ki bizi; bu uzatılan meslektaş elini büyük istekle sıktılar. Doğaldır ki biz de hazırlıklarımızı hem öğretim etkinliklerinin aksamaması, hem de kendi öngörülerimizin gerçekleşmesi yönünde yapmaya çalıştık.

Bugün ilk 2 yılda, özellikle birinci yıldaki, daha sonra da giderek azalan güçlük ve sorunları aştık. Ama sonra öyle bir duruma geldi ki, bu hazırlıklar, bu düzenlemeler ZMO Yönetim Kurulu'nun neredeyse otomatikçe bağlamış kendiliğinden programlandığı; doğrusunu isterseniz bize de fazla iş düşmediği bir aşamaya geldi. Bundan da mutluluk duyuyorum. Aslında her birimiz için önemli bir olay olan bu etkinlik, doğrusu ODA yönetiminin onlarca, belki yüzlerce etkinlikleri içinde, önemsediklerinden bir tanesiydi. Vurgulamak isterim ki Yönetim Kurulu'muz, büyük istek, sabır ve özveriyle çalışmaktadır ve yıllardır bu böyle sürüp gitmektedir. Kendilerine başarılar diliyorum. Doğrusunu isterseniz ben de bu yaşında gençlere uymaya çalışıyorum. Sizlerin de aynı anlayış ve beklentilerle, bu ağabeylerinizi, ablalarınızı, meslektaşlarınızı izlemenizi temenni ederim..

Bu kurultay, ülkemizin 30-35 öğretim kurumundan 200'ü aşkın katılım ile belirlenen 54 oturumlu olarak programlandı. Program içinde konular, hem tekdüzelikten kaçınmak, hem de ortak ilgiyi yakalamak bakımından seçenekli olarak ortaya konuldu. Bir oturum, tarımsal üretimin ekonomisi ve stratejisine yönelikken, öteki oturum su ürünleri, balıkçılık, tütün teknolojisi gibi değişik alt dalların konularına yaklaşma biçiminde, izlenmesi daha kolay ve ilginç duruma getirilmeye çalışıldı.

Burada birçok kuruluşun adlarını, onlara teşekkür borcumuz gereği, kısaca sıralamak istiyorum: Ülkemizdeki 20 Ziraat Fakültesi'nin tümü katıldı. Bunlardan henüz öğrencisi olmayan, yeni açılan 2 tanesi (Iğdır ve Kayseri Seyrani Üniversitesi Ziraat Fakültesi) gözlemci olarak katıldı. Öteki fakültelerimiz ise şunlardır:

Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Aydın

Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Antalya

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Ankara

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Erzurum

Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Çanakkale

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Adana

Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Diyarbakır

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi- İzmir

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Tokat
Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Şanlıurfa
Sütçü İmam Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Kahramanmaraş
Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Hatay
Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Tekirdağ
Ondokuzmayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Samsun
Ordu Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Ordu
Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Eskişehir
Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Konya
Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Isparta
Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Bursa
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi- Van
Akdeniz Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Antalya
Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Çanakkale
Çukurova Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Adana
Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- İzmir
İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- İstanbul
Rize Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Rize
Mustafa Kemal Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Hatay
Mersin Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Mersin
Muğla Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Muğla
Süleyman Demirel Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi- Isparta
Karadeniz Teknik Üniversitesi Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi- Trabzon
Celal Bayar Üniversitesi Akhisar Tütün Ekspertiği Yüksek Okulu- Manisa

Edirne'den Ardahan'a derdik daha önce, şimdi Iğdır'dan taa Namık Kemal Üniversitesi'ne kadar, Sinop'tan Antakya'ya kadar gerçekleşen tüm katılımlar için gerek bu fakültelerin öğretim üyelerine, gerekse öğrencilerine yürekten teşekkür ediyorum, bu kısa süreli yoğun programda Ankara'da mutlu olmalarını ve iyi izlenimlerle dönmelerini diliyorum.

Bu etkinliklerimizden sonra yarın, Büyük Önder Atatürk'ün Anıtkabirini ziyaret edeceğiz. Ondan sonra da serbest program var. Bu fırsatı değerlendirerek, bu mevsimde buraya gelmenizden büyük mutluluk duyuyoruz. Bu katılımın bundan sonra da süreceğini umuyoruz. Hepinize tekrar hoş geldiniz diyorum, hepinizi içten sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Dr. Gökhan GÜNAYDIN

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı

Türk Mühendisler ve Mimar Odaları Birliği'nin değerli Başkanı, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültemizin değerli Dekanı, Kurultay Düzenleme Kurulu Başkanımız ve çok değerli Hocamız, sevgili öğretim üyeleri, ODA'mızın Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyeleri, Şube Başkan ve Yöneticileri, İl Temsilcileri ve çok sevgili öğrenci arkadaşlarımız... Sevgili Ekrem KÜN Hocamın da belirttiği gibi biz ODA olarak birçok etkinlik düzenliyoruz. Bunları yapmak zaten doğal görevimiz. Bunların içerisinde hiç kuşquamız yok ki en anlamlısı, en önemlisi, yarına atılan bence en önemli adım Öğrenci Kurultayları...

Ziraat Mühendisleri Odası, 1954 yılında kuruldu ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne bağlı diğer odalarla birlikte 1954 yılından bu yana yürüyüşüne devam ediyor. İlk Öğrenci Kurultayımızı 2005 yılında yaptık. Bugün 4 üncüsünü gerçekleştiriyoruz. Keşke 14 üncüsünü, 24 üncüsünü yapıyor olsaydık... Ancak 4 üncüsünü gerçekleştiriyor olmak da çok önemli. Çünkü arkadaşlar, sizler mezun olduktan sonra hem bu ülkeye olan görevlerinizi, hem sektöre olan görevlerinizi, bir dayanışma, örgütlenme duygusu içerisinde bu odanın içerisinde yapmaya başlayacaksınız. Ziraat Mühendisleri Odası içinde yalnızca ziraat mühendisleri değil, su ürünleri mühendisleri, bütün teknolojisi mühendisleri ve balıkçılık teknolojisi mühendisleri de örgütlü. Bugün itibarıyla üye sayımız da yaklaşık 44 bin. Dolayısıyla oldukça geniş bu topluluğu, belirli ve doğru bir amaca yönlendirebilmek, bu çalışmalarını organize edebilmek, eşgüdümleyebilmek yalnızca oda yönetimlerinin değil, hepimizin ortak görevi.

Peki bugün mühendis adayları olan sizler ve sizlerle buluşma mutluluğu yaşayan, faal mühendisler olarak bizler neyi amaçlıyoruz? Arkadaşlar Türkiye hızla nüfusu artan bir ülkedir. 1980 yılında bu ülkenin 44 milyon nüfusu vardı. Üzerinden yaklaşık 28 yıl geçmiş ve yaklaşık 28 milyon nüfus eklenmiş. Yani her yıl aşağı yukarı 700 - 900 bin artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılamakla görevliyiz. Bu görevi köylüyle, üreticiyle beraber yerine getireceğiz. Yani bu ülkede kişi başına milli gelirden en düşük payı alan insanlarla beraber toprağı işleyeceğiz, su ürünlerini üreteceğiz, tütünü üreteceğiz ve bunları gıda maddesi olarak halkımıza sunacağız.

Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, kapitalizm krizi giderek yoğunlaşırken, bunu tarım ve gıda krizi izliyor. Bir grup insan, bir grup ülke daha çok zenginleşirken, geriye kalanlar giderek yoksullaşiyor. O halde biz bu ülkede hem köylüyle - üreticiyle dayanışma duygusu içerisinde onların yaşamını üretme üzerine kurgulayarak, daha ileriye taşımak zorundayız; hem de mühendislik bilimini toprakla buluşturmak ve bunu halktan yana kullanmak zorundayız.

Bütün bunlar söylenildiği kadar kolay işler değil, birlikte başarılacak işler. Birlikte başarmanın yolu omzumuzu, omzunuzun yanına koyabilmeyi bilmekten geçiyor. İşte arkadaşlar bugün sizin bu çabalarınızın başlangıcında olduğunuz bir yaşam evresinde, ODA'yı sizlere tanıtmayı bir görev bildik çünkü burada bir araya geleceğiz. Burada bilgimizi, duygumuzu, inancımızı ortaklaştıracamız. Bugün bu ODA'nın yöneticileri bizleriz. Ama yakın bir gelecekte başka arkadaşlarımız bu ODA'nın yöneticileri olacak ve bizler de bu ortak amaç için hep beraber davranmaya devam edeceğiz.

Türkiye'nin dört bir tarafındaki fakültelerde okuyorsunuz. Belki farklı illerden oralara gittiniz, oralarda emek sarf ediyorsunuz. İşte bu farklı mekansal özellikleri birleştirebilmek de önemli. Ziraat Mühendisleri Odası'nın Türkiye'nin 81 ilinde 1 Genel Merkezi, 26 tane Şubesi ve 54 tane İl Temsilciliği var. Mutlaka bu illerden birinden geliyorsunuz siz ve mutlaka bu illerden birinde öğreniminizi sürdürüyorsunuz. İşte bugün bizlerle beraber olan Şube Başkanı arkadaşlarımız, İl Temsilcisi arkadaşlarımız sizlerle tanışmak için buradalar. Özetle fakülteyi bitirip, kendi illerimize döndüğünüzde nasıl bir örgütle muhatap olacağınızı, kimleri yanınızda bulmak istediğinizi de burada göreceksiniz, bu de temel amaçlarımızdan bir tanesi.

Elbette bugün bilgiyi paylaşacağız ama Türkiye üzerine birtakım değerlendirmeleri mutlaka yapacağız. Arkadaşlar 72 milyon nüfus var dedik ama nüfusun işgücüne katılımı yüzde 50'nin altında bu ülkede. Yani insanlar çalışmak için yeterince iş bulamıyorlar ve TÜİK'in son saptamalarına göre bu ülkedeki ortalama işsizlik yüzde 9.8 civarında. Ama çok yaman bir çelişki var ki, yükseköğrenim görmüş gençler arasındaki işsizlik oranı, Türkiye'nin genel işsizlik oranını birkaç kez katlıyor.

Bu çelişkinin bir nedeni olmalı! Bir mühendis bakış açısıyla şunu söyleyebiliriz: Yatırım yoksa mühendise ihtiyaç yoktur. Üretim yoksa mühendise ihtiyaç yoktur. Yatırımdan ve üretimden uzaklaştırıldığı için bu ülkede mühendise ihtiyaç azalmıştır. O halde biz yeniden

yatırım, yeniden üretim ve bunu adil paylaşmanın gereğini, altını çizerek dünyaya haykırmakla görevli olan gençleriz. Sizlerle birlikte bunu yapmayı istiyoruz.

Öğrenci Kurultayımızın konusu da işte bu bilinçle seçildi. Türkiye’de tarım işletmeleri, şeker fabrikaları özelleştirme sürecinde. TEKEL özelleştirildi. Topraklarımız önemli ölçüde yabancılara satılıyor. Bütün bu gerçekler neyi ifade ediyor? Üretim mekanlarımız, çalışma mekanlarımız bizlerin elinden alınıyor. Belki şunu düşünenler olabilir, “özelleştirilince ne oluyor ki, önemli olan onun üretime devam etmesi...” Arkadaşlar gerçekler böyle değil. Türkiye’nin yaşadığı tarım alanındaki özelleştirme deneyimi gösteriyor ki, özelleştirilen fabrikalar genellikle kapatılıyor, arsası için satın alınıyor veya üzerine Çanakkale’de olduğu gibi turistik oteller yapılıyor.

Bizim elbette diğer yatırımlara da ihtiyacımız var ama tarım sektöründeki üretim mekanlarını mutlaka muhafaza etmeliyiz. Yalnızca oralarda bizler çalışacağız eğer oralar kapanırsa biz iş bulamayız amacıyla değil, elbette bu temel görevlerimizden bir tanesi. Ama bunun yanında örneğin bu memleketin tohuma, damızlık hayvana ihtiyacı var. Ürettiği pancarı, tütünü işleyeceği fabrikalara ihtiyacı var. Buralarda köylü, işçi, mühendis el ele bir üretim sürecini canlandıracağız. Bunun için bu üretim merkezlerini muhafaza etmemiz gerektiğini, hep beraber birbirimize anlatmak durumundayız.

Sizler geldiğiniz illerde bu tesislere ilişkin saptamaları yaptınız, görüşlerinizi bizlere aktaracaksınız, en sonunda bir genel değerlendirme yapacağız. Umuyorum ki buradan dönerken, “Aslında benim gibi düşünmeyen ama haklılık payı da olan birçok insanla tanıştım” diyebilirsiniz. Bunlar öğrenci arkadaşlarımız da olabilir, öğretim üyesi, hocalarımız da olabilir, bizler de olabiliriz. Kısacası kendi kabuğumuzdan çıkıp, yaşamı ve kendimizi sorgulayabilmek için bir olanaktır öğrenci kurultayları. Elbette bilimsel bir disiplinle beraber olmanın mutluluğunu ve keyfini de yaşayarak bu olanağı hep beraber sonuna kadar kullanalım.

Çok teşekkür ediyorum, hoş geldiniz arkadaşlar.

Mehmet SOĞANCI

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Başkanı

Sayın Dekanım, sayın ODA Başkanım, ODA Yöneticilerim, örgütümüzün değişik kademelerinde görev yapan mesai arkadaşlarım, Türkiye'nin aydınlık yüzü, çok değerli bilim insanları ve şüphesiz, ziraat mühendisliğinde, su ürünleri mühendisliğinde, tütün teknolojisi mühendisliğinde, balıkçılık teknolojisi mühendisliğinde okuyan çok değerli öğrenci arkadaşlarım... Açılış konuşmaları sıkıcıdır ama dikkat ederseniz biz yöneticiler haddimizi biliriz. Çok hoş bir şey yapıyoruz, 4 üncü defa. Bu 2 gün boyunca burada az önce sevgili Başkanın söylediği şekilde görüşlerinizi birbirinize aktararak, bir anlamda Ziraat Mühendisleri Odamızın 50 yılı aşkındır ülkeye dair, insana dair, mesleğe dair biriktirdiği, yol haritalarını çizdiği konularda söz söyleyeceksiniz. Kürsü sizin. Biz onun için az konuşmak durumundayız.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve şüphesiz ODA'mız öğrenci arkadaşlarımıza nasıl bakar? Rus yazar Yevtuşenko'nun sözleriyle bakar. Şöyle yazmış: "Gençlere yalan söylemek yanlıştır, yalanların doğru olduğunu göstermek yanlıştır, yeryüzünde işlerin yolunda gittiğini söylemek yanlıştır. Gençler ne demek istediğinizi anlar. Gençler halktır. Onlara, güçlüklerin sayısız olduğunu söyleyin. Yalnız gelecek günleri değil, bırakın, yaşadıkları günleri açıkça görsünler. Engeller vardır deyin, kötülükler vardır deyin. Varsa var ne yapalım. Mutluluğun değerini bilmeyenler mutlu olmazlar ki. Çocuklar, rastladığımız kusurları asla bağışlamayın, tekrarlanırlar, sonra çoğalırlar."

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve bağlı odaların senelerden beri yürüttüğü faaliyet aslında budur sevgili arkadaşlar. Çünkü bizim mesleğimiz insan odaklı bir meslek. Bizim mesleğimiz bilim ve teknolojiyi insanla buluşturan bir meslek. Bizim mesleğimizin öznesinde insan var. Onun için hem düşüncemizde aydınlık bir Türkiye için, hem yaşantımızda bu mesleğin sorumluluklarını bilerek, sorumlulukların gereklerini yerine getirmek zorundayız. Öylesine de onurlu bir meslek. Şüphesiz sorunları çok olan bir meslek. Üniversite hayatınızda yaşarken bunların çoğuna tanık oluyorsunuz, mezun olduğunuzda bu mesleği icra ederken de bunlara tanık olacaksınız. İşte o noktada hem size, hem de o örgütlü yapıya, yani Ziraat Mühendisleri Odası'na, hem de tabii Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne büyük görev ve sorumluluklar düşüyor.

1954 yılında başlayan serüven bugün, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne bağlı 23 oda ve 300 bin kayıtlı üyeye ulaşmış durumdadır. Yol haritası vardır. Bu örgüt emekten yanadır, insandan yanadır, mesleği icabı böyle olmak zorundadır. Onun için de kendisine çizdiği yol haritalarında bıkmadan usanmadan birtakım etkinlikleri ve eylemlilikleri yapmak durumundadır. Biz meslek alanlarımız üzerinden siyaset yapan bir örgütüz. Kaba bir siyaset yapmıyoruz. Meslek alanlarımız üzerinden ülkeyi tanımlıyoruz, ülkenin sorunlarını tespit ediyoruz ve çözüm yolları öneriyoruz. Bir yandan da şüphesiz üyelerimizin haklarının elde edilmesine, çıkarlarının korunmasına yönelik çabalarda bulunuyoruz.

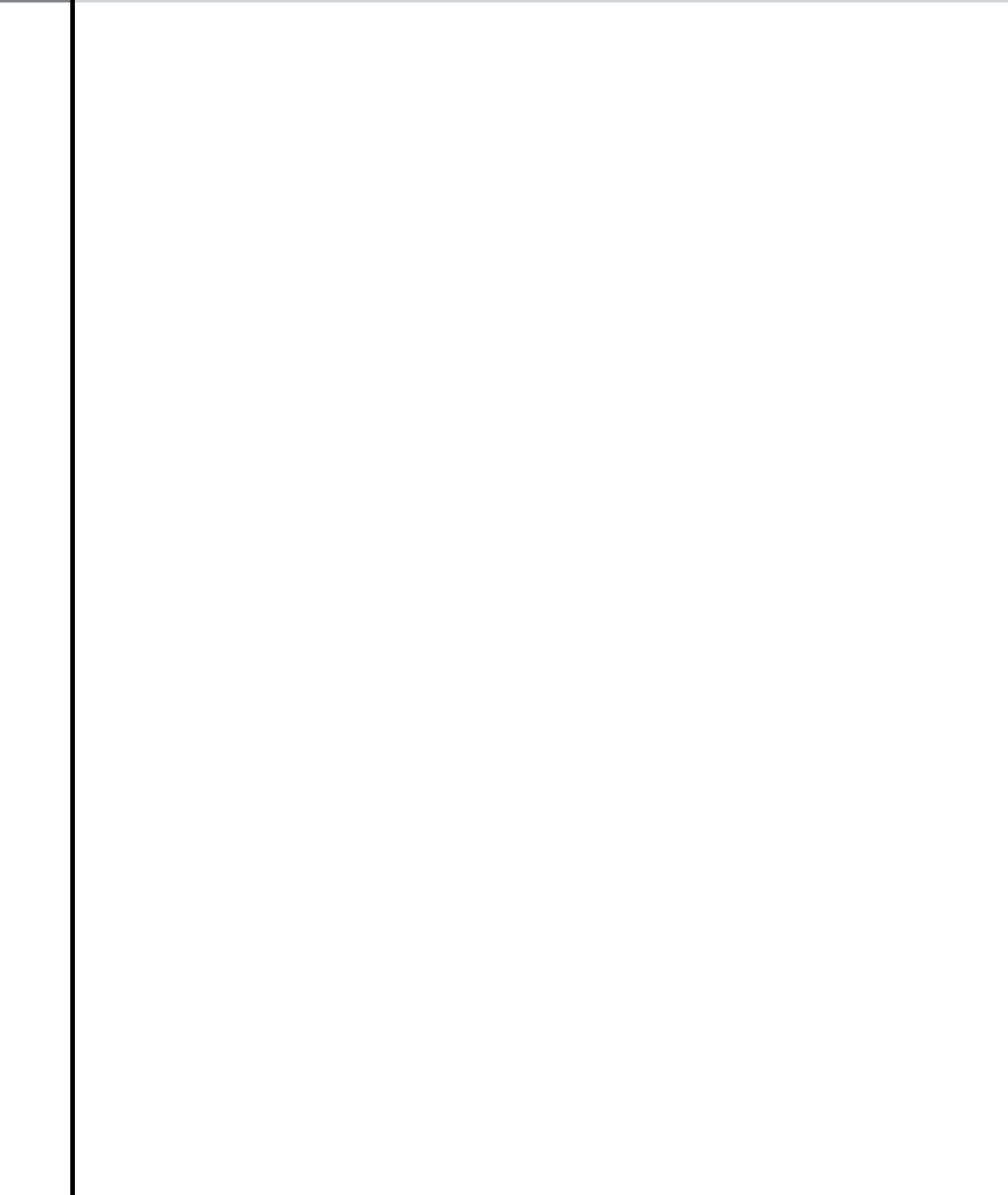
Öğrenci arkadaşlar açısından 1998 yılı önemlidir. 36 ncı TMMOB Genel Kurulu'nda Öğrenci Üyelik Yönetmeliği kabul edilerek, öğrenci üye ile tanışmanın yolunu açmıştır yöneticiler. Çünkü biz biliyoruz ki gençlik geleceğimizdir.

Sevgili arkadaşlar mesleğinizi seviniz. Bu mesleğin insan yararına çok önemli bir pozisyonda olduğunu biliniz, ona göre seviniz ve üniversitelerde mutlaka kendinizi yetiştiriniz. Daha sonra mezun olur olmaz örgütümüze üye olunuz. Şimdi başlattığınız öğrenci üyelik kavramını fiili olarak meşru olarak yerine getiriniz. 10 yıl önce bu salonlarda olanlar şimdi çok odamızın, çok şubesinde yönetimde yer alıyorlar. İki odamızda da öğrenciliği sırasında örgütümüzle tanışan arkadaşlarımız Yönetim Kurulunda bulunuyor.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve bağlı odalarımız bizler onurlu bir bayrak devraldık. Onurlu bir yürüyüş içinde bulduk kendimizi, bu bayrağı dik tutmaya çalıştık ve bu bayrak çok kısa bir süre içinde sizin elinizde olacak. Demek istediğimi aslında Bertolt BRECHT anlatmış. Onu da paylaşarak, sözlerimi bitirmek istiyorum. Şöyle yazmış: "Diyorsun ki, davamıza hayrı yok bu gidişin. Karanlık gitgide, diyorsun, derinleşiyor. Güçler azalıyor, diyorsun, gitgide. Bunca yıl, diyorsun, çalış çabala, sonunda ilk günden daha güç bir duruma düş. Oysa işte düşman her zamankinden daha kuvvetli. Yenilmez gibi de görünür. Biz de hatalar yaptık, bu inkar edilmez. Sayımız yavaş yavaş azalmada. Sloganlarımız orda burada dağınmış. Düşman sözcüklerimizin bir kesimini çarpıttı. Bugüne dek söylediklerimizden hangisi yanlış şimdi? Bir kısmı mı, yoksa hepsi mi? Güveneceğimiz kim var artık? Arta kalanlar mıyız bizler? Geride mi kalacağız kimseyi anlamadan ve hiç anlaşılmadan? Yoksa şans mı gerek bize? İşte senin sordukların bunlar. Ama kimseden bir yanıt bekleme, yanıtını da kendin ver."

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve bağlı odaları hayatı sorgular. Daha yaşanılabilir bir dünya için sorgular, daha aydınlık bir Türkiye için sorgular ve aklında, öznesinde çalışmasını yaptığı insan vardır.

Hepinize kolay gelsin çocuklar...

Prof. Dr. Ahmet ÇOLAK

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği sayın Başkanı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Ziraat Mühendisleri Odası Sayın Başkanı, değerli Kurultay Komitesi Başkanımız, değerli temsilciler, değerli öğretim üyeleri ve sevgili öğrenci kardeşlerim... Öncelikle bu güzel çalışmada aranızda olmaktan duyduğum mutluluğu vurgulamak ve bu olayla ilgili birkaç cümle söylemek istiyorum.

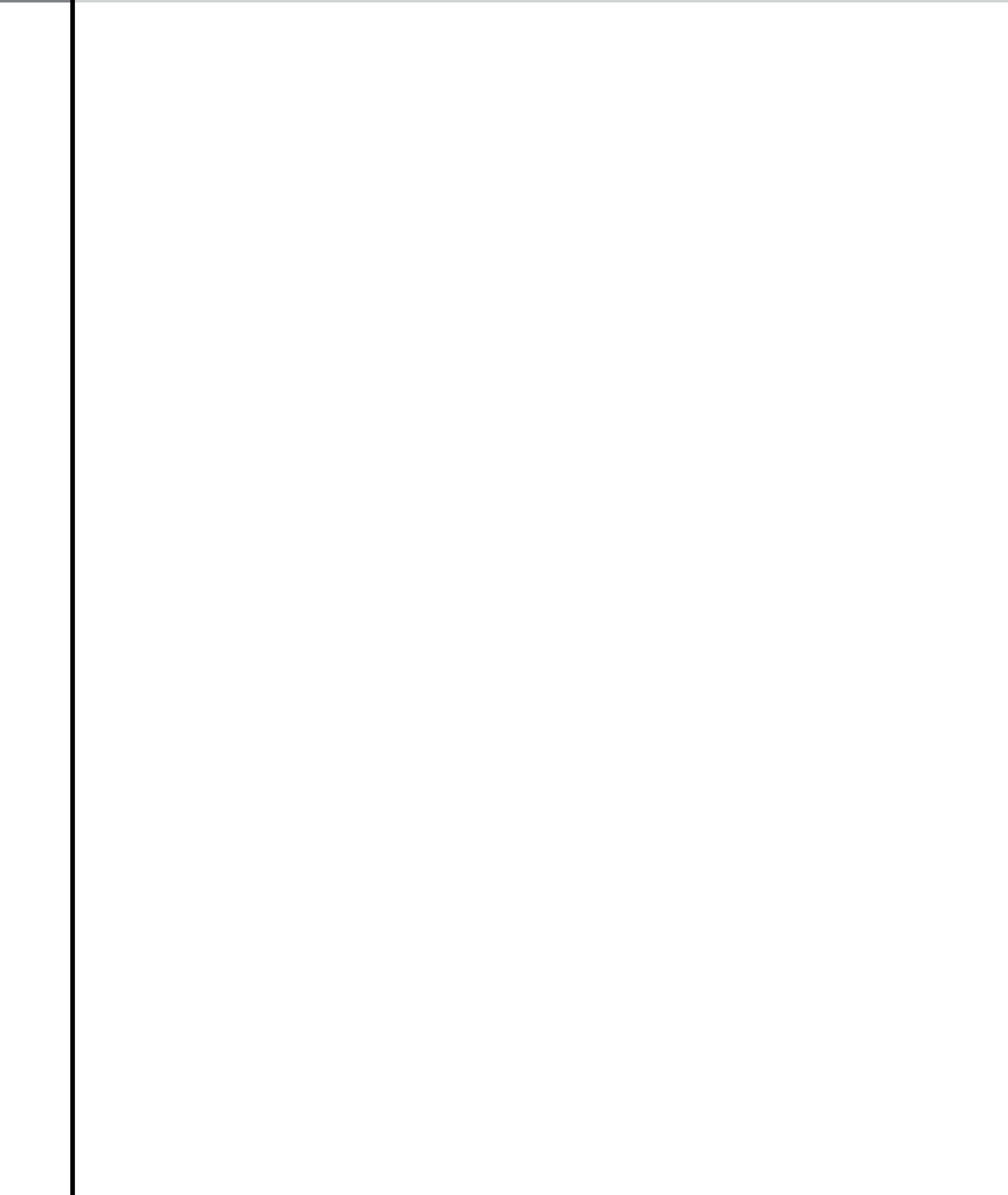
Biz fakülte olarak, 2005 yılında Öğrenci Kongremizi gerçekleştirdik. Buradaki çıkış noktamız -ki bugünkü kurultayla çok paraleldir- öğrencilerimizin meslekle ilgili sözlerini söyleyebileceği bir ortamı yaratmaktı. Çünkü gördüğümüz bir olumsuzluk vardı, öğrencimiz mesleğimizden giderek uzaklaşmaktaydı, mesleki aidiyetini giderek kaybetmekteydi. Bunu değişik toplantılarda, ortamlarda dile getiriyorduk ama bir çözüm bulmak gerekiyordu ve 2005 yılında biz Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde ilk Öğrenci Kongremizi gerçekleştirdik. Tabi bu tarz kongreler, mesleğe sahip çıkışın, mesleği kucaklayışın birer simgesi olmanın yanında, tarıma genç bakışın da bir ifadesidir.

2005 yılındaki ilk organizasyondan sonra 2008 yılında 4 üncüsünü gerçekleştirdik. Kurumsallaştırdık, sürdürülebilirliğini sağladık. Oradaki toplantılarda gördük ki, bizler bilim adamları, bilim insanları olarak birçok kongreyi gerçekleştiriyoruz ama gençlerin tarıma bakışı çok daha canlı, dinamik. Aynı zamanda bizler kadar bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşabiliyorlar. Bu bizi çok etkilemiştir. Ama Ziraat Mühendisleri Odamızı bir şekilde kısıkanıyorum, onlar bizi de aştılar, Türkiye çapında 30'u aşkın fakültemizi burada bir araya topladılar. Belki de söylenebilecek en güzel sözlerin söylenebileceği bir ortamı bize hazırladılar. Bu nedenle başta ODA Başkanımızı, Ekrem KÜN Hocamızı, ODA'mızın Yönetim Kurulu üyelerini, temsilcilerini ve emeği geçen tüm arkadaşlarımı canı gönülden kutluyorum, onlara teşekkür ediyorum.

Tarım üzerine söylenecek çok şey var. Kuşkusuz hepimiz biliyoruz ki doğayla bir mücadele sanatı ama aynı zamanda tarım bir uzlaş, barış kültürü. O anlamda gençlerimizin tüm dünyaya verecekleri çok önemli mesajlar var. Ve elbette Büyük Önder Atatürk'ün emanet ettiği laik demokratik cumhuriyetin sahipleri olarak, meslek alanında söz söyleyecek gençler olarak bugün de burada çok önemli konuları görüşeceksiniz. Programa baktığımda anlıyorum ki, gençliğimiz ülkemiz tarımının sorunlarına hakim ve ülkemizde bir lokma ekmeğe, bir avuç şekere muhtaç olmamak adına, bunu önceden görmek adına söylenecek çok söz var ve gençlerimiz bunun farkında. Bu da bize ayrı bir mutluluk vermektedir.

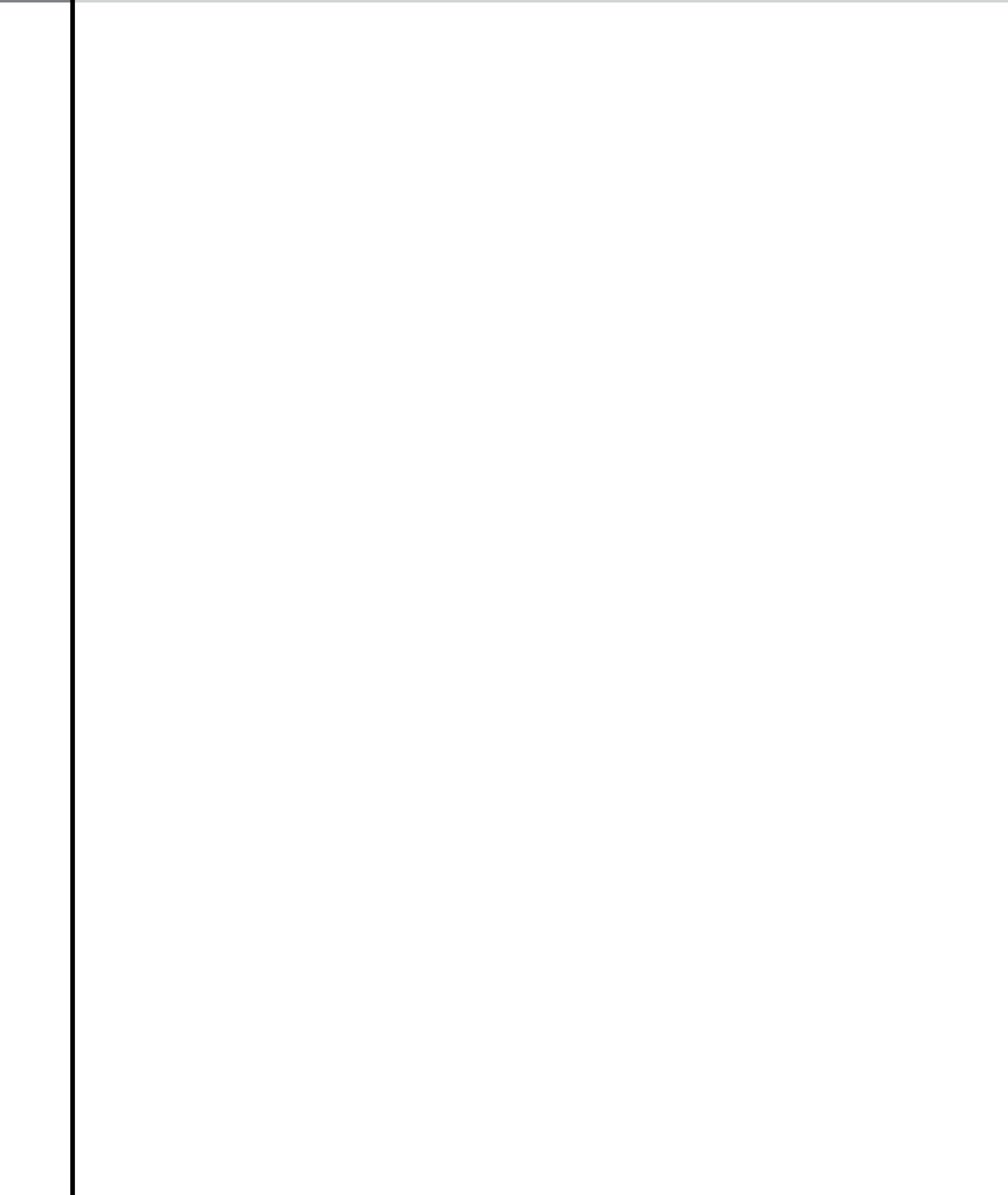
Böyle güzel bir gençlik yetişiyorsa o halde biz üniversitelere düşen de, gençliğimize uygun, mesleğimizi kucaklayan ve önümüzdeki yeniden yapılanma sürecinde bu dinamizmi gören bir yeniden öğrenim yapılanması içinde olmaktır. Bizler de öğretim üyeleri olarak, fakülteler olarak buna söz veriyoruz.

Ben sözlerimi fazla uzatmak istemiyorum. Çok güzel bir kurultay olmasını diliyorum. Hepinize hoş geldiniz diyorum, sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

I. OTURUM

ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ - I

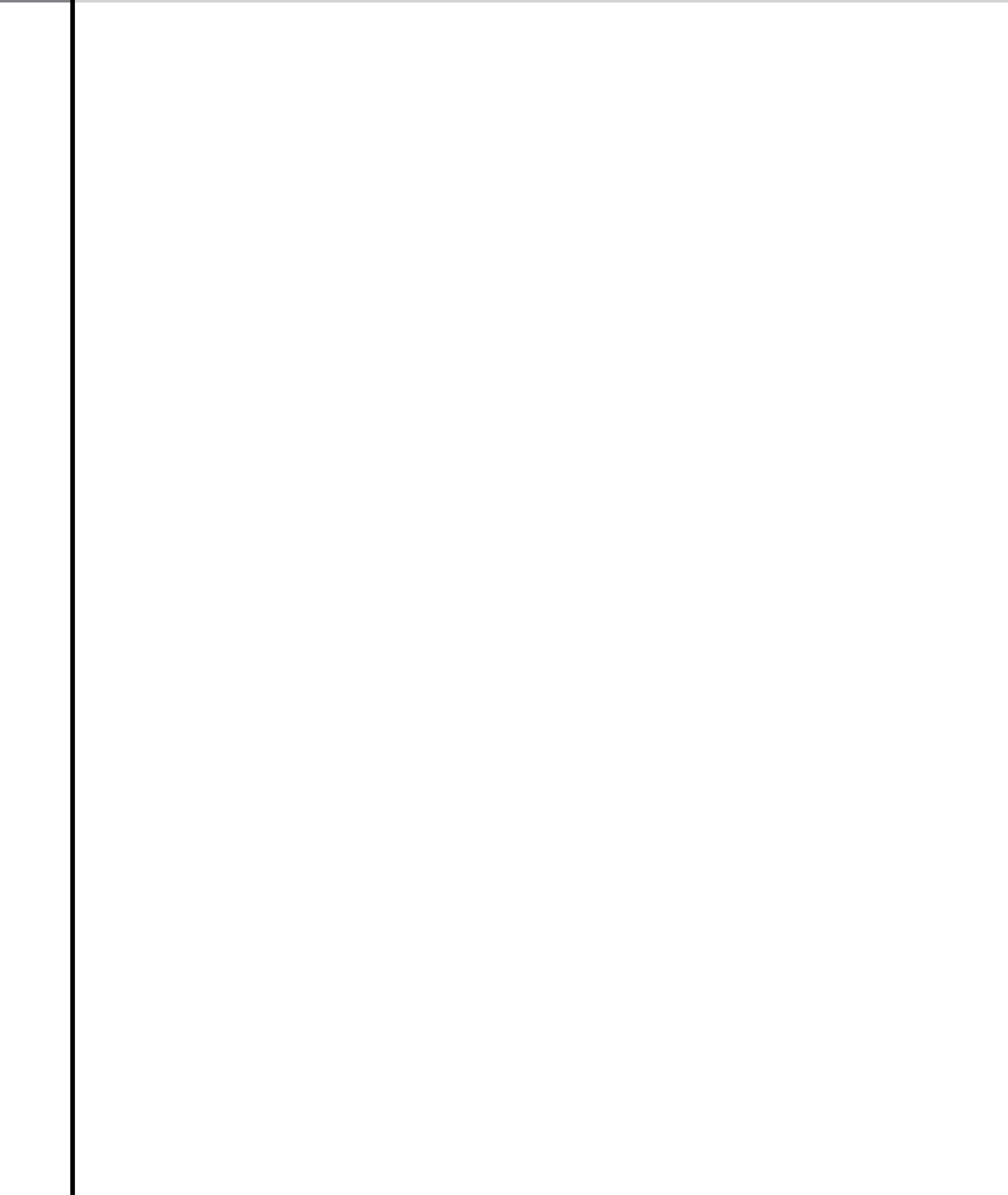
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubunda 2, 3 ve 4. sınıftan öğrenciler yer alıyor. Onlar, Kurultayın ilk sunum yapan okulu...

Can Ahmet ÇEVİK, "Açılışı bizim yapmamız iyi oldu. Heyecanımızı atıp, diğer arkadaşların sunumlarını iyi takip edebildik" diyor.

Gülay ÇANGAL, Kurultayın öğrencilerin özgüvenlerini geliştirdiğini belirterek, "Bilmediğim konularda bilgi sahibi oldum" diyor. Üniversite sınavında tüm tercihlerinin Ziraat Fakültesi olduğunu anlatan ÇANGAL, "Önemi birçok kişi tarafından bilinmemesine karşın aslında Türkiye'nin kalbi tarım. Ziraat Fakültesine girmek zoru başarmaktır" diye konuşuyor.

Can Ahmet ÇEVİK de, "Tarımda yapılacak çok şey var. Bizi çok fırsat bekliyor" diyor.

TÜRKİYE’DE TİGEM GERÇEĞİ VE KARACABEY TARIM İŞLETMESİ MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ

Ömer Çilli, Osman Taner Ünsal, Gülay Çangal, Umut Ahmet Seyrek, Can Ahmet Çevik

TİGEM nedir?

Cumhuriyetin kurulduğu dönemde, Türkiye nüfusunun %80 i köylerde yaşamaktaydı. Bu nedenle devletin ekonomik kalkınmasında tarımın esas olduğu ön görülmüştür.

“Ulu önderimizin Milli ekonominin temeli tarımdır”,

“Köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmalarını için örnek tutacakları verimli, modern, uygulamalı tarım merkezleri kurmak gereklidir” sözleri ile tarımın önemi vurgulanmıştır.

1922 yılından itibaren Mustafa Kemal Atatürk tarafından oluşturulan örnek çiftlikler 1937’de hazineye bağışlanmış ve 1938 yılında bu çiftlikleri işletecek devlet ziraat işletmeleri kurulmuştur. 1950 yılında ise bu iki kurum Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü adı altında birleştirilmiştir.

1983 yılına gelindiğinde, 60 sayılı kanun hükmünde kararname ile çiftçinin tohum, damızlık, fidan ve fide gereksinimi karşılayan Devlet Üretim Çiftlikleri, hara ve inekhanelerle birleştirilerek hizmetin geliştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) kurulmuştur.

Fakat kuruluşundan itibaren geçen 25 yıllık süreçte Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı işletmeler, kendi öz sermayelerini kullanarak kar elde etmeye çalışmalarına rağmen, iktidarların ekonomik politikaları gereği, gelişmeleri ve hatta ayakta kalabilmeleri için gerekli kaynaklar zamanla kesilerek borçlandırılmışlar ve bunlar bahane edilerek satılmaya başlanmışlardır. Tüm bunlara rağmen faaliyetlerine devam edebilen ve kar sağlayabilen sadece birkaç işletme kalmıştır.

Bir Örnek:

Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü (TİM)

14. yüzyılın başlarında kurulduğu bilinen, Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı ordusunun at ihtiyacını ve sarayın hayvansal ürünlerini karşılayan, Cumhuriyetle birlikte Mustafa Kemal’in emri ile hayvan ıslahı ve damızlık hayvan yetiştiriciliği bazında ulusal çalışmalar yapan Karacabey TİM, 1983 yılından beri TİGEM bünyesinde bitkisel olarak da tohum üretimi yaparak Türkiye tarımına katkılar sağlamıştır.

Bursa ili sınırları içinde Karacabey ilçe merkezine 6 km uzaklıkta bulunan işletme, birçok bitkisel ve hayvancılık faaliyetlerinde ürün, tohum ve damızlık üretim etkinliklerini toplam 87.442 da arazi üzerinde sürdürmektedir.

İşletme tarımsal faaliyetleri neticesinde yıllık ortalama 10.000-13.000 ton buğday mahsulü, 4.000-6.000 ton tohumluk buğday, 3.000-3.500 ton tohumluk hibrit mahsulü, 500-700 ton ayçiçeği, 15-20 ton tohumluk ayçiçeği, 50-80 ton tohumluk fiğ üretimi, 3.500-4.000 ton inek sütü elde ederken, 250-300 baş damızlık sığır, 300-350 baş damızlık koyun, 100-110 baş damızlık tay, 200-250 baş damızlık köpek satışı yaparak 2006 yılı bilançosuna göre yaklaşık 16,7 milyon YTL gelir sağlamıştır. 250 kişilik kendi iş gücü haricinde işlerin ve mevsimlerin durumuna göre günlük 40-50 kişilik bir iş gücü ile dönemsel olarak 800-1.000 kişilik tarım işçisini istihdam etmektedir.

İşletme üretim faaliyetlerini yürütürken yöre çiftçisine ziraat teknikleri yönünden örneklik ve önderlik yapmaktadır. Domates ve çeltik ekimi için kiraya verilen arazilerde yapılan üretimler bölgede işsizliği azaltmaya yardımcı olduğu gibi üreticinin damla sulama yöntemini ve çeltik üretiminde yeni teknikleri öğrenmelerinde aracı olmaktadır.

Çiftçiler için tarlalarında hibrit tohumluk izolasyon mesafesini ayarlamak çok güç ve bazen imkansız gibidir. Toplu ve geniş alanlara sahip olan İşletme arazilerinde ise, iç kısımlarda izolasyon sorunu olmamaktadır. Ayrıca Karacabey'de hibrit mısır ekilişlerinin çiçeklenme döneminde esen hâkim rüzgârlar tozlanma ve döllemeyi sağladığından bu yönden bir mikro klima durumundadır. Bahsi edilen izolasyon ve mikro klima nedeni ile Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü arazileri hibrit mısır ve ayçiçeği yetiştiriciliğinde stratejik öneme sahiptir.

Tüm bunlarla birlikte, Karacabey Tarım İşletmesinde Türk Arap Atı ve Kangal köpeklerinin yetiştiriciliği yapılırken bu genetik materyalin muhafazası görevi de yerine getirilmektedir.

Yani işletme, hem sosyal kazanımlar sağlaması hem de tarımsal gelişmeleri çiftçiye ulaştırması bakımından önemli bir pozisyonundadır. Ayrıca az önce de söz edildiği üzere, ana statü ve kuruluş kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirerek yaptığı tarımsal faaliyetler neticesinde 16,5 milyon YTL'den fazla yıllık gelir elde ederek ayakta kalmayı başarmış ender tarım işletmelerinden biridir.

Peki, bugüne nasıl gelindi?

Az önce bahsini ettiğimiz Karacabey TİM örneğinde de görüldüğü üzere aslında TİGEM'e bağlı işletmeler her şeye rağmen hala karlı olarak faaliyet yapmaya çalışan tarımsal işletmelerdir. Ancak, 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar gereği olan özelleştirmelerin önünün açılması için Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin ihtiyacı olan kaynaklar sağlanmayarak, KİT'ler borçlandırılır ve zarar ettirilmeye başlanır. Tabii TİGEM de bu gelişmelerden payını alır.

1984 yılından itibaren, TİGEM yurtiçi ve yurtdışı bankalara borçlandırılıp, bütçeden aldığı pay giderek azaltılarak sermaye yapısı bozulur. Yine 1984 yılında, Dünya Bankası'yla yapılan ikraz anlaşması uyarınca, TİGEM'in kurulma gerekçesi olan faaliyetleri özel sektöre devredilerek, işlevsizleştirilmeye çalışılır. Örneğin Tarım Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması içinde Araştırma Genel Müdürlüğü ortadan kaldırılır ve tohumculukla ilgili çeşitli deneme işleri başka bir birime aktarılır. TİGEM'deki Ar-Ge çalışmalarından vazgeçilirken, tohumluk ithalatı serbest bırakılır. Öyle ki, ithal edilen tohumlar için ayrıca sübvansiyon verilir.

1989 yılına kadar kar eden bir kuruluş olan TİGEM, 1990-94 yılları arasında zararlar kapatır, öz kaynağı görece olarak azalır ve uzun vadeli borç oranı artar.

1994 yılında TİGEM'le ilgili iki gelişme olur. Birincisi, öz sermayesi artırılır. İkincisi, Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olmaktan çıkartılır, İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) haline dönüştürülür. Böylece TİGEM Kamu hizmeti yapan bir kuruluş olmaktan çıkartılır.

Türkiye tarımının önemli yapıtaşlarından biri olan TİGEM yok edilmeye çalışılmaktadır. Çünkü sahip olduğu alanlar ve sahip olduğu potansiyel itibarıyla, şirketleştirilen Türkiye tarımında çokuluslu ve yerli şirketler karşısında ciddi bir tehdittir. Bu tehdidin ortadan kaldırılması isteğine uyan hükümetler; tarım örgütleri, meslek odaları, uzman kuruluşlar ve üniversiteler yerine Ankara'nın 5 yıldızlı oteli Hilton'da 19 Şubat 1999 ve 30 Haziran 1999 tarihinde ulusal ve uluslararası kuruluş ve şirketlerle toplanarak çeşitli kararlar almış ve TİGEM'in özelleştirilmesine de karar vermiştir.

Peşkeşin adı: "Yap-İşlet-Pay ver"

Yüksek Planlama Kurulu 24.12.1999 tarihli karar ile TİGEM işletmelerinin % 15-25 TİGEM ortaklığıyla özel sektöre devredilmesi yönünde bir karar alır. Dönemin Tarım ve Köy İşleri Bakanı bu kararı Türkiye tarımında bir "devrim" (!) olarak nitelendirir. TİGEM'e ait işletmelerinin yapılacak ortaklık sözleşmeleriyle 10-40 yıllığına yerli yabancı ayrımı gözetmeksizin özel sektöre kiralanması kararıyla önce on, daha sonra yirmiyeye çıkartılan TİGEM'in işletmeleri özel sektöre açılır.

TİGEM işletmelerinin özel sektöre devri konusunda çalışmalar sürerken, 2002 yılında çıkarılan Kamu İhale Kanunu'nda % 1 kamu ortaklığı olsa bile alımların bu kanuna göre yapılmasını öngören bir hüküm yer alır ve Dimes şirketi ile ortaklık kurulur.

2003'te TİGEM ortaklığı olmaksızın işletmelerin 30 yıllığına özel sektöre kiralanmasına ilişkin ikinci bir Yüksek Planlama Kurulu kararı alınır.

Ancak daha sonra Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 8 Eylül 2003 tarihli kararıyla TİGEM özelleştirme kapsamına alınarak yetki Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na verilir.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 27 Ağustos 2004 tarihli kararı ile TİGEM işletmelerinin özelleştirilmesinde yeniden kiralama yöntemine dönülür. Ve yedisi 2004 yılında olmak üzere bu zamana kadar 13 TİGEM işletmesi 30 yıl süreyle özel sektöre kiralanır.

TİGEM, ayrıca özel sektör tohumculuk kuruluşları ile ortak üretim yapmaktadır. 2004 yılında 8 işletmede 24 özel şirket ile 13 bitki grubunda 51 bin dekar arazide tohumluk üretimi yapılmıştır.

TİGEM özelleştirilemez..

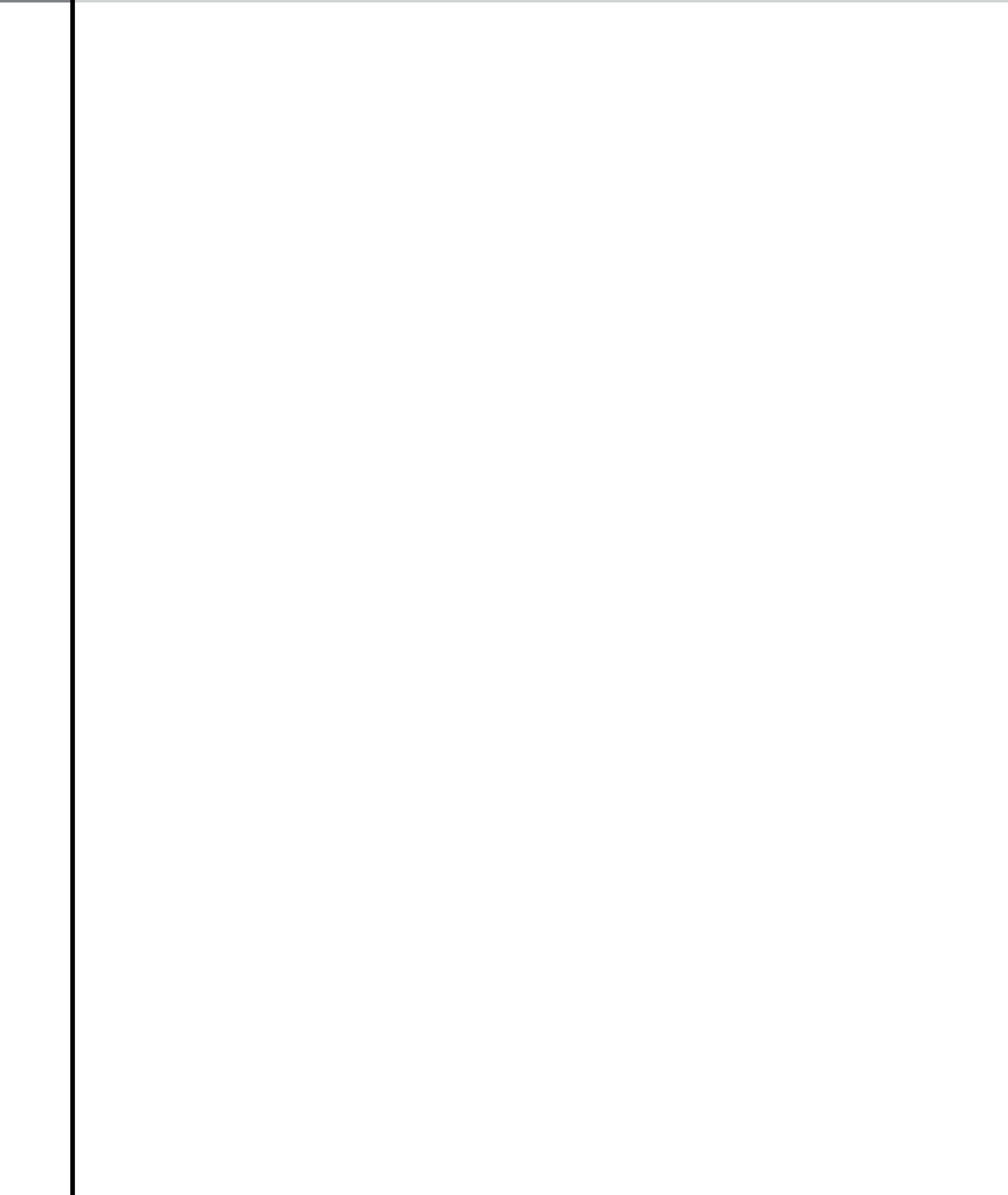
Görevi “Türkiye'nin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek için yetiştirdiği, damızlık hayvan, tohum, fidan, fide ve benzerlerini yetiştiricilere sunmak; bitkisel ve hayvansal üretim, yetiştirme ve ıslah konularında araştırmalar yapmak; çevre çiftçilere tarımsal teknoloji ve girdi kullanımında öncülük, öğreticilik yapmak..” olan TİGEM, giderek işlevsizleştirilmiş olsa da arazilerinin genişliği ve taşıdığı potansiyel ile önemli bir kurumdur, özelleştirilmemelidir. Çünkü:

- “Tohumculuk Yasası” ile tamamıyla dışa bağımlı hale geldiğimiz tohum konusunda, TİGEM'in özelleştirilmesiyle geri dönülmez noktaya gelinecektir. Türkiye'nin tohum üretebilecek temiz toprakları, neredeyse sadece TİGEM'in elindedir.
- Yerli hayvan ırklarının korunması ve ıslah edilmesi ancak TİGEM ile mümkündür.
- TİGEM'in elindeki temiz topraklar üzerinde doğa ve çevreyle dost tarımsal üretim yapmak ve çevredeki köylülere öğreticilik görevi üstlenmek mümkündür.
- Gıda krizinin derinleştiği, tarımsal üretimin bir avuç şirketin eline geçtiği bir dünyada bağımsız, demokratik ve sosyal bir tarım programının oluşturulup uygulanmasında TİGEM önemli bir rol üstlenebilir. TİGEM bu potansiyele sahiptir.
- TİGEM'in özelleştirilmesi tüketicilerin uluslararası tarım şirketlerinin genetik tohum ve hormonla üretilmiş gıdalarına mahkûm edilmesidir.

Sonuç olarak; kuruluşundan itibaren ismi ve işlevi kapitalizmin dönemsel ihtiyaçlarına göre değişen, en son olarak TİGEM adını alan bu büyük kuruluşa tarımın küresel sermayenin hizmetine sunulduğu günümüzde, yönetenler açısından ihtiyaç kalmamıştır. TİGEM'in görevleri artık şirketlerin kar hırsına teslim edilmiş ve edilmektedir. Hâlbuki yukarıda belirtildiği gibi doğanın, çevrenin ve genetik çeşitliliğin korunabilmesi için bile TİGEM gereklidir. Yıllarca sürdürdüğü eğiticilik, öğreticilik ve öncülük göreviyle TİGEM çiftçilerin gözbebeğidir ve tarımın vazgeçilmezidir. Tüketicilerin sağlıklı ve güvenilir gıdalara ulaşabilmesi için TİGEM'in yol göstericiliği önemlidir.

TİGEM'in özelleştirilmesine karşı verilecek mücadelede, geçmiş özelleştirmelerde düşülen yanlış tekrar edilmemelidir. Özelleştirme ile hemen mağdur olacakların yürüttüğü diğer özelleştirme karşıtlarının destek ziyaretleri ve mesajları ile yetindiği bir tarzın başarılı olmadığı açıktır. Doğayı, çevreyi, sağlığı tehdit eden bu özelleştirme karşısında hiç olmazsa bu kez, topyekûn hareket eden bir tarz bulunmalıdır. Aksi halde ülkemizin vazgeçilemez değerlerinden olan kamusal tarım işletmelerimiz yani TİGEM'ler çok yakın bir zamanda elden çıkarılmış ve ülkemiz artık tamamen zirai olarak da dışa bağımlılığa itilmiş olacaktır. Bunun için ne yapılabileceği konusunda sarf edilecek onlarca söz mevcut olmasına rağmen Yüce Önder'in sadece bir sözü tüm yapılabilecekleri özetlemekte ve bize yol göstermektedir:

Bir yandan çiftçinin emeğini arttıracak ve semereli kılacak bilgi, vasıta ve fennî aletlerin kullanma ve yapılmasına, öte yandan onun çalışmalarının neticelerinden azamî derecede faydalanmasını temin edecek iktisadî tedbirlerin alınmasına çalışmak lâzımdır.

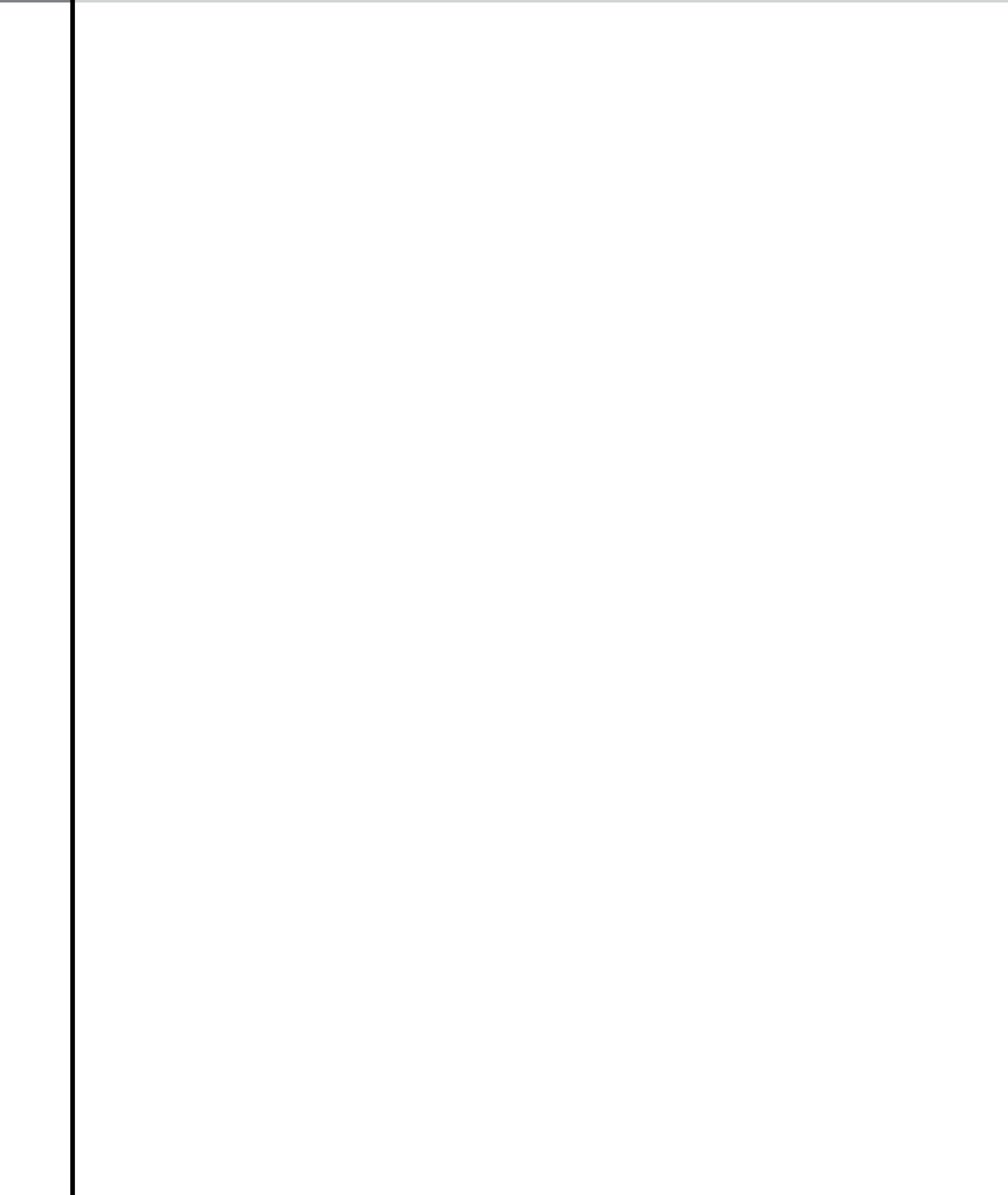
SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Sütçü İmam Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubu 2. sınıflar ve bir yüksek lisans öğrencisinden oluşuyor.

Yağmur ALDEMİR, Kurultay sayesinde hem değişik üniversitelerde okuyan meslektaşlarıyla tanışmak, hem de Ankara'yı görmek fırsatı bulduklarını söylüyor.

Ebru HARMANDA, Kurultayın devam etmesini dilerken, "Burada gerçekten Ziraat Mühendisi olduğumuzun farkına vardık" diye konuşuyor.

Rasin ŞAHİN de Kurultay aracılığıyla ZMO'yu daha yakından tanıdıklarını vurguluyor.

KAHRAMANMARAŞ TARIM İŞLETMESİ (TİGEM) → GÖRPA

Yrd. Doç. Dr. Ali Rıza Demirkıran (Danışman)

Tuğba Gönen¹, Resul Ağtürk¹, Rasin Şahin², Eda Sarıkeçeli², Ebru Harmandağ², Cansu Dolgun², Yağmur Aldemir²

Kahramanmaraş – Adana karayolu üzeri Beyoğlu gavur gölü mevkiinde 20713 dekar arazi üzerinde kurulan bu işletme ilk defa 1955 yılında inekhane olarak hizmet verdi. 1984 yılından itibaren Tigem bünyesinde çalışmalarını sürdürmüştür.

Gavur Gölü'nün, Ceyhan Nehri'nin bir kolu olan Aksu Çayı'na tahliye edilmesiyle kurutulması işlemi 1966 yılında tamamlanmıştır. Bundan önce göl, çevreleri geniş sazlık ve bataklıkla kaplı iki gölden (Büyük ve Küçük Göl) oluşmakta ve sulak alan toplam 7125 ha kaplamaktaydı ve balıkçılık açısından zengin bir sulak alandı (Yarar ve Magnin, 1997).

Gavur Gölü Bataklığı, çevresinde yaşayan nüfusun sivrisinek tehlikesine bağlı sağlık sorununu çözmek ve tarım arazisi kazanmak düşüncesiyle 1950 yılında kurutulmaya başlanmıştır. Bu tarihten günümüze kadar devam eden çalışmalar sonucunda bataklık büyük ölçüde kurutulmuştur. Bu çalışmalar sonucunda 5585,9 hektar tarım arazisi elde edilmiştir. Bu arazilerin 3022,8 hektarı Türkoğlu ve çevre köylerdeki topraksız ailelere dağıtılmıştır. Geriye kalan 2071,1 hektarın kullanma hakkı TİGEM'ne devredilmiş, 492 hektar alan ise hazineye ait olup yoluyla kiraya verilmektedir

Kahramanmaraş tarım işletmesi kurulduğu günden beri yöre çiftçinin talepleri doğrultusunda bu işletmede; tarla ziraatı, hububat tohumluğu, yem bitkileri, bahçe bitkileri, büyük baş hayvancılığı ve damızlık hayvan yetiştiriciliği yapmıştır.

Modern tarım tekniklerini halkıyla buluşturarak yöredeki tarımın gelişmesine büyük katkılar sağlamış ve Kahramanmaraş ekolojisine uygun yerli çeşitleri geliştirme çalışmaları yaparak elde edilen olumlu sonuçları yöre halkıyla paylaşmıştır.

Kahramanmaraş Tigemin ayrı ve en önemli özelliği de topraklarının büyük bir kısmının organik madde yönünden çok zengin (% 25 – 40) olması dolayısı ile değeri biçilemez kıymette olmasıdır. Bu nedenle hiçbir ticari gübreleme yapılmadan yıllarca söz konusu alanlarda zirai faaliyetlerde bulunulmuştur (www.tigem.gov.tr).

Kahramanmaraş tarımı ve çiftçisi için bu denli önemi bulunan Kahramanmaraş tarım işletmesi 30 / 09 / 2005 tarihinde sözde gerekçelerle 30 yıllığına özel bir şirket olan Görpa'ya kiralanmıştır.

Tigem resmi internet sitesinde Kahramanmaraş tarım işletmesinin kiralanma gerekçesi olarak için şu ifadeler yer verilmiştir. Göl tabanında olması, turba (organik) toprakların yanması, arazi yapısı ve ekolojisi itibariyle yüksek maliyetli yatırımlar gerektiren ekonomik olarak çalıştırılmayan bir işletme olarak gösteriliyor ve 30/ 09 / 2005 yılında bu işletme kapatılıyor (www.zmo.org.tr).

Tohumculuk yapan ekolojik değeri olan nadir olarak bulunan örnek bir çiftçilik olan bu işletme yıllık **2.1 milyon YTL** karşılığında kiraya verilmiştir. Kiralanmadan önce işletmenin yöre halkına verdiği hizmet karşısında kiralanma bedeli olarak alınan bu meblağ neyi ifade ediyor....

— *Görgünler A.Ş. 'nin verdiği bilgiler (www.gorgunlar.com.tr);*

— *Görgünler bozulabilir gıda ürünlerini 5000 ayrı noktaya her gün aynı saatte ulaştırıp ve satışını yapan bir pazarlama şirketleri topluluğudur. Görpa tarım işletmeleri de bu gurubun tarım sektöründe faaliyet gösteren bir koludur.*

¹ Ziraat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi
² Ziraat Fakültesi Öğrencisi

— N. Görgün (17 Haziran 2006 – Referans Gazetesi); “Göl suyuyla yumuşayan toprak, çalışmalar sırasında onlarca iş makinesini yuttu. Hatta sondaj makineleri bile devrildi” diyor.

— Henüz gözle görünür bir şey yok ama şimdiye kadar 6 milyon YTL harcadım” diyor.

— Üreticilik sıfatını bu çiftlikte kazandık. Yani sadece birkaç aylık bir geçmişimiz var. Fakat yurtdışından danışmanlar tuttuk. Hayvan işletmeleri konusunda uzman İsveçli Sture Mannson’ la ve Kanadalı toprak uzmanlarıyla çalışıp, işletmesini 4 ayak üzerine kurmaya karar verdik: Yem bitkileri, hayvancılık, süt işleme ile dağıtım ve pazarlama.

Kahramanmaraş Tarım İşletmesi (TİGEM) şimdiki adı Görpa olan bu işletme bölgeye nasıl bir kar getirecektir? Bu sorunun yanıtı tam olarak bilinmemektedir.

KAYNAKLAR:

— www.tigem.gov.tr

— Yarar, M., Magnin, G. 1997. Türkiye’nin Önemli Kuş Alanları, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul, 216-217.

— www.zmo.org.tr

— Yöre çiftçilerinin görüşleri.

— www.gorgunlar.com.tr

—17 Haziran 2006 – Referans Gazetesi

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubunda, 2, 3 ve 4. sınıftan öğrenciler yer alıyor.

Geçen sene de kurultaya konuk olan İsmail Ersin ARSLAN, “Burada birçok kişiyle tanışıp kaynaştık. Daha sonra da haberleşmeye devam ettik. Halen görüştüğümüz kişiler var” diyor.

Duygu ÖZTURUNÇ, sunum sürelerinin çok az olmasından yakınarak, “10 dakika yetmiyor. Söyleyeceklerimizi daha tamamlamamıştık. Ama Kurultay bize çok şey kattı. Sektörümüzde neler olduğunu öğrendik” diye konuşuyor.

DÜNDEN BUGÜNE TİGEM VE BİR ÖZELLEŞTİR (ME!) ÖRNEĞİ: BOZTEPE

İsmail Ersin ARSLAN, Duygu ÖZTURUNÇ, Göksu ÖZEL, Gül SAÇAKLIOĞLU

Danışman: Arş. Gör. Öncü CEYLAN BALOĞLU

TİGEM Nedir?

TİGEM'in bir kolu Osmanlı İmparatorluğu'na, diğer kolu da Cumhuriyetimizin ilk yıllarına kadar uzanır. Ordunun ve sarayın iâşe ihtiyacını karşılamak ve at yetiştirmek üzere Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında kurulan hâralar ile Devlet Üretme Çiftliklerinin (Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmeleri) birleşmesiyle oluşmuştur.

TİGEM'in Kolları

TİGEM' in bir kolunu oluşturan haralar, ordunun ve sarayın iâşe ihtiyacını karşılamak ve at yetiştirmek üzere Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında kurulmuşlardır.

TİGEM'in diğer kolu, genç Cumhuriyetin kurduğu Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmelerinin birleşmesiyle oluşan Devlet Üretme Çiftlikleri'ne kadar uzanır.

Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmeleri

1937 yılında kurulan Zirai Kombinalar, ordunun, gerektiğinde de halkın gıda ihtiyacını karşılayacaktır. Bunun için, yurdun değişik yörelerindeki hazineye ait boş araziler seçilir ve buralar çiftlik haline getirilir.

Devlet Ziraat İşletmeleri ise modern tarım tekniklerinin uygulanması, tarım sanayinin geliştirilmesi ve bu konularda çiftçilere önderlik ve öğreticilik yapması amacıyla, Atatürk'ün kendisine ait çiftlikleri bağışlamasıyla kurulmuştur.

TİGEM'in Amacı ve Vizyonu

TİGEM'in amacı yurt sathına yayılmış işletmelerinde, ileri teknolojileri kullanarak ürettiği kaliteli, sertifikalı tohumluk ve damızlık hayvanları uygun fiyatlarla ülke yetiştiricisinin hizmetine sunmak ve etkin çalışmaları ile tarım sektörüne yol göstermektir.

TİGEM'in vizyonu ise Tarım ve Köy işleri Bakanlığı politikaları, ülkemiz tarımsal kalkınma programları ve çiftçi talepleri doğrultusunda yapacağı tarımsal faaliyetlerde Türk çiftçisinin gelirine ve mutluluklarına katkı sağlamaktır.

TİGEM'in Kuruluş Amacı ve Faaliyet Konuları

TİGEM, tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmetleri üretmek amacıyla kurulmuştur.

TİGEM'in faaliyet konuları ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

- Ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği tohumluk, fidan, fide ve benzeri mallar ile ürettiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek,
- İşletmelerde elde edilecek hayvansal ve bitkisel ürünlerle birlikte çiftçilerden alacağı ürünleri kıymetlendirmek için tesisler kurmak, kurdurmak, kurulanlara iştirak etmek,
- Bitkisel ve hayvansal üretim, yetiştirme, ıslah konularında araştırmalar yapmak, yaptırmak ve gerektiğinde diğer ıslah ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapmak.

ç)Ürettiği her türlü ürün ve hizmet konuları ile ilgili olarak çevre çiftçisi ve çiftçi örgütleri ile üretim ve tanıtım amaçlı işbirliğine girmek.

d)Amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu her türlü mal ve hizmeti yurt içi ve yurt dışından temin etmek.

e)Yurt içi ve yurt dışındaki kişi ve kuruluşlarla işbirliği yaparak her türlü mal ve hizmeti temin etmek, bunları pazara hazırlayarak iç ve dış pazarlarda değerlendirmek.

f)Üretim ve işletme faaliyetlerinde bulunmak ve tesislerini kurmak üzere özel ve tüzel kişilerden yer kiralamak, kiraya vermek,

g)İşletme ünitelerinde zaman içinde fonksiyonunu yitirmiş kümes, ahır, depo, sundurma ve benzeri binaların yıpranmaya terk edilmemesi ve ekonomiye kazandırılması için, işletme bütünlüğüne zarar vermemek kaydıyla özel veya tüzel kişilere kiraya vermek.

ğ)Faaliyet konuları ile ilgili üretim ve işletme tesisleri kurmak üzere yurt içi ve yurt dışı özel ve tüzel kişi ve firmalarla işbirliği yapmak, ortaklık kurmak ve faaliyete geçmesini sağlamak.

h)Yurt içi ve yurt dışı firmalarla patent, lisans, teknik beceri ve benzeri anlaşmaları yapmak, bilgi ve teknolojiyi mer'î mevzuata göre satmak ve satın almak.

ı)İşletme yönetimi, proje araştırma, fizibilite ve benzeri mühendislik hizmetlerini yapmak ve yaptırmak.

i)Çalışma konuları ile ilgili beceri kazandırma seminerleri ve kursları düzenlemek veya düzenletmek.

TİGEM, gerçekleştirdiği tohumluk ve damızlık dağıtımları ile, Türk Çiftçisinin daha fazla kazanç elde etmesine ve mutlu olmasına katkı sağlamaktadır.

TİGEM'in Müdürlükleri ve Arazi Büyüklüğü

TİGEM'e bağlı 24 Tarım İşletmesi ve Genel Müdürlük'te 268 ziraat mühendisi görev yapıyor. 1013'ü memur ve sözleşmeli, 3256'sı işçi olmak üzere toplam 4269 TİGEM çalışanı, 3.5 milyon dekar arazi üzerinde TİGEM faaliyetlerini yürütüyorlar.

Tarım İşletme Müdürlükleri toplam 2 milyon 7 bin 946 dekar tarla, 705 bin 158 dekar çayır ve mera, 96 bin 367 dekar bahçesi bulunuyor. TİGEM arazilerinin 242 bin 207 dekarı ise sulak alan bulunmaktadır.

TİGEM'e ait 3 milyon 143 bin 977,90 dekarı kültür altı, 591 bin 587,10 dekarı kültür dışı, 263 bin 429 dekarı sulanan arazi olmak üzere toplam 3 milyon 736 bin 21 dekar arazi bulunuyor.

TİGEM Arazilerinin Bulunduğu Yerler: Devlette Bulunan Yerler

SIRA	İŞLETME ADI	Toplam Arazi (da)	Kültürel Arazi (da)	Kültürel Arazi Dağılımı				Kültürdışı Arazi (da)	Sulanan Arazi (da)	Rakım (m)
				Tarla Arazisi (da)	Yem Bitkileri (da)	Çayır Mera (da)	Bahçe Arazisi (da)			
1	Genel Müdürlük	193,40	40,6				40,6	152,8	0	832
2	Alpaslan	64.046,50	61.688,50	47.055,00	3.795,00	10.423,50	415	2.358,00	3.000	1.252
3	Altınova	301.436,10	289.803,00	242.104,00	27.428,00	11.900,00	8.371,00	11.633,10	5.258	1.030
4	Anadolu	45.097,50	43.265,50	17.497,50	14.029,00	11.200,00	539	1.832,00	9.124	881
5	Atatürk	2.887,90						2.887,90	770	3
6	Bala	83.847,50	75.256,00	52.375,00	6.654,00	11.237,00	4.990,00	8.591,50	3.819	966
7	Boztepe	3.474,10	3.146,00	1.606,00			1.540,00	328,1	3.146	9
8	C.Pınar	1.761.261,30	1.515.145,00	990.910,00	19.600,00	457.277,00	47.358,00	246.116,30	108.910	362
9	Çukurova	42.830,00	41.012,00	37.244,00	2.883,00		885	1.818,00	10.649	24
10	Dalaman	34.399,00	26.335,00	10.852,00	4.315,00	2.350,00	8.818,00	8.064,00	16.270	10
11	Gökhöyük	25.445,10	20.375,00	14.151,00	5.584,00		640	5.070,10	7.284	480
12	Gözlü	288.360,00	261.762,00	134.120,00	16.029,00	107.075,00	4.538,00	26.598,00	0	1.027
13	Hatay	20.960,60	18.734,00	18.675,00			59	2.226,60	7.585	95
14	Karacabey	87.442,00	75.625,00	41.037,00	15.068,00	10.887,00	8.633,00	11.817,00	13.500	45
15	Karaköy	19.995,00	9.062,00	4.573,00	3.586,00	829	74	10.933,00	2.789	60
16	K.K.Bekir	187.116,00	68.725,00	5.541,00	1.820,00	60.904,00	460	118.391,00	3.901	852

SIRA	İŞLETME ADI	Toplam Arazi (da)	Kültürel Arazi (da)	Kültürel Arazi Dağılımı				Kültürdışı Arazi (da)	Sulanan Arazi (da)	Rakım (m)
				Tarla Arazisi (da)	Yem Bitkileri (da)	Çayır Mera (da)	Bahçe Arazisi (da)			
17	Koçaş	25.490,70	20.355,00	9.254,00	10.599,00		502	5.135,70	18.997	940
18	Konuklar	42.610,00	35.275,00	30.825,00	2.550,00		1.900,00	7.335,00	2.910	1.025
19	Malya	209.525,10	151.545,00	129.512,00	19.952,00		2.081,00	57.980,10	2.700	1.130
20	Polatlı	218.008,80	211.881,80	170.224,00	22.934,00	16.777,80	1.946,00	6.127,00	3.011	937
21	Sakarya	3.802,00	2.300,00	467,00	618,00	321	894	1.502,00	650	42
22	S.Suyu	25.852,00	21.367,00	13.505,00	6.327,00	500	1.035,00	4.485,00	6.345	832
23	Tahirova	10.012,00	7.946,00	5.479,00	2.274,00		193	2.066,00	6.369	10
24	Türkgeldi	18.457,40	16.647,00	9.928,00	4.866,00	1.647,00	206	1.810,40	3.220	41
25	Ulaş	73.078,00	50.629,00	21.012,00	27.537,00	1.830,00	250	22.449,00	2.000	1.383
GENEL TOPLAM		3.595.628,00	3.027.920,40	2.007.946,50	218.448,00	705.158,30	96.367,60	567.707,60	242.207,00	

TİGEM'in Kiralanmış Yerleri

SIRA	İŞLETME ADI	Toplam Arazi (da)	Kültürel Arazi (da)	Kültürel Arazi Dağılımı	Kültürdışı Arazi (da)	Sulanan Arazi (da)
1	Acıpayam	23.482	19.817	Koç Ata firmasına 02.12.2004 de teslim	3.665	550
2	Boztepe(kısmi)	1.989	1.989	AGH Teknik Tarıma 15.03.2005 de teslim	0	1.989
3	Çiçekdağı	16.375	15.000	İlci İnşaat firmasına 24.11.2004 de teslim	1.375	525
4	Gelemen	11.958	9.030	Koni İnşaat firmasına 24.11.2004 de teslim	2.928	1.500
5	Gökçeada	2.935	2.416	Elta Elektrik firmasına 09.11.2004 de teslim	519	1.000
6	Göle	13.678	11.932	Mera Tarım firmasına 10.11.2004 de teslim	1.746	4.820
7	Hafik	2.294	2.118	Yöre Tarım firmasına 11.11.2004 de teslim	176	0
8	İnanlı	11.806	9.761	Koni İnşaat firmasına 06.12.2004 de teslim	2.045	670
9	Altındere	20.788	14.316	A.Yüzbaşıoğluna 14.09.2005 de teslim	6.472	3.760
10	K.Maraş	20.714	17.394	Görpa firmasına Kasım 2005 de teslim	3.320	1.300
11	Manisa	179	138	İlci İnşaat firmasına Aralık 2005de teslim	41	113
12	T.giller	2.657,00	2.257,50	Aykan Motor Lmt.Şrk. Şubat 2006 teslim	399,5	2.191
13	Kumkale	6.123,00	5.667,00	Kaanlar A.Ş. 31 Mayıs 2006 2006 da teslim.	456	900
TOPLAM		134.978,0	111.835,5		23.142,5	19.318,0

TİGEM Arazilerinin Kiralanma Şartları

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı işletmelerde, özel sektörle iştirak yoluyla ortaklık kurma çalışmaları başlatılmıştır. Çalışmanın hukuki zeminini, Yüksek Planlama Kurulu'nun 24.12.1999 tarih ve T-46 sayılı kararı oluşturmaktadır.

Nasıl bir şirketleşme?

- Şirket bir Anonim Şirket olacaktır.
- TİGEM'in sermaye payı %15 ile %50 arasında olacaktır.
- TİGEM'e ait tesis ve varlıklar aynı sermaye olarak konulmaksızın kurulacak şirkete kiralanacak ve elde edilecek kira bedeli TİGEM'in sermaye katkısı olacaktır.
- Monopollaşmaya meydan verilmeyecektir.
- Çiftlik turizmi gibi doğrudan amacı dışındaki faaliyetlerden kaçınılacaktır.
- Kurulacak ortaklık en az 10 yıl süreli olacaktır.

Bu bir özelleştirme programı değildir!

TİGEM, bir İktisadi Devlet Teşekkülü'dür. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin hukuki rejimini düzenleyen 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, İktisadi Devlet Teşekküllerinin %15-50 sınırları arasında sermaye katılımı ile özel teşebbüsle ortaklık kurmalarına imkân tanımakta ve bu yapılanma "iştirak" olarak isimlendirilmektedir. TİGEM'in bu ortaklığa açılımı, iştirak niteliğinde olduğundan ve yine TİGEM, 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu'na tabi olmadığından, bu bir özelleştirme değildir. Esasen YPK'nın verdiği yetki de bu doğrultudadır.

Bu çerçevede, birçok işletme ortaklık kurulması için çalışma başlatmış, 6 Mayıs 2000 tarihinde ilana çıkmıştır. Bu süre zarfında, özel sektörün yoğun ilgisi gözlenmiş ve birçok kuruluş ya da kişi, ortaklık müracaatında bulunmak üzere dosya talebinde bulunmuştur.

Kurulacak şirketler sayesinde TİGEM'in hizmet alanı genişleyecek, tarımsal üretimin en önemli giderleri olan tohum ve damızlık hayvan dağıtımında çok daha etkin bir görev üstlenilmiş olacaktır.

Özel sektör, üretimden pazarlamaya kadar bir yapılanma gayreti içerisinde. İşletmelerimiz de böyle organize bir yapı içerisinde yer alarak, ürettiği kaliteli tohum ve üstün verimli damızlık materyalleri, daha geniş bir çiftçi kitlesine ulaştırıp, tarımsal kalkınmamıza hizmet etmeye devam edecektir. Bu da; bir bakıma, tarımda ihtiyaç duyduğumuz yapılanmanın önemli bir ayağı olacaktır.

Proje değerlendirme kriterleri;

- Projeler; yatırım miktarı,
- Yeni teknoloji kullanım ve transferi,
- Projelendirilen yatırımın işletmeye uygulanabilirliği,
- Projelerin verimlilik ve kârlılık oranları,
- Projelerin gerçekleştirilmesi için gerekli kaynakların ne şekilde temin edileceği,
- En fazla yatırım ve istihdam sağlama,
- En yüksek kira bedeli gibi ölçülere göre değerlendirilecektir.

TİGEM Neden Kiralanıyor?

Kiralama gerekçelerinin başında, bu işletmelerin zararda olmaları gösterilmektedir.

TİGEM'in zarar etmesindeki etmenler şunlardır:

TİGEM işletmelerine Hazine'den kaynak aktarılmadığı gibi, her yıl ürettikleri katma değerden gelişme yatırımları için gerekli temel ödenekleri ayırmalarına izin verilmeyerek işletmelerin özel bankalara yüksek faizle borçlanması zorunlu duruma getirilmiştir.

TİGEM'lerde ekonomik ömürlerini tamamlayan iş makinelerinin yerine yenileri alınmamıştır.

Altyapı yatırımları ihmal edilmiştir.

TİGEM'lerde çalışan mühendis ve yöneticilerin iş görme ve üretme istek ve coşkuları geriletmiş; teknik elemanlar, masada oturan; tarlaya, bahçeye ve ahıra gitmek istemeyen personel durumuna getirilmişlerdir. Kimileri ise işletmeleri zarar ettirmek için neredeyse yarıştılar ya da görevlendirilmişlerdir.

Ayrıca çok masumane olarak tarımın, yoğunluk itibarıyla özel sektörde olan bir faaliyet olduğu ileri sürülerek, TİGEM'in yeni bir düzenleme ile özel sektöre açılması gündeme getirilmiştir.

Kiralanan Yerlerden Örnekler

TİGEM Kumkale İşletmesi'ndeki 6 bin 123 dönüm arazi ile bu alandaki gayrimenkuller Haziran 2006'da Kaanlar Gıda'ya devredilmiştir. Kaanlar Tarım İşletmeleri Genel Müdürü Suat Sarıbrahimoğlu, söz konusu bölgede, süt ve süt ürünleri ile buna bağlı olarak tarım ürünlerinin yetiştiriciliğinin yapılmasının, mavi bayraklı hijyenik bir işletme kurulmasının planlandığını söylemiştir.

Samsun - Gelemen işletmesini kiralayan AKSA Grubuna bağlı Koni İnşaat A.Ş ise işletme için bir yıllığına 1 trilyon 321 milyar lira TİGEM'e kira ödeyeceğini belirtmiştir. Yaklaşık 11 bin dönüm arazide kurulu olan işletmeye 24 trilyon 955 milyar liralık yatırım yapacak olan firma, 2 bin baş süt sığırcılığı, 5 bin baş besi sığırcılığı, yem fabrikası ile 20 dekar alanda kesme çiçek, 40 dekar alanda ise sebze seracılığı yapmayı planlamaktadır.

Çanakkale - Gökçeada işletmesi ihalesini kazanan ELTA Elektrik Taahhüt İnşaat Ticaret Şirketi ise yaklaşık 3 bin dönümlük arazi için TİGEM'e her yıl 252 milyar lira kira ödeyeceğini belirtmiştir. İşletmeye 2,5 trilyon liralık yatırım yapacak olan firma, işletmede 150 baş organik süt sığırcılığı, 1500 baş organik süt koyunculugu, organik zeytin, bağcılık ve yem bitkileri yetiştiriciliği yapacaktır.

Ardahan - Göle işletmesini kiralayan Mer'a Tarım Hayvancılık A.Ş ise, işletmeye 8 trilyon 690 milyar liralık yatırım yapacak; yaklaşık 13 bin dönümlük arazide kurulan ve 61 milyar liraya kiralanan işletmede, 1000 baş süt sığırcılığı ve yıllık 1000 baş büyük baş besi hayvanı yetiştirilecektir. İşletmenin kiralınması ile birlikte TİGEM her yıl 757 milyar liralık avantaj sağlayacaktır.

Sivas - Hafik ihalesini kazanan Yöre Tarım Hayvancılık A.Ş ise, 2 bin dönümlük araziye sahip işletmeye karşılık TİGEM'e her yıl 37,5 milyar lira kira ödeyecektir. 1 trilyon 630 milyar liralık yatırım yapacak olan işletmede, 100 baş damızlık düve yetiştiriciliği ve yıllık 1000 baş büyük baş besicilik yapılacaktır.

Tekirdağ - İnanlı işletmesini kiralayan AKSA Grubuna bağlı Koni İnşaat 11 bin dönümlük araziye karşılık TİGEM'e 1 trilyon 71 milyar lira kira ödeyecektir. 11 trilyon 123 milyar liralık yatırım yapılacak olan işletmede 500 baş damızlık süt sığırcılığı, 5 bin baş besi sığırcılığı, bin baş koyunculuk, saatte 10 ton kapasiteyle çalışan yem fabrikası ve yem bitkisi üretimi yapılacaktır.

Yozgat - Çiçekdağ işletmesi ihalesini kazanan İlci İnşaat A.Ş ise 16 bin dönüm işletme için yıllık TİGEM'e 227 milyar lira kira ödeyecektir. Her yıl 885 milyar lira zarar eden işletmeye 3 trilyon 900 milyar liralık yatırım yapacak olan İlci İnşaat A.Ş, burada 500 baş damızlık süt sığırcılığı, 200 baş damızlık düve ve 200 başlık sığır yetiştirecektir.

Denizli - Acıpayam İşletmesini Koç Ata-Sancak Besi ve Tarım Ürünleri A.Ş yıllık 405 milyar liraya kiralamıştır. 22 trilyon 500 milyar lira yatırım miktarı açıklayan Koç-Ata-Sancak ortaklığı, işletmede 3 bin baş süt sığırcılığı yapacaktır.

Yukarıda belirtilen kiralama ve faaliyetlerin yapıp yapılmadığı ya da belirtilen ödemelerin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır.

Ve Antalya – Boztepe işletmesi

Kuruluş Amacı ve Çalışma Alanları

1942 yılında Güney Anadolu Sığır ırkının ıslah edilip çevredeki yetiştiricilere intikalini sağlamak ve süt sığırcılığının geliştirilmesine katkıda bulunmak amacı ile Boztepe İnekhanesi adı altında kurulmasına karar verilmiştir. 1946 yılında temeli atılmış 1949 yılında çalışmalarına başlamıştır. 1983 yılına kadar çalışmalarına aynı statüde devam etmiştir. 20.06.1983 gün ve 60 sayılı K.H.K ile D.Ü.Ç. Genel Müdürlüğü'ne bağlı işletmelerle hara ve inekhaneler birleştirilerek TİGEM kurulmuş ve 233 sayılı K.H.K. ile yeniden düzenlenmiştir. Buna bağlı olarak Boztepe Tarım İşletmesi Müdürlüğü yeni ismiyle görevini sürdürmektedir. İşletme 1992 yılı sonunda sığırcılık faaliyetlerine son vererek 5463 dekar alanda bitkisel üretim ağırlıklı olarak çalışmaktadır. 5463 dekar arazi üzerinde kurulmuş olan işletme toprak, iklim ve sulama imkânlarının elverişli olduğu ölçüde polikültür sulu tarımla uğraşmaktadır. Amaçları doğrultusunda çevrenin bitkisel üretimini çeşitlendirmek, arttırmak, ürün kalitesini iyileştirmek, çevrenin tohum, fidan, fide ve vb. ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Üretim ve yetiştirme konusunda çiftçilere örneklik etmek, yeni çeşitleri geliştirerek çiftçinin hizmetine sunmaktadır.

İşletmenin Coğrafi Konumu

İşletme arazisi Merkez ve Karakaş arazileri olmak üzere 2 parçadan meydana gelmekte olup toplam 5463 dekardan oluşmaktadır. Bu arazilerin 3474,09 dekarı Aksu çayı çevresindeki merkez mevkiinde 1988,91 dekarı ise merkeze 5 km mesafesindeki TRT vericileri civarında Karakaş mevkiinde bulunmaktadır (Karakaş mevkiindeki arazi 2005 yılında 29 yıl 11 aylığına AGH adlı özel bir firmaya kiralanmıştır).

Boztepe Tarım İşletmesi, Akdeniz Bölgesi'nde Antalya ili sınırları içinde yer almakta olup 36-54/36-56 Kuzey enlemleri ile 30-52/30-56 Doğu boylamları arasında yer almaktadır. Antalya – Alanya yolu üzerinde Antalya'nın 20 km doğusunda olup ortalama rakım 20 m'dir.

İşletmenin Jeolojik Yapısı

İşletmenin batısından geçen Aksu Çayı'nın sedimetlerinin kuarterner zamanda depolanması ile oluşmuş alüviyal bir ova üzerinde yer almaktadır. Yağışın fazla olduğu dönemlerde Aksu Çayı ve yan kollarının taşkınları sonucu depolanmış alüviyal ana materyal üzerinde oluşmuştur.

İşletmenin Toprak Yapısı

Kireççe zengin organik madde bakımından da fakir topraklardır. Kireç oranları %20 ile %43 arasındadır. Organik madde içerikleri pulluk tabakasında %1-2 arasındadır ve derinlere inildikçe azalmaktadır.

İşletme arazisinin topraklarının büyük bir çoğunluğu kil içeriği düşük, silt içeriği yüksektir. Buna ek olarak organik madde

içeriklerinin düşük ve strüktürlerinin düşük olması geçirgenliklerinin orta ve zayıf olmasına neden olmaktadır. İşletme topraklarında tuzluluk ve alkalilik sorunları yoktur. Toprak PH' 7,0 ile 7,6 arasındadır.

İşletmenin İklimi

İşletme arazileri Antalya havzasının sahil kesimindeki tipik Akdeniz iklim kuşağında yer almaktadır. Bu kuşakta yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Ortalama yıllık yağış 1105 mm olup bu yağış çoğunlukla ilkbahar ve kış mevsiminde olmaktadır. Son 10 yılın yağış ortalaması 1181,6 mm olup ekstrem değerler 790 mm ile 1762 mm'dir. Sıcaklık genellikle 0 derecenin altına düşmemekte genellikle yılın en soğuk ayları Ocak ve Şubat aylarında olmaktadır. En sıcak aylar ise Temmuz ve Ağustos aylarıdır.

İşletmenin Topoğrafik Yapısı

İşletme arazisinin tamamı akarsu faaliyetleri sonucu meydana gelen oluşuktur. İşletmenin büyük çoğunluğu Aksu Çayı'nın alüvyalleri üzerinde yer alan düz ve düze yakın %1 eğimli arazilerden oluşmaktadır.

Ve Boztepe Kiralandı!

5463 dekar alana sahip olan Boztepe TİGEM İşletmesi'nin 2000 dekar arazisi çıkan kanunla 29 yıl ve 11 aylığına AGH Teknik Tarım Şirketi'ne dekarı aylık 150 YTL'den kiralanmıştır. Daha önce inşaat sektöründe bulunan bu kurum ihalenin açıldığı 2005 yılında AGH Teknik Tarım Şirketi'ni kurup Boztepe TİGEM'den arazi kiralamış ve böylelikle tarım sektörüne giriş yapmıştır. İhaledeki projeyi Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Rahmi TÜRK hazırlamıştır. Ancak projenin içeriği hakkında ihale kurallarına göre tam bir bilgiye ulaşamamıştır.

AGH Tarım'ın başmühendisinin yaptığı açıklamaya göre kendisinden önceki mühendislerin deneyimsiz olmalarından dolayı AGH 3 yıl boyunca zarar etmiştir. Fakat 2008 yılından itibaren tekrar bir yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte TİGEM'den alınan arazi üzerinde bulunan 700 ağaçtan 500 tanesi kurtarılmış, 150 dekar alana nar ekilmiş, 30 dekar topraklı ve 30 dekar topraksız sera kurulmuştur. Ayrıca 600 baş koyun besiciliği yapılmaktadır.

AGH'ın tarım sektöründe yeni ve deneyimsiz olmasından dolayı Alara Tarım'dan yardım istenmiştir. Bunun üzerine Alara Tarım, 2010'a kadar geliri kendisine ait olmak koşuluyla 309 dekar araziye narenciye bahçesi kurmuştur.

AGH Tarım'ın Arazi Üzerinde Yaptığı Yatırımlar

1. Öncelikle arazinin topoğrafik yapısı çıkartılmış, bu çalışmalara uygun, arazi tesviye ve düzenleme işlemleri yapılmıştır.
2. İşletme içerisindeki mevcut iki bina aslına uygun olarak onarılmıştır.
3. Arazide mevcut Washington Navel portakalı (236 da) ve Star Ruby Greyfurt (45 da) bahçelerinin bakımı yapılarak yeniden düzenlenmiş, gelecek ilkbahar döneminde (2009) damlama sulama sistemine geçilecektir.
4. Açık alanda damlama, sulama ve yağmurlama sulama sistemine geçilmiştir. 400 dekar alanda, bilgisayar kontrollü damlama sulama yapılmaktadır.
5. Arazi içerisinde 8 kuyu açılmış ve her birinden nitelikli 10 lt/sn debisi olan kullanılabilir su verimi elde edilmiştir.
6. 50.000 m²'lik modern, bilgisayar kontrollü, tepe havalandırılmalı, ısıtmalı seralar yapılmış ve hizmete girmiştir.
7. 4000 m²'lik fide üretim tesisi kurulmuştur. Bu tesislerde üretilen fidelerimiz kendi ihtiyaçlarımızı karşılamaktadır.
8. 360 dekarlık alanda Erkenci Bodur meyve fidanlığı tesis edilmiştir. Plantasyon bitmiş olup, bütün fidanlar kontrollü damlama sulama sistemiyle beslenmektedir.
9. Geniş makine, alet ekipman ,araç ve traktör parkına ulaşılmıştır. Açık arazide dikim ve hasatlar modern makinelerle yapılmaktadır.
10. 2000 dekar arazinin elektrik, su tahliye (drenaj) ve yol alt yapısı yapılmıştır. Bu bağlamda yaklaşık 4000 metre drenaj kanalı açılmıştır. 5 ayrı noktadan arazi içlerine elektrik hatları çekilmiş, trafolar konulmuştur. Kış mevsiminde daha rahat çalışabilmesi için 3000 metre traktör yolu yapılarak hizmete girmiştir.
11. Şirket idare ofisi için, arazi üzerinde işletme binası ve personelin ikameti için lojmanlar yapılarak hizmete girmiş, böylece işletmenin daha verimli halde çalışması sağlanmıştır.
12. Soğuk hava deposu ve paketleme tesisi bitirilerek toplam 640 m²'lik alanda hizmete açılmıştır. Burada işletmenin ürettiği ürünler paketlenerek satışa sunulmaktadır.

Boztepe Kiralanma Kapsamında Amacına Ulaştı Mı?

Boztepe örneğinde görüldüğü gibi TİGEM arazilerinin kiralayan kişi ve kuruluşların bugüne kadar taahhüt ettikleri yatırımların gerçekleşme oranı bu kuruluşların özellikle kent merkezlerine yakın TİGEM arazilerini tarımdan ziyade başka amaçlarla kiraladıkları kuşkusunu doğurmaktadır. Kiralayan kuruluşlar genellikle tarım dışı sektörlerde iştegal etmekte daha çok sanayi, inşaat sektöründe faaliyet göstermektedirler. Tarımsal yatırım ve üretimde uzman olmayan bu kuruluşların birçok tarım firmasını geride bırakarak ihaleleri almaları düşündürücüdür. Söz konusu ihaleler siyasi etkilenmeye açık olup birçok yerde ihale süreçleri yargıya taşınmış bulunmaktadır. Kiralanma sürecinden bugüne kadar zarar ettikleri halde kiracı olarak kalmakta ısrar etmelerine geleceğe yönelik tarım dışı beklentiler içerisinde olduklarını güçlendirmekte ve kanıtlamaktadır.

Sözleşme hakkında edindiğimiz bilgiler ve sözleşme kapsamında bugüne kadar yapılanlar Boztepe TİGEM arazisini kiralayanların hedeflenen amaçlarına ulaşmadığını göstermektedir. Sözleşme hükümleri yerine getirilmediği halde kiralamanın sürmesi bu arazilerin TİGEM yetkililerinin de bilgisi çerçevesinde tarım dışı amaçla kullanılmak üzere elde tutulduğunu göstermektedir.

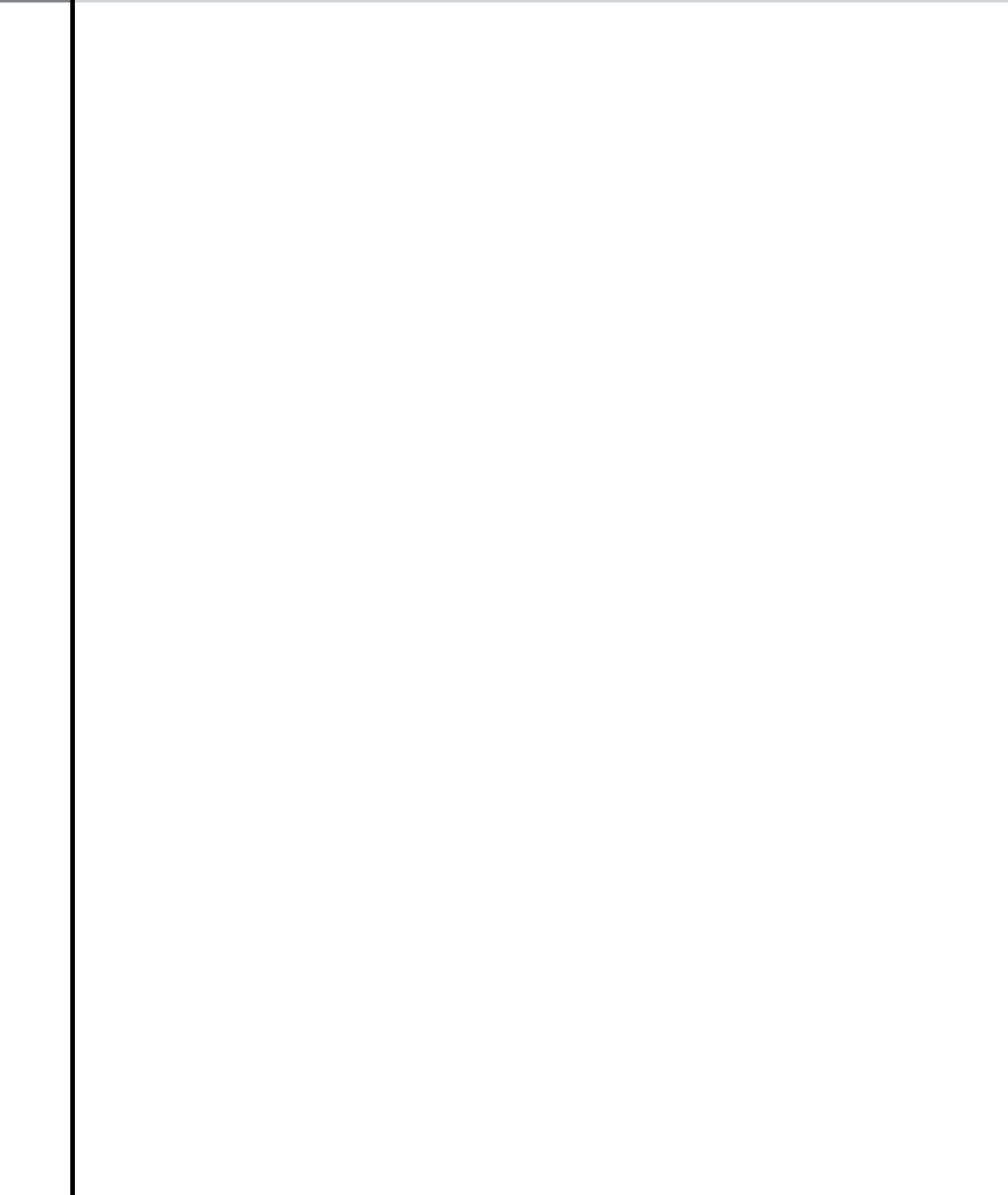
Bizce TİGEM'ler Neden Kiralanmamalıdır?

TİGEM'lerin tümünün kiralanmasına karşı çıkılmalıdır.

Çünkü TİGEM'ler;

- * Türkiye sertifikalı tahıl tohumluğunun %80'ini, yem bitkileri tohumluğunun %75'ini üretmektedir.
- * Türkiye damızlık hayvan gereksiniminin %10'nunu karşılamaktadır. TİGEM'ler Türkiye'nin en güvenilir damızlık kaynaklarına sahiptir. TİGEM'ler aynı zamanda dünyanın en önemli Safkan Arap Atı yetiştirme merkezlerindedir.
- * Tarımsal Eğitim etkinlikleriyle, hizmet içi eğitim programları düzenleyen, aynı zamanda Ziraat, Veteriner ve başka fakültelerin öğrencilerine staj olanağı sunan başlıca kuruluşlardır. Öte yandan, kırsal kesim yoksul ve işsizlerine yönelik olarak sertifikalı eğitim programları da sunmaktadır.
- * Yayım etkinlikleriyle tarıma bilgi aktarmaktadırlar.
- * Ziraat ve Veteriner Fakültelerinde ve öteki öğretim kurumlarında görevli araştırmacılara materyal ve olanak sağlamaktadırlar. Çiftliklerde yapılan bilimsel çalışmalar sayesinde, birçok bitki çeşidi ve hayvan tipleri üretilmiştir. Onların özelleştirilmesi, Türkiye'nin birçok Ar-Ge etkinliğine zarar vermiştir ve verecektir.

Bitkisel ve hayvansal üretimde tarım gelirleri açısından giderek daha çok dışa bağımlı hale geldiğimiz bugünlerde ciddi bir çöküş süreci yaşayan Türk tarımının yeniden ayağa kaldırılması ve bu sürecin tersine çevrilmesi için TİGEM'lerin kuruluş çerçevesi içerisinde yeniden canlandırılmasına ve etkin hale getirilmesine eskisine göre daha çok ihtiyaç vardır.

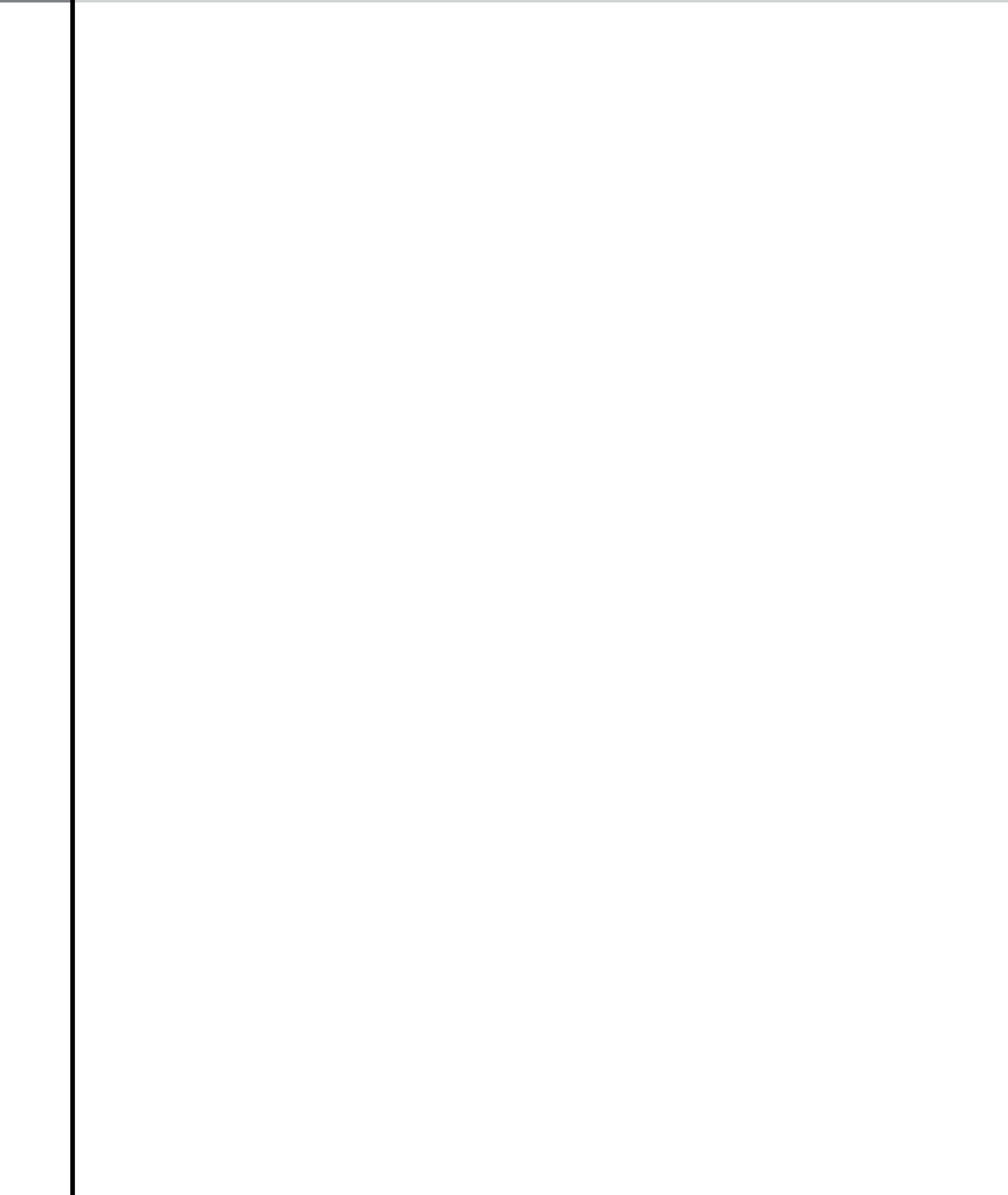

HARRAN ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubunda, 2, 3 ve 4. sınıftan öğrenciler yer alıyor.

Hasip ÇELİK, "Güzel bir Kurultay. Arkadaşların sunumları bilgilenmemiz açısından çok yararlı oldu" diye konuşuyor.

Abuzer YUKA, Öğrenci Kurultayı'nın 4 üncüsünün düzenlenmesine karşın heyecanın hiç azalmadığına dikkat çekerek, "Eski arkadaşlar soruyorlar, tanıdıklardan gelen var mı diye... Birbirlerine selam gönderiyorlar buradan. Öğrenciler arasında burada sağlanan iletişim hiç kopmadı. Hatta gittikçe daha duyarlı olmaya başladık" diyor.

CEYLANPINAR TİGEM'İN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Abuzer YUKA⁽¹⁾, Hasip ÇELİK⁽¹⁾

Yrd. Doç. Dr. A. Rıza ÖZTÜRKMEN⁽¹⁾, Abdullah MELİK⁽²⁾

Kuruluş Amacı ve Tarihçesi

İşletme, 1943 yılında her yıl artan nüfusun beslenebilmesi için gerekli hububatın yetiştirilmesi amacıyla boş hazine arazilerinin işlenmesi düşüncesiyle kurulmuştur. Kuruluşun 1950 yılına kadar Zirai Kombinalara, 1984 yılına kadar Devlet Üretim Çiftlikleri (DÜÇ) ne bağlı olarak çalışmıştır. 1984 yılında çıkan 233 sayılı K.H.K. ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne (TİGEM) bağlanmıştır.

Coğrafi Konumu

Ceylanpınar Tarım İşletmesi Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa ili Ceylanpınar ilçesi sınırları dâhilindedir. İşletme arazileri doğuda Ceylanpınar ve Kızıltepe arazileri, batıda Akçakale ve Harran ilçeleri, güneyde Suriye Devleti ve kuzeyde Viranşehir ilçesi arazileri ile sınırlıdır.

İşletmenin doğu-batı istikametindeki boyu 80 Km., güney-kuzey istikametindeki eni ise 40 km'dir. İşletme arazileri 36 ile 37 20' doğu boylamları ile 39 30' ile 40 10' kuzey enlemleri arasındadır.

İşletmenin Arazi Varlığı

Arazi Yapısı	Alanı (da)
KÜLTÜRALTİ ARAZİ	1.515.145
Tarla Arazisi	989.030
Bahçe Arazisi	47.358
Yem Bitkileri	21.480
Tabii Mera	457.277
KÜLTÜR DIŞI ARAZİ	246.116
TOPLAM ARAZİ	1.761.261
Sulanan Arazi	108.910
Sulanabilir Arazi	600.000

⁽¹⁾Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi

⁽²⁾TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Şanlıurfa Şubesi Başkanı

Bitkisel Üretim

1- Tarla Ziraatı: İşletmede ağırlıklı olarak kuru tarım yapılmaktadır. Merkez, Gümüşsu ve Beyazkule İşletme Amirliklerinde bulunan kuru tarım alanları 949.053 dekar olup, bunun her yıl yaklaşık 600.000 dekarında buğday ve mercimek ekilmektedir. İşletmede sulu tarım 4 ayrı birimde (Gökçayır, Habur, Akrepli ve Bayazkule) sulu ziraat yapılmaktadır. Toplam 56.346 dekar sulanmaktadır. Bunun 47.648 dekarı yağmurlama, 8.698 dekarı da cazibe sulama yöntemleri ile sulanmaktadır. 138 adet derin kuyu ve 4 adet terfi pompasından elde edilen toplam su varlığı 16.250 lt/sn'dir.

2- Bahçe Kültürleri: İşletme çevreye örnek ve önder olmak amacıyla özellikle Antepfıstığı plantasyonları tesis etmiştir. Yetiştirdiği çöğür ve aşı kalemleri ile bölge çiftçisine büyük hizmetler yapmaktadır. Bahçe Şubesi toplam 46.386 dekar sahada çalışmalarını sürdürmektedir.

3- Tohum Hazırlama Ve Dağıtımı: İşletmede 3 adet sabit selektör ve 1 adet pamuk Sawgın tesisi mevcuttur. Selektörlerin toplam kapasitesi 30 ton/saattir. Üretilen yüksek döl kademesindeki buğdaylar buralarda elenip ilaçlanarak çiftçisini tohumluk ihtiyacı karşılanmaktadır. Aynı şekilde işletmede üretilen kütlü pamuklar 3 ton/saat kapasiteli sawgın tesisinde çigitlerinden ayrılıp elyaf hale getirilip tohumluk çigitler Çukurova ve bölge çiftçisine dağıtılmaktadır.

Hayvancılık

Hayvan Varlığı

<u>Hayvan Sayısı</u>	<u>Miktarı (baş)</u>
Sığır sayısı	1.632
Koyun sayısı	26.843
Keçi sayısı	----
Arı kovanı	56
Ceylan sayısı	726

1- Sığırcılık: İşletmenin kuruluş yıllarında yerli Sarı Kırmızılar ile sığırcılık çalışmaları başlamıştır. Daha sonra 1969-1978 yıllarında HOLSTEIN (Siyah-Beyaz Alaca) ırkına kademeli olarak geçilmiştir.

2- Koyunculuk: İşletmede Koyunculuk faaliyetleri 1995 yıllarında bölge çiftçisinden alınan İvesi ırkı koyunlarla başlamış olup, sıkı bir seleksiyonla ana kadro seviyeye getirilmiştir. İşletmede koyunculuk yarı entansif ve yarı yerleşik bir şekilde sürdürülmektedir. Koyunculuk tesisleri tarla ve bahçe ziraatına uygun olmayan kıraç bölgelerde ve mer'a olarak kullanılması gereken araziler dikkate alınarak 12 değişik mevkiye kurulmuştur.

3- Ceylan Üretimi: Adını İşletmeye veren Ceylan neslinin giderek azalması nedeniyle 1978 yılında ilk olarak Çırfı Deresi kenarında 260 da açık çitle çevrilerek bölgede meraklı çiftçilerden satın alınarak temin edilen 2 dişi ve 2 erkek ceylanla üretime başlanmıştır. 1994 - 1995 yıllarında ziyaretçilerin daha kolay görebilmelerini sağlamak ve 1.000'e yaklaşmış olan ceylanların daha iyi bakım ve beslenmesi ve hırsızlığın engellenmesi için merkezde 800 da yeni bir üretim istasyonu yapılmıştır. Ülkemizde ceylan üretimine ilgi duyan yetiştiricilere dişi ve erkek ceylan satışı yapılarak özel teşebbüsün de ceylan sayısını arttırmasına yardımcı olunmaktadır.

4- Arıcılık: Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile geçmiş yıllarda yürütülen Arıcılık Araştırması GAP çiftçisine örnek olması açısından proje tamamlanmış olmasına rağmen halen devam ettirilmektedir.

5- Süt Ürünleri: İşletmede üretilen koyun sütünün tamamı ile inek sütünün bir kısmı günde 25 ton süt işleme kapasiteli son derece modern ve sağlıklı süt fabrikasında işlenerek peynir, tereyağı ve sadeyağ üretilmektedir.

İşletmenin Ekonomik, Sosyal Ve Stratejik Önemi

Ceylanpınar Tarım İşletmesi; 1.761.261 dekar arazi varlığı ile TİGEM arazilerinin % 47'sini teşkil etmekte olup, Türkiye'nin en büyük tarım işletmesidir. İşletme mevcut arazi varlığı ile Şanlıurfa'nın % 9,3'ünü, GAP ile sulanacak arazilerin ise % 4,5'ini teşkil etmektedir.

Tigem Tarımın Vazgeçilmezidir

Birkaç on yıldır, dünya tarımı bir yandan üretimden pazarlamaya kadar uluslararası şirketlerin egemenliğine hızla girerken, diğer yandan açların sayısı hızla artmakta ve gıda krizi tüm insanlığı daha büyük oranda tehdit etmektedir. Dünyanın dört bir yanında gıda için isyanlar çıkmaktadır.

Türkiye'de de tarımın adım adım şirketleştirildiği, devletin tarımdan elinin çektiği bir ortamda köylüler ve çiftçiler mesleklerini ve topraklarını bırakmak zorunda kalmaktadır.

Tarımın şirketleştirilebilmesi amacıyla tarımsal destekler kaldırılmakta, tarımsal kredi faizleri yükseltilmekte, tarıma girdi sağlayan ve destekleme alımı yapan KİT'ler özelleştirilmekte, kısacası devletle çiftçinin bağı koparılmaktadır. Son olarak, Başbakanlık Özelleştirme idaresi bir bölümü daha önce özelleştirilen (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü) TİGEM'e bağlı işletmelerin geri kalanının da özelleştirileceğini açıklamış, görüncüler gelmeye başlamıştır.

Tigem Özelleştirilemez...

Görevi "Türkiye'nin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek için yetiştirdiği, damızlık hayvan, tohum, fidan, fide ve benzerlerini yetiştiricilere intikal ettirmek; bitkisel ve hayvansal üretim, yetiştirme ve ıslah konularında araştırmalar yapmak; çevre çiftçilere tarımsal teknoloji ve girdi kullanımında öncülük, öğreticilik yapmak" olan TİGEM, giderek işlevsizleştirilmiş olsa da arazilerinin genişliği ve taşıdığı potansiyel ile önemli bir kurumdur, özelleştirilmemelidir. Çünkü:

- ✓"Tohumculuk Yasası" ile tamamıyla dışa bağımlı hale geldiğimiz tohum konusunda, TİGEM'in özelleştirilmesiyle geri dönülmez noktaya gelinecektir. Türkiye'nin tohum üretebilecek temiz toprakları, neredeyse sadece TİGEM'in elindedir.
- ✓Yerli hayvan ırklarının korunması ve ıslah edilmesi ancak TİGEM ile mümkündür.
- ✓TİGEM'in elindeki temiz topraklar üzerinde doğa ve çevreyle dost tarımsal üretim yapmak ve çevredeki köylülere öğreticilik görevi üstlenmek mümkündür.
- ✓Gıda krizinin derinleştiği, tarımsal üretimin bir avuç şirketin eline geçtiği bir dünyada bağımsız, demokratik ve sosyal bir tarım programının oluşturulup uygulanmasında TİGEM önemli bir rol üstlenebilir. TİGEM bu potansiyele sahiptir.
- ✓TİGEM'in özelleştirilmesi tüketicilerin uluslararası tarım şirketlerinin genetik tohum ve hormonla üretilmiş gıdalarına mahkûm edilmesidir.

Tigem'ler Neden Zarar Ettirildi?

TİGEM'ler, 1980'li yıllardan başlayarak Türkiye'nin tam denetimli olarak "batı'nın güdümüne" sokulmak istenmesinin bir aracı olarak iflas ettirilmişlerdir. Batı'nın güdümüne sokmak için Türkiye tarımının çökertilmesi, böylelikle temel besinler bakımından dışsatımcı ya da kendine yeter ülke konumundan uzaklaştırılması gerekiyordu. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin elinde biriken bitkisel ve hayvansal ürün stoklarının eritilmesi, tarımsal girdilerine pazar bulunması gerekmekteydi. Bu bağlamda, ülkemizde öncelikle tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi ya da kapatılması sağlanmıştır.

Tigem'ler Nasıl Zarar Ettirildi?

Stratejik tarımsal kitlerden biri olan TİGEM'lerin zarar ettirilmesi için şunlar yapıldı:

- ✓ TİGEM işletmelerine Hazine'den kaynak aktarılmadığı gibi, her yıl ürettikleri katma değerden gelişme yatırımları için gerekli temel ödenekleri ayırmalarına izin verilmedi; bu yüzden işletmelerin özel bankalara yüksek faizle borçlanması zorunlu duruma getirildi.
- ✓ TİGEM'lerde ekonomik ömürlerini tamamlayan iş makinelerinin yerine yenileri alınmadı.
- ✓ Altyapı yatırımları ihmal edildi.
- ✓ TİGEM'lerde çalışan mühendis ve yöneticilerin iş görme ve üretme istek ve coşkuları geriletildi. Teknik elemanlar, masada oturan; tarlaya, bahçeye ve ahıra gitmek istemeyen personel durumuna getirildiler. Kimileri ise işletmeleri zarar ettirmek için neredeyse yarıştılar ya da görevlendirildiler.

Günümüze kadar, Acıpayam, Çiçekdağı, Gelemen, İnanlı, Gökçeada, Ardahan, Hafik, Boztepe ve Kazova Tarım İşletmeleri gibi işletmeler ya özel sektöre kiralandılar, ya da kapatıldılar. Şimdilerde de elde kalanlar özelleştirme kapsamına alınacak.

TİGEM'lerin tümünün özelleştirilmesine karşı çıkılmalıdır. Çünkü TİGEM'ler;

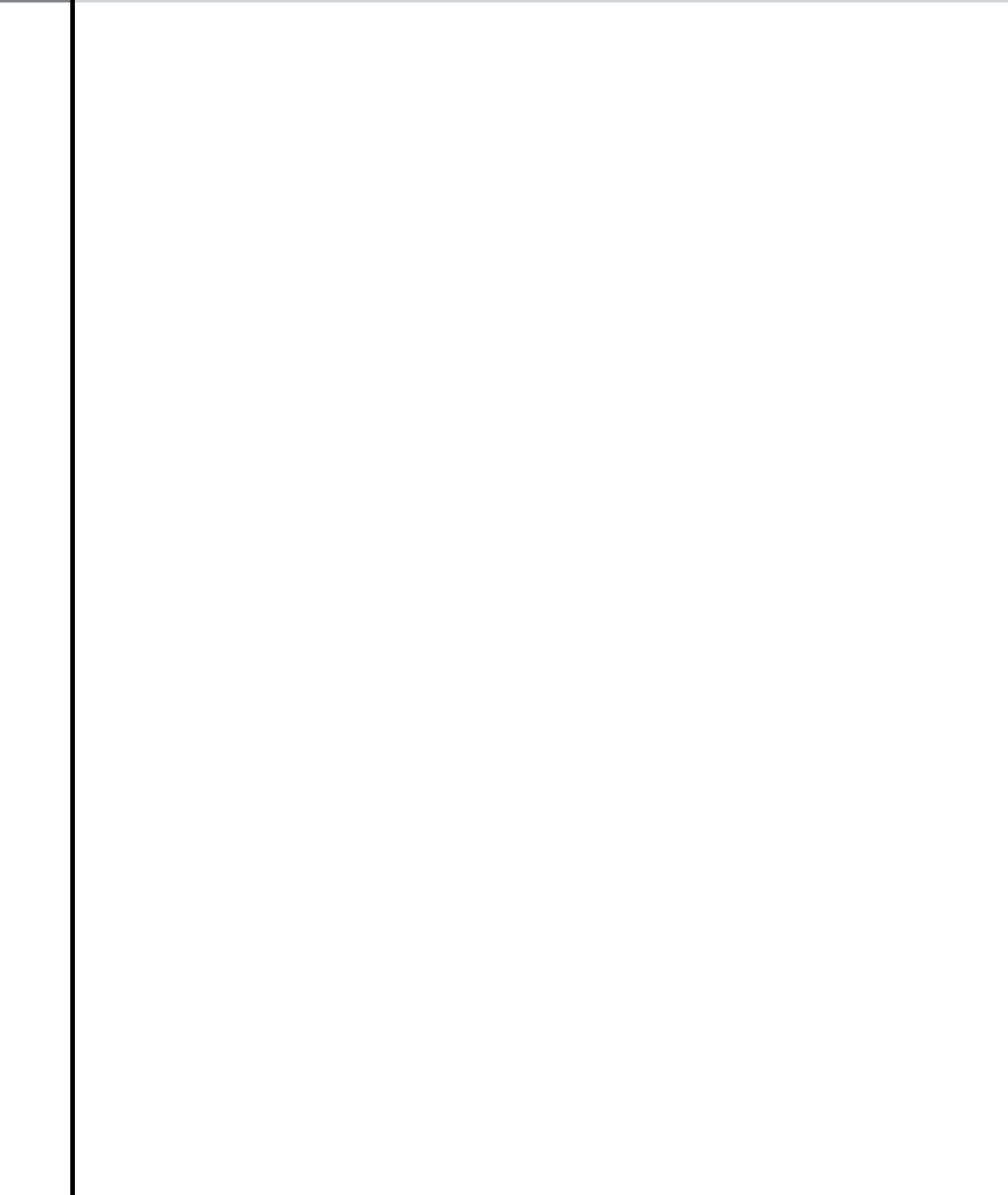
- Türkiye sertifikalı tahıl tohumluğunun %80'ini, yem bitkileri tohumluğunun %75'ini üretmektedir.
- Türkiye damızlık hayvan gereksiniminin %10'nunu karşılamaktadır. TİGEM'ler Türkiye'nin en güvenilir damızlık kaynaklarına sahiptir. TİGEM'ler aynı zamanda dünyanın en önemli Safkan Arap Atı yetiştirme merkezlerindedir.
- Tarımsal Eğitim etkinlikleriyle, hizmet içi eğitim programları düzenleyen, aynı zamanda Ziraat, Veteriner ve başka fakültelerin öğrencilerine staj olanağı sunan başlıca kuruluşlardır. Öte yandan, kırsal kesim yoksul ve işsizlerine yönelik olarak sertifikalı eğitim programları da sunmaktadır.
- Yayım etkinlikleriyle tarıma bilgi aktarmaktadırlar.
- Ziraat ve Veteriner Fakültelerinde ve öteki öğretim kurumlarında görevli araştırmacılara materyal ve olanak sağlamaktadırlar. Çiftliklerde yapılan bilimsel çalışmalar sayesinde, birçok bitki çeşidi ve hayvan tipleri üretilmiştir. Onların özelleştirilmesi, Türkiye'nin birçok AR-GE etkinliğine zarar vermiştir ve verecektir.
- Unutulmamalıdır ki, bir kamu hizmeti gerçekleştiren, iyi bir yönetim ile zarar etmeyecek olan TİGEM'lerin zararı esas itibari ile çiftçiye götürülen hizmetin bedelidir ve destekleme kapsamında ele alınmalıdır. Bu nedenle TİGEM'lerin zararını bahane etmek anlamsızdır. Bu hizmetlerin özel sektöre devri ise bir yandan girdi maliyetlerinin baskısı altında yok olma noktasına getirilen, diğer yandan finansman gücü olmayan veya çok zayıf olan küçük ve orta ölçekli üreticilerimizin de sonu olacaktır. Aslında yapılmak istenen de budur; tarımsal istihdamı azaltmak, küçük işletmeleri tasfiye etmek ve endüstriyel tarım aldatmacasıyla çok uluslu şirketlerin pazar alanını genişletmek.

Sonuç olarak; kuruluşundan itibaren ismi ve işlevi kapitalizmin dönemseller ihtiyaçlarına göre değişen, en son olarak TİGEM adını alan bu büyük kuruluşa tarımın küresel sermayenin hizmetine sunulduğu günümüzde, yönetenler açısından ihtiyaç kalmamıştır. TİGEM'in görevleri artık şirketlerin kar hırsına teslim edilmiş ve edilmektedir. Hâlbuki yukarıda belirtildiği gibi doğanın, çevrenin ve genetik çeşitliliğin korunabilmesi için bile TİGEM gereklidir. Yıllarca sürdürdüğü eğiticilik, öğreticilik ve öncülük göreviyle TİGEM çiftçilerin gözbebeğidir ve tarımın vazgeçilmezidir. Tüketicilerin sağlıklı ve güvenilir gıdalara ulaşabilmesi için TİGEM'in yol göstericiliği önemlidir.

TİGEM'in özelleştirilmesine karşı verilecek mücadelede, geçmiş özelleştirmelerde düşülen yanlış tekrar edilmemelidir. Özelleştirme ile hemen mağdur olacakların yürüttüğü diğer özelleştirme karşıtlarının destek ziyaretleri ve mesajları ile yetindiği bir tarzın başarılı olmadığı açıktır. Doğayı, çevreyi, sağlığı tehdit eden bu özelleştirme karşısında hiç olmazsa bu kez, top yekûn hareket eden bir tarz bulunmalıdır.

KAYNAKÇA

- [http://www.ceylanpinar.bel.tr/sehirdetay.php?id=4&kat_ad=Ceylanpınar TİGEM](http://www.ceylanpinar.bel.tr/sehirdetay.php?id=4&kat_ad=Ceylanpınar_TİGEM)
- [http://www.turnusol.biz/public/makale.aspx?id=1607&pid=6&makale=TİGEMtarımın vazgeçilmezidir](http://www.turnusol.biz/public/makale.aspx?id=1607&pid=6&makale=TİGEMtarımın_vazgeçilmezidir)
- <http://www.bugday.org/article.php?ID=2635>
- http://www.uzumsen.org/index.php?option=com_content&task=view&id=383&Itemid=27
- Türkiye Tarımında Kapitalizm ve Sınıflar, Necdet Oral.
- Tarladan Sofraya Tarım, Abdullah Aysu.

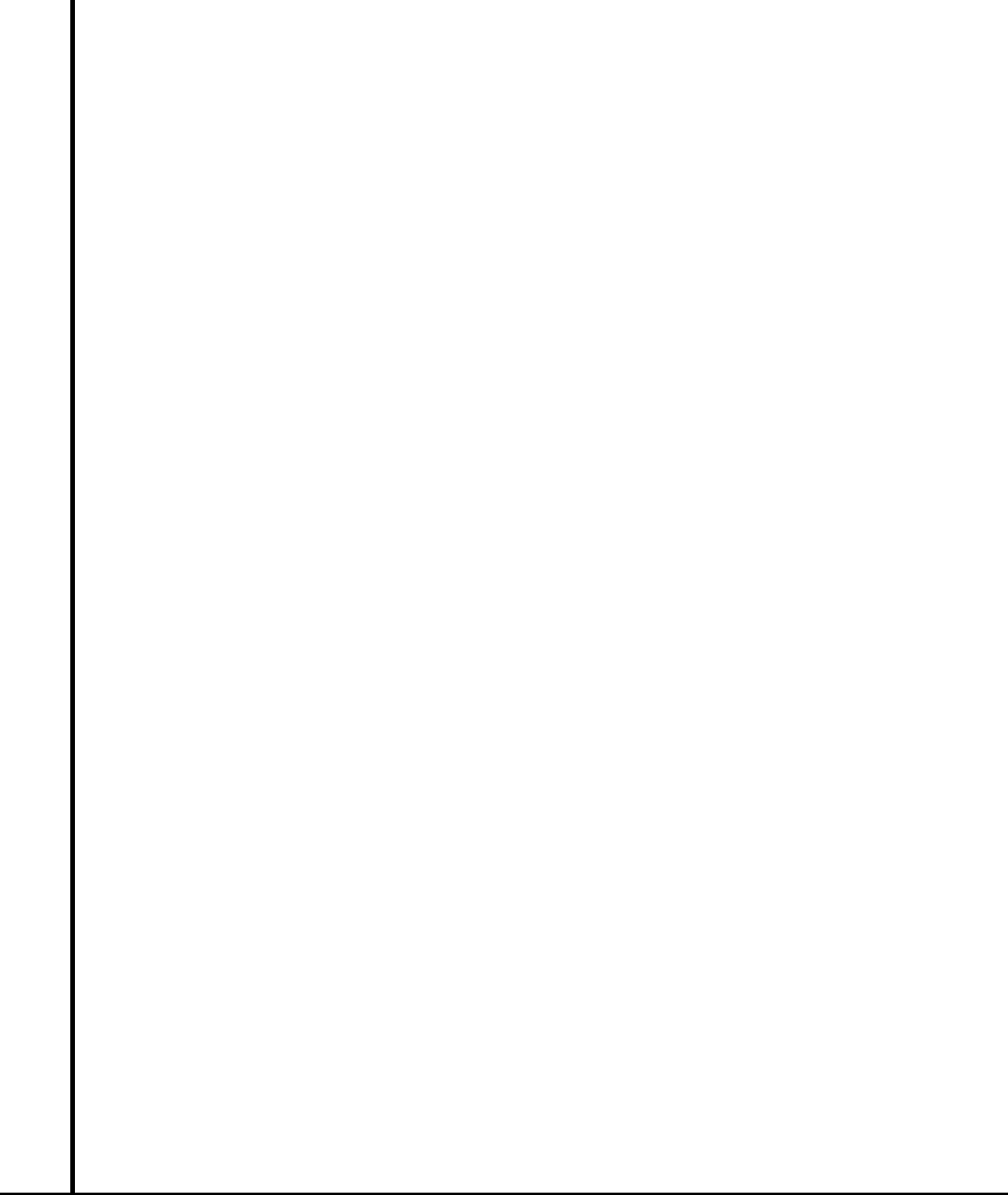
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden gelen öğrenciler 2. ve 3. sınıflarda okuyor.

Aileleri çiftçi kökenli olan Mahmut KILIÇ ve Bilgehan KOYUNCU, bu bölümü isteyerek seçtiklerini belirtiyorlar. Mahmut KILIÇ, Öğrenci Kurultayı'nın hem kendileri için, hem de yerel, bölgesel ve ülke tarımı için son derece faydalı olacağına inandığını söylüyor.

Bilal ÖZTÜRK, Kurultayın öğrencilerin ufkunu açtığını, tarımla ilgili daha çok bilgilenmelerini sağladığını anlatıyor.

Yağmur TOPAL, "Bizim mesleğimiz 10-20 yıl önce çok daha önemliydi. Eski kıymetini önümüzdeki yıllarda yeniden kazanacağına inanıyorum" diyor.

TİGEM HATAY TARIM İŞLETMESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Mahmut KILIÇ, Bilal ÖZTÜRK, Recep BİNİCİ, Yağmur TOPAL, Bilgehan KOYUNCU

Danışman : Dr.Aziz GÜL

GİRİŞ

Antakya- Reyhanlı Karayolu üzerinde, Reyhanlı ilçesine 15 Km, Antakya iline 32 Km, Ankara'ya 682 Km, Rakımı 93 m' dir. İşletme Akdeniz'in doğu kesiminde, Reyhanlı ve Kumlu ilçesi hudutları içerisinde, Doğuda Reyhanlı sırtları, Batıda Avara ve Sırmalı Köyü arazileri, Güneyde Beş aslan Köyü, Hamda Çayı ve Suriye sınırı, Kuzeyde Kızılark ile çevrilidir. Hatay Tarım İşletmesi Müdürlüğü 13 Ocak 1938 tarih ve 3807 sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Kanununa göre 26 Şubat 1941 tarihinde Reyhanlı mal sandığının devrettiği Cemiyet-i Akvam (Birleşmiş Milletler) Muhacirlerine ait 6500 da araziye istimlak ederek faaliyetine başlamıştır. Ana faaliyet olarak memlekete makineli ziraatı geliştirmek, Devlete ait işlenmemiş boş araziler üzerinde numune devlet çiftlikleri kurarak memleketin zirai istihsalini artırmak, çiftçinin tohumluk ve damızlık ihtiyacını karşılamak ve o tarihlerde II. Dünya Savaşı nedeni ile ordunun ve halkın iâşesini temin etmek, çevre çiftçilerini eğitmek ve öğretmek amacıyla kurulmuştur. 1944 yılında 1295 sayılı istimlak kanununa göre 89000 da arazi istimlak edilerek büyütülmüş, ancak 1946 yılında istimlakın usulsüzlüğü ve istimlak bedellerine itirazlar nedeni ile dava açılmış, neticede araziler yeniden hak sahiplerine iade edilmiştir. İşletme tekrar 6500 da arazide faaliyetlerine devam etmiştir. 01.03.1950 yılında 5433 sayılı kanunla Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. 1953 yılında 1295 sayılı İstimlak Kanununa göre 30000 da arazi Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne istimlak edilmiş, 31 Mart 1955 tarihinde ziraat vekaletinin tel emri ile istimlak işlemleri durdurularak araziler sahiplerine iade edilmiştir.

Suriye Hükümeti kendi toprakları içerisindeki Türk Vatandaşlarına ait arazileri kamulaştırması nedeni ile 17.10.1966 gün 12478 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 6/7104 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TC: Hükümeti Türkiye'deki Suriye uyrukluların mallarına el koyma kararı almıştır. El konulan kültür topraklarının işletilmesi hakkının, Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğüne Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne verilebileceğinin bildirilmesi üzerine 08.12.1966 gün ve 397 sayılı D.Ü.Ç. Genel Müdürlüğü Yönetim Komisyonu Reyhanlı ilçesi hudutları içerisinde Suriye uyruklulara ait toplam 58683 da arazinin istimlak edilmesine karar alınmış, ancak 18921 dekarı istimlak edilebilmiştir.

İşletme 20.05.1983 tarihinde 60 sayılı K.H.K. ile TİGEM (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü) çatısı altında (Kamu İktisadi Teşebbüsü) toplanarak , Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının ilgili kuruluşu olmuştur.

TİGEM' i Genel Müdür Başkanlığındaki beş kişiden oluşan Yönetim Kurulunun karar ve politikaları ile ana statüsünde belirtilen amaç ve görevleri, Genel Müdürlüğe direkt bağlı Taşra kuruluşları olan İşletme Müdürlükleri kanalı ile yürütülmektedir.

İşletmenin Toplam Arazi Varlığı Ve Kullanımı Durumu

Arazi Varlığı : 20.960.625 Da

Ekim Arazisi : 18.675 da

1- Buğday : 11.666 da

2- Pamuk : 3.524 da

3- Ayçiçeği : 1.641 da

4- Kira : 1.844 da

Bahçe : 59 da

1-Meyve : 45 da

2-Park-Ağaç : 14 da

Kültür Altı Arazi Toplamı :18.734 da

Arazilerin Kullanma Oranı : % 89.3

Merkez : 291 da

Yollar :1.417 da

Bataklık : 200 da

Dağ-Orman : 244 da

Diğer :74.625 da

Kültür Dışı Arazi Toplamı: 2.226.625 da

Oran : % 10.7

İşletmenin Bitkisel Üretim Şubesi

İşletmede ortalama 11.500 dekar civarında buğday, 3.500 dekar pamuk ve 2.500 dekar civarında ayçiçeği üretimi yapılmaktadır. Genellikle sahil kesimi çiftçilerinin tohumluk olarak ihtiyaç duyduğu buğday üretimi yapılmaktadır. Bunların içerisinde Basribey – 95, Golia, Guadalupe ve Ceyhan-99 çiftçileri çeşitleri ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ortalama yıllık buğday üretimi 5.400.000 kg ve verim 490 kg / da civarındadır. Pamuk üretiminde 2001 yılından itibaren özel sektör ile sözleşme yapılarak üretim yapılmaktadır. Sözleşme gereği firmalardan sağlanan tohumluklarla yapılan üretimlerde başarılı sonuçlar alınmıştır. Aynı şekilde önümüzdeki yıllarda da firmalarla pamuk üretimine devam edilecektir. Son beş yıllık ortalama kütlü pamuk üretimi 1.800.000 kg ve verim 350 kg / da olmuştur.

Mısır ekilişi genellikle buğdaydan sonra ikinci ürün olarak yapılmıştır. Ayrıca, üç yıldır sözleşmeli olarak tohumluk mısır üremi denemesi yapılmıştır. Su problemi nedeniyle 2 yıldır mısır ekilişi yapılmamaktadır.

Ayçiçeği münavebe bitkisi olarak üretilmekte ve yağlık olarak satışı yapılmaktadır. Ancak, 2005 yılında özel sektörle ilk defa deneme amaçlı hibrit Ayçiçeği tohumluk amaçlı üretim yapılmıştır. Geçmiş yıllara ait ekilişler, üretimler ve verimleri aşağıda çizelge 1, 2, 3, 4, 5’de verilmiştir.

Çizelge 1. İşletmenin Buğday Üretimi :

Yıllar	Ekim Alanı (Da)	Üretim (Kg)	Verim (Kg / Da)
2004	10.160	3.686.280	362,8
2005	10.281	6.436.200	626,0
2006	12.088	6.805.600	563,0
2007	12.206	5.721.320	469,7
2008	11.666	6.591.290	565,0
Ortalama	11.280	5.848.138	518,4

Çizelge 2. İşletmenin Pamuk Üretimi :

Yıllar	Ekim Alanı (Da)	Üretim (Kg- Kütlü)	Verim (Kg / Da - Kütlü)
2004	5.480	1.857.735	339,0
2005	5.823	1.782.751	306,2
2006	3.974	1.852.000	466,0
2007	3.923	1.289.830	328,8
2008	3.524		
Ortalama	4.800	1.695.579	353,2

Çizelge 3. İşletmenin Ayçiçeği Üretimleri :

Yıllar	Ekim Alanı (Da)	Üretim (Kg)	Verim (Kg / Da)
2004	2.300	636.740	276,8
2005	1.889	339.480	179,7
2006	2.613	493.939	189,0
2007	2.296 (2.546)	327.640	142,7
2008	1.641		
Ortalama	2.274,5 (2.337)	449.450	197,6

Çizelge 4. İşletmenin Yemlik Mısır Üretimleri :

Yıllar	Ekim Alanı (Da)	Üretim (Kg)	Verim (Kg / Da)
2004	800	603.540	754,4
2005	1.358	380.120	279,9
2006			
2007			
2008			
Ortalama	1.079	491.830	455,8

Çizelge 5. İşletmenin Tohumluk Hibrit Mısır :

Yıllar	Ekim Alanı (Da)	Üretim (Kg)	Verim (Kg / Da)
2004	680	170.000	250,0
2005	675	72.246	107,0
2006			
Ortalama	677,5	121.123	178,8

İşletmede Tohum Hazırlama ve Dağıtım

İşletme buğday tohumu hazırlamak için 5 ton/ saat kapasiteli tohum hazırlama tesisi bulunmaktadır. Yıllar itibari ile talep edilen tohumluk miktarlarına bağlı olarak, üretimi yapılan buğday çeşitlerinden tohumluk hazırlanmakta ve sertifikasyon işlemleri yapılarak satılmaktadır. Tohum hazırlama tesisinde; üretimi yapılan buğday mahsulü, elekli temizleme makineleri, silindirli veya diskli ayırıcılar ve gravite tablası yardımı ile tüm yabancı maddeler ve diğer tür ve çeşitlere ait tohumlardan arındırılarak tohumluk elde edilir. Standart hale getirilen tohumluk son olarak hastalıklara karşı ilaçlanarak otomatik kantarda tartılarak paketlenmektedir. Buğday tohumluğu satışları Genel Müdürlüğümüzce yapılan tahsislerle ve peşin satışlarla yapılmaktadır. Bayilere, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Pankobirliklere, Tarım İl ve İlçe Müdürlüklerine yapılmaktadır.

Çizelge 6. İşletmenin buğday tohumu üretim, işleme ve dağıtım verileri

Yıllar	Selektöre verilen Mahsul (kg)	Çıkan Tohumluk (kg)	Çıkan Selektör Altı (kg)	Dağıtılan Tohum (kg)
2004	3.631.380	3.171.000	449.200	3.171.000
2005	3.950.000	3.565.950	350.000	3.565.950
2006	6.185.860	5.437.195	702.250	5.437.195
2007	3.948.920	3.089.250	843.020	2.770.200
Ortalama	4.429.040	3.815.849	586.117	3.736.086

Not: 2007 yılından 2008 yılına 319.050 Kg tohum devretmiştir.

Üretilen kütlü pamuk, işletmede mevcut olan ve saatte 4 ton kütlü işleme kapasiteli sawgın tesisinde işlenmekte ve elde edilen elyaf pamuk, ekspertiz işlemi yapıldıktan sonra, Adana Ticaret Borsasında ihale yoluyla satılmaktadır. Sawgın tesisinde elyafından ayrılan pamuk çiğidinin evsafı uygun olan kısmı tohumluk olarak, kalan kısmı ise yağlık olarak satılmaktadır. Pamuk hasadı, el ve makine ile yapılmaktadır. El ile yapılan hasatta yaşanan problemlerden dolayı makineli hasat alanları giderek artmaktadır.

Çizelge 7. İşletmenin pamuk tohumu üretim, işleme ve dağıtım verileri

Yıllar	Sawgına verilen kütlü	Elde edilen Çiğit		Elde edilen		Çıkan çepel ve Fire kg	Dağıtılan Tohumluk kg
		Tohumluk kg	Yağlık kg	Elyaf kg	Linter Kg		
2004	1.857.735	771.000	263.830	622.809	67.976	132.120	771.000
2005	1.782.751	550.980	348.850	595.850	70.000	217.254	550.980
2006	1.852.000	879.720	116.960	638.000	44.620	172.320	879.720
2007	1.289.830	656.020	33.600	433.957	24.750	141.502	656.020
Ort..	1.695.579	714.430	190.810	572.654	51.836,5	165.799	714.430

Çizelge 8. İşletmede mevcut alet ekipmanlar

Traktörler	46
Oto Kamyonlar	8
İş Makinaları	3
Ekim Makinaları	16
Toprak İşleme Aletleri	77
Çayır Mera Makinaları	1
Gübre Ve Çapalama Makinaları	10
Mücadele Makinaları	6
Genel Toplam	172

İnşaat Kültürteknik Şubesi

İşletmede yer üstü su kaynağı yoktur. Yer altı su kaynağı ise; Merkezde 22 Adet sulama amaçlı, 1 adet içme ve kullanma amaçlı olmak üzere toplam 23 adet derin kuyudur. Kuyu derinlikleri 70 ile 154 m. arasındadır. Merkezdeki 22 adet sulama amaçlı derin kuyunun toplam debisi Q=1520 lt./sn.dir. 1996 yılından itibaren İşletmede tesviye işine tekrar başlanmış olup, 2007 yılı itibariyle toplam 8.988 da arazi tesviye edilmiştir.

İşletmenin kuruluşundan günümüze kadar devam eden arazi sorunları % 98 halledilmiş,

- Arazilerin tapuları TİGEM adına tescil edilmiştir.
- Arazide alt yapı ve parselasyon çalışmaları yapılmıştır.
- 9 bin dekar alanda tesviye yapılmıştır.
- Arazinin tamamında yollar, drenaj kanalları ve menfezler yapılmıştır.
- İşletmede 22 adet derin kuyu açılarak 7.585 dekar alan sulamaya açılmıştır.
- Traktör ve alet ekipman yönünden yenilenen işletmede modern tarım yapılmaktadır.
- İşletme bölgeye örneklik ve önderlik görevini başarı ile yapmaktadır.
- Bölgeye pamuk toplama makineleri işletme sayesinde gelmiştir.
- Alternatif çeşitler ve münavebe bitkileri işletme sayesinde bölgeye tanıtılmaktadır.

İşletmenin İstihdam Durumu :

- Hatay değişik etnik grup ve kültürlerin merkezidir. Çok çeşitli etnik gruplara mensup vatandaşlar işletmede bir arada çalıştırılarak, bölge insanları arasında çalışma barışı sağlanmıştır. İşletme hala da bu görevi yapmaya devam etmektedir.

- Halen 106 daimi işçi, 32 memur olmak üzere 138 personel istihdam edilmektedir.
- Çeşitli mahsullerin toplama , çapalama, tekleme, sulama işleri ile tahmil tahliye, tohum hazırlama vs. işlerde çevreden işçilik hizmeti satın alınarak (ortalama 15.000 yevmiye) piyasa fiyatının oluşumu ve istihdam yönünden önemli hizmetler yapılmaktadır.
- Bölgede kamu kurumu olarak büyük çaplı yatırımı olan, başka kurum ve kuruluş yoktur.
- Sınırdan olması dolayısıyla, Askerlerin rahatlıkla üst kurup, hareket merkezi olarak kullanabileceği konumdadır.

Plan ve Projeler :

- Tohumculukta çeşitler arasında izolasyon sağlanmasını temin için arazi büyüklüğünün korunması.
- Buğdaydan sonra pamuk ekimine kadar boş kalan arazilerin II. Ürün kapsamında kışlık sebze üretimine açılması (havuç, turp, brokoli vs.) kıyım bölgede işsizliğin hat safhada olduğu dönemde işçi istihdamını artırarak iş imkanının sağlanması.
- Pamuk ve mısır tohumculuğunda özel sektörle üretimin daha da artırılarak devam edilmesi.
- Hububat tohumculuğundaki güvenilirliğin ve öncülüğün sürdürülmesi.
- Talep olduğu takdirde özel sektörde organik tarım konusunda işbirliğinin yapılması.

İşletme Faaliyetlerinin Ülke Tarımına Ve Bölge Ekonomisine Katkıları

İşletme Ülkede makineli ziraatı geliştirmek, Devlete ait işlenmemiş boş araziler üzerinde örnek Devlet çiftlikleri kurarak zirai istihsalı arttırmak, çiftçinin tohumluk ve damızlık ihtiyacını karşılamak çevre çiftçileri eğitmek ana gayesi ile 1941 yılında kurulmuş. O yıllarda II. Dünya Savaşının çıkması nedeniyle Devlet Ziraat İşletmeleri ana çatısı altında bulunan İşletmeye ayrıca ordunun ve halkın zahire ihtiyacını temin etme görevi de verilmiş. İşletmeler bu görevi başarı ile yerine getirmiştir.

1966 yılında Suriye’de Baas Partisi iktidara geldiğinde Suriye Hükümeti Suriye’deki Türk arazilerine el konulduğunda, Türkiye Suriye’de arazilerine el konulan vatandaşlarımızın haklarını korumak için Suriye uyruklu vatandaşların Hatay’daki arazilerine mütakabiliyet esasına göre el koyarak yediemin olarak yaklaşık 90.000 dekar civarındaki araziye İşletmeye devretmiş ve kademeli olarak bu araziler devletçe Suriye’de hak kaybına uğrayan vatandaşlara dağıtılmış İşletmede dolaylı olarak vatandaşın hak kaybının giderilmesinde etkin rol almıştır.

İşletme kurulduğu günden 1983 yılına kadar bünyesinde bulunan orta ziraat okulunda Ülkenin zirai faaliyetlerinde ara elaman olan ziraat teknisyenleri yetiştirmiştir. Bu doğrultuda Hatay da kurulan M.K.Ü. Ziraat Fakültesine eğitim ve uygulamada öğrencileri yetiştirmesi için 1000 dekarlık arazi vermiştir. Ayrıca kurulduğu günden günümüze kadar bölge çiftçisine tarla bitkileri ziraatında, buğday, pamuk, soya, ayçiçeği ve yem bitkileri yetiştiriciliğinde, hayvancılıkta küçük evciller, koyunculuk ve sığırcılık dallarında bölge talep ve ihtiyaçları doğrultusunda örneklik ve önderlik yapmış, zamanla bölgede ihtiyaç kalmayan ünite ve üretim birimleri kapanmıştır. Şu an itibarı ile İşletmede Tarla bitkilerinden Buğday ve Pamuk tohumculuğu yapılmakta ayrıca bölge çiftçisinin pek rağbet etmediği sebze ziraatında örnek ve önderlik olması için 1500–2000 dekarlık arazi özel firma ve şahıslara kiraya verilmektedir.

İşletme yıllar itibarı ile ortalama 5500 ton buğday tohumluğunu çiftçiye dağıtmaktadır. Bu tohumlukla yaklaşık 220.000 dekar alana buğday ekilmekte ve sertifikalı tohumluğun % 20 verim artışı sağladığı varsayımı ile bölge ortalaması 500 kg/da olup, % 20 verim artışı 100 kg/da olup, İşletmenin dağıttığı tohumluk ekilen 220.000 dekar arazideki verim artışı 22.000 ton olup, bunun parasal karşılığı 11.000.000 YTL. dir.

Pamuk ekili alanlardan elde edilen kütlüden 600-800 ton arasında tohumluk çiğit elde edilmekte olup, bundan 500 ton delinte

Pamuk tohumluğu istihsal edilmekte ve bu tohumluklarla 200.000 dekar alan ekilmektedir. Sertifikalı pamuk tohumluğunun % 25 verim artışı varsayımı ile toplam 200.000 dekar alandan 20.000 ton kütlü artışı sağlanmakta bunun parasal karşılığı 15.000.000 YTL.dir. Dolayısıyla İşletmenin buğday ve pamuk tohumluğu faaliyetleri ile ülke tarımındaki verim artışı karı toplam 25.000.000 YTL.dir. İşletme Bölgede pamuk, buğday ziraatında İşletme işçisinden ayrıca bölgeden hizmet alımı şeklinde tarım işçiliği yaptırmaktadır. Bunun 2007 yılı itibarı ile parasal karşılığı 10.000.000 YTL.civarındadır. İşletmenin kendi bünyesinde istihdam ettiği işçi ve memura ödediği personel gideri 4.000.000 YTL. olup, İşletmenin bölge ve ülke insanının istihdamı için toplam 5.000.000 YTL.lik bir katkı sağlamaktadır. İşletmemin yıllık üretimleri toplamı yaklaşık 10.000.000 YTL.dir.

İşletmenin bölge ekonomisine istihdam yönü ile katkısı 5.000.000 YTL. tarımsal üretim yönü ile Ülke ekonomisine katkısı 10.000.000 YTL., Üstlendiği görev gereği dolaylı yünden sağladığı verim artışı 25.000.000 YTL.olup, Hatay Tarım İşletmesi Müdürlüğünün Ülke ekonomisine direk ve dolaylı olarak toplam katkısı 2007 yılı itibarı ile 40.000.000 YTL.dır.

KAYNAK

1. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Hatay Tarım İşletmesi Müdürlüğü Kayıtları. HATAY

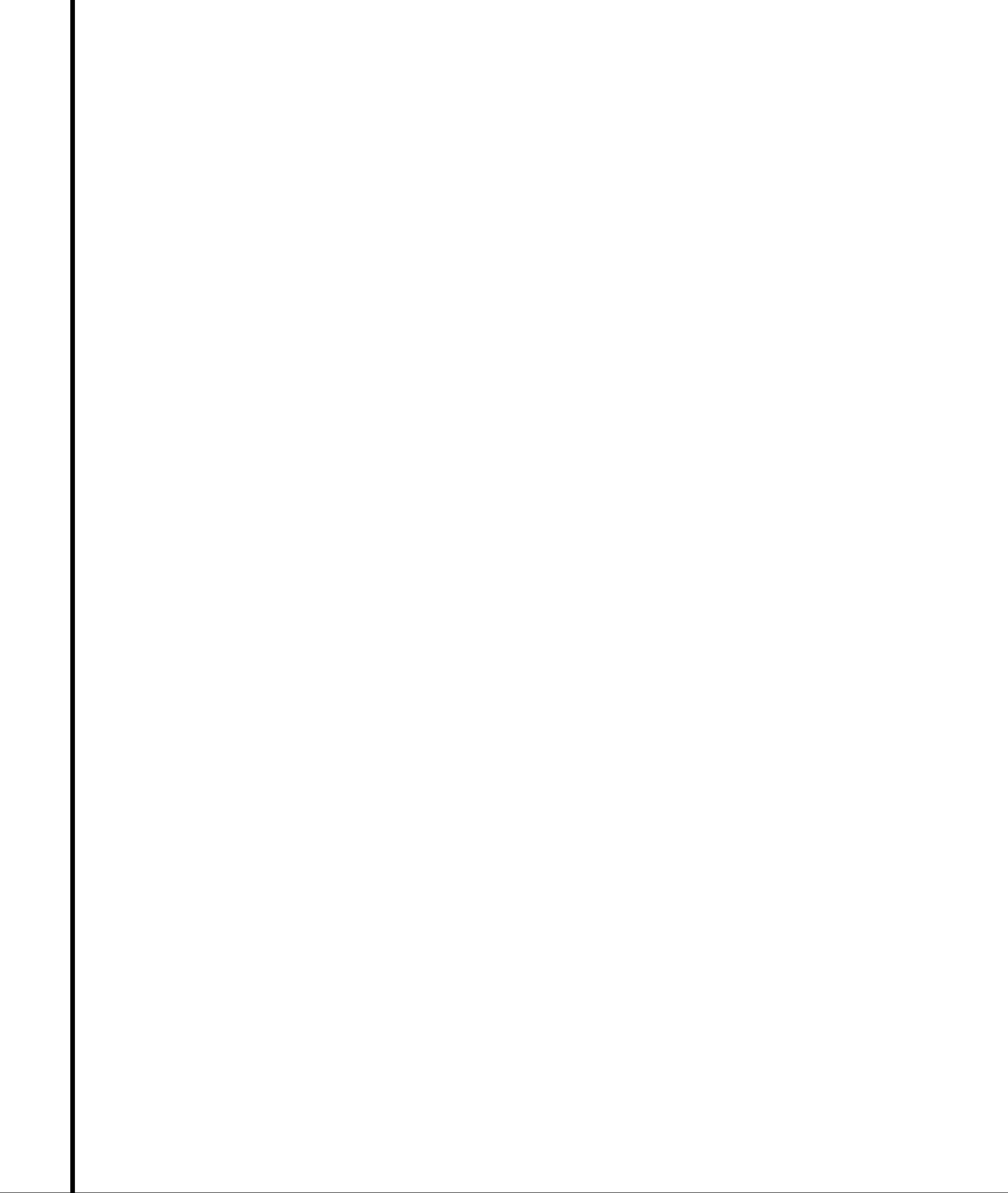
ANKARA ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Ev sahibi Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubu 3. ve 4. sınıflardan oluşuyor. Gruptan sadece 1 kişi Ankaralı.

Sema KARABAĞ, “Kurultay için seçilen konular güncel olduğu için daha ilgi çekici. Bence bu nedenle sunumlar daha dikkatle dinlendi, daha fazla ilgi gösterildi” diyor.

Osman Nuri Orhan, sürenin kısıtlı olması nedeniyle tartışma kısmının eksik kaldığını belirtirken, “Ama genel itibariyle çok güzel ve her yıl daha iyiye gidiyor” görüşünü dile getiriyor.

Elgin Can ALA da, “Türkiye’de tarımın tasfiyesinin yaşandığı bir dönemde, sorunların böyle etraflıca ele alınması çok güzel. Kurultayda özelleştirmelere karşı dile getirilen öneriler çok değerli” diyor.

TEKEL'in ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Osman Nuri ORHAN, Sema KARABAĞ, İsa BAKLACI, Yeşim ŞAHİN, Elgin Can ALA

Danışman: Araş. Gör. Yener ATASEVEN

İçerik

- ▶ Neden Özelleştirme
- ▶ Tekel'in Özelleştirme sürecinin incelenişi
- ▶ Tekel'in Özelleştikten sonra ki sonuçları
- ▶ Üniversitede Özelleşmenin durumu
- ▶ ZMO Genç olarak biz bu duruma ne söylüyoruz

Özelleştirme,fordist sistemin 1970'lerde baş gösteren krizine çare ararken ortaya çıkan bir politikadır.

- * Serbestleşme
- * Kurationsızlaşma
- * Özelleştirme

İktisadi-mali küreselleşmenin ana öğeleri ve araçlarıdır.

Sermaye hareketlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılması eylemine bağlı olarak,devletin küçültülmesi,sosyal devletin ortadan kaldırılması ve kamusal denetimin yok edilmesine yönelik özelleştirme programları uygulamaya konulmuştur.

Özelleştirmenin amaçları

- ▶ Ekonomik amaç
  - * Serbest piyasa koşullarının yaygınlaşması
  - * Kamu girişimlerinin devlet bütçesi üzerindeki etkilerinin giderilmesi
  - * Sermaye piyasasının güçlendirilmesi
- ▶ Toplumsal amaç

Mülkiyetin geniş kitlelere yaygınlaştırılması yoluyla servet dağılımını daha dengeli bir duruma getirme biçimde belirtilmektedir.

- ▶ Siyasal amaç
  - Özel mülkiyet anlayışının egemen kılınması ve "istenmeyen" siyasal eğilimlerin önlenmesi

Türkiye Tarımında Özelleştirmenin Amacı ise;

- * Küçük işletmeleri yok etmek
- * Kentlere göçü arttırmak

* Sermayenin kendine ucuz iş gücü sağlamak

* İnsanı toprağından kopartarak emeğine yabancılaşmasını sağlamaktır.Küçük işletmeleri yok etmek

* Kentlere göçü arttırmak

* Sermayenin kendine ucuz iş gücü sağlamak

* İnsanı toprağından kopartarak emeğine yabancılaşmasını sağlamaktır.

Tekel'in Özelleştirilmesi

TEKEL

Tekel (Tütün, Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Anonim Şirketi)'in sınai ve ticari faaliyetleri vardır. Tütün, tütün mamülleri, içki, tuz ve kibrit gibi alanlarda üretim ve pazarlama hizmetleri yapmaktadır.

Dünya'da başlıca pazar olanaklarına sahip iki tip tütün türü vardır.

* Oriental (şark tütünü)

* Virginia (amerikan tütünü)

II. Paylaşım savaşı yıllarına dek Avrupa'da %90 oriental tütün yetiştirilmekteyken savaş yıllarından sonra hızlı bir şekilde Virginia tipi tütüne geçildi.Bunun sebebi savaşın ardından çok ucuza ya da bedavaya tütün ve sigara vererek alışkanlığı arttırdıklarından olduğu daha sonraları anlaşıldı.

Dünya'da %1.6'lık hızla artan sigara tüketimi Türkiye'de ise %5.8'lik bir hızla artıyordu.Bu da çok uluslu şirketler için inanılmaz bir Pazar yaratılıyordu.Ancak bu pazara gire bilmek için uygun piyasa koşullarının yaratılması gerekiyordu. Bunun için 1970'li yıllarda Türkiye'ye ABD sigara tekellerinin ürettiği Marlboro,Pal mall,Kent vb. sigaralardan 200 milyon paket kaçak yollarla sokuluyor ve satılıyordu.Bunlar pazarın oluşması için ilk adımlardı.

Tütünde devlet tekelinin kaldırılması,12 Eylül darbesi sonrasında uygulanan politikanın bir parçası ve devamıdır.

Amaç; Türkiye tarımının her alanında olduğu gibi,tütün alanında da,bağımsız küçük aile işletmeciliğinin tasfiye edilerek,tütünün üretiminden pazarlanmasına değin tüm sürecin çok uluslu tekellerin denetimi altına sokulmasıydı.

Tüketicinin tercihini Amerikan harmanlı sigaralardan koyması TEKEL'i de bu yapıda sigara üretmesine sebep oldu.%85 Amerikan tütünü %15 yerli tütünle yapılan Tekel 2000 bu şekilde doğmuş oldu

1991 yılına gelindiğinde ise yurt içinde tütün mamüllerinin üretimi ile ilgili son kısıtlamalarda yürürlükten kaldırıldı.

Yurt içi imalatçıları tarafından üretilen sigaranın marka bazında fiili üretiminin 2 bin ton/yıla ulaşması halinde söz konusu markaların ithalat fiyatlandırılması,dağıtım ve satışı da serbest bırakıldı.

Bu şekilde Türkiye'de uygulanan devlet tekeli 1991 yılında sona ermiştir.

1996 Yılında tütün ihracatı 170 bin ton,ithalatı 34 bin ton olmuştur.Ancak daha çarpıcı olan fiyatlardır.Yerli tütün kg 3-4 dolara ihraç edilirken,Amerikan tipi tütünler 7-8 dolara ihraç edilmektedir.

En büyük açılımsa 2002 yılında IMF'ye verilen niyet mektuplarında kendini göstermiştir.

Tekel ve Özel Sektörün Sigara Satışındaki Payları

Yıl	Tekel (oriental)	Tekel (blend)	Tekel (Toplam)	Özel Şirketler	Blend Toplam	Toplam
1989	82,0	2.1	84.1	5.9	18	100
1990	74	79.8	5.7	20.2	26	100
1995	58.6	23.8	82.5	17.5	41.3	100
1996	51	25.3	76.3	23.7	49	100
1997	48.4	22.1	70.5	29.5	51.6	100
1998	40	29	69	31	60	100
1999	37.3	32.9	70.2	29.8	62.6	100
2000	38	31.9	69.8	30.2	62	100
2001	38.2	30.6	68.8	31.2	61.8	100
2002	33.2	26.6	59.8	40.2	66.8	100
2003	29.4	26.4	55.8	44.2	70.6	100
2004	23.1	24.1	47.1	52.9	77	100
2005	16.6	22	38.6	61.4	83.4	100

“satış,kiralama,işletme hakkı devri,mülkiyetin gayri ayni haklarının tesisi ve gereğine uygun sair hukuki tasarıflar yöntemlerinden biri veya birkaçının birlikte veya ayrı uygulanması suretiyle özelleşmesine karar verilmiştir”

► Peki bugün Özelleştikten sonra ne oldu;

* Yurt içinde sigara üretimi ve pazarlama inisiyatifi yabancı şirketlere geçmiştir.

* Tekel fabrikalarında çalışan işçiler işten çıkarılmaya başladı. Tekel'in bazı işletmeleri kapatıldı.

* Tekel fabrikaları genellikle az gelişmiş bölgelerde veya ekiciye en yakın yörelerde kurulmuşlardır. Bu işyerlerinin kapanması yatırım almakta ve kalkınmakta zaten yetersiz olan il ve ilçe ekonomilerini tamamiyle bitirilmiş, sadece Tekel çalışanlarını değil, bölgedeki tüm esnaf ve halkı yoksulluk ve açlığa itilmiştir.

► Üniversitelerde Özelleşmenin durumu;

Bugün üniversiteler piyasanın vahşi koşullarına bırakılmakta ve artık içerisinde halk için değil şirketlere bilgi üreten,onlara kalifiye eleman yetiştiren bir yer haline dönüştürülmeye çalışılmaktadır.Kısacası çiftçi için değil uluslar arası tekellere bilgi üreten bir yer haline döndürülmek istenmektedir.

► Yaratmak istenilen Üniversite

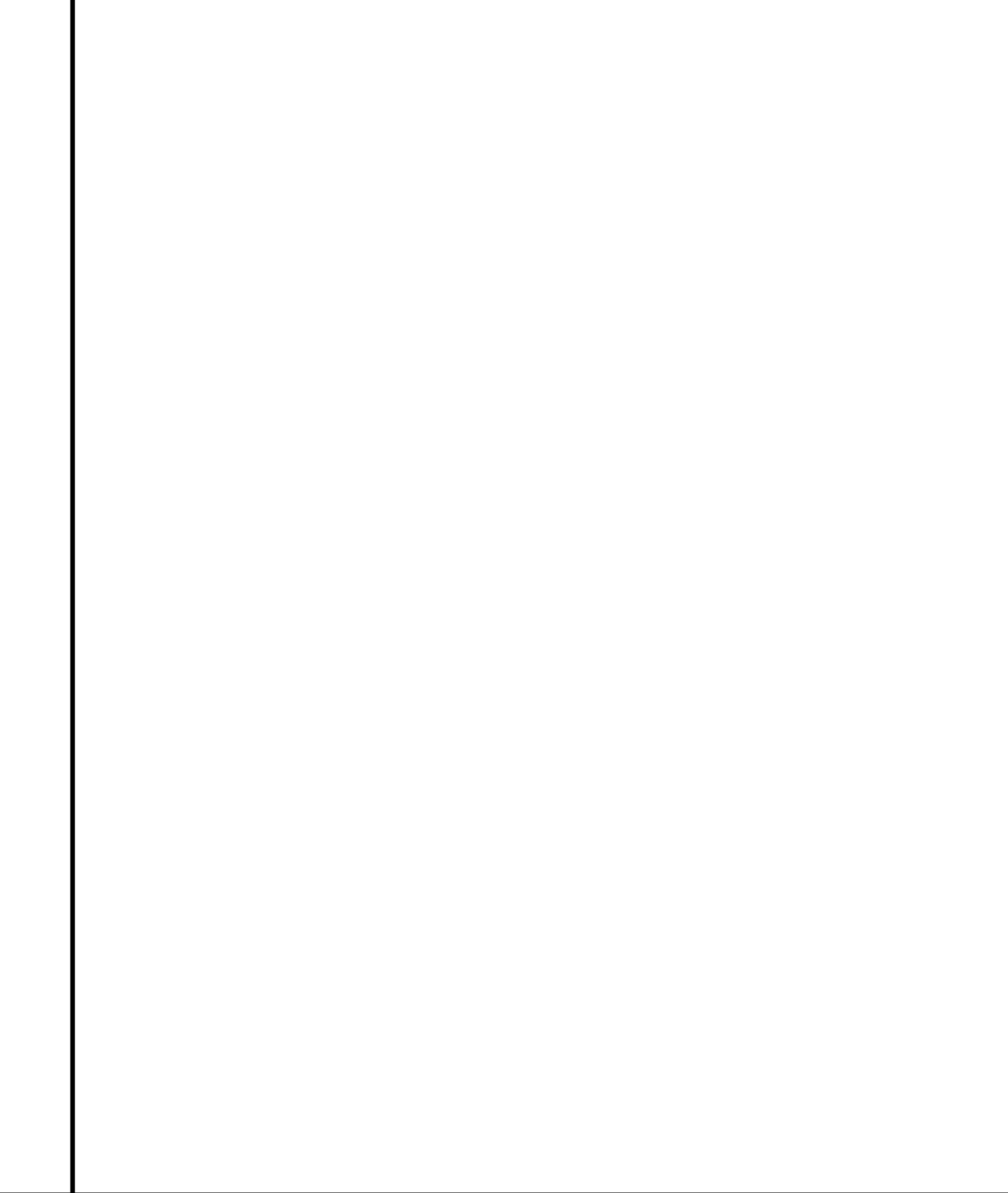
- 1.Halk ve üretici(çiftçi) için bilim üreten değil, cargill için proje üreten,
- 2.Tigem'de yabancı sermaye için tohum yetiştiren,
- 3.Tekel gibi örneklerde işçi üzerinde daha fazla hakimiyet ve sömürü kuran,
- 4.Eğitim hakkını elinden alarak işçi işlevi gören Üniversiteliler yetiştirilmek istenmektedir.

Dünyanın bu duruma karşı eylemler baş gösterirken Türkiye'de ise bu hareket üniversiteler bazında daha cılız kalmıştır.

Sonuç: Bizler bu ülkenin üniversitelileri olarak şunu söylüyoruz;

ÜLKEMİZE, ÜNİVERSİTEMİZE ve MESLEĞİMİZE SAHİP ÇIKIYORUZ.

Kaynak: Türkiye tarımında kapitalizm ve sınıflar, Dr. Necdet ORAL, www.imo.org.tr, www.zmo.org.tr,

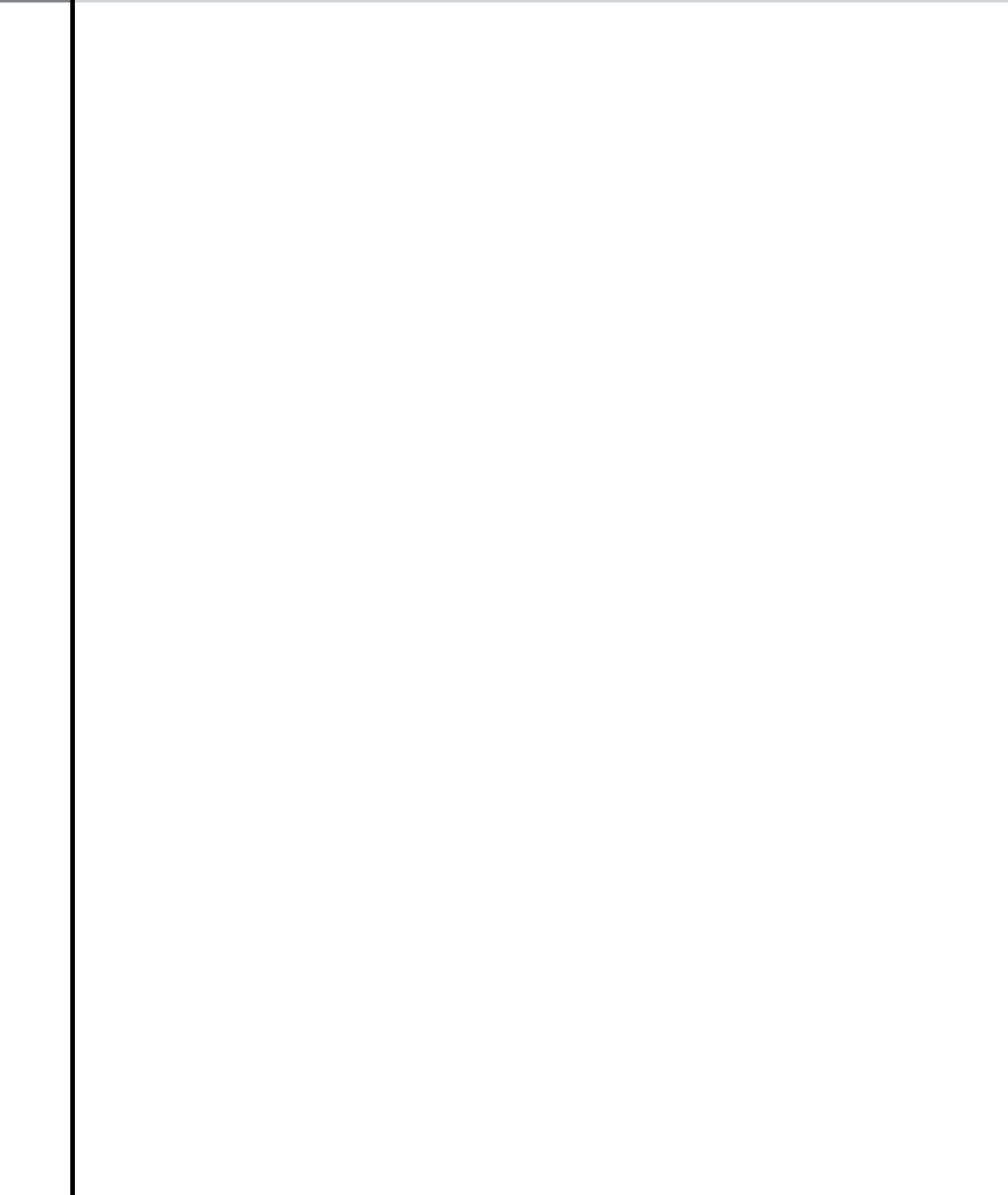
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin ekibinde yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler de yer alıyor.

Murat BİROL, Kurultayın “mesleki motivasyonlarını artırdığını” söylüyor.

Mesut BUDAK da, Öğrenci Kurultayında temel sorunların dile getirildiğine işaret ederek, “Öğrencilerin bir araya toplanması çok güzel. Burada, ileride yaşayabileceğimiz sorunlarla nasıl baş edeceğimizi öğreniyoruz. Bizler, üzerimize düşen sorumlulukların bilincinde olarak çok daha güzel işler yapacağız” diyor.

Şaziye ŞEKERCİ de, giderek önemi daha iyi anlaşılan Ziraat Mühendisliğinin, gelecekte daha çok aranan ve istenen bir meslek olacağını söylüyor.

TOPRAK KORUMA YASASI: KORUYOR MUYUZ YOKSA AMAÇ DIŞI KULLANIMI KOLAYLAŞTIRIYOR MUYUZ?

Mesut BUDAK, Nurullah ACİR, Murat BİROL, Şaziye ŞEKERCİ, Kamile TECİMER

Danışman: Doç. Dr. Hikmet GÜNAL

Biz, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu işleyiŐi ile ilgili sorunları sizlerle paylaşmak istedik. Seminer programında ölkemiz için Toprak Koruma Kanunu gerekliliğiyle ilgili kısa bir açıklama yaptıktan sonra bu kanunun işleyiŐi ile ilgili olarak 1. derecede kimlerin sorumluluğu olduğu ve nasıl işlediğiyle ilgili örnekler vererek bu konuyu görüŐünüze sunacağız.

Tarım toprakları bir ölkenin sahip olduğu en değerli milli varlıklardır. Zira insan ve hayvanların beslenmesi, barınması, suyun ve havanın temizlenmesi, biyolojik çeşitliliğin zenginliği konusunda birinci derecede ihtiyaç duyulan varlıklar topraklardır. Toprak oluşum faktörlerine bağlı olmakla birlikte 1 cm kalınlığında toprağın oluşabilmesi için 10 bin sene gibi çok uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duyulmaktadır. Oluşması bu kadar uzun zaman alan bu doğal varlığın yok edilmesi ise hayal edemeyeceğimiz kadar kısa süre içinde gerçekteŐmektedir. Toprağı yok eden faktörler Şunlardır:

- Sanayileşme ve kentleşme
- Alt yapı çalışmaları
- Ulaşım sorunu ve pazara yakın olma isteği
- Kısa vadede rant oluŐturma isteği
- Turizm ve ikinci konut yatırımlarını rant getirebilme hesabı

Tarım arazileri niçin amaç dışı kullanılmaktadır? Bunların nedenleri ise Şöyle sıralanabilir:

- Mutlak gerekli tarım topraklarını özellikle enflasyonist baskılarla veya yapay fiyat artışları ile üreticilerin elden çıkarması,
- Günümüzde uygulanan kategorik esaslı arazi değerlendirme yönetiminin yetersizliği,
- Elde yanlış arazi kullanımı uygulamalarını düzeltebilecek Ayrıntılı Toprak Haritalarının olmaması,
- Arazi toplulaŐtırma projelerine önem verilmemesi ve mevcut uygulamaların da yeterli düzeyde ve hızda olmaması,
- Üreticinin yeterli düzeyde eğitilmiş, bilinçli ve ekonomik gücünün olmaması,
- Parlatonun yeterli duyarlılıkta olmaması,
- Tüzel mevzuatın yeterince bilinmemesi.

Türkiye’de yanlış olarak kullanılan mutlak tarım arazilerinin toplamı 4,4x106 ha’dır. İşlemeli tarıma uygun olmayan arazilerde ise tarım amacıyla 6,3x106 ha alan işlenmektedir. Yitirilen iyi nitelikli ve verimli tarım arazilerimizin tüm yerleşim yerlerindeki payı da %28,1’dir.

Ölkemizde ilk defa tarım arazilerimizin korunması amaç dışı kullanımının önlenmesi amacı 3 Temmuz 2005 tarihinde bir yasa çıkartıldı. Böyle bir yasanın çok daha önceden çıkarılması ve uygulanıyor olması gerekiyordu.

Bu yasanın çıkarılış amacı; Toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek; korunmasını, geliştirilmesini ve sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak planlı arazi kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir. Yasa, topraklarımızın; bilimsel esaslara uygun olarak tanımlanması, sınıflandırılması, arazi kullanım planlarının hazırlanması, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulmasına ilişkin sorumluluk, görev ve yetkilerin tanımlanması ile ilgili usul ve esasları kapsar.

Mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ile sulu tarım arazileri tarımsal üretim amacı dışında kullanılamaz! Ancak, alternatif alan bulunmaması ve Kurulun uygun görmesi şartıyla;

- a) Savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlar,
- b) Doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacı,
- c) Petrol ve doğal gaz arama ve işletme faaliyetleri,
- d) İlgili bakanlık tarafından kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri,
- e) Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlar,
- f) (Ek bent: 31/01/2007-5578 S.K./3.mad) Kamu yararı gözetilerek yol altyapı ve üstyapısı faaliyetlerinde bulunacak yatırımlar,
- g) (Ek bent: 26/03/2008-5751S.K./1.mad) Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun talebi üzerine 20/2/2001 tarihli ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu uyarınca yenilenebilir enerji kaynak alanlarının kullanımı ile ilgili yatırımları,
- h) (Ek bent: 26/03/2008-5751S.K./1.mad) Jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları,

için bu arazilerin amaç dışı kullanım taleplerine, toprak koruma projelerine uyulması kaydı ile Bakanlık tarafından izin verilebilir. (Ek cümle: 31/01/2007-5578 S.K./3.mad) Bakanlık bu yetkisini valiliklere devredebilir.

Toprak Koruma Kuruları

Toprak Koruma Kurulu, her ilde Vali Başkanlığında, Başkan Yardımcısı ve Sekreteryaya (İldeki Tarımdan Sorumlu Birim) ve Üyelerden (Maliye Bakanlığının ildeki temsilcisi, Plan yapma yetkisine sahip üç kamu kuruluşu, İldeki Üniversitenin ilgili fakültesinin temsilcisi, Ülke çapında örgütlenmiş üç meslek veya sivil toplum kuruluşu temsilcisi) oluşur. Bunlar genellikle Ziraat Mühendisleri Odası-TEMA-Ticaret Sanayi Odası'dır.

Bu yapıya çok dikkatli bakmanızı istiyorum. Sizce bu yapı, siyasi baskılardan arınmış bir şekilde karar verebilir mi? Buradaki vali ve müdürlerin tamamı dönemin iktidar partisi tarafından göreve getirilmişlerdir. Birçok ilde Ziraat Mühendisleri Odası ve TEMA temsilcileri 657'ye tabi devlet memurlarından oluşmaktadır. Bugüne kadar gözlemlediğimiz siyasi iktidara yakın kişiler tarafından kurullara getirilen taleplerin kolaylıkla izin aldığı, talep sahibinin iktidara yakın olmasından dolayı avantaj gibi görüldüğü hissi uyandırmaktadır. Bugüne kadar ancak sınırlı sayıda karar idari mahkemelerce iptal edilmiştir.

Toprak Koruma Projeleri

Tarım dışı faaliyetlerde arazi bozulmalarını önlemek için, araziyi kullananlar tarafından toprak koruma projeleri hazırlanır veya hazırlattırılır. Bu projeler Valilikçe onaylanır.

Toprak koruma projelerine uyulmaz ve çevreye zarar verilirse valilik tarafından sorumlular bir kez uyarılır. Projeye uygunluk sağlanması için azami üç ay süre verilir. Aykırı kullanımların devam etmesi durumunda işler valilikçe tamamen durdurulur, izin iptal edilir.

Karar verilen mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve dikili tarım arazilerinin her metrekaresi için iki Yeni Türk Lirası, marjinal tarım arazilerinin her metre karesi için bir Yeni Türk Lirası idarî para cezası verilir. Arazi kullanım plânlarında, tarımsal amaçlı kullanım için ayrılmış arazilerde, izinsiz yapılan bütün yapılar yıkılır ve temizlenir. Arazinin eski haline gelmesi için yapılan masraflar sorumlulardan tahsil edilir.

İzinsiz işe başlanılmış ise valilik işi durdurur, iş tamamlanmış ise kullanımına izin verilmez.

Kullanılan alanın her metrekaresi için Bir Yeni Türk Lirası idarî para cezası verilir. Gerekli tedbir ve izinlerin alınması şartıyla kullanımına izin verilir.

Toprak koruma projelerinin bulunmaması, yetersizliği veya zamanında gerekli tadilatların yapılmaması sonucu arazi tahribi veya toprak kayıpları söz konusu olursa meydana gelecek zararlardan;

Proje hazırlanmasına gerek olmadığına karar verenler,

Proje hazırlanmış ise projeyi hazırlayan ve onaylayanlar sorumludur.

Sorumlular, kusurlu bulunan fiillerinin niteliğine göre Türk Ceza Kanununun kamu görevlilerine ait hükümleri uyarınca cezalandırılırlar.

Basına Yansıyan Örnekler...

Burada vereceğimiz örnekler Ziraat Mühendisleri Odası'nın web sayfasında bulunmaktadır.

Dalaman TİGEM'in verimli arazileri "Turizm Gelişim Bölgesi" ilan edilerek, yapılaşmaya açılmak istenmesi...

Proje nedeniyle 11.723 da. 1. sınıf tarım alanları ve 150 bin ağaç tehdit altında bulunuyor.

Dalaman TİGEM ile ilgili açtığımız davada görevlendirilen bilirkişi, çiftlik arazisinin turizm bölgesi ilan edilmesinde kamu yararı bulunmadığını, tersine bu kararın telafisi olanaksız zararlara yol açacağını bildirdi.

Çanakkale Biga...

Çanakkale ZMO Şubesinin, Biga'daki tarım arazisinin imara açılmasına izin veren Toprak Koruma Kurulu kararına karşı açtığı davada, Çanakkale 1. İdare Mahkemesi yürütmenin durdurulmasına hükmetti.

Yalova TİGEM

Mart 2005 tarihinde Yalova Tarım İşletmesi Hazineye devredilerek tarım dışı amaçla kullanılmasının yolu açılmıştı. Mahkeme, idarenin tasfiye yerine, Anayasa hükümleri uyarınca "toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek" için gerekli önlemleri alması gerektiğini bildirdi.

Antalya Kırçami...

Antalya'da 1/25000'lik planda Kırçami bölgesi "Kent İçi Tarımsal Planlama Alanı" olarak işaretlenmesine rağmen plan daha askıda iken ilgili kurumların itirazları beklenmeden Antalya Büyükşehir Belediyesince 17.10.2007 tarihinde özel gündemle toplanan Toprak Koruma Kurulu'na getirilerek 15000 dekarlık 1. sınıf sulu mutlak tarım arazisi, dikili sulu mutlak tarım arazisinin ilave imar amacı ile tarım dışı kullanılması talebinde bulunulmuştur.

Kamuoyunun bilgisinden kaçırmaya yönelik bu yaklaşım Ziraat Mühendisleri Odası Antalya Şubesince doğru bulunmayıp, plan taslağı ile çeliştiği ifade edilse de Toprak Koruma Kurulu'ndan oy çokluğu ile geçmiştir.

Kararın 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanununa aykırı olduğu görüşünden hareketle, Ziraat Mühendisleri Odası Antalya Şubesi Toprak Koruma Kurulu kararının onaylanmaması için 01.12.2007 tarihinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'ne (TÜGEM) yasa çerçevesinde itirazını yapmış, ancak itiraz Bakanlıkça reddedilmiştir.

Söz konusu dava ile ilgili olarak Antalya 1. İdare Mahkemesince 17.03.2008 tarihinde 2007/1992 esas nolu kararı ile söz konusu Toprak Koruma Kurulu kararı ile ilgili olarak yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir.

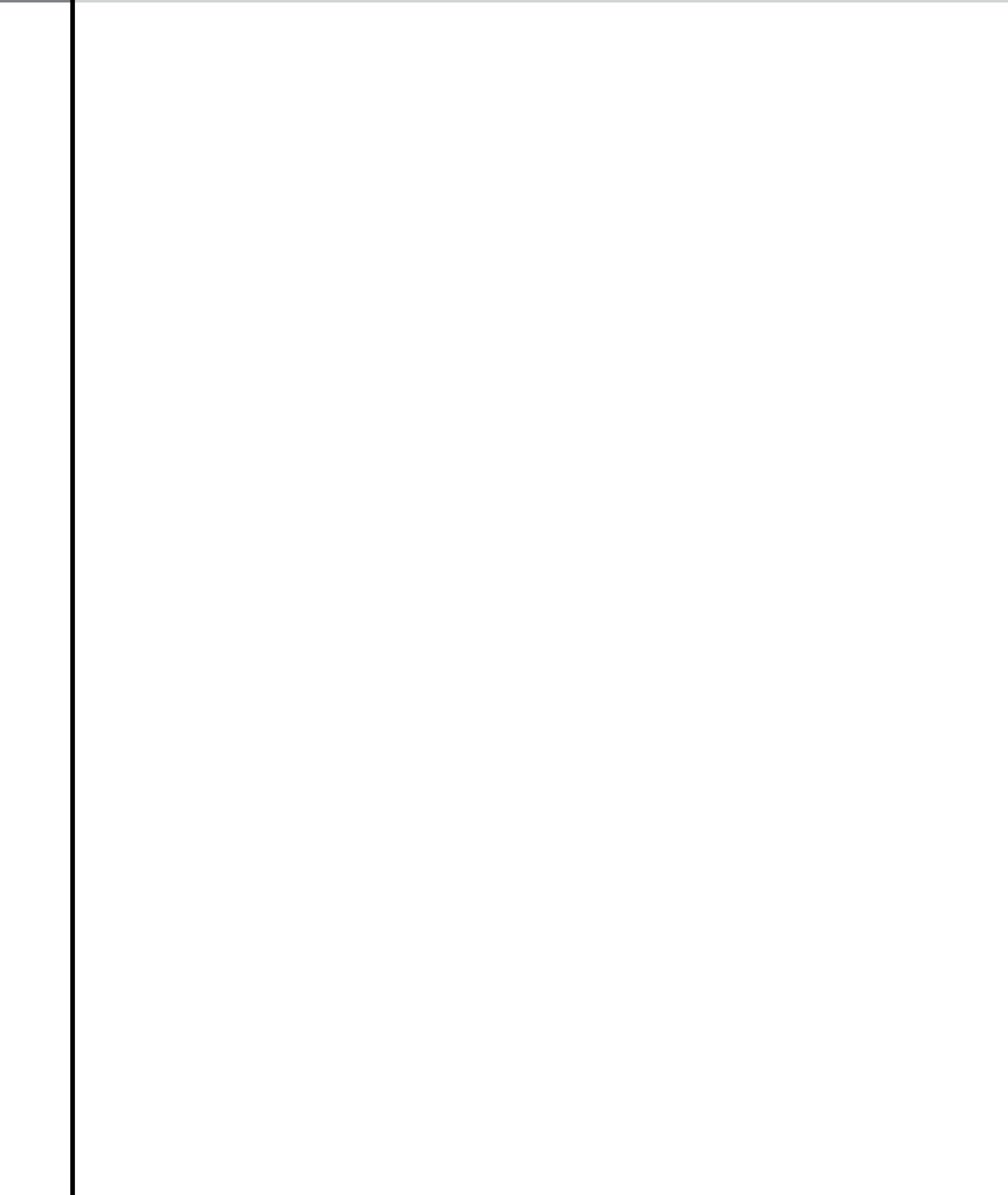
Antalya Kovanlık ve Selimiye...

Aksa Enerji A.Ş. tarafından, Antalya İli Merkez İlçesi Kovanlık ve Selimiye (Karadon) Köyü sınırları içerisindeki 11,2 hektar yüz ölçüme sahip 343, 344, 346, 347, 1022 ve 1026 parsel nolu tarım arazileri üzerinde doğalgaz yakıtlı termik kombine çevrim ünitesi için mevzii imar planı yapılmak istenmiş, Sulu Mutlak Tarım Arazisi olan bu arazilerin tarım dışı amaçlı kullanılması talebi Antalya Toprak Koruma Kurulu tarafından uygun görülmemiş ve bu karara esas olan arazi sınıflamasına ilgili firmadan itiraz edilince, davalı Bakanlık tarafından yeniden inceleme yapılmasına karar verilmiştir.

Bunun üzerine hazırlanan raporda da bu alanın sulu mutlak tarım arazisi olduğu belirlenmiştir. Antalya Tarım İl Müdürlüğü Tarımsal Etüt Raporunda da arazilerin sulu mutlak tarım arazisi olduğu belirtilmektedir.

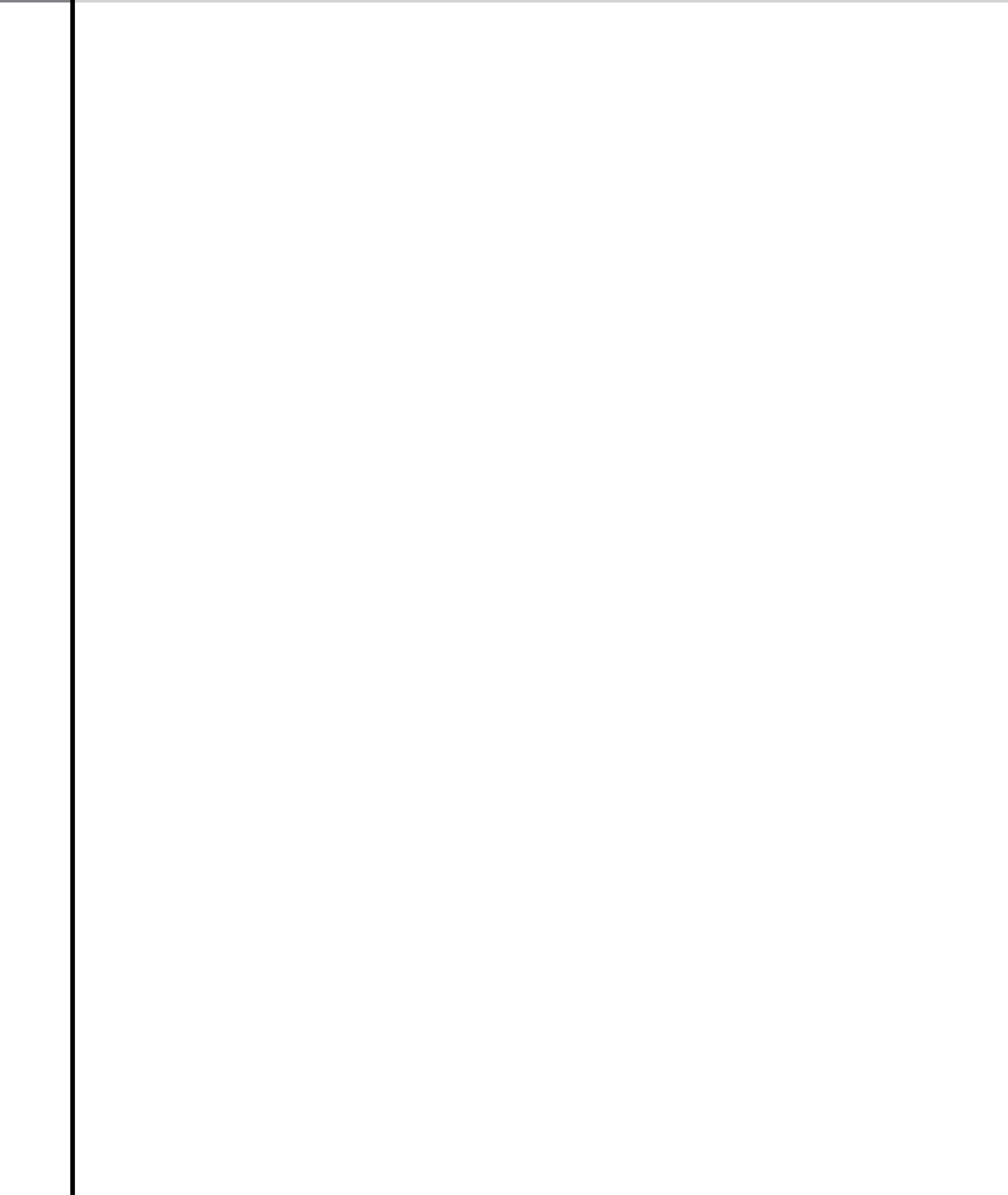
Buna rağmen Antalya Toprak Koruma Kurulu, 15/04/2008 tarih 2008-5/10 sayılı Kararı ile bu yerlerin tarım dışı kullanımına karar vermiştir. Ve davalı Bakanlık da 22/04/2008 tarih ve 16769 sayılı karar ile bu alanın tarım dışı kullanılmasını uygun bulmuştur.

Biz geleceğin ziraat mühendisleri olarak bu ve bunun gibi olaylara ne kadar duyarlı olacağız? Topraklarımızı koruyacak mıyız, yoksa birkaç kişinin rant sağlayabilmesi için buna göz mü yumacağız? Bunun yorumunu sizlere bırakıyorum, teşekkür ediyorum.

II. OTURUM
SU ÜRÜNLERİ
ve
BALIKÇILIK SEKTÖRÜ-I

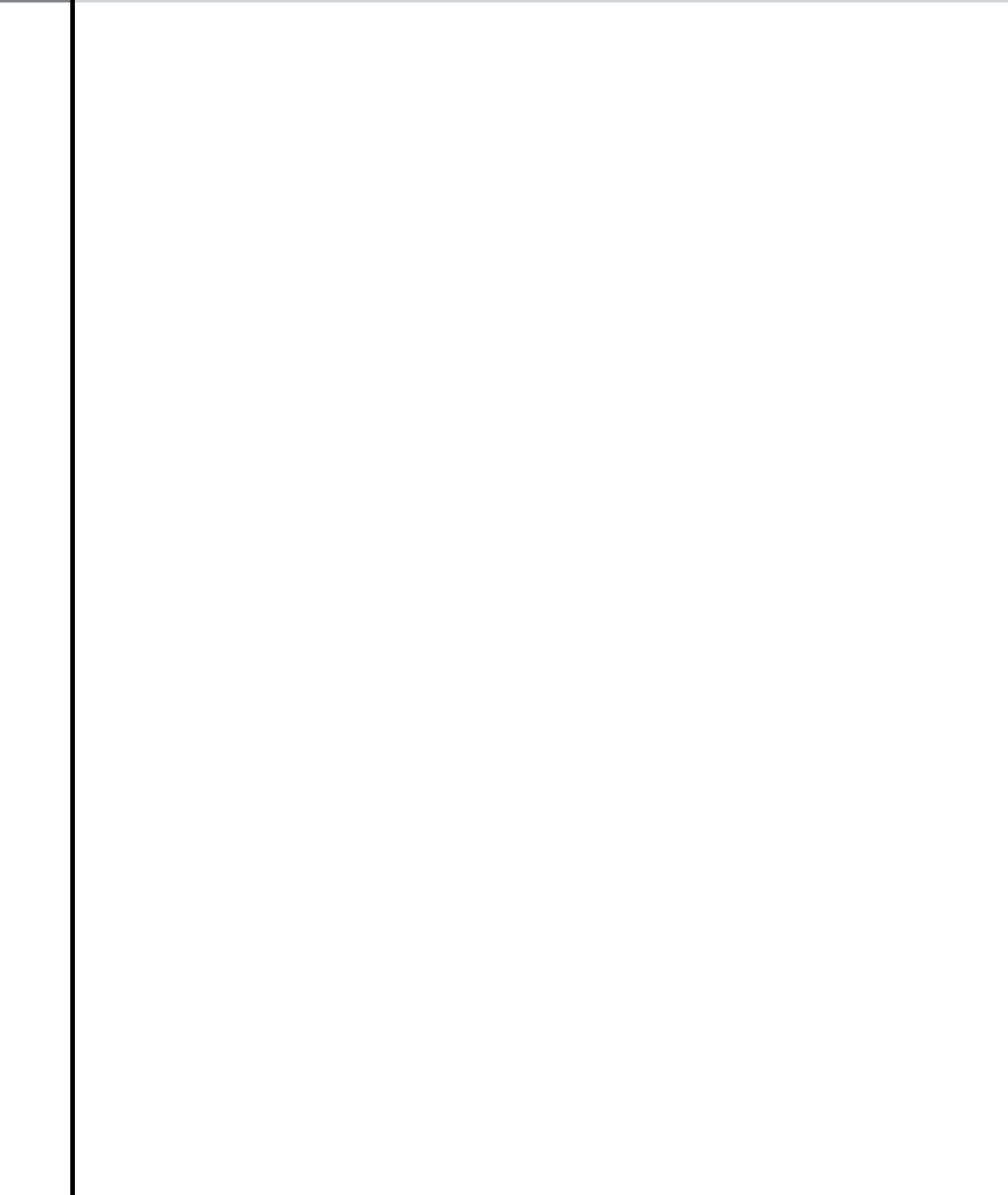
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Akdeniz Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin 7 kişilik ekibinin tamamı 4. sınıflardan. Bir grup daha gelmek istiyormuş, bunun üzerine gelecek öğrenciler kurayla belirlenmiş. 5 kişilik kontenjana eklenen 2 kişinin masrafını ise öğretim üyeleri ve öğrenciler aralarında para toplayarak karşılamışlar...

Yusuf ÖZADA, Kurultayın üniversitelerarası kaynaşma ve bilgilenme açısından çok verimli olduğunu söylüyor.

Ahmet ACUN, "Bu toplantıda, öğrenciler kendilerini tanıttı ve ziraat – su ürünleri sektörü konularında bilgi ve becerilerinin olduğunu gösterdiler. Yani öğrencilerin duyarsız olmadığı da anlaşıldı. Geleceğe ışık tutan bir toplantı oldu" diyor.

Tevfik YAVUZ da, daha şimdiden ellerinden geldiğince sektöre sahip çıkmaya çalıştıklarını söylüyor.

TURİZM TESİSLERİ VE AKTİVİTELERİNİN DENİZEL EKOSİSTEM ÜZERİNE OLAN ETKİLERİ

Halit Murat TOPÇU, Yusuf Ferit ÖZADA, Ahmet ACUN, Tevfik YAVUZ, Murat TALAKACI

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÖKOĞLU

Bacasız sanayi

Günümüzde çevre kirliliği etkenlerinden biri fabrikaların doğaya bıraktığı katı, sıvı ve gaz atıklardır. Bundan yola çıkarak bacasız sanayi denen turizmin teorik olarak hiçbir etkisi yoktur!!! Turizm ülkemizde düzgün yapılamadığı için bacasız sanayi aslında o kadar da bacasız ve masum değildir...

A- Turizm Tesislerinin Etkileri

- Kıyı Yapısının Bozulması
- Otel Atıklarının Kontrolsüz Boşaltılması
- Yer Altı Sularının Çekilmesi
- Havuz Sularının Denize Boşaltılması
- Işık Kirliliği
- Karadaki Sesin Yarattığı Kirlilik
- İnsan Ayağının Çiğnediği Yerler
- Güneş Yağının Etkisi

Kıyı Yapısının Bozulması

Ülkemizde turizm tesisleri gelişmiş güzel yapılmakta, tesislerin yapılması için ormanlar kesilmekte eğer bu durum mümkün değilse orman yakılmakta, dere yatakları doldurularak akarsuların yönleri değiştirilmekte, özel çevre koruma alanı olan yerler gerektiğinde bu özelliğinin dışına çıkarılmaktadır. Ayrıca kıyı kanunu ihlal edilerek binalar deniz suyunun temas ettiği alana kadar yapılmaktadır. Bütün bunlar yapılırken bazı endemik türlerin yok olmasına neden olunmaktadır. Ayrıca plantasyonun yok edilmesi erozyon riskini de artırmaktadır. Kıyının bozulması bazı canlıların doğal yumurtlama alanlarını tahrip etmektedir. Örneğin kaplumbağalar için doğal yumurtlama alanı olan Side sahilleri, plansız yapılan otel ve apartmanlar nedeniyle artık bu canlılar tarafından kullanılamamaktadır. Devletin ilgili kurumları ise bu canlılara adres göstererek sizin için yumurtlama alanı olarak şurayı ayırdık demektedir. Diğer bir önemli etkende sonradan inşa edilen iskele vb. yapılarıdır. Kemer Belediyesinde yapılan çalışmalarda 23 adet sabit ayaklı izinsiz iskeleden yalnızca ikisinin yapım tarihinin bilindiği ve bunlara para cezası uygulandığı anlaşılmıştır. Kısacası turizmciler için her yol Roma'dır.

Otel Atıklarının Kontrolsüz Boşaltılması

Genelde turizm mevsimi dışında az bir nüfusa sahip olan turistik yöreler, turizm mevsimindeki nüfus artışının ihtiyaçlarını karşılayabilecek altyapıya (kanalizasyon, arıtma tesisi vs) sahip değildirler. Bunun sonucu olarak gerekli önlemler alınmadan

denize akıtılan söz konusu atıklar denizel fauna ve flora olumsuz etkiler yapmaktadır. Antalya Körfezi'ndeki Side ve Lara plajlarında *E. coli* miktarının arttığı zaman zaman gazetelelere yansımaktadır. Yine bunu doğrulayan bir çalışmada denizel canlılar için parazit olan *Trichodina sp.* türü hızla artarken *Patella sp.* türünün azaldığıyla ilgilidir. Bu nedenle turizme bağlı kirlilik hat safhaya ulaşmıştır.

Yer Altı Sularının Çekilmesi

Akarsular ve yeraltı suları denizlerin kan damarlarıdır. Bu sular denizlere besleyici elementleri taşır. Tuzluluk, pH, deniz suyu sıcaklığı ve denizlerin planktonu gibi fiziksel ve kimyasal özelliklerini dengeler. Ancak tesisler maliyeti düşürmek için yeraltı sularını çekerek kullanmakta akarsuları kirliletmektedir. Bu da denizlerin kan damarlarını kesmek demektir.

Havuz Sularının Denize Boşaltılması

Havuzların dezenfeksiyonunda çok sayıda kimyasal kullanılır. Bilindiği gibi havuz suları belli oranlarda yenilenir. Yenilenen sular kontrolsüz bir biçimde tatlı sulara veya denize boşaltılmaktadır. Bu suların denize veya tatlı sulara boşaltılması ekosistem içindeki tüm canlılara zarar vermektedir. Örneğin klorlu sulara bulunan balıklarda solungaç lamellerinin rengi solar ve beyazlaşır. Yüksek dozlarda solungaç epitelleri bozulur ve vücut derisi beyaz görünüm alır. Gözler derinleşir aktivite azalır, daha az solunum yaparlar ve ölürlür.

Işık Kirliliği

Otel ve turistik tesisler kıyılarda yoğun bir ışıklandırma yapmaktadır. Bu ise doğasında ışık olmayan ve karanlıkta aktif olan denizel organizmalar için tehlikeli bir durumdur. Söz konusu canlılar ya yok olmakta ya da bu alanları terk ederek dar bir alana sıkışmaktadır. Balıklar üremek ve yavrularının geleceğini garanti altına almak için kıyı suları kullanırlar. Işık nedeniyle balıklar bu alanlara yumurtlamamanın yanında aşırı ışık larvalarında gelişme bozukluğuna neden olmaktadır. Diğer yandan ışık karanlıkta aktif olan canlıların yaşam aktivitelerini bozar. Deniz kaplumbağaları ışık nedeniyle yumurtlamak için karaya çıkmamakta, yumurtalardan çıkan yavrular da ışığa yönelerek denize ulaşamayarak kavurucu yaz güneşinin altında ölmenin yanı sıra diğer canlılara da yem olmaktadır.

Karadaki Sesin Yarattığı Kirlilik

Ses havada 340 m/sn hızla yayılırken suda 1497 m/sn hızla yayılmaktadır. Oysa sualtı dünyası sessiz bir ortamdır. Bu sesin sualtında karadakinin oranla 4-5 kat daha hızlı ve geniş bir alana yayılması tüm sualtı dünyasını etkilemektedir. Kıyıda ve yüzer eğlence mekânlarının yol açtığı yüksek ses kirliliği hem karasal hem sualtındaki canlıların doğal yaşam aktiviteleri (beslenmek ve yumurtlamak) için kıyaya yakın yerlere yaklaşmalarını engeller.

NOT: Kaplumbağalar sahilde ya da belli bir uzaklığa kadar sahil gerisinde doğal olmayan görüntü, ses, hareketli nesnelere, yapay ışıklar ve en küçük bir tehlike sezindiklerinde yumurtlamadan hemen denize geri dönerler.

İnsan Ayağının Çiğnediği Yerler

Hoş bir gece partisinden sonra hafif çakır kafamızla sevgilimiz kolumuzda sahilde romantik bir yürüyüşe çıktık. Hâlbuki o sahili bizden başka kullananlar da var elbette, ama kimin umurunda. Biliyoruz ki sahiller kaplumbağalar için yumurtlama, Akdeniz fokları için üreme ve dinlenme alanlarıdır. Yine bu alanlar yaşamı bu nemli bölgeye bağlı kıyı organizmalarının da yaşam yerleridir. Aynı durum insan ayağının bastığı su içinde geçerlidir. Yürerken her bastığımız yerde binlerce canlıyı çiğnediğinizi hiç düşündünüz mü?

Güneş Yağının Etkisi

Antalya'ya 3 Kasım 2008 itibarıyla 8buçuk milyon turist intikal etmiştir. 2008'de hedeflenen 9 milyon turistir. Turistlerin ortalama 150 ml güneş yağı kullandığını varsayarsak yılda denize ne kadar yağ bulaştığının hesabını size bırakıyoruz. Bu biriken yağlarda suda film tabakasına yol açmakta bazı canlılar üzerinde birikim yapmaktadır. Suda yağ filminin etkilerinden sonraki bölümlerde söz edeceğiz.

B- Tekne Turizmi ve Su Sporlarının Etkisi

- Petrol Kirliliği
- Teknelerden Atılan Katı Atıklar
- Gemi Çapaları Ve Zincirlerinin Bentik Bölgeye Verdiği Zararlar
- Ses Kirliliği

- Pervanelerin Yol Açtığı Zararlar
- Hatıra Amacıyla Canlıların Toplanması
- Siluet Kirliliği
- Kullanılan Boyaların Etkileri

Petrol Kirliliği

Su sporları ve tekne turizminde kullanılan araçlardan gelen sintine suları ve egzoz atıkları kontrolsüz bir biçimde denize bırakılmaktadır. Petrol atıkları canlıların duyu organlarına zarar vermekte, suyun oksijen alışverişini engellemekte, fotosentezi bozmakta, görsel kirliliğe neden olmaktadır. Petrolün en büyük tehlikesi yüzeyde bir yağ filmi oluşturması ve balık larvalarının hava keselerini doldurmalarına engel olmasıdır. Hava kesesini dolduramayan larvaların yaşama şansı bulunmamaktadır. Diğer yandan yine plankton çöküşleri de yaşanmaktadır.

Teknelerden Atılan Katı Atıklar

Tekne turizmi nedeniyle denizlerimize yoğun bir katı atık atılmaktadır. Deniz ve sahillerimizi kirleten kara ve deniz kaynaklı katı atıkların sadece estetik kirlenmeye neden olmayıp, insan sağlığını tehdit ettiği sucul hayatı olumsuz yönde etkilediği ekosistemin bozulmasına neden olduğu belirlenmiştir.

Madde	Süre
Kağıt	2-4 hafta
Pamuklu malzemeler	1-5 ay
Halat	1 yıl
Boyalı tahta parçası	13 yıl
Teneke kutu	200-500 yıl
Plastik şişe	450 yıl
Cam şişe	Belirsiz

Plastikler biyolojik yöntemle bozulmadıkları için büyük bir hızla birikip artmaktadır. Denizdeki bazı canlılar ise bunları ya yutmakta ya da bu maddeler takılarak ölmektedir. Deniz kaplumbağaları (*Caretta caretta*)'ların doğal besinini denizaneleri oluşturmaktadır. Bu canlılar denize atılan poşetleri denizanası zannederek yemeye çalışmaktadır. Böylece çoğunun boğularak veya sindirim sistemlerinin tıkanması sonucu öldüğü bildirilmiştir.

Gemi Çapaları Ve Zincirlerinin Bentik Bölgeye Verdiği Zararlar

Tekne turizmi yapan yat ve gezi tekneleri çapalarını durmadan attıkları, alırken de ırgatla almaları ve teknelerin çapanın üzerine gitmemesi nedeniyle deniz dibi tarla gibi sürülmektedir. Bunun ise dip yapısını bozduğu, canlılar için ev olan ve suların oksijen kaynağını teşkil eden deniz fanerogamları ve bentikte yaşayan mollusca, crustacea, echinodermata vb. canlılara zarar verdiği bildirilmiştir. Bu çapaların sualtında bulunan tarihi dokuyu da bozduğu bilinmektedir. Yine teknelerin rüzgârla yer değiştirmesi sonucu zincirleri de denizel ekosisteme çok büyük zararlar verdiği kaydedilmiştir.

Ses Kirliliği

Su sporlarında kullanılan taşıtların (Jet ski, sürat motoru vs.) susturucularından supersonic titreşimler direkt olarak denize verilmektedir. Bu ise sualtı canlılarının işitme mekanizmalarına zarar vermekte, canlıların o bölgeleri terk etmelerine zorlamakta beslenme aktivitelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Yine aşırı ses balık larvalarının korkmasına dolayısıyla hava kesesi gaz kontrollerini yapamamalarına neden olmaktadır. Hava keselerinin aşırı şişmesi sonucu iç organların sıkışmasıyla ölümleri görülmektedir.

Pervanelerin Yol Açtığı Zararlar

Deniz taşıtları hareket edebilmek için pervaneyi kullanmaktadır. Pervanenin her dönüşü binlerce canlıyı çarpılarak ölmesine neden olmaktadır. Akşama kadar paraşüt çeken bir teknenin ne kadar suyu çevirdiği ve balık larvası öldürdüğünün haddi hesabı yoktur. Oysa deniz sadece balıklara ait değildir. Her yaz fakültemize yüzlerce çarpılmış kaplumbağa ihbarının yapılması bunun göstergesidir.

Hatıra Amacıyla Canlıların Toplanması

Yüzücüler, şnorkelciler, dalıcılar hatıra amacıyla su altındaki canlıları toplamaktadır. Bu canlıların çoğu koruma altında ve

uluslar arası kırmızı listededir. Dolayısıyla o bölgeye ne kadar zarar verildiğinin kimse farkında değildir. Ör: Banyo süngeri (*Spongia officinalis*) Deniz Kulağı (*Haliotis lamellosa*), Pina (*Pinna nobilis*), Triton Charonia lampas

Silüet Kirliliği

Gerek gezi gerekse su sporları yapan tekneler su üstünde silüet kirliliği yapmaktadır. Kullanılan bu araçların görüntüsünden, gölgesinden, hızından korkan canlılar yaşam alanlarını değiştirmekte o bölgeleri terk etmektedirler.

Kullanılan Boyaların Etkileri

Teknelere, fouling organizmaların yapışmasını engellemek amacıyla yılda bir veya birkaç kez boyanmaktadır.. Halk arasında zehirli boya olarak da bilinen bu boyalar deniz ekosistemine büyük zararlar verdiği bilinmektedir. Özellikle su sirkülasyonunun düşük olduğu koylarda fouling boyaların etkileri daha büyük olmaktadır. Kullanılan boyalardan belli bir miktar suya karışarak besin zincirinin en düşük halkasından en büyük halkasına kadar zarar vermekte ve kalıntı yapmaktadır.

Turizmin İç Sulara Etkisi

- Raftingin Etkisi
- İç Sulardaki Tekneler

Raftingin Etkisi

Tatlı sularda yapılan rafting turizminin bölgeye verdiği zarar çok önemlidir. Yine denizde yapılan etkilerin birçoğu tatlı sularda da görülmektedir. Köprülü kanyonda yapılan rafting nedeniyle endemik bir tür olan *Salmo trutta macrostigma* sadece kanyon içerisinde bulunmaktadır. Bölgede yapılan rafting sonucu bu tür belli bölge içinde sıkışıp kalmıştır. Az sayıda endemik türe sahip olmamıza karşın böylesi etkiler de canlıların üremesini olumsuz etkileyerek sayılarının daha da azalmasına neden olmaktadır.

İç Sulardaki Tekneler

Denizdeki etkilerin dışında iç sularda kullanılan teknelerin yaratmış olduğu en ufak bir dalga bile zaten dar enli olan nehirlerin yapısını kolayca bozmakta kıyıları bulandırmaktadır. Bulanıklık ise balık yumurta ve larvalarının oksijen alışverişini engelleyerek ölmelerine nedendir. Dar bir su yatağı içerisinde motor gürültüleri çok büyük ses kirliliği yaratmakta ve tüm sucul yaşamı olumsuz etkilemektedir.

Sonuç:

Deniz kirliliğinin oranının % 90'ndan fazlası karasal kaynaklıdır. Hal böyleyken denizi en çok kirleten turizmciler medyayı balık çiftliklerine karşı kışkırtmaktadır. Bu nedenle zaten sıkıntı içerisinde olan sektör, riski daha büyük olan derin ve açık sulara sürgün edilmiştir. Marmara Denizi'nde, Antalya Körfezi'nin Side, Lara ve Belek Bölgesi'nde balık çiftlikleri mi vardı ki deniz kirlitildi. Peki, Bodrum'da ne oldu? Balık çiftliklerinin çıkarıldığı Bodrum Güvercinlik'de tesadüfen ormanlar yandı. Daha sonra deniz dolduruldu. Şimdi Bodrumlular bunun kavgasını veriyor. Radikal Gazetesinin 27 Ağustos'ta çıkan haberine göre MNG Holding'in çevreci faaliyetleri devam ediyor. Kıyı doldurma olayından sonra şimdi de ormanlık alanların yandıktan sonra MNG Holdinge tahsis edildiği ortaya çıktı. Oysa balık çiftlikleri buraları yangın ve yağmadan kurtarmıştı. Kısacası bunun adı rant kavgasıdır.

Bacasız fabrika Türkiye'de iyi yapılamadığı sürece maalesef kıyılarımızı ve denizel ekosistemimizi yok etmeye devam edecektir...

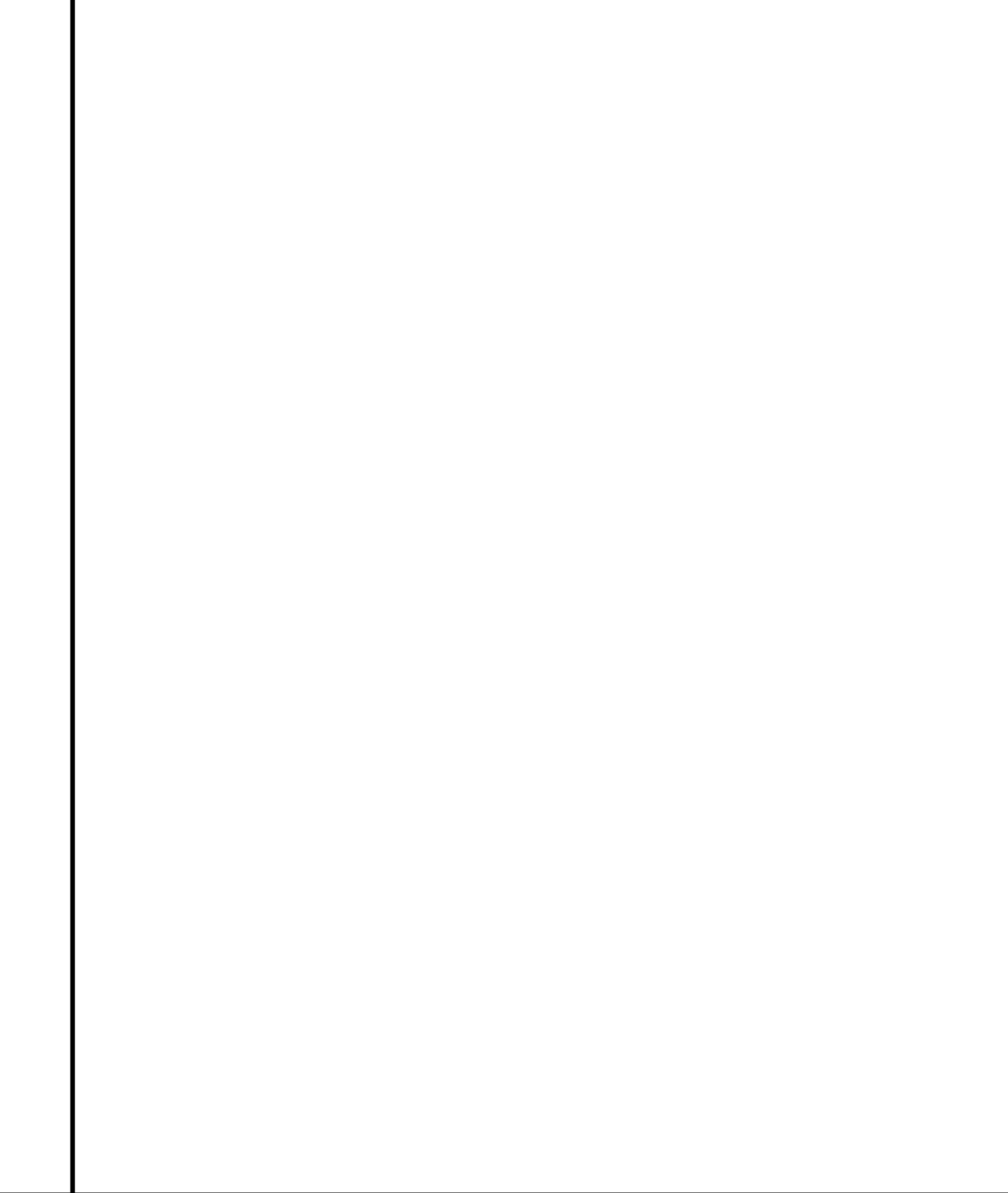
Türkiye'de turizm bu kadar ucuz yapıldığı sürece ve kaybettiğimiz değerleri de göz önüne aldığımız zaman varın gayri hesabı siz yapın, bacasız sanayiden kar mı ediyoruz zarar mı ediyoruz?

Yorumu size bırakıyoruz...

Kaynakça

- GÖKOĞLU M., ÖZSAVAŞ C. B., 2006. Tekne Turizminin Deniz Makro Fauna ve Flora Üzerine etkileri. 10. SBT 2006, Bildiriler kitabı, 152-157.
- ÇİÇEK B.A., 2008. KKTC. Sahillerindeki deniz kaplumbağaları (*Chelonia mydas*, L., 1758 ve *Caretta caretta*, L., 1758) Yavru Başarısının Deniz Ortamında İzlenmesi Üzerine Bir Ön Çalışma. 12. SBT 2008, Bildiriler kitabı, 149-154.
- CİRİK,Ş.,AKÇALI,B.,BİLECİK,N., 2001; Gökova Körfezi (Ege Denizi) Deniz Bitkileri. Deniz Bilimler ve Teknoloji Enstitüsü Dokuz Eylül Üniversitesi, 96 S.
- AKŞİT D., FALAKALI MUTAF B., GÖÇMEN B., GÜRELLİ G., 2008. A preliminary observations on *Trichodina sp.* On the Gills of Limpets in Antalya
- T.C Sayıştay Başkanlığı Performans Kurulu'nun "Kıyıların Kullanımının Planlanması ve Denetimi Raporu"
- BURKE,R. I. 2005. Enviroment and Tourism:Examining the Relationship Between Tourism and the Enviroment in Barbados and St. Lucia www.sia-acp.org
- CHATAİN,B.,1989. Problems Related to the Lack of Functioneal Swimbladder in Intebsive Rearing of *Diantrarchus Labrax* and *Sparus aurata*. Actes De Colloque 9. pp. 699-709. Advances in Tropical Aquaculturtre Feb. 20-March. 4 Aquacop/Ifremer
- ICEMER, G.T., KOSUN, E. 2002. The Effects of Sewage on Benthic Community in Antalya Bay, Turkey. www.medcoast.org.tr
- JOHNSON, D. W., KATAVIC, I., 1983. Some Observations on Mortality,Feding, Growth and Swimbladder Stres Syndrome of Sea Bass (*Dicentrarchus labrax* L.) Larvae under Varied Enviromental Conditions Rapp. Comm. Int. Mer. Medit. 28,6 pp.275-279
- JOHNSON, W. M., LAVIGNE, D. M. 1999 Mass Tourism and the Mediterranean Monk Seal. The Monachus Guardian 2 (2).
- BAYBURT,F. AYDIN,A. ARTÜZ,M.İ. 1985. Tanker yangınlarının Doğuracağı Çevre Sorunlarının Bilimsel Açıdan İncelenmesi.İstanbul Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi Yayınları No:1, 60 ss,İstanbul
- BODUR,T., KAYA, Y., GÖK OĞLU,M. 2004. Antalya Körfezi'nde Nuh'un Gemisi(*Arca noea* L. 1758)'nin Dağılımı ve Bazı Biometrik Ölçümleri 1. Ulusal Malakoloji Kongresi. Türk Sucul Yaşam Dergisi,243-246s.

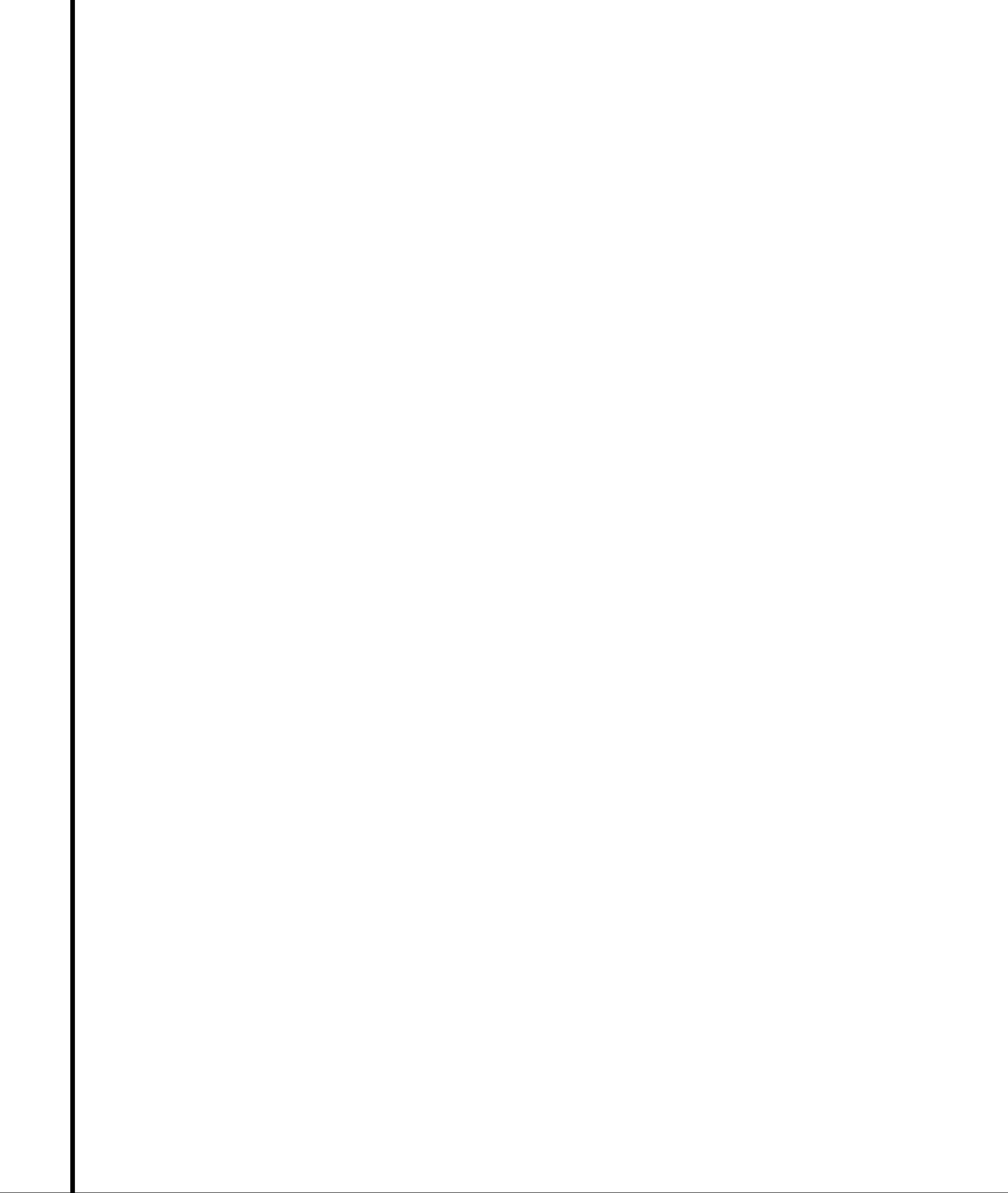
ÇANAKKALE ONSEKİZMART ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin 4. sınıflardan oluşan öğrencileri, Kurultay için kendilerinin gönüllü olduklarını anlatıyorlar.

Ancak Çanakkale'de kurultaya çok fazla öğrencinin gelmek istemesi üzerine, fakülte ve Çanakkale Şubemiz işbirliği yaparak bir otobüs tutmuşlar ve 25 kişilik bir ekip olarak gelmişler. ZMO Temsilcisi Dilek BORA, kurultay konusunda fakülteye konulan 5 öğrenci sınırlamasının, ODA'nın olanakları çerçevesinde gelecek yıllarda daha yukarıya çekilmesini istiyor.

Eylem ŞEN, "Öğrenci Kurultayı çok güzel bir organizasyon. Diğer üniversitelerde bizimle aynı bölümde okuyan arkadaşların problemlerini dinliyoruz, çözümler oluşturuyoruz. Yeni arkadaşlıklar kuruluyor" diye konuşuyor. Eylem ŞEN, bu okula gelmeden önce, balık çiftliği olan bir tanıdıkları sayesinde ilk kez bu sektörle tanıştığını belirtiyor.

Adaş olan Esra KÖKTEN ve Esra SOYDAŞ da, okudukları bölümü, "denizle olan ilgileri" nedeniyle özellikle seçtiklerini ve memnun olduklarını anlatıyorlar.

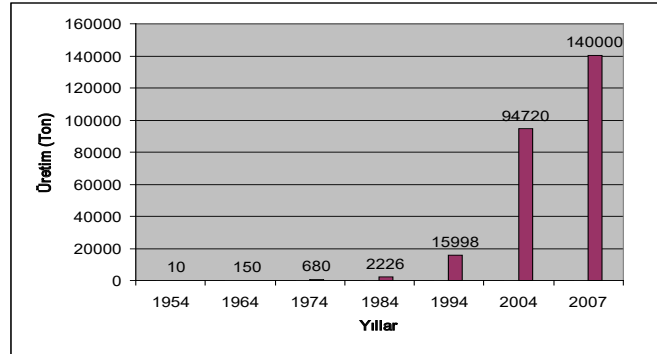
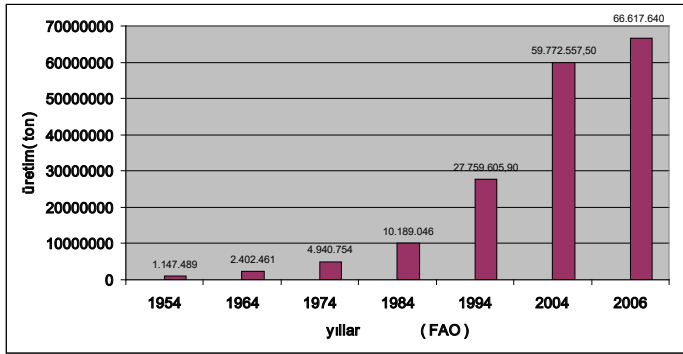

DENİZDE AĞ KAFESTE BALIK YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÇEVREYE ETKİSİ VE OFFSHORE KAFESLERİNİN ÖNEMİ

Osman Nezih KENANOĞLU, Esra Soydaş, Esra KÖKTEN, Dilek BORA, Eylem ŞEN

Danışman: Doç. Dr. Sebahattin ERGÜN

Su ürünlerine olan talep son 20 yılda giderek artmış ve yetiştiricilikte yeni stratejiler ve uygulamalar, bu çok eski kültürün hızla gelişmesine neden olmuştur ve böylece su ürünleri yetiştiriciliği dünyada en hızlı büyüyen gıda sektörü haline gelmiştir. Ülkemizde de, son yıllarda toplam yetiştiricilik miktarı 140 000 tona ulaşmıştır (DİE, 2008; Fishstat-FAO, 2009) (Şekil 1 ve 2).

Şekil 1-2. Dünyada ve ülkemizde yıllara göre su ürünleri üretim miktarları

Son yıllarda, Şekil 1 ve 2'den de görülebileceği gibi dünyada olduğu gibi ülkemizde de su ürünleri yetiştiricilik sektörü hızlı büyüme göstermiştir. Akuakültür faaliyetlerinin artmasıyla birlikte çevreye olan etkisi halk, devletin çeşitli kademelerinde görev yapanlar, sivil toplum kuruluşları, bilim adamları ve sektörün içindeki kişiler tarafından tartışılmaktadır. Yapılan tartışmalar ülkemizle sınırlı olmayıp dünyanın pek çok yerinde özellikle balık yetiştiriciliğinin yoğun yapıldığı yerlerde benzer tartışmalar yaşanmaktadır (Ergün S., 2005).

Denizde kültür balıkçılığı amacıyla kullanılan alanların aynı zamanda turizm sektörüne de uygun olması ve mevcut yasaların su ürünleri yasasının ihtiyacı karşılamaması nedeniyle bu alanda büyük bir sıkıntı yaşanmaktadır.

Su Kirliliği Nedir ?

Öncelikli olarak kirlilik nedir? Kirlilik denince ne anlaşılmalıdır? Kirliliğin tanımının iyi bilinmesi gerekir ve tanımına bakıldığında:

- **Su kirliliği (IOC ye göre):** deniz çevresine insanoğlu tarafından doğrudan yada dolaylı olarak verilen madde veya enerji sonucunda deniz canlıları için zararlı olan, insan sağlığı için zarar teşkil eden, balıkçılıkta dahil olmak üzere denizlerdeki aktiviteyi değiştiren, deniz suyunun içme suyu olarak kullanımında kaliteyi bozan ve tatlılığını düşüren

faktörlerin tümü olarak tanımlanır (IOC, Intergovernmental Oceanographic Commission).

• **Su kirliliği (FAO ya göre):** canlı kaynaklara zararlı, insan sağlığı için tehlikeli, balıkçılık gibi çalışmaları engelleyici, su kalitesini zedeleyici etkiler yapabilecek maddelerin suya atılması, şeklinde tanımlar (FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations).

Bu tanımlamalara göre su kirliliğine neden olabilecek başlıca kaynaklar:

- Evsel atık sular
- Endüstri atık suları
- Petrol Kirliliği
- Toksik metal kirliliği
- Zirai ilaçlama sonucunda oluşan kirlilik
- Turizm ve eğlence atıkları
- Kültür balıkçılığı

KÜLTÜR BALIKÇILIĞININ ÇEVREYE ETKİSİ

Kirlilik kaynakları incelendiğinde, evsel atıklardan petrol kirliliğine kadar bir çok kirletici sayılabilir. Bunlar arasında, kültür balıkçılığının etkisi de özellikle son yıllarda üretim kapasitesinin yükselmesi ile birlikte su ortamındaki olumsuz potansiyel etkileri tartışılmaktadır.

Kültür balıkçılığının çevreye olan etkisi:

- Kimyasal kirlilik
- Görsel kirlilik
- Doğal balık popülasyonu üzerine etkisi
- Bilinçsiz yapılaşma
- Balık besleme olarak sınıflandırılabilir.

Kimyasal kirlilik olarak balık ağlarında kullanılan boyalar, hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçlar ve hormonlar sayılabilir. Balık yetiştiriciliğinde son yıllarda aşı uygulamasının artmasıyla balık hastalıklarına daha az görülmeye başlanmış, dolayısıyla kimyasal ilaç kullanımını da çok azalmıştır.

Suya atılan yem çuvallarının, poşetlerinin veya kötü görünen ağ kafes sistemlerinin, su altına batan kafes sistemlerinin, balık ağlarının görüntü kirliliğine yol açtığı bildirilmektedir.

Kafes çevresinde bazı balıkların besin bulması nedeniyle diğer balık türleri baskın hale geldiği ve kafesten kaçan balıkların ortamda üreme ve çoğalmasıyla doğal balık popülasyon yapısının bozulduğu ifade edilmektedir.

Balık yetiştiriciliğinde çevreye en büyük etkiyi balık yemleri, yemmeyen yemler ve balık gübreleri oluşturmakta, bunlar suya katı olarak bırakılmakta daha çok deniz tabanında birikmektedir. Buna karşın, özellikle azotlu sindirim atıkları suda çözünmüş olarak su kolonunda dağılır. Yetiştiricilik kafeslerinden su ortamına bırakılan fosfor ve azotlu atıklar su ortamında alglerin aşırı çoğalmasına yol açabilmektedir.

KÜLTÜR BALIKÇILIĞINDAN KAYNAKLANAN KİRLİLİĞİN ÖNLENMESİ

Kirlilik tanımlarında da belirtildiği gibi balık yetiştiriciliğinin yapıldığı bölgede meydana gelebilecek bir kirlilik öncelikli olarak kafeslerde yetiştiriciliği yapılan balıkları etkileyecektir. Balık yetiştiricisi ekonomik bir kayba yol açacak bu tür olumsuz gelişmeleri en başta kendisi istemez. Yetiştiricilik tesisinden etrafa en büyük etkiyi balık yemleri ve yemmeyen yemlerin oluşturduğu göz önüne alınırsa hem yem kaybı hem de birim balık üretimi için kullanılan yem miktarının daha fazla olması ve üretim maliyetinin yükselmesi anlamına gelecektir.

Su ürünleri yetiştiricilik sektöründe üretim kapasitelerinin artmasıyla beraber hızla rekabet artışı da görülmektedir. Rekabet için mutlaka üretim maliyetin düşürülmesi gerekmektedir. Üretimde maliyetini büyük oranda balık yemleri oluşturmakta ve yem ne kadar az kullanılırsa o kadar maliyet düşüşü olacaktır. Bu amaçla:

- Kaliteli balık yemi kullanılması

- Yemleme stratejilerini geliştirilmesi
- Yetiştiricilik yapan kişilerin belirli aralıklarla seminer ve toplantılara katılması sağlanarak yenilik ve gelişmelerden haberdar olmasının sağlanması
- Üretimde uzman kişilerin çalıştırılması, bilinçli ve çevre ile dost bir balık yetiştiriciliği için büyük önem taşımaktadır.

Balık yetiştiriciliğinde özellikle deniz tabanında biriken katı atıkların etkisini azaltmak için kafeslerin bulunduğu bölge değiştirilebilir ve belirli aralıklarla yer değişikliği yapılarak dipte birikim daha geniş alana yayılmış olur.

OFFSHORE (AÇIK DENİZ) AĞ KAFES YETİŞTİRİCİLİĞİ

Yetiştiricilik yapılan bölgeler, başlangıçta ulaşımı ve kontrolü kolay olduğu için kıyıya yakın çok derin olamayan deniz kıyılarında ve koylarda seçilmiştir. Üretim kapasitesinin artması ve yeni teknolojik gelişmelere paralel olarak kapalı koy ve deniz kıyısında üretim yapmak yerine daha yüksek kapasitede üretim imkanı veren daha derin ve kıyıdan uzak bölgelere ağ kafesler kurulmaya başlanmıştır.

Denizlerde, kapalı koy ve körfezlerin dışında, kıyıdan uzak ve derin bölgelerde, uygun teknolojiler kullanılarak, ağ kafeslerde yapılan su ürünleri yetiştiriciliğine off shore veya açık deniz kafesleri denilmektedir. Akıntı ve dalga hareketlerinin güçlü olduğu açık denizde balık dışkıları, yenmeyen yemler ve yemlerden kaynaklanan azotlu atık maddelerin suda birikimi daha az olmaktadır. Başlangıç yatırım maliyeti kıyıda yapılan ağ kafes tesisine oranla daha yüksek olmasına rağmen kafes içerisinde su değişiminin yüksek olmasıyla kıyıda veya koylardaki tesislere oranla daha yüksek oranda stoklama yapılabilmektedir. Balıklar daha iyi su kalitesini sağlanması ile daha sağlıklı olmakta ve daha hızlı büyümektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan sağlığı için deniz ürünlerinin önemi deniz ürünlerinin tüketimi gün geçtikçe artmaktadır. Doğal koşullar altında, balık üretimi artan istihdam ile birlikte ulusal ekonomiye önemli gelir getiren zor bir iş dalıdır. Sucul ortamdaki olabilecek herhangi bir kirliliğin balık üretimi yapan kişiler için büyük oranda zararlı olacağı düşüncesi herkes tarafından bilinmelidir. Bu, gelecek nesiller için besin sağlayacak sürdürülebilir su ürünleri üretim tekniklerinin gelişmesini sağlayacaktır (Ergün S., 2005).

Balık yemlerinin hazırlanmasında, mutlaka yem formülasyonuna özen gösterilmeli, sindirimi yüksek olan yem hammaddeleri kullanılmalı, besin, protein/enerji ve azot/fosfor dengesine dikkat edilmeli, yemin üretiminde sindirilebilirliğini arttıran teknolojiler tercih edilmeli ve özellikle de balıkların beslenmesinde yemleme stratejileri gözden geçirilmelidir. Sorunun çözülmesinde, düşük ücretli işçi çalıştırmanın yanında mutlaka su ürünleri mühendisi ve teknik elemanların tesislerde çalıştırılması, fikirlerine önem verilmesi ve yeniliğe açık olunması gerekmektedir (Ergün S., 2005; Yiğit ve ark., 2006).

İki ayrı kirlilik tanımdan (ICO ve FAO) da anlaşılacağı gibi, ortamda meydana gelebilecek kirliliğin deniz canlıları için zararlı olmasından bahsedilmektedir. Denizde yetiştirilen balık da bir canlı olduğuna göre, balık yetiştiriciliğinin yapıldığı yerde oluşabilecek kirlilik öncelikli olarak balıklara zarar verecektir. Doğal ortamda yaşayan balıklara göre daha yoğun bir ortamda yetiştiriciliği yapılması nedeniyle ağ kafeslerde yetiştirilen balıklar doğadaki balıklara göre su ortamında oluşabilecek kirlilikten en fazla etkilenen olacaktır.

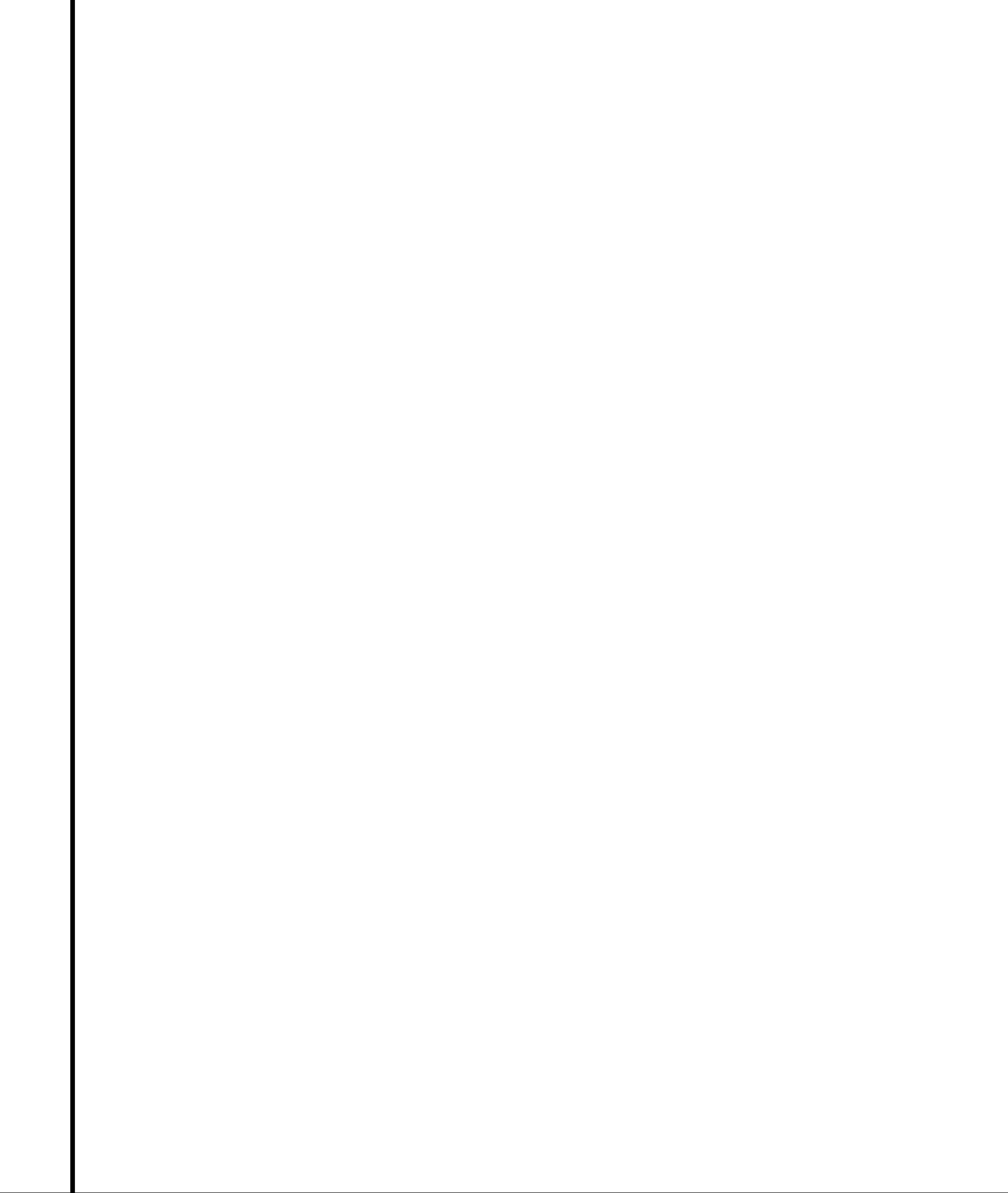
LİTERATÜR

DİE, 2008. Su Ürünleri Üretim İstatistikleri.

Ergün, S. 2005. Ağ kafeslerin deniz çevresine etkisi: Azot, Fosfor (effects of cage fish farming on marine environment: nitrogen and phosphorus). *Aquaculture and Fisheries J.*, vol: 1 (1): 23-25.

Yiğit M., S. Ergün, U. Önal ve M. Bulut, 2006. Aquakültür ve Turizm (Aquaculture and Tourism). *Aqualife of Turkey "Suda Yaşam Dergisi"*, 8, 60-63.

<http://www.fishstat.fao.org>, www.tuik.gov.tr, www.bilgidunyasi.net

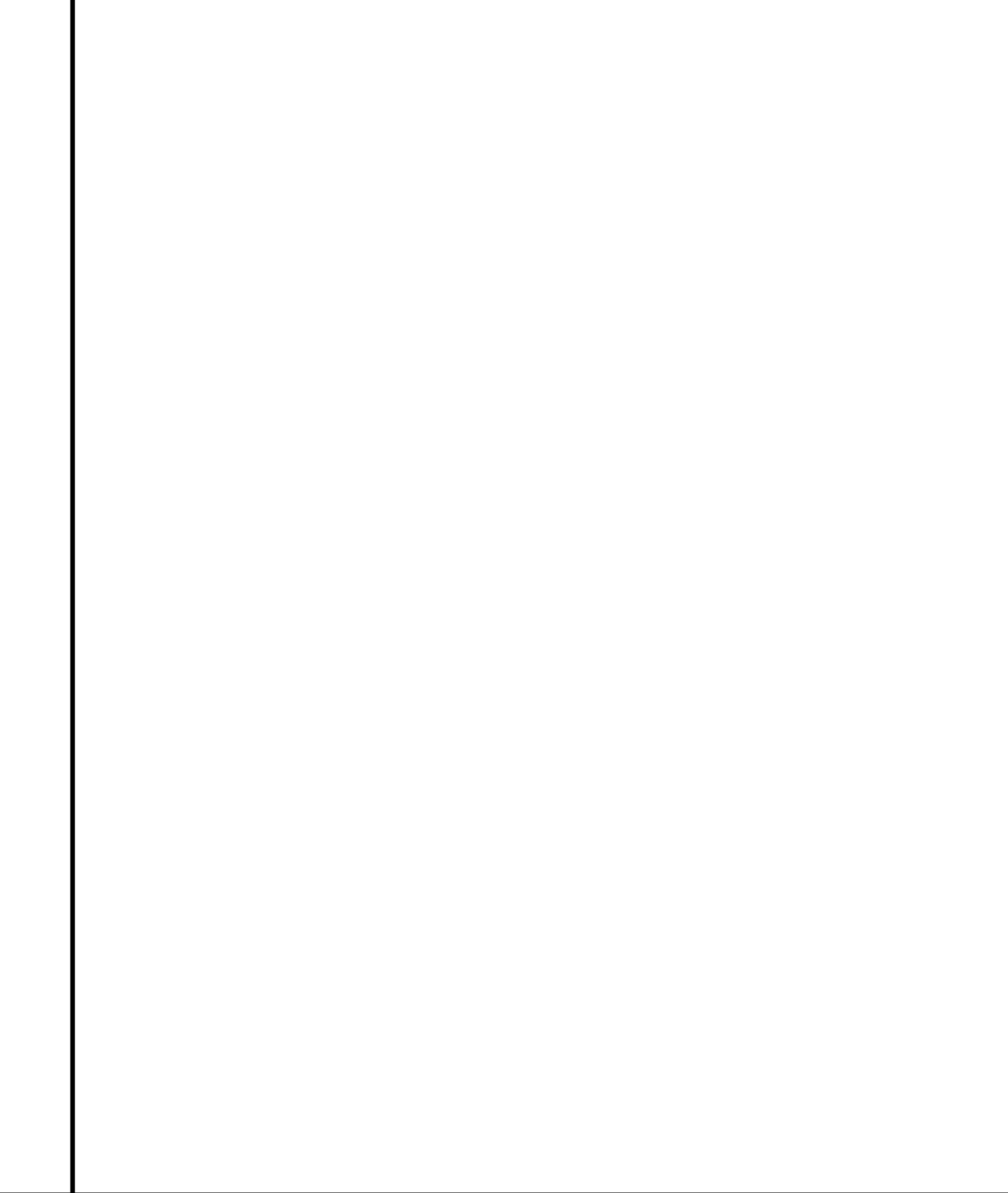

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SÜRMENE DENİZ BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi'nin grubu 4. sınıflardan oluşuyor. 5 kişilik gruptan 3 kişi Ankaralı. “Kurultay sayesinde ailemizi ziyaret etme fırsatı da bulduk” diyorlar.

Selim TEMELTAŞ, Kurultayın bilgilenmeleri açısından çok iyi olduğunu belirterek, “Kurultay aydınlatıyor bizi. Gündemde olan konular seçildiği için de mutlaka ses getirecektir” diyor.

ZMO Temsilcisi Mustafa ÖZPINAR da, konu seçiminin çok güzel olduğunu vurgulayarak, “Her alandan dolu dolu bilgi aldık” diye konuşuyor.

DENİZLERDE YAPILAN SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÇEVREYE OLAN NEGATİF ETKİLERİ

Selim TEMELTAŞ, Mustafa ÖZPINAR, Zubeyde Tuğçe İMAMOĞLU
Ümit Çağlar KAHRAMAN, Rukiye YERLİKAYA

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nadir BAŞÇINAR

ÖZET

Su ürünleri yetiştiriciliği devamlı büyüyen bir sektör olup yetiştiricilik aktivitelerinin çevreye olan etkileri dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Kültür balığı yetiştiriciliğindeki artış ekonomik fayda sağlarken diğer taraftan kirlilik, doğal çevre görünümündeki değişiklik yada biyoçeşitliliğin değişimi gibi negatif etkileri de beraberinde getirmektedir. Denizlerde yapılan su ürünleri yetiştiriciliğinden kaynaklanan ve su kalitesi üzerine etkili olan maddeler genel olarak organik, kimyasal ve antibiyotikler şeklinde sınıflandırılabilir. Sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliği, ancak çevre sağlığının korunmasıyla sağlanabilir.

1. Giriş

Yetiştiricilik (akuakültür) FAO (1990) tarafından balık, eklembacaklı, yumuşakça ve su bitkileri gibi sucul organizmaların kültürünün yapılması olarak tanımlanmıştır. Son yıllarda Avrupa Birliği'ne üye ülkelere ait tüketicilerin balık ve eklembacaklı gibi su ürünlerine olan ilgisinden dolayı balık yetiştiriciliği hızla artarken, avcılık yoluyla yakalanabilen doğal balık stokları azalmıştır (FAO, 1999). Balıklara olan ihtiyaç soğuk bölgelerde salmon (*Salmo salar*) ve Akdeniz gibi sıcak bölgelerde de deniz levreği (*Dicentrarchus labrax*) ve çipura (*Sparus aurata*) gibi balıkların üretimindeki artışla sağlanmaktadır (Rosenthal vd., 2000). Çevreyle uyumlu yetiştiricilik, doğal stoklara bağımlılığı azaltırken, tüketicilerin artan isteklerini karşılayacak, avlanabilir doğal stokun azalmasından kaynaklanan ve kıyı bölgesinde geliri balıkçılığa dayalı insanlara yeni iş alanı yaratarak yöredeki insanlar üzerindeki ekonomik etkiyi azaltacaktır (FAO, 1999).

Yetiştiricilik sistemlerinden direk olarak su ortamına atılan maddeler; yetiştiricilikten elde edilen ürünler, çiftlik aktiviteleri ve ilaçlama olarak üç başlık altında toplanabilir. Su kolumuna bırakılan atık maddelerin sudaki davranışı suyun hidrografik kondisyonuna, o bölgenin taban yapısına ve jeografisine bağlıdır. Çözünmüş ürünler, amonyum, fosforus, çözünmüş organik karbon ve su yüzeyinde film tabakası oluşturan yemden ayrılan yağlar olarak sıralanabilir.

Balık üretimi yapılırken sucul ortama bırakılan ana madde balık yemi olup, yemin bir kısmı balıklar tarafından proteine dönüştürülürken bir kısmı da suda askıda katı madde yada karbon, azot, fosfat gibi çözünmüş madde olarak veya balıklar tarafından yenen kısımda solungaç ve böbrek yoluyla su ortamına atık olarak (sindirilmemiş maddeler, amonyum, üre, vb.) bırakılır. Ayrıca hastalıktan korunmak için kullanılan kimyasallar su ortamına bırakıldığı için çevrede istenmeyen etkiler olmaktadır (Kelly vd., 1996; Tovar vd. 2000). Genetik bozukluklar (Crozier, 2000) ve kafeslerden kaçan balıkların

hastalığı yayması veya kontamine olmuş atıkların sindirilmesi sonucu doğal populasyonlar üzerinde istenmeyen değişiklikler oluşarak ekosistemi doğrudan etkilemektedir (Heggberget vd., 1993). Yetiştiricilikten kaynaklanan kirlilik genel olarak organik ve kimyasal olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir.

2. Yetiştiriciliğin Su Kalitesine Etkisi

2.1. Organik kirlilik

Organik kirliliğin ana kaynağı balıkların dışkısı ve yenmeyen yemlerdir. Balıklar tarafından üretilen dışkı balıklara verilen yemin yapısıyla doğru orantılıdır. Balıklar tarafından alınan kuru yemin yüzde 25-50 dışkı olarak sucul ortama bırakılmaktadır. Diğer organik maddeler ise ölen balıkların deniz tabanında toplanmasından kaynaklanmaktadır. Atık organik maddeler kafeslerin yakınındaki deniz tabanında toplanmakla beraber bir kısmında su kolununda asılı bulunmaktadır. Salmon yetiştirilen kafeslerin altına sediment toplayıcı yerleştirildiğinde deniz tabanının her bir metre karesinde 14.7-52 kilogram atık madde toplanmaktadır.

Yetiştiricilikten kaynaklanan organik atıkların doğrudan parçalanmasıyla sudaki oksijen seviyesi azalmaktadır. Azot, fosfat gibi besleyici maddelerin suya bırakılmasıyla su kalitesi değişmektedir. Besleyici element kirliliği, özellikle azot, denizdeki su kirliliğinin ana etmenidir. Organik atıklardan kaynaklanan yüksek miktardaki besleyici elementler denizel bitkilerin ve alglerin büyümesini hızlandırmaktadır. Bu organizmalar öldüklerinde ortama bıraktıkları organik maddelerin parçalanması için oksijen kullandıklarından sudaki oksijen konsantrasyonunun azalmasına yol açmaktadırlar. Akıntının veya su değişiminin fazla olmadığı alanlarda yüksek oranda besin maddelerinin birikmesi (hypertrophication) ile istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilir. Akıntısı iyi olmayan kıyısız sulardaki yetiştiricilikten kaynaklanan katı atık maddeleri tabana çökmektedir. Bu bağlamda bu tür alanlardaki devamlı üretim yapılması deniz tabanında atık madde birikimini hızlandırmaktadır. Diğer taraftan da yetiştiricilikten kaynaklanan atık maddelerin derin sularda veya tabanda akıntının fazla olduğu yerlerde atık maddeler geniş bir alana yayılmaktadır (Lumb, 1989).

Salmon çiftliklerinden kaynaklanan kirliliğin boyutlarını açıklamak için insanlardan kaynaklanan ve hiç bir işleme tabi tutulmamış atık sularla karşılaştırmak gerekirse, ortalama bir kişi bir yılda 4 kg azot ve 1.1 kg fosfatı atık olarak bırakmaktadır. Her bir ton salmon 55 kg azot ve 4.8 kg fosfatı su ortamına dışkı olarak bırakmaktadır. Ellibin ton salmon üreten bir çiftlikte yaklaşık 682 000 kişinin ürettiği azot kadar azot ve 216 000 kişinin ürettiği fosfat kadar fosfat deniz ortamına bırakılmaktadır. Deniz ekosistemine organik ve inorganik maddelerin bırakılması hipertrofikasyona yol açtığından buna bağlı olarak da fitoplankton artışı görülmektedir. Kültürü yapılan balıklar ani alg artışı sonucu su kalitesinde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak solungaçlarında meydana gelen bozukluklar ve oksijen yetersizliğinden ölmektedirler. Toksik fitoplankton miktarındaki aşırı artıştan dolayı yine denizde yaşayan canlılar zehirlenerek öldükleri gibi toksinlerle kontamine olmuş çift kabuklu su ürünlerini tüketen insanlarda hastalanmakta hatta zehirlenerek ölmektedirler (Shumway, 1990).

2.2. Ötrifikasyon

Sucul ortamdaki besleyici elementlerin biyolojik olarak artmasıyla biyomasda ve fitoplankton veya makrofit (alg ve yüksek bitkiler) oranlarında görülen değişiklikler olarak tanımlanmaktadır (GESAMP, 1996). Bu güne kadar yapılan modellemelerde sadece marikültürden kaynaklanan çözünmüş besleyici atıkların denizlerde meydana getirdiği fitoplankton artışları araştırılmıştır. Özellikle yaz aylarındaki fitoplanktonların çoğalmasının besleyici elementler (azot gibi çözünmüş inorganik maddeler) tarafından kontrol edildiği modellenmiştir. Bu tür modeli oluşturan etmenler; atıklar tarafından etkilenen yerin taban yapısı ve su kolumunun belirlenmesi, dilue oranının belirlenmesi, besleyici elementlerin seviyesinin hesaplanması ve besleyici maddelerdeki artışla fitoplanktonlar arasındaki ilişkinin belirlenmesi olarak sıralanabilir (GESAMP, 1996).

Baltık Denizi'nde yapılan bir çalışmada deniz suyunun hassaslığı (kıyı ile açık deniz arasındaki su değişimine bağlı olarak) ile besleyici element konsantrasyonu, fitoplankton biyoması ve seki derinliği gibi abiyotik değişkenler arasındaki

ilişkiler çoklu regresyon tekniği ile karşılaştırılmıştır (Hakanson ve Wallin, 1991). Kıyı bölgesinin hassaslığına bağlı olarak fitoplankton biyoması artarken seki derinliğinin azaldığı belirlenmiştir. Fakat seki derinliği dalgaların fazla olduğu kıyısal bölgelerde sedimentin karıştırılmasıyla suda bulunan askıdaki katı maddelerin artmasından dolayı da azalmaktadır. Bundan dolayı fitoplanktonların biyomasını belirlemede en doğru metod klorofil miktarının ölçülmesidir.

2.3. Kimyasal Kirlilik

Yetiştiricilikte balıkları hastalıklardan korumak yada tedavi etmek için kimyasallar ve sistemi temizleyici maddeler kullanılmaktadır (Costello vd., 2001). Kimyasalların kullanılmasının çevreye olan etkileri; 1) kullanılan kimyasalların toksik olması, 2) patojenik organizmaların kullanılan antibiyotiklere karşı direnç oluşturması, 3) koruyucu maddelerin tedavi edici amaçla kullanılması ve 4) kullanılan maddelerin çevrede aktif olarak bulunduğu zaman dilimine bağlıdır. Ayrıca yetiştiricilikte temiz çevre hayatı önem taşıdığından deniz ortamının korunması zorunludur. Yetiştiricilikte kullanılan kimyasallardan çoğu diğer endüstriyel alanlardan alınmış olup marin ortamına olan etkileri tam olarak araştırılmamıştır.

Denizde ki balık yetiştiriciliğinde kullanılan kimyasallar dezenfektan, yemin bozulmasını engelleyen antifoulingler ve veteriner ilaçları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Yetiştiricilikte kullanılan ilaçlar antibiyotik, anestezi ve pestisit olup dış ve iç parazitlerin ve mikroorganizmaların kontrolünde kullanılmaktadır. Hastalık ortaya çıktığı zaman balıkların yemine antibiyotik katılarak hastalıklar kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucunda da antibiyotikler yememeyen yemle ve balıkların dışkılarından suya karışmaktadırlar. Balık biti gibi dış parazitlerin kontrol altına alınmasında farklı pestisitler kullanılmaktadır. Pestisitler balıklara banyo yoluyla verildiği gibi yemlerinede katılabilir. Yeme katılan ivermectin gibi güçlü pestisitler suya karıştığında marin ortamında yaşayan canlılar için çok toksiktir. Bu kimyasallara ek olarak yeme katılan diğer renklendirici (balık etini pembeye çevirmek için), yem bağlayıcı ve antioksidant gibi katkı maddeleride kullanılmaktadır. Ayrıca son zamanlarda yüksek miktarda immünostimülatörler de yeme katılarak kullanılmaya başlanmıştır fakat bunların çevreye ve insanlara olan etkileri henüz araştırılmamıştır.

Açık denizlerdeki kafeslerde takılı olan ağlarda deniz organizmalarının çoğalmaları sorun oluşturmaktadır. Bu organizmaların çoğalmalarını engellemek ve kafes içinden su akışını kolaylaştırmak için ağlar antifouling boyalarla boyanmaktadır. En çok kullanılan boyalar aktif maddesi bakır olanlardır. Zamanla boyanın bozulmasıyla bakır suya geçmektedir veya ağların temizlenmesi sırasında boyalar dökülerek suya karışmaktadır. Yetiştiricilikten kaynaklanan diğer bir toksik metal ise çinkodur. Çinko sülfat balıkların yemine balıkların kataracta yakalanmalarını engellemek için kullanılmaktadır. 2001 yılında Kanada hükümetinin salmon çiftlikleri etrafında yaptıkları araştırmaya göre çiftliklerden %48'inin alt kısmında bulunan sedimentteki bakır ve çinko konsantrasyonları yasal sınırın üzerinde bulunmuştur. Fakat bu elementlerin marin organizmalarına olan toksik sınırı yasal sınırın üzerindedir. (Erickson vd., 2001).

Suda bulunan bakır ve çinko deniz canlılarına karşı toksik etkisi vardır. Suda bulunan 0.15 mg/L (ppm) bakır karideslerde önemli zararlara yol açmaktadır (Manisseri vd., 1995). Deniz kestanesi yavrularını suda bulunan 1.4-11.4 mg/ton bakır ve 0.327 ppm konsantrasyonunda ki çinko öldürmektedir (King, 2001). Metaller deniz canlılarında ölüme sebebiyet vermese bile canlılar üzerinde subletal etkisi vardır. Metaller deniz canlılarında bulunan kemoreseptörleri inhibit ederek besin sindirimini etkilemektedir. Metaller ayrıca canlıların sinir sistemini bozarak daha kolay yakalanmalarını sağlamaktadırlar (Markos vd., 2000).

2.4. Kimyasal Maddeler ve Antibiyotikler

Eklem bacaklı su ürünleri yetiştiricilerinden farklı olarak intansif balık yetiştiricileri hastalıkların kontrolünde kimyasalları güvenle kullanmaktadırlar (Schnick vd., 1997). GESAMP (1997) ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 1999) hazırladığı raporda balık çiftliklerinde kullanılan kimyasalların insan sağlığı üzerine oluşturduğu tehditte bahsetmektedir. Fakat balık yetiştiriciliğinde antibiyotik ve organofosfat kullanımı azalmasına rağmen (OSPAR, 1994) sentetik piretroidler, sunni renklendiriciler, bozulmayı önleyiciler, antiparazitikler ve diğer denizi kirleticilerin miktarında azalma olmamıştır.

Çiftliklerde kullanılan kimyasalların karışımı deniz ortamını etkilediği gibi yetiştiricilikte çalışan insanların sağlığında etkilemektedir (Staniford, 2002).

Danimarka'da yapılan bir çalışmada alabalık çiftliklerinde antibiyotikler amacının dışında kullanıldığı için tüketici ve çevre açısından sorunlar oluşturduğu bulunmuştur (Lutzhof vd., 1999). Salmon çiftliklerinde kullanılan kimyasallar kanserojen, mutajen, ve denizleri kirleticidir. Kimyasallardan çoğu salmonlarda görülen eklem bacaklı parazitlerden balık bitini (sea lice) öldürmek için yapıldığından, midye, istiridye ve yengeç gibi diğer eklem bacaklı su ürünleri üzerinede negatif etkileri vardır. Balık bitini yok etmek için kullanılan kimyasallardan cypermethrinin salmonların üremesi üzerine negatif etki yaptığı ve ilacın kullanıldığı yerden itibaren bir kaç hektar genişliğindeki alanda eklem bacaklı su ürünleri üzerine önemli etki yaptıkları saptanmıştır (Ernst vd., 2001, Moore ve Waring, 2001).

Antibiyotiklerin balıklar tarafından emilmeyen kısmı çevreye yenmemiş yemle ve dışkıyla atılmaktadır. Sedimentte ve su kolonunda her bir antibiyotiğin kendine özgü parçalanma ve etkisini kaybetme oranı vardır. En yaygın olarak kullanılan antibiyotiklerden oksitetrasiklin, su kolonunda ve sedimentte etkisini 30 gün korumaktadır. Fakat biyolojik olarak aktif olmamakla beraber, oksitetrasiklinin sedimentteki miktarı birkaç ay daha ölçülebilir seviyede kalmaktadır.

Antimikrobiyal kimyasalların deniz ortamındaki dağılımı balıkların yemlerine katılan antibiyotiklerden kaynaklanmaktadır. Kimyasallar pelet yemin çözülmesinden yada yemin kimyasal ve mikrobiyolojik olarak parçalanıp suya karıştıktan sonra balıklar ve diğer deniz organizmaları tarafından emilmektedir. Kafeslerdeki balıkları antibiyotik içeren pelet yemle besledikten sonra yenmeyen yemlerde ve dışkı partiküllerinde bulunan kimyasallar; i) kafesleri etkileyen dalgalar tarafından yayılırlar, ii) yabani balıklar tarafından yada midye, istiridye gibi filtrasyonla beslenen organizmalar tarafından tüketilirler ve iii) sedimente geçerler.

Antibiyotikler genel olarak hastalıkları kontrol altına almak için kullanılan maddeler olarak kabul edilmektedir. Fakat pestisit ve antibiyotik gibi biyoaktif maddeler marikültürde yaygın olarak hastalık ve parazit kontrolünde kullanılmaktadır (Austin ve Austin, 1987). Aslında yetiştiricilikteki başarı ve başarısızlık biyoaktif maddelerin bulaşıcı hastalıklar ve parazitler ile mücadeleye hangi şartlarda ve ne zaman yapılması gerektiği konusunda karar vermekle kesinlik kazanabilir. Genel olarak, biyoaktif maddelerin yetiştiricilikte kullanılması yetiştiricinin veya hastalığın tedavisi ile uğraşan kişilerin meraklarını yansıtmaktadır. Biyoaktif maddelerin çevreye olan etkileri; i) inhibitör etkisi olan maddelerin uzun süre hayvanların dokularında kalması, ii) biyoaktif maddelerin su ortamındaki geleceği ve iii) direnç kazanılması ve diğer mikroorganizmalara aktarılması olarak sıralanabilir.

2.4.1. İnhibitör etkisi olan maddelerin uzun süre hayvanların dokularında kalması

Biyoaktif maddelerin canlı hücrelerinde beklenenden daha uzun süre kaldıkları saptanmıştır. Örneğin, hasta balıkları tedavi etmek için kullanılan trimethoprimin balıklara son verildiği tarihten itibaren kaslarında 77 gün kaldığı tespit edilmiştir (McCracken vd., 1976). İstatistiksel modelleme ile alabalıkların vücudundaki oksitetrasiklin ve diğer sülfonamid tabanlı antibiyotiklerin 10°C'nin üzerinde ki su sıcaklığında vücutlarından atılması için antibiyotiklerin balıklara son verildiği tarihten itibaren 60 gün geçmesi gerekmektedir (Salte ve Liestøl, 1983). Antibiyotiklerin balıkların vücudundan atılması için gereken süre yetiştiricilikte uygulanan süreden çok uzundur.

2.4.2. İnhibitör etkisi olan maddelerin su ortamına bırakılması

İnhibitör etkisi olan maddelerin yetiştiricilikte yaygın olarak kullanılması ile potansiyel biyoaktif maddelerin sucul ortama bırakılması korku yaratmaktadır. Yemle beraber kullanılan antibiyotiklerin sadece %20-30 balıklar tarafından kullanılırken (Samuelsen, 1989), çoğunluğu yenmeyen yemden kaynaklanmak üzere antibiyotiklerin geri kalan %70-80 kısmı ise sucul ortama bırakılmaktadır (Jacobsen ve Berglind, 1988). Oksitetrasiklin deniz suyunda kısa bir sürede parçalanmaktadır (Samuelsen, 1989). Ancak oksitetrasiklinlerin çoğunluğu küçük parçacıklara bağlanarak kafeslerin altındaki deniz tabanına

yığılmaktadır. Sedimentte biriken oksitetrasiklin, antibiyotik tedavisi bittikten 12 hafta sonra bile antibiyotik etkisini gösterebilecek konsantrasyonda bulunmaktadır (Jacobsen ve Berglind, 1988). Bu tür antibiyotik içeren sediment deniz faunasını etkilemektedir. Örneğin, antibiyotik kullanılan kafeslerden 80 m uzakta bulunan mavi midyelerde (*Mytilus edulis*) oksitetrasiklin kalıntısına rastlanmıştır (Møster, 1986).

Sedimentin yüzeyinde bulunan antibiyotik kalıntıları çabucak etkisini kaybederken, sedimentin iç kısımlarında bulunan oksitetrasiklin, oksolinik asit, flumekuün ve sarafloksasin 180 gün süreyle ilk etkisini koruduğu tespit edilmiştir. Sedimentin yüzey kısmında bulunan antibiyotiklerin zamanla kaybolması, onların parçalanmasından değil, çözünerek başka taraflara yayılmasıyla olmaktadır. Sülfadiazin ve trimethoprimin diğer antibiyotiklere nazaran daha kısa sürede 7 cm derinlikteki sedimentte etkisinin yarısını kaybetmesi için gereken süre 90 gündür. Sedimentteki florfenikolun etkisinin yarısını kaybetmesi için gereken süre 4.5 gün olarak bulunmuştur (Hektoen vd., 1995).

2.4.3. Mikroorganizmaların antibiyotiklere karşı direnç geliştirmesi

Hayvansal üretimde antibiyotikler hayvanları hastalıktan korumak için kullanıldığı gibi et hayvanlarının büyüme hızını artırmak, yem değerlendirmesini iyileştirmek ve hastalıklardan korunmak için düşük oranlarda yemlere katılarak uzun süreli kullanılmaktadır (Chopra 1994; IMDHPDP 1998; CDFA 1999; JETACAR 1999). Düşük dozda kullanılan bu antibiyotikler, insan patojenlerinin ve çevredeki fırsatçı bakterilerin direnç oluşumunu artırarak (Bager vd., 1997; Wegener vd., 1999a; Boerlin vd., 2001), sucul ortamda bulunan bakterilerin birden çok antibiyotiğe karşı direnç kazanmasını kolaylaştırmaktadır (McPhearson vd., 1991; DePaula vd., 1995; Schmidt vd., 2000).

Geçmiş yıllarda farklı alanlardaki hayvan üretiminde görülen bakterilerin antibiyotiklere karşı direnç oluşturması tüketici sağlığı açısından tehlikeler oluşturduğundan bir çok ülkede bakterilerin oluşturdukları direnç gözlemlenmektedir. Bakteriyal balık hastalıklarının tedavisinde kullanılan antibiyotikler balıkları çevreleyen su kolumuna bırakılmaktadır (Aoki, 1992). Balık çiftliklerinde kullanılan antibiyotikler deniz sedimentinde ve denizde yaşayan omurgasız canlılarda birikmektedir (Capone vd., 1996). Uygun çevre şartları altında antibiyotik kalıntıları sedimentteki mikrobiyel topluluğu etkileyerek sadece antibiyotiklere dirençli bakterilerin çoğalmasını sağlamaktadır (Herwig vd., 1997).

Balık çiftliklerinde devamlı antibiyotik kullanımı patojenik bakterileri antibiyotiklere karşı daha dirençli hale getirdiği için (Andersen ve Sandaa 1994; Cizman 2003), çiftliklerde uygulanan antibiyotik tedavilerinin çoğu sonuçsuz kalmaktadır. Yetiştiricilikte en yaygın olarak kullanılan antibiyotikler tetrasiklin ve oksitetrasiklidir (Smith vd 1994). Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da tetrasiklin ve oksitetrasikline karşı bakteri plazmitlerinde dirençlilik oluşmuştur (Sandaa ve Enger 1996; Adams vd., 1998).

Kliniksel enterokok bakterilerin izoleleri antibiyotiklerin çoğuna karşı direnç gösterdiklerinden bunların sebep oldukları infeksiyonların antibiyotiklerle tedavisinde zorlaşmaktadır. Enterokokların transpozon ve direnç oluşturmuş plasmidlerini değişik bakterilere transfer etme yeteneğine sahip oldukları için antibiyotiklere karşı dirençlilik geni deposu durumunu almaktadırlar. Enterokoklar farklı sucul ortamdan, atık sudan, saf sudan ve balık yetiştiriciliği yapılan havuzlarından izole edilmektedir (Janda ve Duffey, 1996).

Balıkları tedavi etmek amacıyla sık antibiyotik kullanımı ortamda yaşayan bakterilerin ve balıkların ince bağırsağında bulunan bakterilerin antibiyotiğe direnç kazanmalarını sağlamaktadır (Herwig vd., 1997; Petersen ve Dalsgaard, 2003). Yetiştiricilikte kullanılan her antibiyotik için belirlenmiş geri çekilme süresi vardır, örneğin oksitetrasiklin ile tedavi edilmiş balıkların en az 20 gün satışa sunulmaması gerekmektedir (Plumb, 1999). Ayrıca, antibiyotikler genellikle balıklara yeme karıştırılarak verildiği için hasta balıklar tarafından yenmeyen yemlerin tabanda birikmesi ve içerisinde bulunan antibiyotiklerin suya karışması sonucu ortamda bulunan bakteriler kullanılan antibiyotiklere karşı dayanıklık kazanmaktadırlar (Peterson vd., 2002).

2.5. Yapı Malzemeleriyle Taşınan Kimyasallar

Bazı yapı malzemeleri akuatik ortama ağır metaller, plastik maddeler ve yan ürünleri gibi maddeleri bırakırlar. Bunların varlıkları bir çok yetiştirici tarafından bilinmemesine rağmen bu konudan gittikçe haberdar olmaktadır. Koruyucu maddelerin balıklara zararsız olduğuna inanılarak bu tür maddelerin kullanımı gittikçe artmaktadır. Çevreye ekolojiksel zararı olan tributyltin, koruyucu maddelerden antifoulantların aktif maddesidir (GESAMP, 1989). Plastikler bünyelerinde yağ asidi tuzları, kromatlar, kadmiyum sülfat, antioksidantlar, UV tutucular, yanmayı engelleyiciler (organofosfatlar), fungisitler ve dezenfektanlar içerirler. Bu bileşiklerden çoğu akuatik yaşama toksik etkisi olmasına rağmen suda çözünürlüklerinin düşük olması ve parçalanmalarının yavaş olması nedeniyle toksik etkilerini azaltmaktadır. Akuakültürde kullanılan yapı malzemelerinden sızan toksik maddelerden kaynaklanan balık ölümleri ve bu sızıntının çevreye etkisi tam olarak çözülememiştir.

2.6. Balık Patojenlerinin İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri

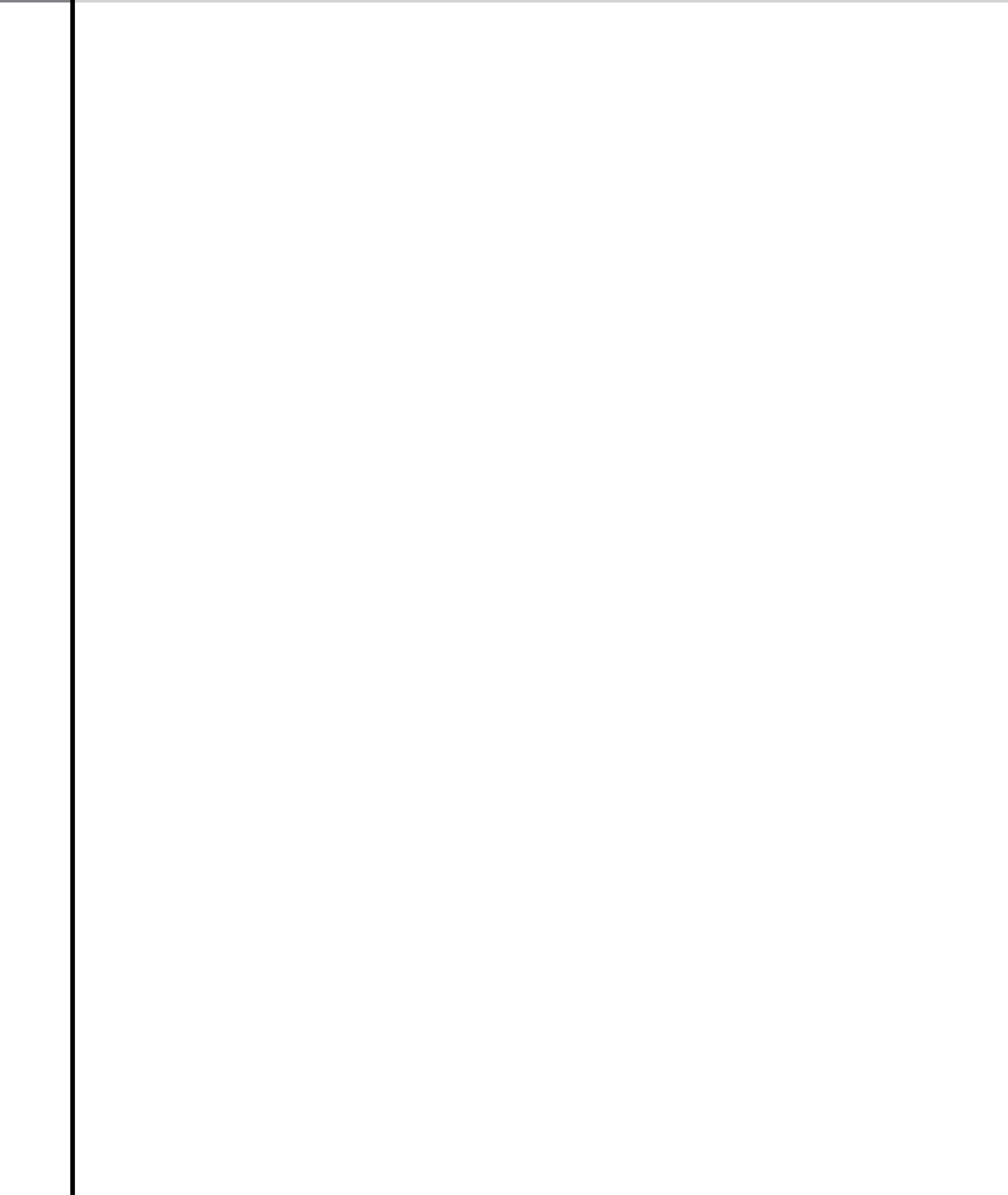
Balık yetiştiriciliğinde yaygın olarak kullanılan antibiyotik oksitetrasiklin florfenikol ve sülfanamid grubudur. Yemle alınan oksitetrasiklin intestinden iyi derecede emilemediği için su ortamına atılarak su kolumunda ve sedimentte doğal deniz yaşamını etkilemektedir (GESAMP 1997). Antibiyotikler deniz sedimentinde bulunan mikrobiyal popülasyonu önemli derecede etkilemektedir. Toplam bakteri miktarı değişmekle beraber farklı bakteri türleri arasındaki oranda değişmektedir. Sedimentte bulunan bakteriler nitrojen, fosfor ve sülfür döngülerini sağladıkları için besin zincirinin ilk halkasının oluştururlar. Salmon kafesleri yakınındaki sedimentte bulunan antibiyotikler sülfat ve nitrat oluşumunu düşürmektedir. Bunun sonuçlarının denizlerde bulunan mikrobiyal topluluğa olan etkisi tam olarak belli değildir. Bilinmesi gereken diğer bir konu ise, antibiyotiklerin metabolizma sonrası farklı kimyasallar dönüştürülmesi ve bu kimyasalların etkisinin ne olacağıdır. Örneğin florfenikol salmonlar tarafından alındıktan sonra balıklar florfenikolu florfenikol amine dönüştürürler. Şu ana kadar bu tür metabolik ürünlerin ne derecede deniz ortamındaki canlıları etkilediği henüz çalışılmamıştır. En çok çalışılan konu denizdeki kafeslerin altında antibiyotik birikiminden dolayı ortamdaki ve balıklardaki patojenik bakterilerin antibiyotiklere karşı direnç oluşturmalarıdır.

Kaynakça

- Adams, C.A., Austin, B., Meaden, P.G. and McIntosh, D. 1998. Molecular characterization of plasmid-mediated oxytetracycline resistance in *Aeromonas salmonicida*. *Applied and Environmental Microbiology* 64:4194-4201.
- Andersen, S.R., and Sandaa, R.A. 1994. Distribution of tetracycline resistance determinants among gram-negative bacteria isolated from polluted and unpolluted marine sediments. *Applied and Environmental Microbiology* 60:908-912.
- Aoki, T., 1992. Present and future problems concerning the development of resistance in aquaculture. In: Michel, C. and Alderman, D., Editors, 1992. *Chemotherapy in Aquaculture: From Theory to Reality*, Office International des Epizooties, Paris, France, pp. 254-262.
- Austin, B. and Austin, D.A. 1987. *Bacterial fish pathogens: disease of farmed and wild fish*. Chichester, Ellis Horwood
- Bager, F., Madsen, M., Christensen, J. and Aarestrup, F.M. 1997. Avoparcin used as a growth promoter is associated with the occurrence of vancomycin-resistant *Enterococcus faecium* in Danish poultry and pig farms. *Preventive Veterinary Medicines* 31:95-112.
- Boerlin, P., Wissing, A., Aarestrup, F.M., Frey, J. and Nicolet, J. 2001. Antimicrobial growth promoter ban and resistance to macrolides and vancomycin in enterococci from pigs. *Journal of Clinical Microbiology* 39:4193-4195.
- Capone, D.G., Weston, D.P., Miller, V. and Shoemaker, C., 1996. Antibacterial residues in marine sediments and invertebrates following chemotherapy in aquaculture. *Aquaculture* 145:55-75.
- CDFA (Committee on Drug use in Food Animals). 1999. *The use of drugs in food animals, benefits and risks*. National Academy Press, Washington, D.C.
- Chopra, I. 1994. Tetracycline analogs whose primary target is not the bacterial ribosome. *Antimicrobial Agents and Chemotherapy* 38:637-640.
- Cizman, M. 2003. The use and resistance to antibiotics in the community, *International Journal of Antimicrobial Agents* 21:297-307.
- Costello, M. J., Grant, A., Davies, I. M., Cecchini, S., Papoutsoglou, S., Quigley, D., Saroglia, M., 2001. The control of chemicals used in aquaculture in Europe. *Journal of Applied Ichthyology* 17:173-180.
- Crozier, W.W., 2000. Escaped farmed salmon, *Salmo salar* L., in the Glenarm River, Northern Ireland: genetic status of the wild population 7 years on. *Fish Management and Ecology* 7:437-446.
- DePaola, A., Peeler, J.T. and Rodrick, G.E. 1995. Effect of oxytetracycline-medicated feed on antibiotic resistance of gram-negative bacteria in catfish ponds. *Applied and Environmental Microbiology* 61:2335-2340.
- Erickson, L., Dalby, J., Taekema, B. and McGreer, E. 2001. A preliminary review of chemical and physical data for Y2000 interim monitoring program. http://www.elp.gov.bc.ca/vir/pp/aquarep_010828.pdf
- Ernst, W. 2001. Dispersion and toxicity to non-target aquatic organisms of pesticides used to treat sea lice on salmon in net pen enclosures. *Marine Pollution Bulletin* 42:433-444.
- FAO, 1999. *The State of World Fisheries and Aquaculture 1998*. Rome, Italy: FAO. 128 pp.
- GESAMP (IMO/FAO/Unesco/WMO/WHO/IAEA/UN/UNEP Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution), 1989. Long-term consequences of low-level effects of marine contamination: An analytic approach. *GESAMP Reports and Studies* 40.

- GESAMP (IMO/FAO/UNESCO-IOC/WMO/WHO/IAEA/UN/UNEP Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution). 1996. Monitoring the ecological effects of coastal aquaculture wastes. GESAMP Reports and Studies 57.
- GESAMP (IMO/FAO/UNESCO-IOC/WMO/WHO/IAEA/UN/UNEP Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution). 1997. Towards safe and effective use of chemicals in coastal aquaculture. GESAMP Reports and Studies 65.
- Hakanson, L. and Wallin, M. 1991. Use of ecometric analysis to establish load diagrams for nutrients in coastal areas. In *Marine Aquaculture and Environment*, edited by T. Makinen. Copenhagen, Nordic Council of Ministers, pp 9-23
- Heggberget, T.G., Johnsen, B.O., Hindar, K., Jonsson, B., Hansen, L.P., Hvidsten, N.A., Jensen, A.J. 1993. Interactions between wild and cultured Atlantic salmon - a review of the Norwegian experience. *Fish Research* 18:123-146.
- Hektoen, H., Berge, J.A., Hormazabal, V. and Yndestad, M. 1995. Persistence of antibacterial agents in marine sediments. *Aquaculture* 133:175-184.
- Herwig, R.P., Gray, J.P. and Weston, D.P. 1997. Antibacterial resistant bacteria in surficial sediments near salmon net-cage farms in Puget Sound, Washington. *Aquaculture* 149:263-283.
- IMDHPDP (Institute of Medicine, Division of Health Promotion and Disease Prevention). 1998. Report of a study. Human health risks with the subtherapeutic use of penicillin or tetracyclines in animal feed. National Academy Press, Washington, D.C.
- Jacobsen, P. and Berglund, L. 1988. Persistence of oxytetracycline in sediments from fish farms. *Aquaculture* 70:365-70
- Janda J.M. and Duffey, P.S. 1988. Mesophilic aeromonads in human disease: current and taxonomy, laboratory identification and infectious disease spectrum. *Review of Infectious Diseases* 10:980-997.
- JETACAR (Joint expert advisory committee on antibiotic resistance). 1999. The use of antibiotics in food-producing animals: antibiotic-resistant bacteria in animals and humans. Commonwealth Department of Health and Aged Care and Commonwealth Department of Agriculture, Fisheries and Forestry, Canberra, Australia.
- Kelly, L.A., Stellwagen, J., Bergheim, A., 1996. Waste loadings from a fresh-water Atlantic Salmon farm in Scotland. *Water Research Bulletin* 32:1017-1025.
- King, C.K. and Riddle, M.J. 2001. Effects of metal contaminants on the development of the common Antarctic sea urchin *Sterechinus neumayeri* and comparisons of sensitivity with tropical and temperate echinoids. *Marine Ecological Progress Series* 215:143-154.
- Lumb, C.M. 1989. Self-pollution by Scottish salmon farms? *Marine Pollution Bulletin* 20:375-379.
- Lutzhof, H., Halling, S and Jorgensen, S. 1999. Algal toxicity of antibacterial agents applied in Danish fish farming. *Archives of Environmental Contamination and Toxicology* 36:1-7.
- Marcos, H.S.S., da Cunha, N.T. and Bianchini, A. 2000. Effects of copper and zinc on growth, feeding and oxygen consumption of *Farfantepenaeus paulensis* postlarvae (*Decapoda: Penaeidae*) *Journal of Experimental Marine Biology and Ecology* 247:233-242.
- McCracken, A. 1976. An investigation of antibiotic and drug residues in fish. *Journal of Applied Bacteriology* 40:61-66
- McPhearson, R.M., DePaola, A., Zywno, S.R., Motes, M.L., Jr. and Guarino A.M. 1991. Antibiotic resistance in Gram-negative bacteria from cultured catfish and aquaculture ponds. *Aquaculture* 99:203-211.
- Moore, A. and Waring, C. 2001. The effects of a synthetic pyrethroid on some aspects of reproduction in Atlantic salmon. *Aquatic Toxicology* 52:1-12
- Møster, G. 1986. Bruk av antibiotika i fishkeoppdrett Sogn og Fjordane Distriktshøgskole, 5800 Sogndal, Norway
- OSPAR, 1994. PARCOM recommendation 94/6 on best environmental practice for the reduction of inputs of potentially toxic chemicals from aquaculture use. Oslo and Paris Conventions for the Prevention of Marine Pollution, 16th Joint meeting
- Petersen, A. and Dalsgaard, A. 2003. Antimicrobial resistance of intestinal *Aeromonas* spp. and *Enterococcus* spp. in fish cultured in integrated broiler-fish farms in Thailand. *Aquaculture* 219:71-82.
- Petersen, Andreas, P., Andersen, J.S., Kaewmak, T., Somsiri, T. and Dalsgaard, A. 2002. Impact of Integrated Fish Farming on Antimicrobial Resistance in a Pond Environment. *Applied and Environmental Microbiology* 68:6036-6042
- Plumb, J.A. 1999. Health maintenance and principle microbial diseases of cultured fishes. Iowa State University Press. Ames, Iowa.
- Rosenthal, H., Schnack, D., Hilge, V., Read, P. A., Fernandes, T. F., Miller, K. L., Davies, I. M., Rodger, G. K. 2000. MARAQUA The monitoring and regulation of marine aquaculture in Europe. Proceedings of the first MARAQUA workshop held at the University of the Algarve, Faro, Portugal, 6-8 September, 1999. *Journal of Applied Ichthyology* 16:138-229.
- Salte, R. and Liestøl, K. 1983. Drug withdrawal from farmed fish: depletion of oxytetracycline, sulfadiazine, and trimethoprim from muscular tissue of rainbow trout (*Salmo gairdneri*). *Acta Veterinaria Scandinavia* 24:418-430.
- Samuelsen, O.B., 1989. Degradation of oxytetracycline in seawater at two different temperatures and light intensities and the persistence of oxytetracycline in the sediment from a fish farm. *Aquaculture* 83:7-16.
- Sandaa, R.-A., and Enger, Ø. 1994. Transfer in marine sediments of the naturally occurring plasmid pRAS1 encoding multiple antibiotic resistance. *Applied and Environmental Microbiology* 60:4234-4238.
- Schmidt, A.S., Bruun, M.S., Dalsgaard, I., Pedersen, K. and Larsen, J.L. 2000. Occurrence of antimicrobial resistance in fish-pathogenic and environmental bacteria associated with four Danish rainbow trout farms. *Applied and Environmental Microbiology* 66:4908-4915.
- Schnick, R.A. 1997. Worldwide aquaculture drug and vaccine registration progress. *Bulletin of the European Association of Fish Pathologists* 17:251-260.
- Shumway, S.E. 1989. Toxic algae: A serious threat to shellfish aquaculture. *World Aquaculture Society* 20:65-74
- Smith, P., Hiney, M.P. and Samuelsen, O.B. 1994. Bacterial resistance to antimicrobial agents used in fish farming: a critical evaluation of method and meaning. *Annual Review of Fish Diseases* 4:273-313.
- Tovar, A., Moreno, C., Manuel-Vez, M.P. and Garcia-Vargas, M. 2000. Environmental impacts of intensive aquaculture in marine waters. *Water Research* 34:334-342.
- Wegener, H.C., Aarestrup, F.M., Gerner-Smidt, P. and Bager, F. 1999a. Transfer of antibiotic resistant bacteria from animals to man. *Acta Veterinaria Scandinavia, Supplementum* 92:51-57.

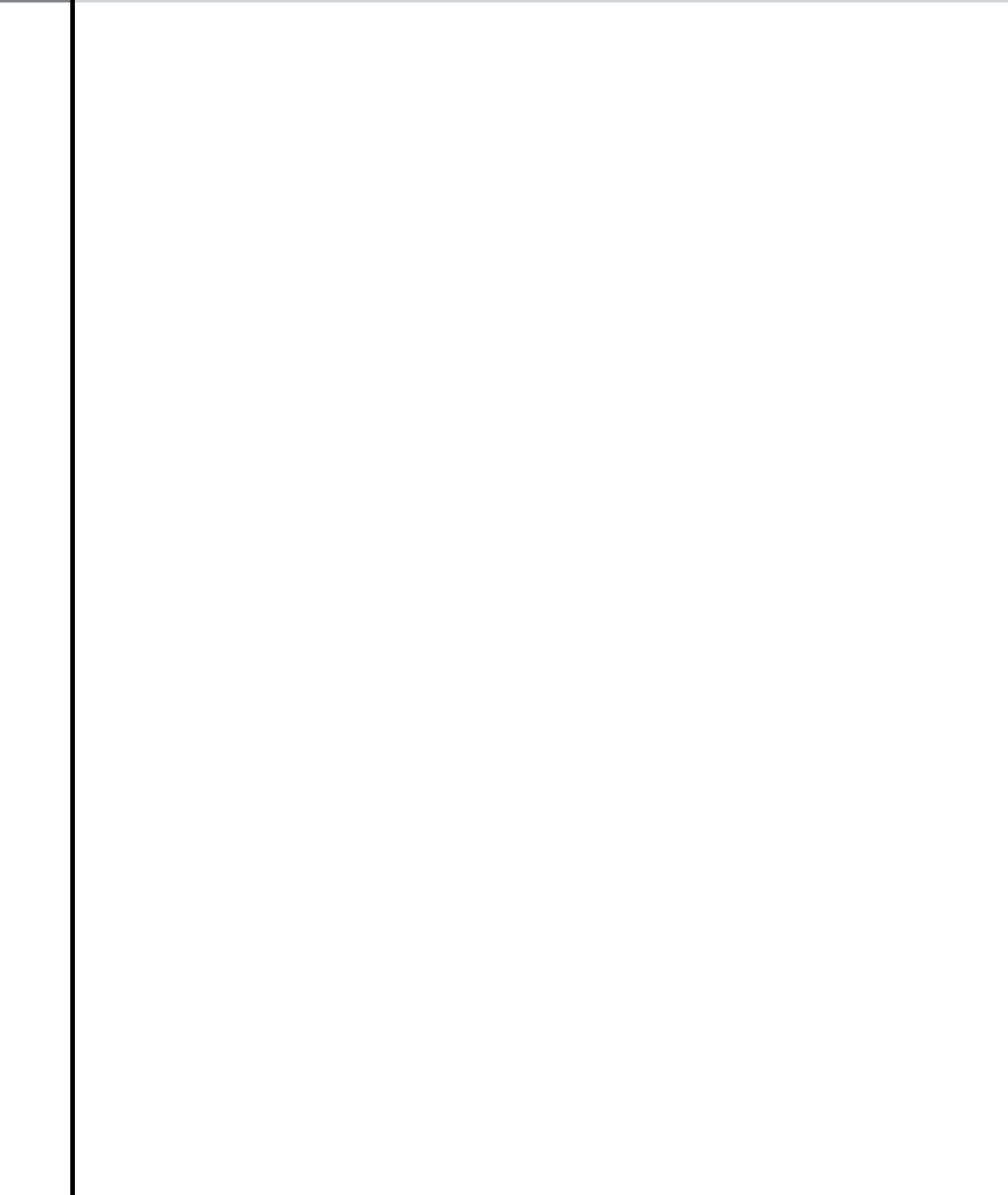
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Süleyman Demirel Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin ekibinde yüksek lisans ve doktora öğrencileri de yer alıyor.

Hatice ÖZTÜRK, "Türkiye'nin her yerinden öğrencileri burada toplamak çok zor. Ama ODA'mız zoru başarmış!" diyor.

Gruptan Hasan ERALP'in ilginç bir yaşam öyküsü var. Babası fenerci olduğu için 23 yıl Deniz Feneri'nde yaşamışlar. ERALP, "Hep şehir dışında olduğumuz için ulaşım zordu. Örneğin ilkokulum 5 kilometre uzaktaydı. Ama hep deniz ile iç içe oldum" diyor.

Oğuz Yaşar UZUNMEHMETOĞLU da, dedesi balıkçı olduğu için bu mesleği seçtiğini anlatıyor.

MELEK BALIKLARI YETİŞTİRİCİLİĞİ VE ÜRETİM SORUNLARI

Hasan ERALP, Tülay VAROĞLU, Funda BAKEK, Hatice ÖZTÜRK, Oğuz UZUNMEHMETOĞLU

DANIŞMAN: Yrd. Doç.Dr. Mehmet Rüstü ÖZEN

Giriş

Yüzyıllardır insanlar kontrollü alanlarda (havuz, tank, akvaryum vb.) balık yetiştirmektedirler. Dünyada akvaryum balıkçılığının ilk olarak Çin’de başladığı kabul edilmektedir. Bugünkü anlamda ilk cam akvaryum 1856 yılında E.A. Muller tarafından yapılmıştır (Türkmen ve Albaz, 2001). Akvaryum balıkları yetiştiriciliği tüm tarih boyunca popüleritesini hiç yitirmemiştir (Yılmaz vd., 2006).

Melek balıkları (*Pterophyllum scalare*, Lichtenstein, 1823) akvaryum balığı yetiştiricileri arasında oldukça popüler bir türdür (Türkmen ve Albaz, 2001). Neotropikal bölge kaynaklı bu tür ilk olarak 1909 yılında C. Sigelkow tarafından Hamburg’da akvaryum koşullarında üretilmesine başlanmış olup (Riehl ve Baensch 1991), giderek daha da önem kazanmış ve son 50 yılda ticari olarak üretimine hız verilmiştir (Goldstein, 2001).

Pterophyllum scalare, ilk kez 1823’de Lichtenstein tarafından *Zeus scalaris* olarak tanımlanmış olup, yaygın olarak “melek balığı” ismi ile anılmaktadır (Axelrod ve Burges, 1979).

Cichlidae familyası üyelerinden olan Melek balıklarının *Pterophyllum altum*, *Pterophyllum eimekiei* ve *Pterophyllum scalare* olmak üzere 3 türü bulunmaktadır (Axelrod, 1955; Altinköprü, 1981; Geldiay, 1985).

Melek balıkların doğal yaşam alanları Güney Amerika’da Orta Amazon bölgesi ile Peru ve Ekvador’a kadar uzanan bölgedir (Raul, 1963; Hansen, 1980; Riehl ve Baensch, 1985). Bilinen melek balığı türlerinden yapılan melezleme çalışmaları sonucu 1950 yılından bu yana renk ve yüzgeç şekilleri bakımından 25 farklı hat elde edilmiştir (Wong, 1980). Türkiye’deki akvaryumlarda bulunan türü *Pterophyllum scalare*’dir (Baytop, 1961).

Melek balıkları 12–15 cm uzunluğunda, 10- 15 cm yüksekliğinde, vücudu yanlardan iyice yassılaşmış, disk şeklinde, sırt ve anal yüzgeçleri üçgen şekilli, iyi gelişmiş karın yüzgeci ise iplik şeklinde uzamıştır. Vücut rengi gümüşü olup, sırt kısmı koyu renkli ve yan tarafında siyah bantlar bulunur (Baytop, 1961; Ergin ve Altinköprü, 1969; Altinköprü, 1983).

Karnivor bir tür olan melek balıklarının doğal besinlerini sivrisinek larvası, küçük tatlı su krustaseleri, *Daphnia* ve *Artemia* gibi organizmalar oluşturmaktadır (Degani, 1993). Oldukça obur olan bu balıklar genellikle yemlere doğru hemen harekete geçerler. Melek balıkları doğada pH’ı 6,6–6,8 olan hafif asidik suları tercih ederler ve sert olmayan (8–10 Alman sertliğinde) 22–24 °C sıcaklığındaki sulara rahatça yaşarlar. Üremeleri 27–32 °C su sıcaklığında gerçekleşir (Altinköprü, 1981).

Melek balıklarında cinsiyet ayrımı oldukça zordur. Üreme zamanı erkek ve dişilerin genital papillaları dışarıya doğru çıkıntı yapar. Genital papilla erkeklerde küçük ve sivri, dişilerde kısa ve kütür (Wong, 1980; Riehl ve Baensch, 1985). Ayrıca erkekler dişilerden daha büyüktür. Erkeklerin baş kısmı konkav, dişilerin ise konvektir (Wong, 1980).

Melek balıkları rasgele çiftleşmez, eşlerini kendileri seçerler. Yumurtalarını bıraktıktan sonra, yumurtaların açılıp larvaların çıkmasına kadar, hatta larvaların bir süre büyütülmesinde geçen süreçte ebeveynler yardımcı olurlar.

Melek balıklarının akvaryum koşullarında üretilmeleri için en az 80–100 litre hacminde akvaryumlar gerekir. Akvaryumdaki su sıcaklığı 26 °C, pH 6,8 civarında olmalıdır. Balıkların bulunduğu akvaryumda kum, çakıl ya da herhangi bir bitki bulunmamalıdır. Ancak balıkların yumurta bırakabilmeleri amacıyla genişliği 5 cm olan koyu renkli, üzeri düz ve parlak mermer konulması gerekmektedir. Ya da boyası çıkarılmış ve iç kısmı kum ile doldurulmuş floresan lambaları da bu amaçla kullanılabilir (Şahin, 1999; Alpbaz, 1984).

Üreme zamanında birbirlerini seçen eşler akvaryum içerisine konulan bu mermer veya cam boruya yaklaşmaya ve yanında yüzmeye başlarlar. Balıklar yumurtlayacakları yere büyük önem gösterirler ve burayı hiçbir kirlilik bırakmayacak şekilde temizlerler. Bundan sonra dişi balıklar boruya yaklaşır ve karnını sürterek bir dizi halinde yumurtalarını bırakır. Aynı zamanda dişinin yanında gezen erkek spermalarını bırakır ve yumurtaları döller. Yumurtlama işlemi bitince anaçlar yumurtalar üzerinde devamlı yüzgeçlerini kullanarak su hareketi sağlarlar (Alpbaz, 1984).

Yavruların yumurtadan çıkması 1–2 gün sürer. Yumurtadan çıkan yavrular 4–5 gün içerisinde yumurta sarılarını tüketirler ve aktif bir şekilde yem aramaya başlarlar. İlk 3–4 gün yavrulara ezilmiş çok iyi pişmiş yumurta sarısı verilir. Bundan sonra *Artemia salina* larvası verilmeye başlanır. Yavrular ile bırakılan anaçlar, bazen yumurta ve yavruları yemektedir. Bu nedenle bir arada bırakılan yumurtalar; hemen su koşulları aynı olan diğer bir akvaryuma alınır. Yumurtaların konulduğu akvaryuma tabandan verilen bir havalandırma ile düzenli bir su hareketi sağlanır. Ölmüş olan beyazlaşmış yumurtalar görüldüğünde, küçük bir pensle derhal ortamdaki alınmalıdır. Yavru üretiminin yapıldığı durumlarda bu yumurtalar ayrı bir akvaryuma alınarak, yavru üretme yoluna gidilir (Alpbaz, 1984).

Melek balığı üretiminde dikkat edilecek noktalar

- Anaç akvaryumu içindeki suyun akış hızı çok düşük olmalıdır. Aksi halde döllenme oranı çok az olmaktadır.
- Yumurtaların alınacağı diğer akvaryumun su sıcaklığı anaçların bulunduğu akvaryumun su sıcaklığına eşit olmalıdır.
- Yumurtaların direkt gün ışığını kesinlikle almaması sağlanmalıdır.
- Yumurtaların bulunduğu akvaryumda sıcaklık dalgalanmaları olmamalıdır.
- Yumurtaların alınacağı akvaryumda su sertliği 0 – 3 arasında olmalıdır.
- Yumurtaların alınacağı akvaryumda yumurtalara çok yakın sirkülasyon sağlayacak hava çıkışı olmalıdır.
- Yumurtalara kesinlikle müdahale edilmemelidir.
- Yumurtaların alındığı akvaryumda su yüksekliği en fazla 25 cm olmalıdır.
- Yumurtalar anaçların yanından yumurtlama işlemi sonunda hemen alınmalıdır. Aksi halde 5–10 yumurtlamadan sonra anaçlar arasında kavgalar görülür.

Yumurtaların anaçların yanında bırakılması halinde, anaçlar yumurtaları sürekli havalandırır, ölü yumurtaları sürekli kontrol ederek mantarlaşmayı engellemek ve diğer yumurtaları korumak için içgüdüsel olarak yerler. Larvaların yumurtayı çatlatmalarını kolaylaştırmak için ağızları ile çıkış esnasında müdahalede bulunurlar, çıkan larvaların 1 gün süresince taşa kaldıkları dönemde düşen olursa bunları tekrar ağızları ile taşa yapıştırırlar. Serbest yüzmeye başlayıncaya kadar sürekli yumurtaları gözetirler. Eğer ortamda yabancı balık varsa bunları kesinlikle yumurta bölgesinden uzaklaştırırlar (Alpbaz, 1984; Eralp, 2007).

Yavru bakımı bu kadar iyi olan melek balıkları yumurtaların %20 sinden fazlasının ölmesi halinde geri kalan yumurtaların

hepsini yerler. Bunun nedeninin ölümün fazla olmasından dolayı bir sorun olduğunu ve tüm yumurtaların öleceklerini sanmaları olarak tahmin edilmektedir (Eralp, 2007).

Larva bakımında su kalitesinin bozulmaması çok önemlidir. Yumurtaların açılmasından sonra suyun sertliği larvalar açısından fazla sorun yaratmadığı için dikkat edilmesi gereken bir husus olmaktan çıkar, buda larvalara normal çeşme suyu ya da filtre edilmiş su verilmesine imkân sağlar (Şahin, 1999; Eralp, 2007).

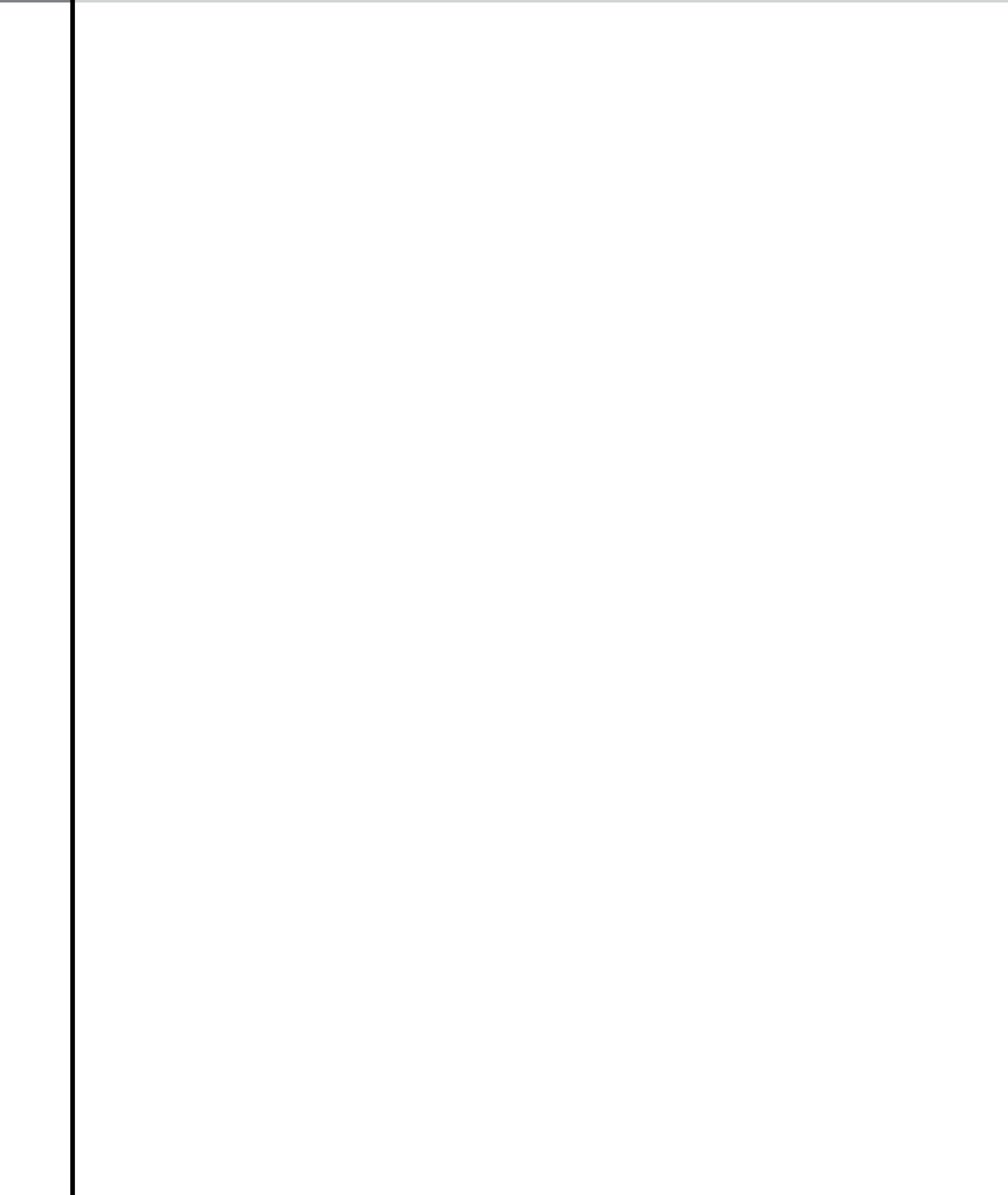
Larvalar amonyak, nitrit, nitrat yoğunluğuna oldukça duyarlıdır, bunun için verilen *artemia* miktarına dikkat edilmelidir. Tüketilemeyen *artemialar* su kalitesini bozarak bakteri yükünü, amonyak ve azotlu bileşiklerin düzeyini artıracığı için larvaların sağlığı olumsuz etkilenecektir (Eralp, 2007).

Larva sayısının fazlalığı nedeniyle aşırı yemlemenin yapıldığı durumlarda; larvalar 1 aylık olana kadar akvaryum suyu her gün % 70–90 oranında değiştirilmelidir. Bu aşamada larvalara müdahale (handling) sakıncalıdır. Birinci aydan itibaren günlük su değişimi oranı % 20'lere indirilebilir (Altınköprü, 1983; Eralp, 2007).

Sonuç olarak; Akvaryum balığı yetiştiriciliği günümüzde stres koşullarında tercih edilen bir hobi haline gelmiştir. Bu amaçla süs balıkları arasında yer alan melek balıklarının her geçen gün popüleritesi artmaktadır.

KAYNAKÇA

- Andrews, C., Exell, A., Carrington, N., 1998. The Manual of Fish Health. Tetra Press 208 p
- Alpbaz, A. 1984. Akvaryum Tekniği ve Balıkları. Acargil Matbaası. 402s. İzmir.
- Altınköprü, T., 1981. Yavrularını Büyütenler. Gül matbaası. 96s. İstanbul.
- Altınköprü, T., 1983. Tüm Yönleriyle Akvaryum. Altınköprü Yayınevi, 159s. İstanbul
- Axelrod, H.R., Burges, W.E., 1979. Freshwater Angelfishes. T.F.H. Publications, Inc. 93
- Axelrod, H.R., 1955. Handbook of Tropical Aquarium Fishes. New York, Mc. Graw-Hill Book Company, 649–654 p.
- Baytop, T., 1961. Akvaryum Balıkları ve Nematları. Kader Matbaası, 86s. İstanbul.
- Degani, G., 1993. Growth and body composition of juveniles of *Pterophyllum scalare* (Lichtenstein) (Pisces; Cichlidae) at different densities and diets. Aquaculture and Fisheries Management, 24, 725–730.
- Eralp, H., 2007. Melek Balığı *Pterophyllum scalare* Biyolojisi ve Akvaryum Ortamında Üretimi. SDU Su Ürünleri Fakültesi. Bitirme ödevi
- Ergin, M., Altınköprü, T., 1969. Akvaryum Dünyası. Yenidoğan Matbaası, 72s. İstanbul
- Geldiay, R., 1985. Akvaryum. Bilgehan Basımevi, 180s. İzmir
- Hansen, J., 1980. *Pterophyllum scalare*. The Aquarist, 25-27p.
- Raul, R., 1963. Akvaryumda Hayat, Tropikal Balıklar ve Bitkiler (Tercüme) Çituri Biraderler Matbaası, 124s. İstanbul
- Riehl, R., Baensch, H.A., 1985. Aguarien Atlas. Verlag für Natur und Heimterkunde, Melle, W. Germany. 170s
- Şahin, Y., 1999. A'dan Z'ye Akvaryum. İnkilap Kitabevi Yay. San. Tic. A.Ş. İstanbul. 320s.
- Wong, C.C., 1980. Breeding and Care of Angelfish. (*Pterophyllum scalare*). Aquarama, 1, 168–171.
- Yılmaz, M., Falakalı Mutaf, B., İkiz, R. 2006. Melek Balıklarında (*Pterophyllum scalare* Lichtenstein, 1823) Birinci Döl Bireylerinde Renk-Desen Açılışının İzlenmesi ile Ebeveyn Genotiplerinin Belirlenmesi E.Ü. su ürünleri dergisi cilt 23, sayı (1-2): 173-176

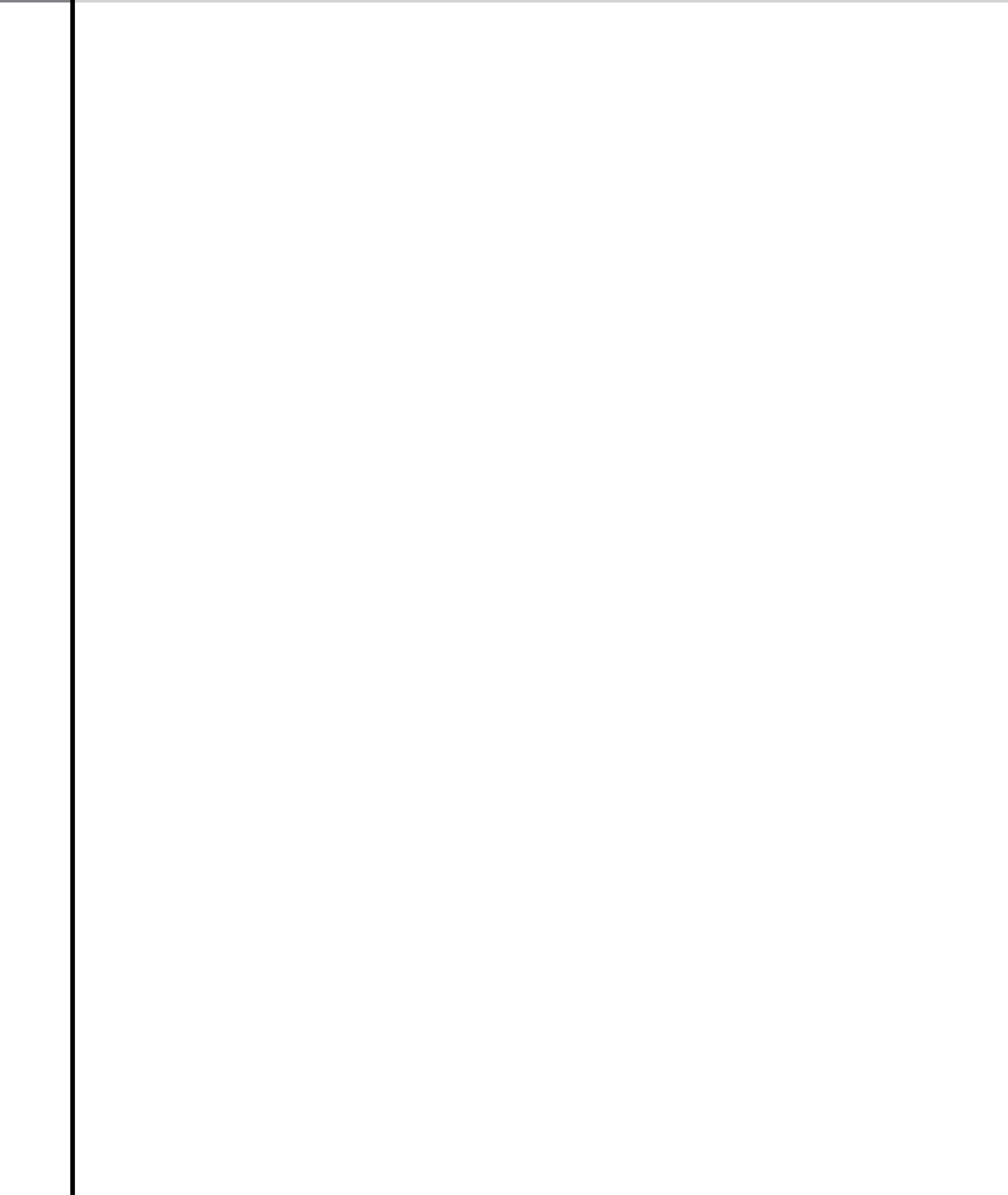
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Muğla Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin 5 kişilik ekibi, 2. ve 3. sınıf öğrencilerinden oluşuyor.

Nail SEVİNGEL ve İpek ÇİÇEKÇİ, bölüme yabancı değiller, önce önlisans okumuşlar, şimdi lisans aşamasında eğitimlerine devam ediyorlar. Ankaralı olan SEVİNGEL, su ürünleri konusundaki ilgisini, “Çok geziyordum, dalış yapıyordum, o nedenle bu bölümü özellikle istedim” diye açıklıyor.

Melisa SEVİM bu mesleğe yurtdışında yaptığı yunus antrenörlüğü ile başlamış. SEVİM, yaptığı işten oldukça mutlu, bu işin yeni yeni Türkiye’de de başladığını anlatıyor.

İpek ÇİÇEKÇİ de, ODA’mızın düzenlediği Öğrenci Kurultayının kendileri ve eğitimleri açısından çok önemli bir organizasyon olduğunu söylüyor.

TÜRKİYE’DE YASADIŐI BALIK AVCILIĞI

SORUNLARI ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Nail SEVİNGEL, Melisa SEVİM, Yaşar ŞAKİROĞLU, İpek ÇİÇEKÇİ, Neşe SARAÇOĞLU

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ERDEM

GİRİŞ

Balıkçılık; iç su ve deniz kaynaklarında doğal olarak yer alan canlı türlerinden ekonomik olarak yararlanmaktır.

Su ürünleri avcılığı ilkçağlardan günümüze kadar insanların uğraş verdiği, gıda temini ve geçim kaynağı olarak çaba gösterdiği bir üretim sektörü olarak yerleşmiş ve gelişim göstermiştir. Gerek denizlerde gerek iç sularda en ilkel şekilden günümüz teknik düzeyine gelinceye kadar, teknolojiye paralel olarak gelişim kazanmış, sonuçta bir sanayi sektörü olarak yer almıştır.

Balıkçılık amacı ile avcılık daha çok insan beslenmesi ve ekonomik gereklere dayanır. Dünyanın yaklaşık 2/3 ü sularla kaplıdır. İnsan nüfusunun gelişimine bağlı olarak gıda gereksinimi, özellikle hayvansal besin gereksiniminin artması, günümüzde geniş ölçüde su kaynaklarına yönelimi arttırmıştır.

Su ürünlerini avlamak için geliştirilen av araçlarının tarihçesi M.Ö. 3000 – 4500 yıllarına kadar dayanır. Bu çağlarda ağaç, kemik ve taşlardan yapılmış olta iğneleri, batırıcılar, yüzdürücüler ve doğal liflerden ağlar yapılmıştır. Av araçları eskiden günümüze kadar olan süreçte birçok değişikliğe uğrayarak şu anki teknolojik seviyeye ulaşmıştır.

Balıkçılığın bu denli gelişmesi, balık stokları üzerinde git gide aşırı bir baskıya dönüşmüş olup, stokların sürdürülebilirliğini tehlike altına sokmaya başlamıştır. Çünkü stokların sürdürülebilirliği balıkçılığın devamlılığı için şart olan hassas bir konudur.

Balıkçılığı düzenlemek amacıyla Cumhuriyet’in kuruluşundan önce ve sonra birçok düzenleme yapılmıştır.

- 1287 yılına ait “Dersaadet Biladi ve Selasade, Midye ve İstiridye İhracı Hakkında Nizamname”,
- 1299 yılına ait “İstanbul ve Tevabii, Balıkthane İdaresine Dair Nizamname” ve “ Zabıta-i Saydiye Nizamnamesi” gibi Osmanlı nizamnameleri, Cumhuriyet döneminde çıkarılan, sırasıyla 465, 721 ve 820 sayılı yasalarla hukuk sistemine monte edilmiştir.

1926 yılında çıkarılan 815 sayılı “Kabotaj Yasası” , Cumhuriyet dönemine ilişkin ve su ürünleri yürütmeliği kapsamındaki ilk özgün yasayı oluşturmaktadır.

Anılan yasa ; “karasuları dahilinde , balık, istiridye, sünger, inci, mercan, sedef, vesaire saydı (değerli şeyler) kum çakıl vesaire ihracı (çıkarılması) ve gerek sath-ı bahirde (deniz yüzeyinde) mevcut kazazede sefain (kırım yapmış gemiler) ve merakıble enkaz-ı metrukenin (benzer terkedilmiş kalıntılar) ihrac ve tahliyesi (çıkarılma boşaltımı) dalgıçlık ve arayıcılık, bahriyesi derununda (sucul ortamda) kaptanlık, çarkçılık, katiplik, tayfalık, ve amelecilik (işçilik) vesaire icrası (yapmak) Türkiye tebaasına muhasırdır (uyruklarına özgüdür)” bildirimindedir.

Kısaca bu yasa Osmanlı döneminde yabancılara tanınan hakların, deniz ve su ürünleri alanında, kaldırılmasını sağlamıştır.

1951 yılında Ticaret Bakanlığı tarafından düzenlenen “Su Ürünleri Kongresi” sonuç bildirgesinde de balıkçılık yürütmeliğinin değiştirilmesi salı verilmiştir. Bu bağlamda hazırlanan yasa tasarısı, TBMM Genel Kurulunca benimsenmemiştir.

1960 devrimi ile getirilen çağdaş anayasal düzenin ortaya koyduğu çoğulcu, demokratik ve özgürlükçü yapıya koşut, kurumların oluşması sağlanmıştır. 1962 anayasası getirdiği çağdaş hukuk normları arasında su ürünleri konularında da kimi yenilikler getirmiştir. Bu bağlamda başat konumunu günümüzde de koruyan 1380 sayılı Su Ürünleri Yasası, 1163 sayılı Kooperatifler Yasası ile standartlara ilişkin yürütmeliklerden söz edilebilir.

1380 sayılı Su Ürünleri Yasasının tasarı hazırlama dönemi 1969 yılına dayanmaktadır. Ancak yasa 2 yıl 1971’de yasallaşmıştır. Ayrıca bu yasa 1986’da 3288 sayılı değişiklik yasası ile güncelleştirilmiş bulunmaktadır.

Bu yasa çeşitli eklentiler ve değiştirmeler yapılar günümüzdeki şeklini almıştır. 17. 2. 2006 tarih ve 26083 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin, Taslağın adı başlıklı 11’inci Maddesinin dördüncü fıkrası ile “Uygulamada birliği sağlamak amacıyla; kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde yer alan özel hükümler saklı kalmak üzere, Resmî Gazetede yayımlanacak tüzük ve yönetmelik dışındaki düzenleyici işlemler sadece karar, tebliğ ve genelge olarak isimlendirilir” hükmü getirilmiştir. Bu hükmeye uygun olarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı sirküler şeklinde hazırlanan düzenlemelerin adının değiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Bu amaçla Su Ürünleri Yönetmeliğinde sirküler olarak geçen ibareler tebliğ olarak değiştirilerek hukuki dayanak oluşturulmuş, 31 Ağustos 2008 tarihine kadar yürürlükte kalacak olan 37/1 ve 37/2 Numaralı Sirküler isimleri ise tebliğ olarak değiştirilmiştir. Yönetmelik değişikliği ve Tebliğler 19 Ekim 2007 tarih ve 26675 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Söz konusu tebliğler;

- Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ
- Amatör (Sportif) Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ

Bu tebliğler ticari ve amatör balıkçılıktaki yasakları ve düzenlemeleri içerir. Yasaklar ise yer, zaman, av aracı ve yöntemi ve tür ve boy yasaklarını kapsar. Bunlara örnek verilecek olursa;

Ticari balıkçılığa uygulanan yasaklar;

Ege denizindeki yer yasakları ;(Örnek)

Muğla ili, Marmaris ilçesinde, Yalancıboğaz’ın her iki tarafında, denize doğru 100 metre alan içerisinde dönem boyunca su ürünleri avcılığı yasaktır.

Av aracı ve yöntem yasası;

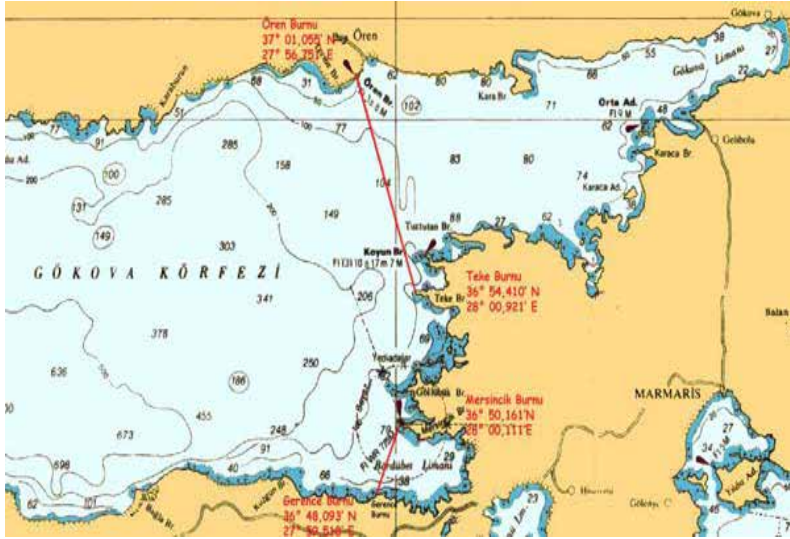
Mersincik burnu (36° 50,161’N - 28° 00,111’E) ile Gerence burnunu (36° 48,093’ N - 27° 59,518’ E) birleştiren hattın doğusunda kalan sahada her türlü trol ile su ürünleri avcılığı yasaktır.

Zaman yasakları;

Tüm denizlerimizde 15 Nisan - 31 Ağustos tarihleri arasında gırgır ağları ile su ürünleri avcılığı yasaktır.

Ege denizindeki yer yasakları

Av aracı ve yöntem yasağı

Tür ve boy yasakları;

Boy yasakları;

Türler	Latince adı	Boy limiti (cm) (en az)	Miktar limiti (en fazla)
Akya	<i>Lichia amia</i>	30	3 adet
Barbunya -Tekir	<i>Mullus sp.</i>	13	Kg
Çipura	<i>Sparus aurata</i>	15	Kg
Deniz turnası	<i>Scomberesox saurus</i>	60	1 adet
Gobene (Tombik)	<i>Auxis thazard</i>	40	3 adet
İstavrit	<i>Trachurus trachurus</i>	13	Kg
Kalkan	<i>Scophthalmus sp.</i>	40	2 adet
Karagöz	<i>Diplodus vulgaris</i>	15	Kg
Kefal	<i>Mugil sp.</i>	20	Kg
Kılıç	<i>Xiphias gladius</i>	130	1 adet
Kolyoz	<i>Scomber japonicus</i>	18	Kg
Lagos	<i>Epinephelus aeneus</i>	30	3 adet
Levrek	<i>Dicentrarchus labrax</i>	18	Kg
Lüfer	<i>Pomatomus saltatrix</i>	14	Kg
Mercan	<i>Pagellus erythrinus</i>	15	Kg
Orfoz	<i>Epinephelus gigas</i>	40	3 adet
Orkinos (Ton)	<i>Thunnus thynnus</i>	90	1 adet
Palamut -Torik	<i>Sarda sarda</i>	25	Kg
Pisi	<i>Pleuronectes limanda</i>	20	Kg
Sinagrit	<i>Dentex dentex</i>	20	Kg
Uskumru	<i>Scomber scombrus</i>	20	Kg
Uzun kanat orkinos	<i>Thunnus alalunga</i>	60	1 adet
Yazılı orkinos	<i>Serranus scriba</i>	45	2 adet
Yazılı orkinos	<i>Euthynnus alletteratus</i>	45	2 adet
Değişiklik RG 23.05.2007-26530 sayı			
Diğer türler	----	Yok	kg

Tür yasağı;

Türler	Latince adı	Türler	Latince adı
Beni balığı	<i>Cyprinion macrostamus</i>	Mersin balıkları	<i>Acipenser sturio</i>
Büyük camgöz köpek balığı	<i>Carcharhinus plumbeus</i>		<i>Acipenser ruthenus</i>
Deniz alası	<i>Salmo trutta labrax</i>		<i>Acipenser nudiiventris</i>
Deniz atı	<i>Hippocampus hippocampus</i>	Minare	<i>Acipenser güldenstaedti</i>
Deniz kaplumbağaları	<i>Caretta caretta,</i>	Misk ahtapotu	-
	<i>Dolium galea</i>	Mühreler	<i>Elodone moschata</i>
	<i>Chelonia mydas</i>	Ot sazani	<i>Lamellaridae</i>
Deniz kulağı	<i>Haliotis lamellosa</i>	Pervane balığı	<i>Ctenopharyngodon idella</i>
Deniz çayırları	<i>Posidonia oceanica</i>	Pina	<i>Mola mola</i>
	<i>Zostera nolti</i>	Şeytan minaresi	<i>Pinna nobilis</i>
Gümüş sazani	<i>Hypophthalmichtys molitriks</i>	Siyah mercan	<i>Gourmya yulgata</i>
Fil kulağı	<i>Spongia agaricina</i>	Triton	<i>Gerardia savaglia</i>
Fok	<i>Monachus monachus</i>	Ticari deniz süngerleri	<i>Charonia lampas</i>
Güneşlenen köpek balığı	<i>Cetorhimus maximus</i>		<i>Spongia officinalis</i>
Kancalı ahtapot	<i>Elodone cirrhosa</i>		<i>Spongia agaricina</i>
Kırmızı mercan	<i>Corallium rubrum</i>	Yağlı balık	<i>Hippospongia communis</i>
Kırmızı yıldız	<i>Asterina pancerii</i>		<i>Garra rufa</i>
Lambuka	<i>Corypahaena hippurus</i>		<i>Delphinus delphis</i>
Maya	<i>Maia squinado</i>	Yunus	<i>Phocoena phocoena</i>
			<i>Tursiops truncatus</i>

Amatör balıkçılığı uygulanan yasaklar;

Alan yasakları;

İzmir limanında, Bostanlı Sazburnu ile Üçkuyular vapur iskelesi arasında çekilen hattın doğusunda kalan saha içerisinde su ürünleri avcılığı yasaktır.

Zaman yasakları;

Denizlerde amatör avcılık, zaman yasağına tabi değildir. Denizlerde özel avlanma izni gerekmeyen yerler haricinde gün içinde av saati sınırlaması yoktur.

Av aracı ve yöntem yasakları;

Bir amatör avcı en fazla 4 olta takımı kullanabilir. Olta takımındaki iğne sayısı, çaparı hariç 6 adedi geçemez.

Boy ve tür yasakları;

Boy yasakları

Türler	Latince adı	Boy limiti (cm) (en az) ⁽¹⁾	Miktar limiti (en fazla) ⁽²⁾
Akya	<i>Lichia amia</i>	30	3 adet
Barbunya -Tekir	<i>Mullus sp.</i>	13	Kg
Çipura	<i>Sparus aurata</i>	15	Kg
Deniz turnası	<i>Scomberesox saurus</i>	60	1 adet
Gobene (Tombik)	<i>Auxis sp.</i>	40	3 adet
İstavrit	<i>Trachurus trachurus</i>	13	Kg
Kalkan	<i>Scophthalmus sp.</i>	40	2 adet
Karagöz	<i>Diplodus vulgaris</i>	21	Kg
Kefal	<i>Mugil sp.</i>	20	Kg
Kolyoz	<i>Scomber japonicus</i>	18	Kg
Lagos (Değişiklik, 05.11.2008 tarih/27045 sayılı RG)	<i>Epinephelus spp.</i>	30	3 adet
Lagos, Orfoz, Hani (Değişiklik, 05.11.2008 tarih/27045 sayılı RG)	<i>Epinephelus sp.</i>	30	3 adet
Levrek	<i>Dicentrarchus labrax</i>	18	Kg
Lüfer	<i>Pomatomus saltatrix</i>	14	Kg
Mercan	<i>Pagellus erythrinus</i>	15	Kg
Orfoz (Değişiklik, 05.11.2008 tarih/27045 sayılı RG)	<i>Epinephelus gigas</i>	40	3 adet
Orkinos (Ton)	<i>Thunnus thynnus</i>	90	1 adet
Palamut -Torik	<i>Sarda sarda</i>	25	Kg
Pisi	<i>Pleuronectes limanda</i>	20	Kg
Sinagrit	<i>Dentex dentex</i>	20	Kg
Uskumru	<i>Scomber scombrus</i>	20	Kg
Uzun kanat orkinos	<i>Thunnus alalunga</i>	60	1 adet
Yazılı orkinos	<i>Euthynnus alletteratus</i>	45	2 adet
Diğer türler	-----	Yok	kg

Tür yasakları;

Türler	Latince adı	Türler	Latince adı
Deniz alası	<i>Salmo trutta labrax</i>	Kancalı ahtapot	<i>Elodone cirrhosa</i>
Büyük camgöz (Kum) köpek balığı	<i>Carcharhinus plumbeus</i>	Misk ahtapotu	<i>Elodone moschata</i>
		Kırmızı mercan	<i>Corallium rubrum</i>
		Siyah mercan	<i>Gerardia savaglia</i>
		Kırmızı yıldız	<i>Asterina pancerii</i>
Güneşlenen köpek balığı	<i>Cetorhinus maximus</i>	Minare	<i>Cerithium vulgatum</i>
		Şeytan minaresi	<i>Gourmya yulgata</i>
Mersin balıkları	<i>Acipencer spp.</i>	Deniz kulağı	<i>Haliotis lamellosa</i>
Pervane/Ay balığı	<i>Mola mola</i>	Triton	<i>Charonia lampas</i>
Deniz kaplumbağaları	<i>Caretta caretta</i> ,	Pina	<i>Pinna nobilis</i>
	<i>Chelonia mydas</i>	Mühreler	<i>Lamellaridae</i>
	<i>Dermachelys coricea</i>	Maya	<i>Maia squinado</i>
	<i>Trionyx triunguis</i>	Fok	<i>Monachus monachus</i>
Ot sazanı	<i>Ctenopharyngodon idella</i>	Deniz atı	<i>Hippocampus hippocampus</i>
Deniz çayırları	<i>Posidonia oceanica</i>	Ticari deniz süngerleri	<i>Spongia officinalis</i>
	<i>Zostera noltii</i>		<i>Spongia agaricina</i>
Gümüş sazanı	<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>		Yunus
		<i>Delphinidae</i>	
Yağlı balık	<i>Garra rufa</i>	Beni balığı	<i>Cyprinion macrostamus</i>

Su Ürünleri Avcılığını Denetleyen Kurum ve Kuruluşlar

- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
- Sahil Güvenlik Komutanlığı
- Gümrük Muhafaza Örgütü
- Emniyet ve Jandarma Örgütleri
- Belediye Zabıtası
- Kamu Tüzel Kişilere Bağlı Koruma Elemanı, Bekçi ve Korucular
- Köylerde Muhtar ve İhtiyar Heyeti Üyeleri

Koruma ve kontrolle görevli olanlar, Su Ürünleri Kanunu kapsamına giren kabahatler hakkında tutanak tutmak, kabahatte kullanılan istihsal vasıtalarına ve elde edilen su ürünlerine el koymak, Su Ürünleri Kanununun Ek 3 üncü maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde idari para cezalarını kesmekle vazifeli ve yetkilidirler.

Yasal Olmayan Avcılık: Su ürünleri tebliğinde belirtilmeyen ve yasak olan yöntemlerle her türlü balık avcılığı yasaktır. Örneğin; Bayıltıcı, uyuşturucu, öldürücü kimyasal maddeler, her türlü patlayıcı madde, karpit, sönmemiş kireç, balık otu vs.nin amatör avcılıkta kullanımı ve bu malzemelerin av mahallinde bulundurulması yasaktır.

Balıkçılığın Sorunları

- Stoklar üzerindeki aşırı av baskısı
- Üreme ve göç dönemlerinde aşırı avcılık
- Yasal olmayan boy ve tür avcılığı
- Tehlike altında olan türlerin avcılığı
- Av aracı denetimlerinin yetersizliği
- Yasal olmayan yöntem ve araçlarla yapılan avcılık
- Su kolonu ve zemin tahribi

Stoklar üzerindeki aşırı baskı, tür neslinin devam ettirilememesine, stoğun azalmasına, bir sonraki av döneminde av veriminin azalmasına neden olur. Bu sebepten dolayı stokların sürdürülebilirliği önemlidir. Çünkü stokların sürdürülebilirliği bir neslin en az bir kere üremeye izin verilmesi gerekir. Bu açıdan av aracındaki seçilim ve av yasağı olan dönemler önem açısından ilk sıralarda gelir.

Çözüm önerileri: Balıkçılıkta oluşan ya da oluşabilecek sorunları önlemek için aşağıdaki yöntemler uygulanabilir;

- Uzman ve yeterli denetim personeli
- Caydırıcı ceza uygulamaları
- Avcılık sertifikasında eğitim uygulaması ve bilinçlendirme
- Av araçlarının (ağ, misina,olta iğnesi vb.) markalanması
- Ticari av araçlarında etkin denetim
- Ticari teknelere uzaktan algılama sistemlerinin uygulanması
- Karaya çıkış noktalarında etkin ve gelişmiş denetim
- Tekne, alan ve avcılık miktarında kota uygulamaları
- Özel avcılık bölgelerinin tahsis ve tesis edilmesi

KAYNAKLAR

ELBEK, G., A., ÇIRA, E., ve EMİROĞLU,D., 2001, Su Ürünleri Yürütmeliği Ders Kitabı, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi YayınlarıNo: 14, Ders Kitabı Dizin no:29 , Bornova İzmir,

TKB 2008, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2/1 Numaralı Ticari Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ.

TKB 2008, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2/2 Numaralı Amatör (Sportif) Amaçlı Su Ürünleri Avcılığını Düzenleyen Tebliğ.

ÜNAL, V., 2008, Kıyı Balıkçılığı Yönetimi Ders Notları (yayınlanmamış) Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi, Bornova İzmir

ÜNAL, V. ve ERDEM, M., 2007, Gökova Körfezi Aile Balıkçılığı, Yasa Dışı Avcılık ile Mücadele, SMAP III AB Projesi Çalıştayı, Akyaka –Muğla.

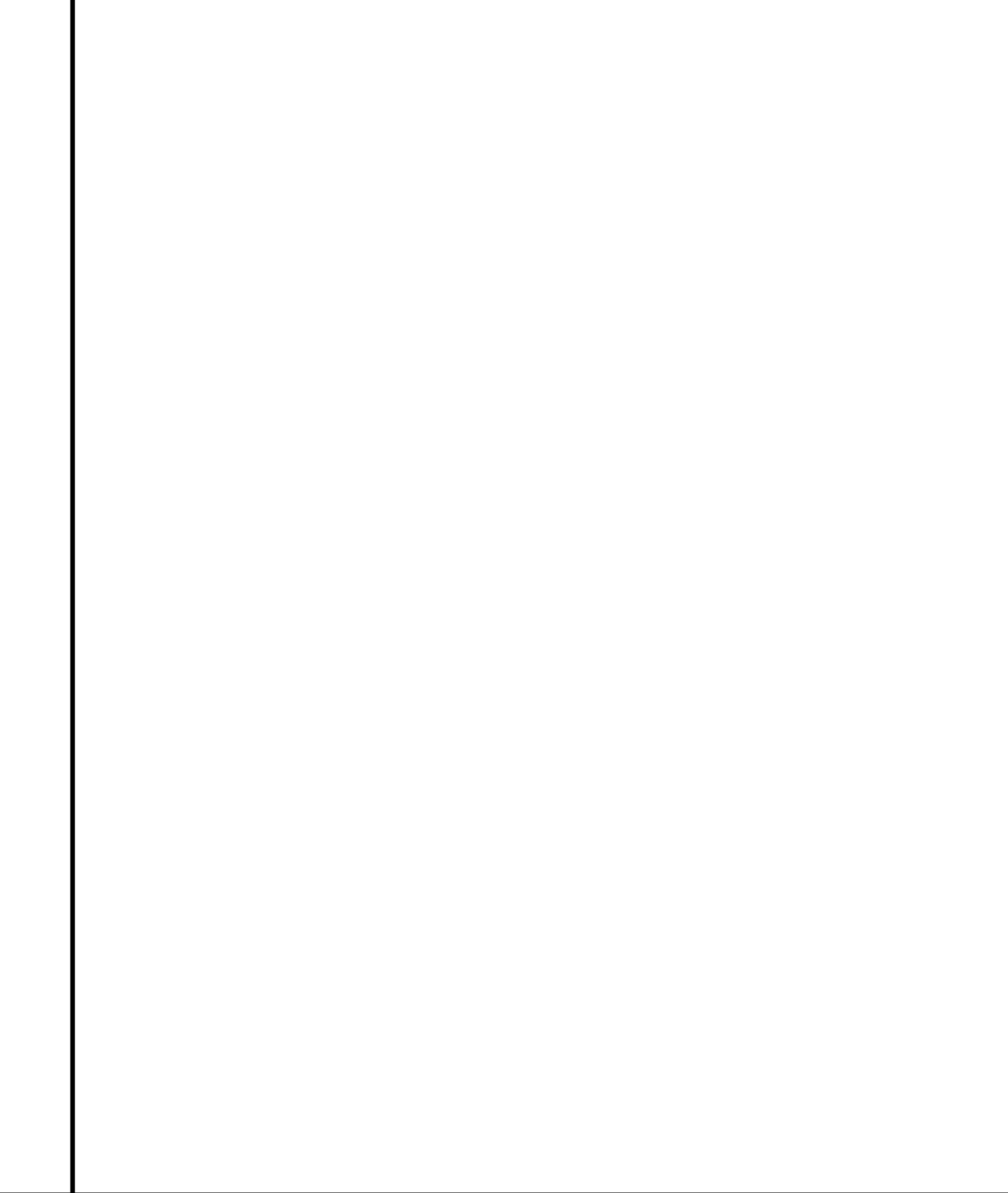
MERSİN ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Mersin Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin grubunda 1, 3 ve 4. sınıftan öğrenciler yer alıyor.

Celal GÜNALP, geçen yıl da kurultaya geldiğini belirtirken, “Bu seneki kurultay çok daha verimli” diyor.

Ailesi balıkçılıkla ilgilendiği için bu bölümü seçtiğini anlatan Emre HENDEK, “Öğrenci Kurultayı'nda her şey son ayrıntısına kadar düşünülmüş. Bu toplantıyı düzenleyen ODA'mıza ve Şubemize teşekkür ediyoruz” diye konuşuyor.

Uğur OKUR da, “Çok güzel bir organizasyon. İnşallah bir daha geliriz” diyor.

KÜLTÜR BALIKÇILIĞININ ÜLKEMİZDEKİ DURUMU VE ÇEVRESEL ETKİLERİ

Celal GÜNALP, Çiğdem ÇELİKTAŞ, Gökhan BAŞER, Emre HENDEK, Habibe KOCA

Hatice ÇOBAN, Uğur OKUR

Danışman Doç. Dr. Bedii CİCİK

GİRİŞ

İnsan yaşamını sürdürebilmek için beslenmek zorundadır. Dolayısıyla bitkisel ve hayvansal besin kaynaklarının kullanımı insanın yerkürede ortaya çıkış dönemlerine rastlamaktadır. Başlangıçta mevcut besin kaynakları nüfusun az olması nedeni ile ihtiyacı karşılarken, insan nüfusundaki aşırı artış doğrudan ve dolaylı yollardan ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmiştir. Nüfus artışı beslenme ve barınma problemlerini de beraberinde getirmiştir. Barınma problemini çözmek amacı ile tarım alanlarının yerleşime açılması orman otlak ve meraların tahrip edilmesi, gerek bitkisel ürünlerin üretimini gerekse hayvancılığı sınırlandırarak beslenme probleminin gittikçe artan bir şekilde etki göstermesine buda insanları alternatif besin kaynaklarını araştırmaya ve dikkatlerin su ürünleri üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sağlıklı beslenmenin olmazsa olmazlarından biri hayvansal protein gereksinimidir. Karasal hayvansal protein kaynaklarının yukarıda anılan nedenlerden dolayı gittikçe azalması başta balıkçılığı olmak üzere su ürünlerinin doymamış yağ asidi ve mineral içeriğinin kırmızı ete oranla yüksek olması nedeniyle daha sağlıklı olması hayvansal protein kaynağı olarak önemini bir kat daha arttırmıştır. Su ürünleri üretimi 1970' li yıllara kadar avcılık yolu ile yapılmıştır. Özellikle 2.Dünya savaşı sonrası avcılık yoluyla dünya su ürünleri üretimi çeşitli dalgalanmalar göstermiştir. Bu dalgalanmaların başlıca nedeni teknolojik gelişmeye paralel av ve avcılık araçlarındaki gelişmeye bağlı aşırı avcılık ile doğal stokların kendini yenileyememesidir. Bu durum insanları su ürünleri üretiminde yeni arayışlara yöneltmiş ve ekonomik öneme sahip türlerin doğal ortamlarda kontrollü şartlarda yetiştiriciliği ortaya çıkmıştır. Bu girişimlerle hayvansal protein gereksiniminin karşılanması doğal stoklara zarar vermeden süreklilik kazanmış, ülke ekonomisine getiri sağlayan bir kaynak oluşturulmuş, önemli istihdam sahalari yaratılmıştır.

Ülkemizde ise 1980'li yıllarda kültür balıkçılığı sektörünün adı bile anılmazken dünya genelinde doğal stokların azalması sonucu su ürünleri sektörü ve kültür balıkçılığı gelecek 50 yılın en gözde sektörü olarak ülkemizin gündemine yerleşmiştir. Diğer bir ifade ile denizlerimizdeki kuraklığın önü alınmaya başlanmıştır.

Ülkemizin Su Kaynakları ve Su Ürünleri Üretimi

Ülkemizin üç tarafı denizlerle çevrili olup, toplam 8333 km 'lik bir kıyı şeridine sahiptir. İç sularla birlikte toplam su alanımız 25 milyon hektardır. Tüm akarsularımızın uzunluğu yaklaşık 17.700 km ' dir. Bu verilere dayanarak su kaynağı bakımında Avrupa ülkeleri ile karşılaştığımızda ülkemizin birinci sırada yer aldığı görülür.

Su kaynağı bakımından Avrupa ülkeleri arasında birinci sırada yer alan ülkemizin avcılık yolu ile su ürünleri üretimi 2005 yılı verilerine göre 380.381 ton'dur. Dünya genelinde ise bu değer 68 milyon tondur. Bu verilere dayanarak avcılık yoluyla su ürünleri üretiminde ülkemizin Uzak Doğu, Amerika, İskandinav ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerden çok geri olduğu görülmektedir. Ülkemizin 3 tarafının denizlerle çevrili olduğu düşünüldüğünde bu sonucun olmaması gerektiği beklenmektedir. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir;

Her şeyden önce kişi başına su ürünleri tüketimi yılda 6-8 kg iken, AB üyesi ülkelerde 22, Japonya'da 65kg dır. Buda ülkemizde su ürünleri tüketiminin oldukça düşük düzeyde olduğunu gösterir. Tüketimin düşük olması aslında toplumumuzun kültür yapısından kaynaklanmaktadır. Yakın zamana kadar tarım toplumu olmamız, hayvansal protein gereksinimimizi

karasal kaynaklardan sağlamamız su ürünleri tüketiminin yaygınlaşmasının önündeki en büyük engeli oluşturmuştur. Endüstriyel topluma geçmemiz mevcut su kaynaklarını değerlendirme düşüncesinin etkin olmasına neden olmuş ancak geçen süre içerisindeki su ürünleri stoklarımız sabit kalmayıp, kirlilik, aşırı avcılık gibi nedenlerle korunamamış ve bu düşük üretimle karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur.

Ülkemizde su ürünleri ile ilgili yönetim organizasyonu Cumhuriyetimizin ilanından yaklaşık 43 yıl sonra ancak şube müdürlüğü düzeyinde oluşturulmuştur. 1971 yılında dünya tarım gıda organizasyonuna üyeliğin bir zorunluluğu olarak 1380 sayılı su ürünleri kanunu çıkarılmış ancak kanun kabulü ile uygulaması ve kontrolü oldukça geniş uygulama sahasına sahip tarım bakanlığı bünyesine verilmiştir. Su ürünleri kanununun kabulü ile su ürünleri hizmetleri ile ilgili şube müdürlüğü daire başkanlığına, 1972 yılında ise genel müdürlüğe dönüştürülmüştür. Bu organizasyon 1984 yılında tarım bakanlığının konu bazından çok fonksiyonel bazda reorganizasyona gitmesi ile genel müdürlük kaldırılmış ve su ürünleri ile ilgili hizmetler değişik genel müdürlüklere dağıtılmıştır. Bu dönemden sonra su ürünleri ile ilgili hizmetlerde aksamalar olmuş, planlanan hedeflere ulaşılamamış, teşvik desteklemelerde yanlış yönlendirmeler balıkçılık filosu ve av gücünde kontrolsüz büyümeye bu da stokların önemli düzeyde zarar görmesine neden olmuştur. Kamu hizmetlerindeki yetersizlik ve dağılımın yanı sıra su ürünleri üretimindeki yetersizliğin bir diğer nedeni de üretici örgütlenmesinde beklenen gelişmenin sağlanmamış olmasıdır. Su ürünleri alanında mesleki ve ekonomik örgütlerden dernek, vakıf ve kooperatiflerin küçük olmaları, kamuoyunda ve sorunlarının çözümünde etkili olamamıştır.

Bu kadar büyük su kaynaklarına sahip ülkemizin su ürünleri üretiminin Danimarka, Fransa, İtalya, İngiltere ve Hollanda gibi AB üyesi ülkelere düşük olmasının bir diğer nedeni de bu ülkelerin okyanuslarda avcılık yapan av filolarına sahip olmalarıdır. Ayrıca bu filolarda av yapmanın yanı sıra avlanan ürünleri işleyip değerlendirecek balıkçı gemilerinin bulunmasıdır. Ülkemizde ise bu tür donanımlara sahip balıkçı gemileri bulunmadığından avlanan ürünler fire vermekte ve su ürünlerinden maksimum verim eldesini düşürmektedir.

Bir diğer etken sektörde uzman personel yetiştiren akademik kurumların diğer ülkelere göre daha geç faaliyete geçirilmesidir. Su ürünleri eğitimi akademik düzeyde 1980'li yıllardan sonra başlamış bu nedenle uzun yıllar sektörde bilgi düzeyinde yeterli donanıma sahip olmayan kişilerin istihdam edilmesi av stoklarımızın azalmasında ve su ürünleri üretiminin düşmesinde etkili olmuştur. Bütün bu koşullar ülkemiz su ürünleri sektöründe doğal stokların korunması, su ürünleri üretiminin artırılması için kültür balıkçılığı çalışmalarını hızlandırmıştır.

Kültür Balıkçılığı ve Çevresel Etkileri

Bu gün dünyada kültür balıkçılığı ile yapılan yetiştiriciliğin yaygınlaştığı ve her yıl %10'luk bir artışla büyüdüğü görülmektedir. Dünyada toplam su ürünleri üretiminin yaklaşık %30'u diğer bir ifade ile 40 milyon tonu kültür balıkçılığından sağlanmaktadır. Ülkemizde kültür balıkçılığı ile çipura, levrek üretimi 60 000 bin tondur. Oysaki mevcut verilere göre avcılık yolu ile çipura, levrek üretimi 1500 ton dur. Bu da kültür balıkçılığının ülkemiz balık ihtiyacını karşılamada ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kültür balıkçılığı hayvansal protein gereksinimi karşıladığı gibi (kişi başına yıllık tüketim; 6.7 kg) 2005 verilerine göre 246 milyon dolar döviz girdisi sağlamıştır. Bu da kültür balıkçılığının ülke ekonomisine ne ölçüde katkı sağladığının bir göstergesidir.

Ülkemizde günümüz kültür balıkçılığını değerlendirirsek, dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında daha önce belirtilen nedenlerden dolayı geç başladığı için geri durumdadır. Bu kadar geniş ve değişik özelliklerde su kaynaklarına sahip ülkemizin kültür balıkçılığında geri kalması oldukça düşündürücüdür. Kültür balıkçılığının gelişiminin gecikmesinde etkili olan diğer bir faktörde özellikle günümüzde üretim çiftliklerinin denizi kirlettiği ve turizmi olumsuz yönde etkilediği görüşünün hakim olmasıdır. Bunda turizmin önemli bacasız endüstrilerden biri olması, konu ile ilgili bilgilerin araştırma ve bilimsel verilerden uzak oluşu başlıca etken olmuştur.

Kapalı koylarda kültür balıkçılığının su kalitesini etkilediği verilerle desteklenen bir gerçektir. Ancak 1980'li yıllarda mevcut teknoloji üretim çiftliklerinin özellikle kapalı koylarda kurulmasına neden olmuş, dip akıntısının olmaması nedeniyle tüketilmeyen yemlerin tabanda birikimi mikrobiyal aktivitenin artmasına, aşırı miktarda alg üretimine ve sonuçta su kalitesinin bozulmasına ve bölgede turizmin etkilenmesine neden olmuştur.

Denizlerin taşımacılık ve turizm amacıyla kullanılması, evsel, endüstriyel atıkların atılmadan veya kısmen arıtılarak denize verilmesi, deniz kazaları sonucu meydana gelen petrol akıntıları, akarsulardan denizlere ulaşan tarımsal atıklar, kirlenmeyi meydana getiren başlıca etkenlerdir.

Teknolojik gelişmeye paralel olarak 8-10m yüksekliğindeki dalgalara dayanıklı kıyı ötesi sistemlerin geliştirilmesi kültür balıkçılığı hakkındaki bu olumsuzlukların giderilmesine olanak sağlamıştır. Sektörde yer alan büyük işletmeler, üretim çiftliklerini doğal kaynaklara sahip çıkma ve doğa ile uyumlu olması bağlamında kıyı ötesine taşımışlardır.

Su kirliliğinin en önemli etkenlerinden olan evsel ve endüstriyel atık suların arıtılması ile ilgili ülkemizdeki duruma bakacak olursak; Endüstriyel işletmelerde arıtma tesisine sahip işletmeler sadece % 9'dur. Arıtma tesisi bulunmayan kuruluşlardan; özel sektörün oranı % 16 iken, kamu sektörünün oranı ise % 84'tür. Ülkemizde faaliyette bulunan organize sanayi bölgelerinden sadece % 14'ünde arıtma tesisi bulunmaktadır. Ülkemizdeki turistik tesislerin % 81'inde arıtma tesisi bulunmamaktadır. 3215 belediyenin bulunduğu ülkemizde 141 belediyede kanalizasyon sistemi vardır, bunlarında sadece 43 tanesinde arıtma tesisi bulunmaktadır. Bir başka ifade ile kanalizasyon sularının % 98.67'si hiç arıtılmadan ırmaklara, göllere ve denizlere bırakılmaktadır. Ülkemizdeki endüstri kuruluşlarının % 98'inde arıtma tesisi bulunmamakta, olanların bir kısmı ise yetersiz veya çalışmaz durumdadır. Yılda 930 milyon metreküp endüstriyel atık içeren atık suyun sadece % 22'si arıtılmakta, % 78'i ise arıtılmaksızın doğrudan göl, ırmak ve denizlere verilmektedir.

Su ürünleri yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı İsveç, Norveç ve Finlandiya sahillerindeki salmon çiftliklerinde yapılan araştırmalara göre, balık çiftliklerinden denizel ekosisteme giren azot yükünün, diğer çeşitli kaynaklardan deniz ortamına giren azot yükünün sadece %2'sine karşılık geldiği belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarla balık çiftliklerinden oluşan atıkların insan sağlığı için ciddi bir tehlike oluşturmaz iken, sanayi, şehir vb. atıklarının bol miktarda organik ve inorganik maddeler içerdiği ortaya konmuştur.

Kültür balıkçılığında yapılan araştırmalar kıyı ötesi sistemlerin yanı sıra yan dallarında da gelişmelere olanak sağlamıştır. Örneğin üretim çiftliklerinde tabana çöken ve kirliliğe neden olan yemlerin yerine ekstrude yemler geliştirilmiş tabana çökme olayı minimum düzeye indirilmiştir. Ayrıca kültür balıkçılığı üretim çiftliği kurabilmek için 14 kamu kuruluşundan izin almak gerekmektedir. Bu bürokrasi zaten oldukça zahmetli olan bu sektörün cazibesini azaltmaktadır. Kültür balıkçılığı üretim çiftliklerinin yarattığı iddia edilen kirlilik organik kökenli olup yem ve balık dışkılarından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak

Kültür balıkçılığı dünya ülkelerine göre ülkemizde geç başlamasına karşın su ürünlerinde akademik eğitimin başlaması, özel sektör ve üniversitelerin ortaklaşa yürüttüğü çalışmalarla kısa sürede kayda değer gelişim göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak 1996 yılında çipura ve levrek üretiminde AB üyesi ülkeler arasında 3. sırayı alırken, 1997 de 2. sıraya yükselmiş ve Akdeniz ülkeleri arasında ise 4. sıra da yer almıştır. Önemli döviz girdisi sağlamıştır.

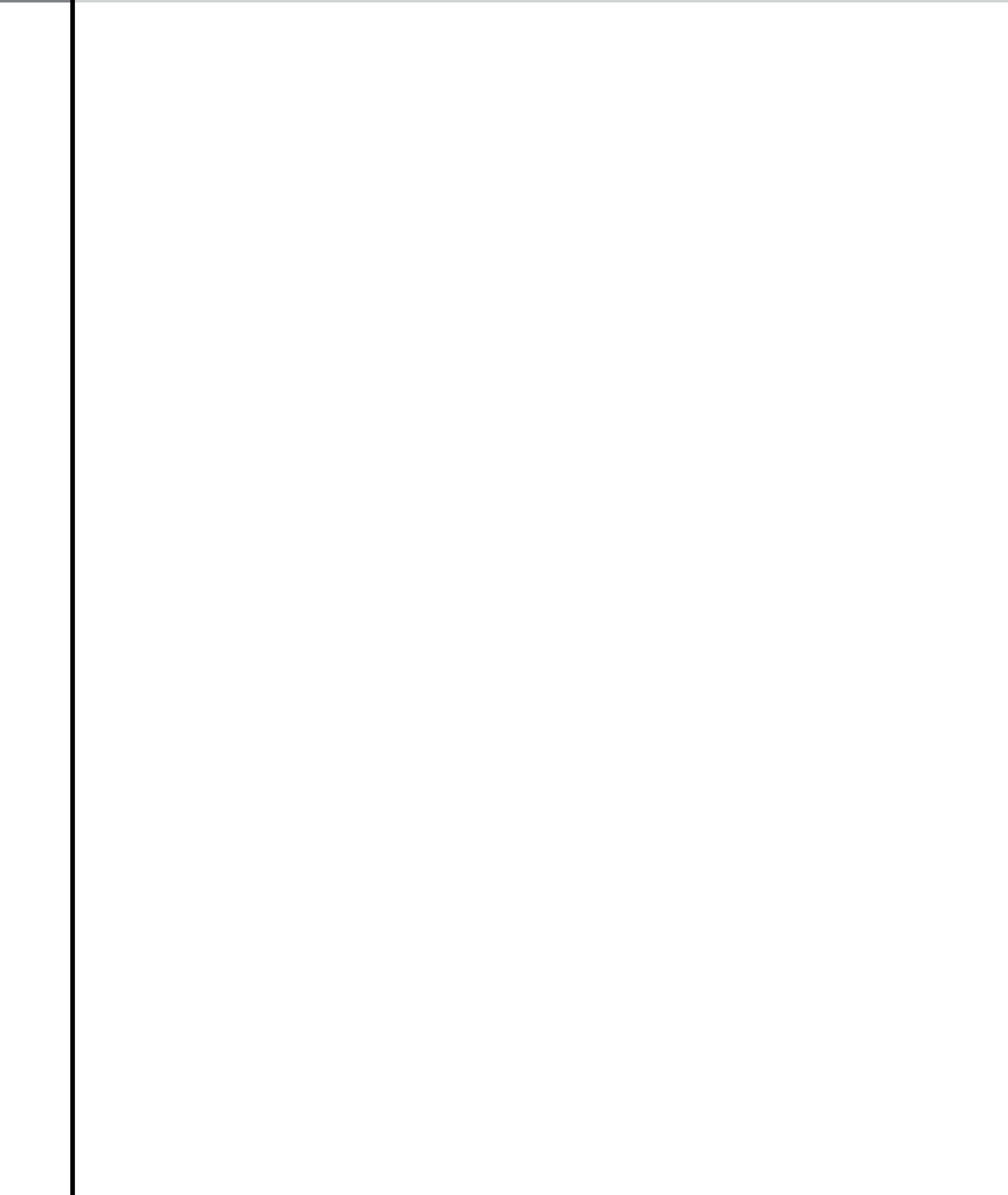
Kültür balıkçılığının gelişimi ile birlikte yeni teknolojiye sahip yem ve ağ fabrikaları kurulmuş, balık kuluçkahaneleri, yetiştiricilik ekipmanları satan firmalar ve danışmanlık yapan şirketler kurularak önemli istihdam yaratılmıştır. Kültür balıkçılığı ile ithalat azaltılmış, balık fiyatlarını ucuzlatarak sağlıklı beslenme bağlamında herkesin tüketimine olanak sağlanmıştır.

Kıyı ötesi sularımızın kültür balıkçılığına elverişli olması ve sektörde yer alan kuruluşların doğa ile uyumlu olduğu sürece varlıklarının devam edeceği bilinci; Üretim çiftliklerinin doğal atıklarının denizi kirlettiği, biyolojik çeşitliliği azalttığı ve Turizmi etkilediği kaygısını ortadan kaldırmıştır.

Kültür balıkçılığının gelişimi avcılıkla uğraşan balıkçılara zarardan çok yarar sağlayacaktır. Kültür balıkçılığı ile artan talebin karşılanması, balık stokları üzerindeki avcılık baskısını azaltacak ve balıkçıların avcılık yolu ile üretimlerinin devamlı olmasını sağlayacaktır. Bütün bu koşullar ülkemiz su ürünleri sektöründe doğal stokların korunması ve su ürünleri üretiminin arttırılması için kültür balıkçılığı çalışmalarını hızlandırmıştır.

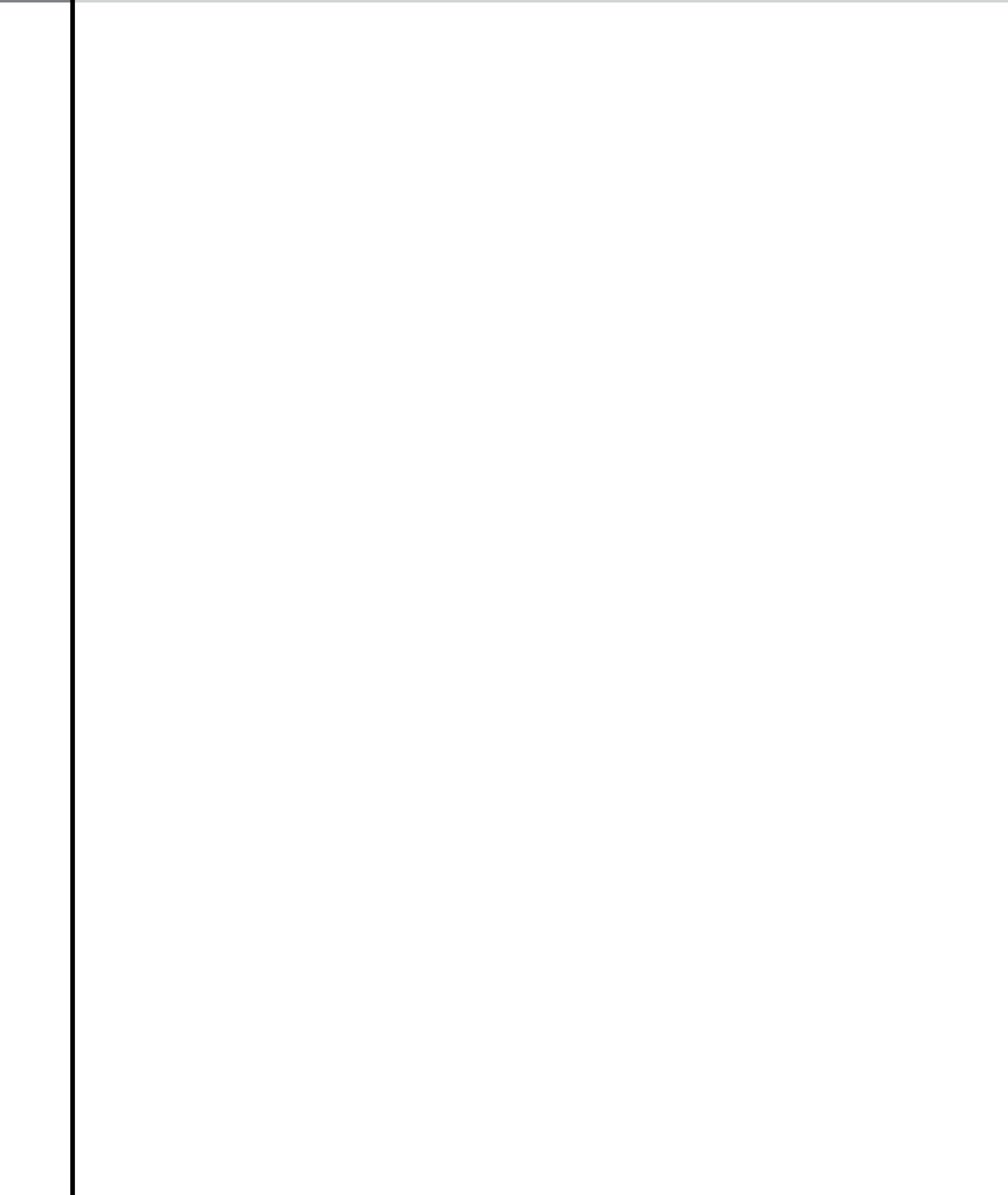
KAYNAKLAR

- 1- Cıcık, B., Çelik, O. (2004). Akdenizde Balık Stoklarına Etki Eden Faktörler. Mersin Deniz Ticaret Odası Dergisi, 150, 16-18.
- 2- Karaytuğ, S., Karayakar, F., Cıcık, B. (2005). Balıklarda Ağır Metallerin Ortamdan Alınımı, Birikimi, ve Toksik Etkileri. Mersin Deniz Ticaret Odası Dergisi, 157, 24-25.
- 3- Cıcık, B. (2005). Dünya ve Türkiye Denizlerinde Balık Üretim Potansiyelini Etkileyen Faktörler. Mersin Deniz Ticaret Odası Dergisi, 159, 16-17.
- 4- Çiftçi, N., Cıcık, B. (2007). Ülkemizde Su Ürünleri Üretimi ve Tüketimi. Mersin Deniz Ticaret Odası Dergisi, 187, 32-33.
- 5- Cıcık, B. (2008). Su Ürünleri Üretiminde Enerji Harcamaları. Mersin Deniz Ticaret Odası Dergisi, 195, 30-31.

III. OTURUM

ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ - II

ÇANAKKALE ONSEKİZMART ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

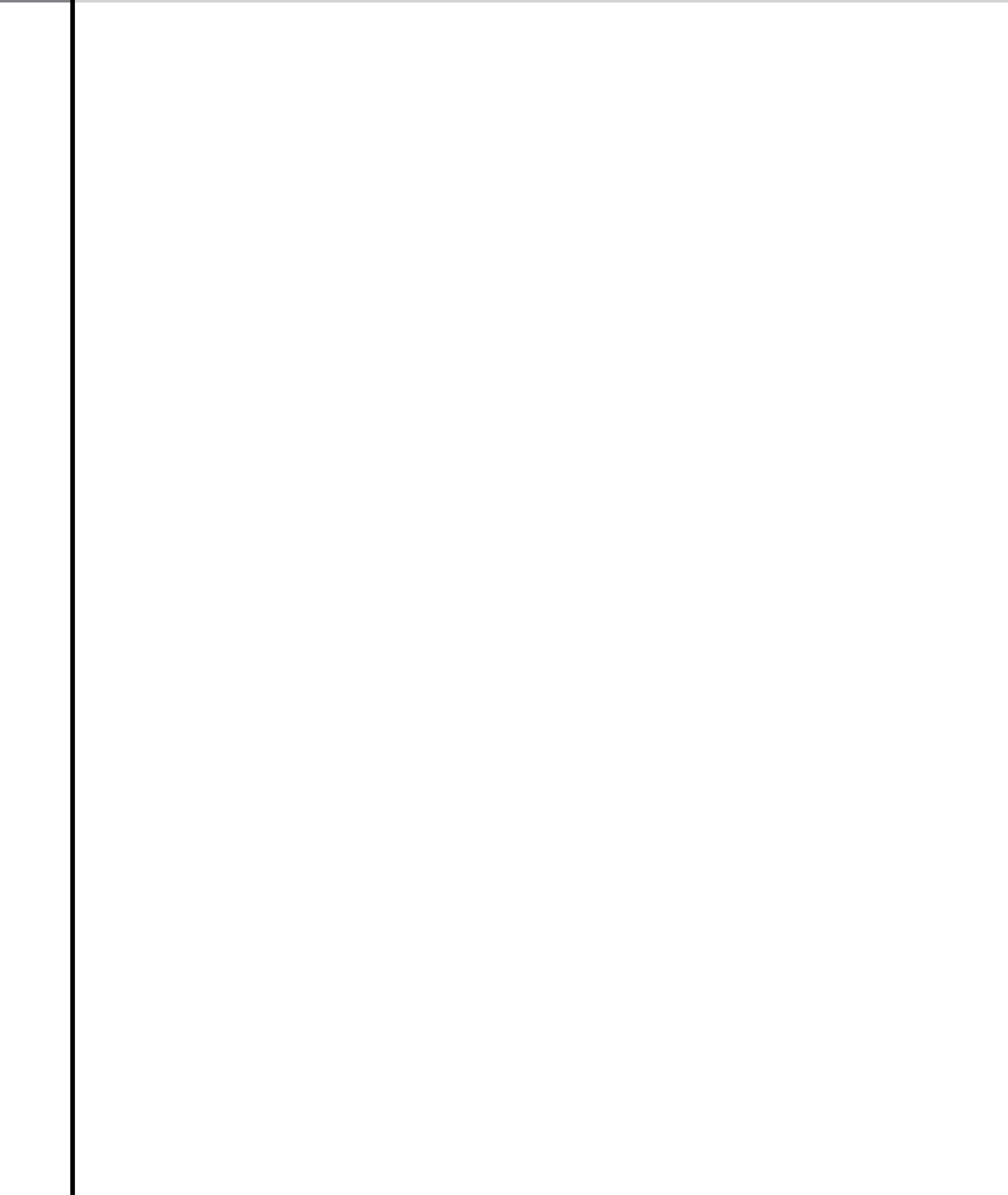
Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin öğrencileri 3. ve 4. sınıfta okuyorlar.

ZMO Temsilcisi Gülşah DİRİK, geçen yıl da Kurultaya katıldığını belirterek, "Böyle etkinliklerin düzenlenmesi çok güzel" diyor.

Uğur ŞİMDİ, Öğrenci Kurultayının, hem öğrencilerin ODA ile tanışması, hem de gündemde olan özelleştirmeler konusunda fikir edinmeleri açısından son derece yararlı bulunduğunu söylüyor.

Emine Derya ÖZDEMİR, Kurultayın, bilmedikleri konularda araştırma yapmaları ve sahaya çıkmalarını sağladığını anlatıyor.

Talat YURTERİ de, "Böyle bir ortamın yaratılması çok güzel. Öğrencilerin Türkiye'deki olaylara yönelik görüşlerine değer verilmesi bizi çok memnun etti" diyor.

TEKEL KANYAK FABRİKASININ ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN ÇANAKKALE’NİN SOSYOEKONOMİK DURUMUNA ETKİSİ

Uğur ŞİMDİ, Gülşah DİRİK, Emine Derya ÖZDEMİR, Erdal SAĞLAM, Talat YURTERİ

Danışman: Arş. Gör. Mustafa SAKALDAŞ

Çanakkale Bağcılığının Tarihçesi

Çanakkale Yöresi’nde bağcılık kültürü oldukça eskidir. İl merkezinde bulunan antik Troia kentinde yapılan kazılarda, içki kapları ve “Myken Amphoraları” bulunmuştur. Bunun yanında, ildeki eski yerleşim birimlerinden Bozcaada (Tenedos) ve Lapseki’de (Lampsakhos) yapılan kazılarda ise; üzerinde salkım motifleri ve mitolojik şarap tanrısı “Dionysos” un figürlerinin bulunduğu paralara rastlanılmaktadır.

Ülkemizin hemen hemen tamamında olduğu gibi, il sınırlarımız içerisindeki Gelibolu Yarımadası ve Kaz Dağları’nda da yabani asmanın (*Vitis sylvestris*) değişik formlarıyla karşılaşmaktadır. İlimiz bu özelliği ile asmanın önemli gen merkezlerin birini oluşturmaktadır.

Şekil 1. Türkiye üzüm haritası.

Çanakkale, 64 farklı yöresel üzüm çeşidine sahip olan bir ilimizdir. Yetiştiriciliği yapılan bazı üzüm çeşitlerimiz Karasakız, Hafızlı, Amasya, Çavuş, Cardinal, Erenköy Beyazı, Manda Gözü, Beya Kozak, Yalova İncisi ve Elhamra’dır. Çanakkale ili kapsamında, hiçbir merkezde en düşük sıcaklık değerinin bağcılık için kritik sınır sayılan -12°C’nin altında olmadığı, dolayısıyla il genelinde kış donları açısından önemli bir sorunun bulunmadığı söylenebilir. Çanakkale il genelinde, bazı seneler Nisan ayı başlarına kadar görülebilen don olayları, ildeki bütün bağcılık merkezlerinde ilkbahar geç donlarının hakimiyetini ortaya koymaktadır. İl genelinde, ilkbahar geç donlarına bir sigorta olarak, Kasım ayı içerisinde 5-7 göz üzerinden uç alma ve ara açma şeklinde aralama budama yapılmakta, ilkbahar geç donlarının etkisinin azaldığı bir dönemde

ise esas kış budaması gerçekleştirilmektedir. Durum böyle olduğu halde ilkbahar geç donları, bazı yıllarda özellikle alçak ve orta goble terbiye sistemi ile kurulmuş bağlarda zarar yapabilmektedir.

Çanakkale İli 2007 Yılı Şaraplık Üzüm Maliyetleri

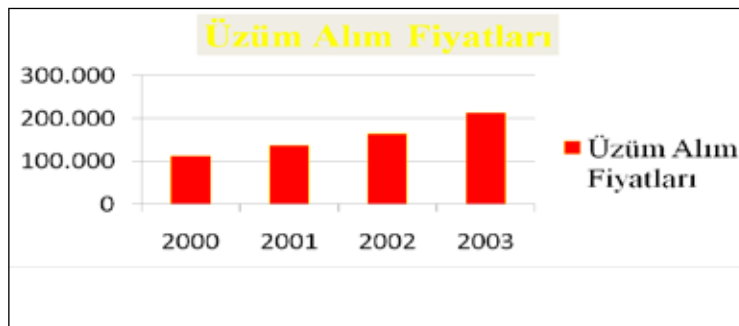
Çanakkale ili üzüm üreticiliği kapsamında üzüm üretimi maliyet ve gelir gider ayrıntıları aşağıdaki gibi oluşmaktadır.

- Verim (Kg/da)
  1. Asgari verim: 600
  2. Ortalama verim: 1000
  3. Azami verim: 2000
- 2007 yılı ortalama satış fiyatı (YTL/Kg) : 0.3
- Dekara ağaç sayısı (Adet) : 250
- Maliyet unsurları (YTL/Da)
  1. Toprak işleme ve ekim: 36
  2. Bakım işleri (İşçilik): 43
  3. Hasat-harman: 80
  4. Girdiler: 73
  5. Tarla kirası: 125
  6. Sabit masraflar: 98
- Masraflar genel toplam (YTL/Da) : 455
- Tali gelir (saman-teşvik vb.) (YTL/Da) : 20
- Net masraflar toplamı (YTL/Da) : 435
- Brüt gelir (YTL/Da) : 300
- Net gelir (YTL/Da) : -135

MEY AŞ'ye Geçiş Ve Sonrası...

Mey İçki, özelleştirmeden aldığı Kanyak Fabrikası'nı kapatınca Çanakkaleli üreticinin üzümü elinde kalmıştır. Atıl olduğu gerekçesiyle bu yıl kapatılan Çanakkale Kanyak Fabrikası, bölgedeki üzüm üreticilerini mağdur etti. Tek geçim kaynağı bağcılık olan Bayramiç ve İntepe gibi birçok bölgedeki üretici, bağlarının yüzde 70'ini sökerek tepkisini göstermektedir.

Rekabet gücünü artırmak, yeterli verim ve kalitede üretim yapabilmek amacıyla Tekel'in alkollü içkiler bölümünün 2003 yılında özelleştirilmesiyle Mey İçki'ye devredilen Çanakkale Kanyak Fabrikası, atıl olduğu gerekçesiyle 2007 yılını da kapatılmıştır. Tek geçim kaynağı bağcılık olan bölge halkı ise devlet tarafından istenen destek verilmediği için mağdur durumda kalmıştır.

Şekil 2. Çanakkale ili 2007 üzüm alım fiyatları.

İntepe yöresinde toplam tarım arazilerinin %25.5'inde bağcılık faaliyetleri yapılmaktadır. İntepe yöresinde ekonomik anlamda üretilmekte olan tek üzüm çeşidinin Karasakız üzüm çeşidinin olduğunu söyleyebiliriz. Bunu %22'lik bir yetiştirme oranıyla Amasya üzümü çeşidi ve diğer birkaç çeşit izlemekte, ancak bu çeşitlerin ekonomik anlamda değil, sadece yetiştirici ailelerinin sofralık üzüm ihtiyacını karşılayacak kadar sınırlı alanlarda üretildiklerini ortaya çıkarmaktadır. Bu fiyatlar bağ üreticisinin ayakta durmasının oldukça güç olacağı görülmektedir. 20-30 yıl önce 1 kg üzüm 4 kg buğdayın fiyatına eşitken, son yıllarda bu fiyatların eşit noktaya geldiği görülmektedir. Yöredeki üzüm üreticileri; Kanyak Fabrikası'nın kapatılmasıyla üzüm üreticisinin mağdur olduğunu ve ellerinde kalan üzümü devletin almadığını belirtmekte, buna ek olarak, tüccarların alternatifsiz kalan üreticiden üzümü istediği fiyata alarak sonrasında üreticinin büyük kısmına ödeme yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu koşullar kapsamında 10 ton üzüm ancak yaklaşık 2.000 YTL gibi bir rakama pazarlanabilmektedir.

Mey A.Ş.'nin Pasific Texas Group eline geçmesiyle Tekel Şarap Kanyak Fabrikasının bulunduğu bölge kapanma aşamasından itibaren önemli turizm ve alışveriş devi firmaların gözdesi haline gelmiştir. İmar değişikliğiyle beraber Hollanda merkezli Multi Turkmall adlı yatırım şirketine satışı gerçekleşmiştir. Fabrikanın konumu itibarıyla arazi önemli bir getirim kapısı olarak görülmektedir. Tüm yörenin üreticisi ve yöre ekonomisi hiç önemsenmemiştir.

Bağlarda Çeşit Dönüşüm Projesi

Çanakkale İlçelerinden olan Bayramiç bağcılık sektöründe ağırlıklı olarak Karasakız çeşidi *kanyaklık üzüm* yetiştirilmektedir. Bu çeşidin pazarlanmasında son yıllarda yaşanan darboğazı aşmak ve 20.000 dekarlık bağ alanlarında sofralık yeni çeşitlere dönüşüm sağlanması amacıyla Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi desteğiyle mevcut sorun nedeniyle Bağlarda Dönüşüm Projesi " hayata geçirilmiştir.

Bağlarda Dönüşüm Projesi kapsamında;

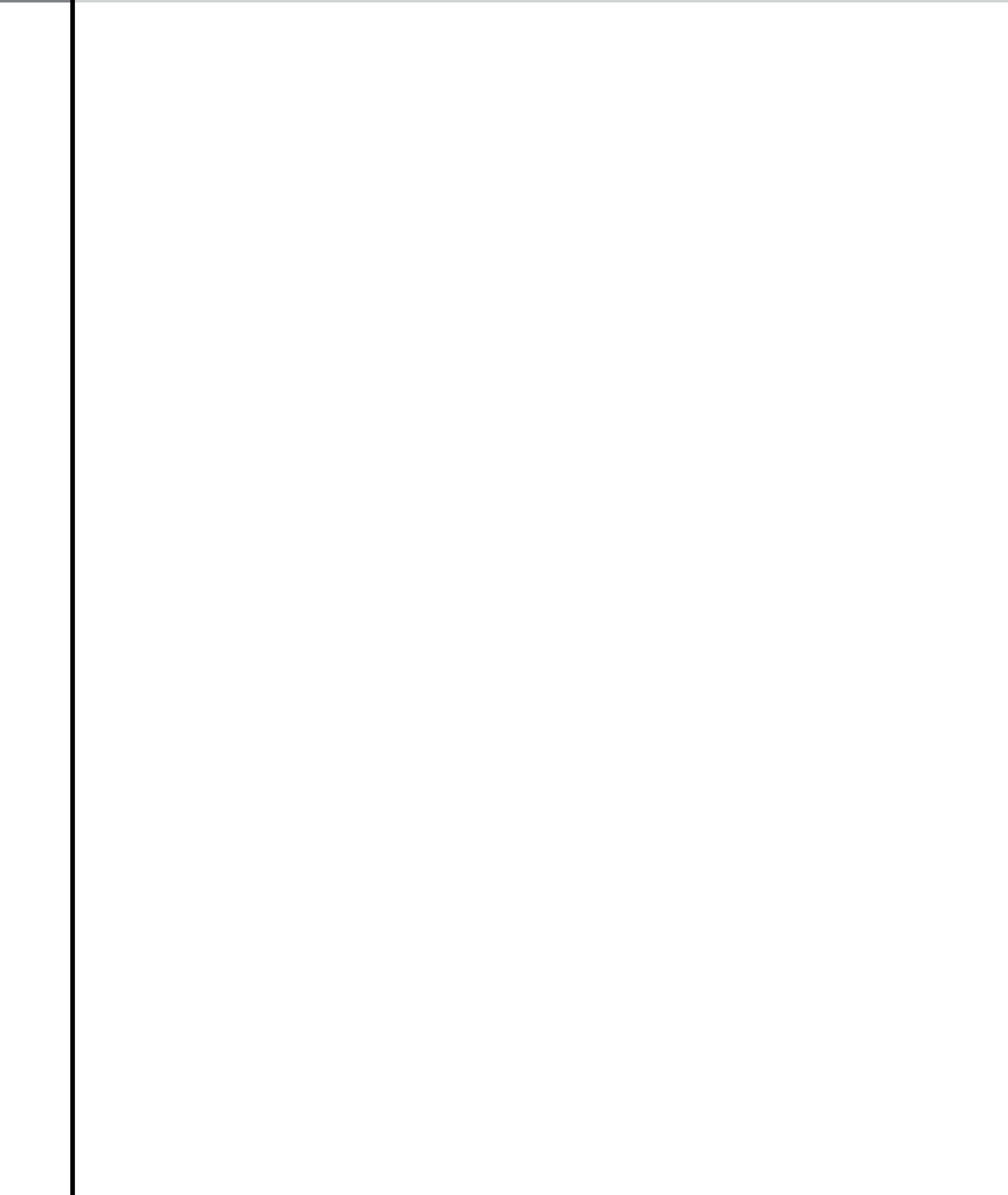
1. İlçemize bağlı 12 köyde toplam 321 üreticiye eğitim çalışması yapılmıştır.
2. Proje kapsamında, genç ve anaç bağlar dönüşüme tabi tutulmak için tercih edilmiştir ve proje kapsamında mevcut bağlar için çekirdekli siyah sofralık 3 üzüm çeşidi (Alphonse Lavellée, Trakya İlkeren, Cardinal) ve çekirdekli beyaz sofralık 2 üzüm çeşidi (Ata Sarısı ve Yalova İncisi) uygun çeşit olarak belirlenmiştir.
- Proje, üzüm yetiştiriciliği yapılan Bayramiç Merkez, Çavuşlu, Akçakıl, Beşik, Serhat, Yassıbağ, Daloba, Gedik, Mollahasanlar, Sariat, Köşeler, Külcüler, Üzümlü, Güzeltepe, Tongurlu, Alakeçi, ve Kuşçayır Köyleri olmak üzere toplam 17 köyü kapsamaktadır.
4. İl özel İdaresi kaynaklı proje için 750.000 adet Alphonse Lavellee, 250.000 adet Trakya İlkeren, 350.000 adet Cardinal, 150.000 adet Ata Sarısı ve 200.000 adet Yalova İncisi aşı gözü, 150.000 kg aşı macunu, 150 kg aşı bandı dağıtımını gerçekleştirecektir.
5. İl Özel İdaresi kaynaklı projenin toplam maliyeti 52.279 YTL'dir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi üreticilerin mağduriyetini gidermek amacıyla üniversitenin eski sistemlerle oluşturulmuş 64 dekarlık "Karasakız" cinsi üzüm bağının yanında, 17 dekarlık alanda dünyaca tanınmış ve piyasada maddi değeri yüksek olan Kabarne Sovinyon, Merlot ve Boğazkere çeşitleri de yetiştirilecek. Bu projeyi hayata geçirmek için İntepe Belediyesi ve Köy-Koop Merkez Birliği'yle işbirliği protokolü imzalandı. Rektör Prof. Ali Akdemir, Belediye Başkanı Alaattin Özkurnaz ve Birlik Genel Başkanı Mehmet Özkurnaz'ın imza koyduğu projede, Üniversite başarılı olması halinde İntepe yöresindeki bağlar için öncülük edecek, üzümlerin markalaşması sağlanacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak; yörede bağcılıkla ilgili sorunlar bulunmaktadır. İntepe beldesi gibi bazı bağ merkezlerinde yapılaşma nedeniyle bağcılıkta azalma görülmektedir. Bozcaada ilçesinde bulunan bağ evleri turistik amaçlı olarak satılmakta ve bu bağ alanlarının bakımların da sorunlar oluşmaktadır. Özellikle sofralık üretiminde ambalaj, muhafaza ve pazarlamaya yönelik sıkıntılar oluşmaktadır. Üreticiler genellikle ilaç, gübre ve yakıt giderlerinin maliyetini karşılamakta zorlanmaktadır.

Çanakkale ilinin ekonomisinde en önemli paya sahip olan tarım kapsamında en büyük role sahip bağ alanlarının yanlış politikalar nedeniyle bu hale getirilerek üreticinin bu denli mağdur edilmesi il, bölge dolayısıyla Ülkemiz sosyoekonomisine olumsuz yönde etkide bulunmaktadır. Söz konusu problemlerin doğru politikalar uygulanarak çözülmesi gerekmektedir.

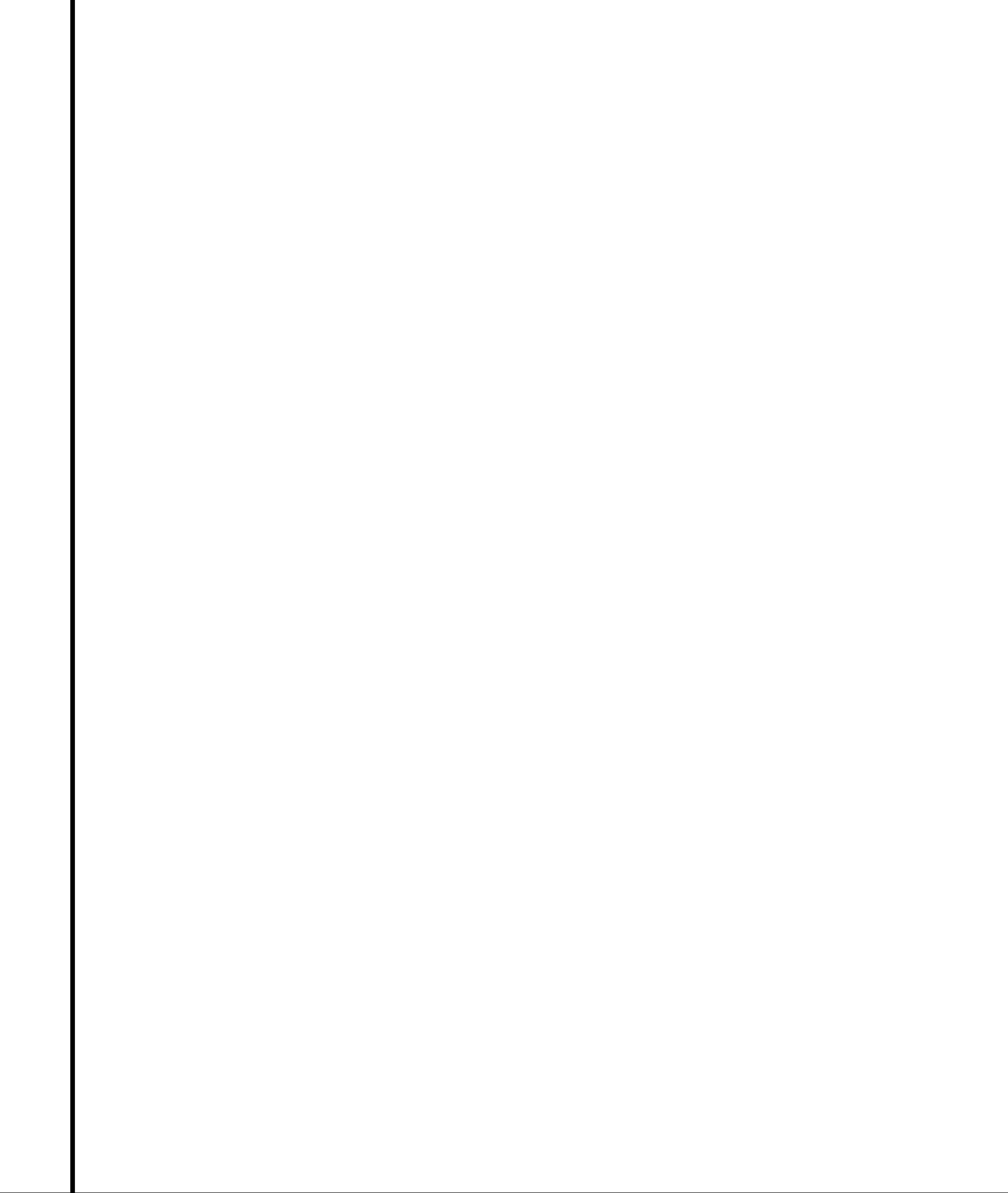
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubunda 2, 3 ve 4. sınıftan öğrenciler yer alıyor.

Duygu YAVUZ, “Öğrenci Kurultayı çok önemli. Alanımızın sadece okulumuz ile sınırlı olmadığını görüyoruz. Gelişmeleri takip edebiliyoruz” diyor.

Ebru EYOL, konu seçiminin çok isabetli olduğunu belirtirken, özellikle sektördeki yabancılaşmanın genç ziraat mühendisleri tarafından çok iyi bilinmesi gerektiğini söylüyor.

Ziraat mühendisliğinin ülke kalkınmasında çok önemli bir yeri olduğunu, bilinçli olarak bu mesleği seçtiğini anlatan Cengiz KÜÇÜKDÜVAN, “Büyük bir zevkle okuyorum” diyor. KÜÇÜKDÜVAN da kurultayda konu seçimini çok iyi olduğunu vurgulayarak, özelleştirmelerin ülke ekonomisine büyük zarar getirdiğini anlatıyor.

TEKEL İÇKİ / SİGARA FABRİKALARININ ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Cengiz KÜÇÜKDUVAN, Ebru EYOL, Tansu YAVAŞOĞLU, Yunus Uğur KIRBAŞ, Duygu Yavuz

Danışman: Prof. Dr. Salih ÇELİK

Giriş

Dünya üzerinde bağcılık için elverişli iklim kuşağı, 34°- 49° kuzey ve güney enlemleri arasındır(Çelik ve Ark., 2005). Asmanın anavatanı ülkelerinden biri olan yurdumuzda bağcılık çok uzun yıllardan beri yapılmaktadır. Ülkemiz uygun iklim ve toprak istekleri sayesinde dünya bağcılığında üretim alanı ve miktarı bakımından önemli bir yere sahiptir.

Trakya, Türkiye'nin kuzey-batısında olup üç tarafı denizlerle çevrilidir. Güney doğusunda Marmara Denizi, kuzeyinde Karadeniz ve güney batısında Ege Denizi bulunmaktadır. 40° 00' ve 42° 08' kuzey enlemleriyle 26° 00' ve 29° 12' doğu boylamları arasında yer almaktadır ve bu durum bağcılık için en uygun ekolojik ortama sahip olduğunu göstermektedir.

Trakya bağ alanları Türkiye bağ alanlarının yaklaşık %1,7'sini oluşturmaktadır. İllerin bağ alanlarının işlenen tarım arazileri içindeki payı ise %0,2- %1,6 arasında değişmektedir. Bölge Tarım İl Müdürlükleri 2006 yılı kayıtlarına göre yaklaşık 9.321 ha bağ alanı ve yine yaklaşık 80–100 bin ton yaş üzüm üretimi bulunmaktadır.

Çizelge-1. Trakya Bağ Alanlarının Gelişimi(da)

Yıllar	Tekirdağ	Edirne	Kırklareli	Toplam
1933	3.563	3.051	1.678	8.292
1949	3.467	5.518	1.921	10.906
1970	6.169	4.601	2.537	13.307
1975	6.293	3.446	2.431	12.170
1979	7.960	4.512	3.337	15.809
1980	7.059	4.540	3.487	15.086
1981	7.092	4.096	2.841	14.029
1985	7.270	2.832	2.263	12.365
1990	7.550	2.501	931	10.982
1995	6.449	2.462	764	9.675
2001	6.503	2.050	477	9.030
2004	7.087	2.371	448	9.256
2005	6.581	2.397	448	9.426
2006	6.405	2.402	514	9.321

Kaynak: 1995 yılına kadar DİE Tar.Yapı ve Ür., 2001-2006 yılı Bölge Tarım İl Müdürlükleri Kayıtları

Tekirdağ diğer iki ile oranla daha fazla bağ alanına sahiptir. Bölge bağ alanlarının yaklaşık %69'u Tekirdağ' da bulunmaktadır.

Cumhuriyetimizin ilk kurulduğu yıllarda bağıcılığı geliştirmek amacıyla çeşitli gayretlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda;

- * **Yeni üzüm çeşitleri** bulmak için çalışmalar yapılmış,
- * **Şaraba uygun üzüm çeşitleri** saptaya bilmek için yurt dışından uzmanlar getirtilmiş,
- * **Anadolu'nun çeşitli kesimlerinde de üzüm yetiştirme** gayretlerine girilmiş,
- * **Yüksek alkollü içkilerin karşısında** düşük alkollü içkileri teşvik amacıyla zaman zaman içki fiyatları da düşürülmüştür.

Bağıcılığı geliştirmek ve desteklemek adına 1931 yılında Tekirdağ Tekel Şarap Fabrikası kurulmuştur. Yurt içinde üretilen ve özellikle 1980 yılından itibaren uygulanan ekonomi politikaları sonucu artan miktarlarda ithal edilen distile alkollü içkilerin pazarlaması, yine aynı genel müdürlük bünyesinde bulunan Pazarlama ve Dağıtım Müessesese Müdürlüğü' ün tüm yurda dağılmış dev satış organizasyonu ile gerçekleştirilmiştir.

Ancak, 1994 yılında tekel 81 il bazında kurduğu satış organizasyonunu "toptan satıcılık" sistemine çevirmiş ve bölgesel ihaleler ile alkollü içki dağıtımını için firmalar belirlemiş; illerde kurulu depolardan özel firmalar eliyle dağıtıma başlamıştır. Bu tür uygulama getirdiği şaibe yanında Tekel' in dev örgütlülüğünü güdükleştirmeye/zaafa uğratmaya neden olmuştur. Böylece kendisinin elde edeceği gelir de belirlenen o firmalara bırakılmıştır.

1996 yılından itibaren 4250 sayılı kanun ve Gümrük Birliği Anlaşması kuralları uyarınca, "viski ve tabii köpüren şarapların ithalatı serbest kalmış ve bu konuda ticari faaliyet gösteren firmalar kurulmuştur. Gümrük Birliği'ni alkışlayan, imzalanmasını büyük başarı olarak kamuoyuna lanse eden hükümetler, böylesi yaptırımları uygulamak durumunda kalmış ve Türkiye ekonomisini zarara sokmuşlardır.

Özelleştirme süreci:

2000' li yılların başında gündeme gelen Tekel'in özelleştirme süreci 2003 yılında sonuca varmış ve Tekel'in alkollü içkiler bölümü tamamen özelleştirilmiştir. 2004 yılında Mey İçki Sanayi Tic. A.Ş. kuruldu ve faaliyete geçti. Mey grubu Tekel'e yaklaşık 300 Milyon Dolar vererek sahip olmuştur.

2 yıl sonra yani 2006 yılına geldiğimizde ise Mey İçki Hisselerinin %90 lık kısmını Amerikan şirketi olan Texas Pasific Group'a (TPG) 900 milyon dolara satmıştır.

Başbakanlık Yüksek Denetleme (BDYK) raporuna göre;

"Tekel İçkinin devir tarihinde Net varlık değeri 354 Trilyon lira, ayrıca bu varlığa ek olarak stoklarında ise 76,6 trilyon liralıkta malı bulunmaktadır" diye bir rapor yayınlanmıştır. Bu rapora göre Tekel'i biz hibe etmiş durumundayız.

Maliye Bakanın raporuna göre ise "Ülkemiz tekel in özelleşmesinden hiçbir kar elde edememiş tam tersine Amerikan firması olup tekel gibi güçlü ve kar eden bir kuruluşun yabancı şirketlerin eline geçmesi ülke ekonomimiz için olumsuz sonuçlar meydana getirmiştir" diye bir açıklamada bulunmuştur.

Üreticiye olan etkileri:

Üreticiler "Tekelin 2004 yılında gerçekleştirilen özelleştirilme faaliyetinden nasıl etkilenmektedir?" sorusu yöneltilmiş ve üreticilerin %31,0'i kesinlikle olumsuz, %37,0'si olumsuz etkilendiklerini belirtirken bu konuda fikir belirtmeyenlerin oranı %22,8 olmuştur. Üreticilerin %66,0'sı bağıcılığa devam edeceğini, %23,1 'i devam etmeyeceğini, %5,7'si zorunlu olarak devam edeceğini ve %5,2'si kararsız olduğunu belirtmektedir. Yapılan anket sonucuna göre yaklaşık %70 lik kesimin özelleşmeden olumsuz etkilendiğini söyleyebiliriz.

Trakya Bölgesi'nde Özellikle Şarköy ve Merkez İlçelerde Şaraplık üzüm üretimi yaygındır ve Bölge şaraplık üzümlerin önemli bir bölümü 2004 yılında gerçekleşen özelleştirmeye kadar Tekel İçki Fabrikası tarafından Merkez İlçe, Şarköy, Hoşköy ve Uçmakdere'deki işletmelerince alınarak rakı yapımı için sumalık olarak veya şaraba işlenerek değerlendirilmiştir. Bu dönemde ilde üretilen üzümün yıllar itibarıyla değişmekle birlikte genellikle %50'den fazlası özel sektör tarafından alınıyordu. Kamu sektörü, hasat öncesi ürünün bome oranına göre değişen fiyatlar ile sumalık üzüm alım fiyatlarını

açıklayarak fiyatı belirlemektedir. Özelleştirme sonrası pazarda sadece özel sektör kalmış olup fiyatı tamamen özel sektör belirlemeye başlamıştır. İl sınırları içerisinde, Merkez ilçede 4, Şarköy ilçesinde 36 olmak üzere toplam 40 özel sektör şarap işletmesi tesisi faaliyettedir. Ayrıca ülkesel düzeyde faaliyette bulunan bazı şarap işletmeleri yaş üzüm alımında bulunmakla birlikte üzümü başka yöredeki tesislerinde işlemektedir. Ayrıca Uzunköprü Aslıhan yerleşim birimi yakınlarında faaliyet gösteren özel sektöre ait sirke işletmesi bulunmakta ve yöreden aldığı üzümleri sirkeye işlemektedir.

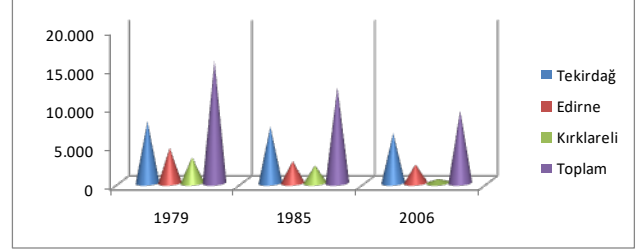
Özelleşen Tekel üreticinin getirdiği üründe çeşit ve kalite kriteri aramış ve üreticinin ürününü almamıştır. Tekel'in özelleştirilmesi gündemde yokken Tekel, ürün alımını çeşit ya da bome oranlarına göre yapmamaktadır. Ayrıca üreticimizin geleneksel metotlarla yetiştiricilik yapması bome oranını dikkate almadan Tekel e satması, özelleştikten sonra ise bome oranına bakılması nedeniyle ürününü satamaması ya da çok düşük fiyat ile satması çiftçimizi zarara uğratmıştır. Üretici için çeşit değiştirmek kısa vadede imkansız, kaliteyi arttırmak ise geleneksel tarım metotlarının terk edilip yenilikçi modellerin benimsenmesi koşulunu istemektedir. Bu koşullar göze alındığında ise üreticiden bunların yapılabilirliğini istemek çok güçtür. Çünkü yeni bağ alanlarının oluşturulması için en az 4 yıl süre ve belli bir sermaye gerekmektedir. Özelleşmeden sonraki yıllarda üreticilerden üzüm alımları gittikçe azalmış ve 2008 yılında sadece 3-4 üreticiden anlaşmalı olarak üzüm alımları gerçekleştirilmiştir. Tekel kurumları özelleştirildikten sonra kartelleşen özel sektör, fiyatları düşürerek istedikleri fiyatlarla alımlara başlamıştır, üretici de özel sektöre bu düşük fiyatlarla ürününü vermek zorunda kalmıştır.

Çizelge-23. Bölgede Yetiştirilen Çeşitlerin Dağılımı	
ÇEŞİTLER	%
Yapıncak	37,6
Semillion	17,6
Cinsaut	15,3
Gamay	5,9
Alphonse Lavalée	4,2
Cardinal	3,4
Papazkarası	2,2
Kalecik Karası	0,9
Cabernet Sauvignon	0,9
Erenköy Beyazı	0,9
Pamit	0,5
Clairette	0,5
Çavuş	0,3
Merlot	0,2
Diğer	1,2
Amerikan Asma Anacı	0,6
Sofralık Karışık	5,7
Şaraplık Karışık	2,1
TOPLAM	100,0

Ürün çeşitleri	Bölgedeki Ekim Yüzdesi %	2008 Alım Fiyatları
Yapıncak	37,6	25 kuruş (krş/kg)
Semillon	17,6	35 kuruş (krş/kg)
Cinsaut	15,3	50 kuruş (krş/kg)
Gamay	5,9	70 kuruş (krş/kg)
Cabernet Sauvignon	0,9	60 kuruş (krş/kg)
Kalecik Karası	0,9	50 kuruş (krş/kg)

Bölgemizde mevcut bağ alanlarının çeşitlerine baktığımızda %37,6 ile en çok yetiştiriciliği yapılan çeşidin yapıncak olduğunu söyleyebiliriz. Onu izleyen %17,6 ile semillon, %15,3 ile Cinsaut ve bunları da sırayla Gamay, Alphonse Lavalée, Cardinal gibi bazı önemli çeşitler izlemektedir. Ancak burada dikkatimizi çekmesi gereken olgu; fazla ekim alanına sahip üzümlerin piyasa fiyatlarının düşük olmasıdır. Düşük fiyat uygulandığından üretici emeğinin karşılığını alamamaktadır. Üzüm alım fiyatları uzun yıllardan beri aşağı yukarı aynı seviyede seyrederken tarımsal girdi fiyatları yani ilaç, gübre, mazot fiyatları devamlı artmaktadır. Zor durumda kalan üreticinin kimisi çevirme aşlarıyla mevcut şaraplık çeşitleri sofralık çeşitlere

çevirmiş, kimisi mevcut bağlarını sökerek yerine zeytin ağacı dikmeye başlamıştır. Bağcılığa devam etmek istemeyenlere bağlarınızı ne yapmayı düşünüyorsunuz sorusuna verdiği cevapların yüzdesi grafikte verilmiştir.

Son yıllarda uygulanan tarım politikaları ve çeşitli özelleştirmelerin etkisiyle Bölgedeki illerde bağ alanlarının tamamında bir azalmadan bahsedebiliriz. Bunu grafikte ifade etmek gerekirse;

Ancak; üretimde bir azalma olmakla birlikte şarap kalitesinde bir artış olmuştur. Yani burada tüketici açısından olumlu gelişmelerden söz edebiliriz.

Çizelge- 4 . Trakya Bölgesinde Bazı Önemli Yerleşim Birimlerinde Bağ Alanları

İli	İlçesi	Yerleşim Birimi	Bağ Alanı(da)
Tekirdağ	Merkez	Merkez	4.250
“	“	Barbaros	1.000
“	“	Naip	750
“	“	Işıklar	550
“	“	Dağyenice	520
“	“	Kumbağ	315
“	“	Karaevli	300
“	“	Yeniköy	250
“	“	Semetli	250
“	“	Yazır	180
“	“	Çanakçı	150
“	Şarköy	Merkez	6.430
“	“	Mürefte	5.165
“	“	Hoşköy	4.880
“	“	Eriklice	3.400
“	“	Çınarlı	3.010
“	“	İğdebağları	2.570
“	“	Kirazlı	2.440
“	“	Tepeköy	2.300
“	“	Mursallı	2.265
“	“	Gaziköy	1.555
“	“	Yayaköy	1.300
“	“	Güzelköy	1.000
“	“	Yukarıkalamış	1.000
“	“	Çengelli	930
“	“	Aşağıkalamış	600
“	“	Yörgüç	510
“	Malkara	Ballı	150
“	“	Yürük	150

İli	İlçesi	Yerleşim Birimi	Bağ Alanı(da)
“	“	Hereke	150
Edirne	Uzunköprü	Kırcasalih	3.000
“	“	Aslıhan	2.500
“	“	Yeniköy	1.000
“	“	Meşeli	150
“	“	Çobanpınarı	150
“	Merkez	Merkez	500
“	“	Üyükütatar	100
“	İpsala	Sarpdere	367
“	“	Balabancık	100
“	Enez	Sultaniçe	200
“	“	Çavuşköy	150
“	Keşan	Yenimuhacir	150
“	“	Mecidiye	150
“	Havsa	Şerbettar	100
“	Süloğlu	Keramettin	100
“	Meriç	Nasuhbey	100
Kırklareli	Merkez	Üsküp	800
“	“	Kızılcıkdere	600
“	“	Merkez	500
TOPLAM			59.037

Şarap üretim ve tüketiminde etkili olan diğer büyük etkende vergilerdir. Bunlar özel tüketim vergisi (ÖTV) ve katma değer vergisi (KDV) dir. ÖTV den önce satış fiyatının %63 vergi olarak alınıyordu bu da yaklaşık olarak litrede 1,5 YTL dir. Şimdi ise %118,7 artışla litrede 3,2 YTL ÖTV alınıyor. Bunun üzerine %18 KDV eklendiği zaman, 70Cl'lik bir şişe bazında vergi üretim masrafı olarak 3,5 YTL'ye ulaşıyor. Bu da ister istemez %35–40 oranında zam demektir. Şarap fiyatlarının bu derece yükselmesi hem satışları olumsuz yönde etkilemiş, hem de kayıt dışı üretimi teşvik etmiştir. Bu vergiler kalktığı zaman, hem iç piyasada tüketim artacağından devletin daha fazla gelir elde etmesi sağlanacak, hem şarap üreticileri uluslar arası rakipleriyle rekabet edebilecek konuma gelecek, hem de üzüm üreticilerinin ürünlerine verilen fiyatları artacaktır. Hükümet 2007 yılında kaçak üretiminin önüne geçebilmek için bandrol uygulanmasına geçmiştir. Bu uygulama sayesinde kaçak üretim azaltılmış ve denetimli şarap üretimi zorunlu kılınmıştır. Böylece tüketiciye daha sağlıklı ve güvenli şarapların ulaştırılması biraz da olsa sağlanabilmiştir.

Sonuç:

Sonuç olarak Tekel'in özelleşmesi bölge ekonomisi ve ülke ekonomisi açısından zarar getirmiştir. Yabancı bir şirkete satılan üretim kuruluşunun ülkemizin GSMH etkisi yoktur. Bölge üreticisi bu özelleşmeden çok mağdur olmuştur. Çünkü belli bir geçiş dönemi uygulanmadan üretici uyarılmadan ürünleri alınmamış ve ellerinde kalmış ya da yıllarca aynı fiyatlardan özel sektöre satmak zorunda kalmışlardır.

Özelleşmenin mesleğimize olan etkisi ise firmaların kaliteli ürün isteğini yerine getirmek için üreticilerin ziraat mühendisine olan ihtiyacının artmış olması ve gün geçtikçe artacak olmasıdır. Bir başka olumlu yönü ise tüketiciye daha kaliteli daha lezzetli ve sağlıklı şarapların ulaştırılabilecek olmasıdır.....

KAYNAKÇA:

'Şarapçılığa Yönelik Sürdürülebilir Bağcılığımız, Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye' de Bağcılığın Gen Kaynakları' NKÜ.Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü Prof. Dr. Salih ÇELİK

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 2.Öğrenci Kurultayı Çalışması syf:104

'Tekirdağ İli Şarköy İlçesi Bağcılığının Mevcut Durumu, Üreticilerin Sorunlarının Çözümüne İlişkin Örgütlenme Olanaklarının Belirlenmesi' Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Tekirdağ Ziraat Fakültesi

Mehmet Ali KİRACI 'Trakya Bölgesi Şaraplık Üzüm Üretim Ekonomisi ve Pazarlaması üzerine bir araştırma' TC Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

Dr. Nalan Yüksel DELİCE 'Trakya Bölgesinde Sınai Yapı ve Sanayileşme' NKÜ, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Doç. Dr. Ahmet KUBAŞ

<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2000/01/24/ekonomi/ekonomi11e.html>

<http://www.bianet.org/bianet/kategori/siyaset/16346/yabanci-tekil-olsun-deniyor>

http://www.yol-is.org.tr/yayinlar/makale_goster.php?makalekod

<http://www.tutuneksper.org.tr/yayin/bulten/bulten0702/makbay.htm>

<http://www.ehlikeyif.com/sarap.php>

<http://www.karasaban.net/turkiye-sanayilesme-politikalarinin-tarima-etkisi/>

<http://www.ilk-kursun.com/2008/07/31/tayfun-ozkaya-tekil-iscisini-asagilamanin-dayanilmaz-cekiciligi/>

<http://www.ilk-kursun.com/2008/05/29/emperyalizmin-emrinde-olmayan-bir->

[dindar-fernando-lugo-tayfun-ozkaya/](http://www.ilk-kursun.com/2008/04/08/karli-ise-ozellestir-zararli-ise-devletlestir-tayfun-ozkaya/)

<http://www.ilk-kursun.com/2008/04/08/karli-ise-ozellestir-zararli-ise-devletlestir-tayfun-ozkaya/>

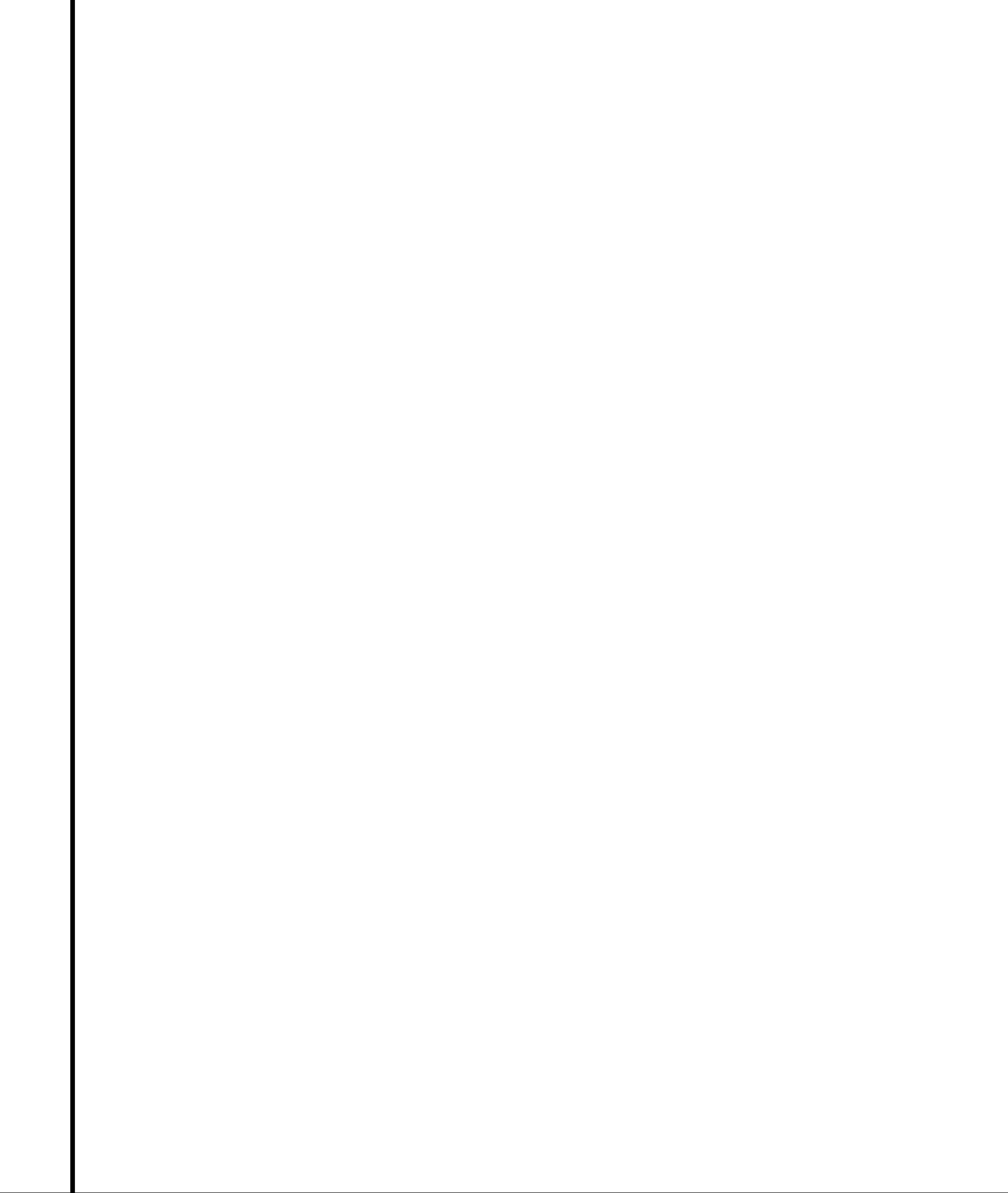
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin 4. sınıflardan gelen 5 kişilik grubu, mesleklerinin kendilerine yüklediği sorumluluğun tamamen bilincinde olan öğrencilerden oluşuyor.

Murat İLHAN, Ziraat Fakültesi'ni özellikle seçtiğini belirtirken, “Türkiye'nin gelişmesi için ziraatın gelişmesi gerekir. Bu meslek grubunun işi asla bitmez” diyor.

Ali DALMAN, kalkınma için tarımın şart olduğunu vurgulayarak, “Tarım sanayisini oluşturacak altyapıyı hazırlamak konusunda en büyük görev bize düşüyor. Tarımda su kullanımını teknoloji ile buluşturmalıyız. Tarımsal altyapı gelişirse, refah düzeyi yükselir” diye konuşuyor.

Caner AKYOL da, “Atatürk'ün dediği gibi, ‘Milli ekonominin temeli ziraat.’ Tarım ülkesi Türkiye’de genç ziraat mühendislerine büyük önem düşüyor. Tarıma hak ettiği önemin verilmesi için çalışmalıyız” diyor.

SİGARA FABRİKALARI VE YAPRAK TÜTÜN İŞLEME TESİSLERİNİN KAPATILMASI VE ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN SAMSUN TARIMI VE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Caner AKYOL, Bayram Ali DALMAN, Çağlayan GÖDEK, Murat İLHAN, Mahmut CAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Savaş ATASEVER

1. Giriş

Tütünle Anadolu insanının tanışması yaklaşık dört yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Tütün ve sigara üzerine konan vergiler, bu süreç içinde hazine için önemli gelir kaynağı olmuştur. Osmanlı Hükümeti'nin dış borçlarına karşılık İngiliz ve Fransızlar tütün üzerindeki tüm hakları 30 yıllığına devralarak Reji İdaresi'ni kurmuşlardır. 1891 yılında Reji İdaresi Samsun'da bir iskele yaptırmak istemiş ve tütün iskelesinin yapım kararı çıkmıştır. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal ATATÜRK ve 18 arkadaşı, REJİ'nin yaptırdığı tütün iskelesinden Samsun'a ayak basmıştır. Cumhuriyetle birlikte Reji İdaresi tasfiye edilerek TEKEL adını almış, böylece TEKEL Cumhuriyet döneminin sembol kurumlarından birisi haline gelmiştir. Yaklaşık 150 yıllık geçmişe sahip olan TEKEL, 2002 yılı sonuçlarına göre ülkemizdeki 500 büyük sanayi kuruluşu arasında çalışanlar sıralamasında birinci, brüt katma değer sıralamasında üçüncü, dönem karı yönünden yedinci, üretimden satışlarda sekizinci ve satış hasılatı yönünden onuncu sırada yer almıştır. Türkiye'de 1984 yılına kadar sadece yerli tütünden Tekel'ce imal edilen sigaraların satışı yapılırken, 1177 Sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanununda yapılan değişikliklerle yabancı sigara ithalatına başlanmıştır. 270 tonla başlayan yabancı sigara ithalatı, Virginia ve Burley tütünlerinin ithali ile devam etmiş; 1986 yılında çıkan bir yasayla ülke içinde sigara imalatına dönüşmüştür.

TEKEL'in sigara fabrikalarının özelleştirilmesi, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 1 milyar 720 milyon dolara British American Tobacco (BAT) şirketine satılmasıyla gerçekleşmiştir.

2. Tütün ve Samsun

Anadolu'ya özgü bir bitki olmamasına karşın tütün, dört yüzyıldır bu topraklarda üretilmektedir. Ege, Karadeniz ve Marmara Bölgelerinde yetiştirilen tütünler *Oriental*, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yetiştirilen tütünler ise fiziksel ve harman özellikleri bakımından daha çok *Virginia* tütünlerine benzemektedirler.

Giresun denilince akla fındık, Rize denilince çay, Adana pamuk, Antalya narenciye, Manisa üzüm, Aydın incirle anılırken Samsun denilince akla ilk önce tütün gelmektedir.

► *Samsun tütünlerinin en önemli özellikleri*; kırmızının değişik tonlarına sahip olması, nikotin oranının düşüklüğü, ideal indirgen madde içerikleri ve vazgeçilmez koku içeriğidir.

Çizelge 1. 1980 yılında Samsun İline bağlı ilçelerde tütün tarımı ile uğraşan köy ve üretici aile sayısı

İlçeler	Köy Sayısı	Üretici Aile Sayısı
Merkez	132	14,979
Alaçam	58	7 939
Bafra	136	21 574
Havza	65	2 942
Vezirköprü	93	3 220
Toplam	484	50 654
Karadeniz Bölgesi	1 230	108 589
Türkiye Toplamı	5 599	455 586

Kaynak : Tekel kayıtları

1980 yılında Samsun'da tütün ekimi yapılan alan, Karadeniz Bölgesinde tütün ekimi yapan köylerin % 40 mı oluşturmaktaydı. Ayrıca Karadeniz Bölgesinde tütün tarımı ile uğraşan ailelerin de % 50 ye yakını Samsun'da yaşamaktaydı. Samsun'da tütün üreten 50 bin dolayındaki tarım işletmesinde 1980 yılında 250 bin dolayında işgücü istihdam edilmiştir. Sigara sanayinde çalışanlar da eklendiğinde Samsun'da tütün işinde istihdam olanağı bulanların sayısının 260 bine yaklaştığı söylenebilir. Bu rakam, 1980 nüfus sayımına göre, il nüfusunun % 25 ini oluşturmakta olup, Samsun'da her dört kişiden biri geçimini tütünden sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 2. Samsun ilinde Tekel alımı

Alım Noktası	2006			2007		
	Köy adedi	Ekici adedi	Tekel alımı	Köy adedi	Ekici adedi	Tekel alımı
	(ton)			(ton)		
Maden	9	323	32,12	8	131	10,15
Canik	7	95	13,84	3	15	1,33
Evkaf	12	119	17,92	5	28	2,61
Havza	22	932	165,78	21	65	128,88
Vezirköprü	68	2779	427,55	62	2333	348,60
19 Mayıs	6	18	3,87	3	7	1,26
Alaçam	62	1700	240,00	57	800	80,00
Bafra	92	5300	932,00	88	4000	470,00
Gerze	21	350	57,00	16	150	13,00
Bafra-Trabzon	30	300	170,00	28	300	200,00
Toplam	329	11916	1891,83	291	8529	11255,83

Kaynak : Samsun ve Bafra Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü kayıtları

1970' li yıllara kadar Samsun sigara fabrikası üretim açısından Cibali ve İzmir sigara fabrikalarının arkasından üçüncü sırada geliyordu. Bu dönemden sonra Samsun sigara fabrikasının önemi hızla azalırken, yıllık üretim 1980-1990 döneminde 2-3 bin ton arasında değişim göstermiştir. Bununla birlikte 1997 yılında 19 Mayıs ilçesinde Balıca sigara fabrikasının açılmasıyla Samsun sigara fabrikası kapanmıştır. Milli Emlağa devredilen binalar kent merkezinde atıl bir konumda geçmişin izlerini hatırlatmaktadır.

Samsun'da 1980 yılında 484 köyde 50 bin dolayında aile tütün ekerken 2007 yılında 329 köyde yaklaşık 12 bin aile tütüne yönelmiştir. 2008 yılında bu rakam daha da azalarak 8500 seviyesine inmiştir.

Sonuç olarak Sigara fabrikaları ile yaprak tütün işleme tesislerinin kapatılması ve özelleştirilmesiyle ülkemiz, uluslararası ölçekte tütün iddiasından vazgeçerken; “*en dramatik pay, Samsun tütün üreticilerine ve Samsun ekonomisine düşmüştür*”.

DİCLE ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubu, 2 ve 3. sınıflardan gelen 9 kişiden oluşuyor.

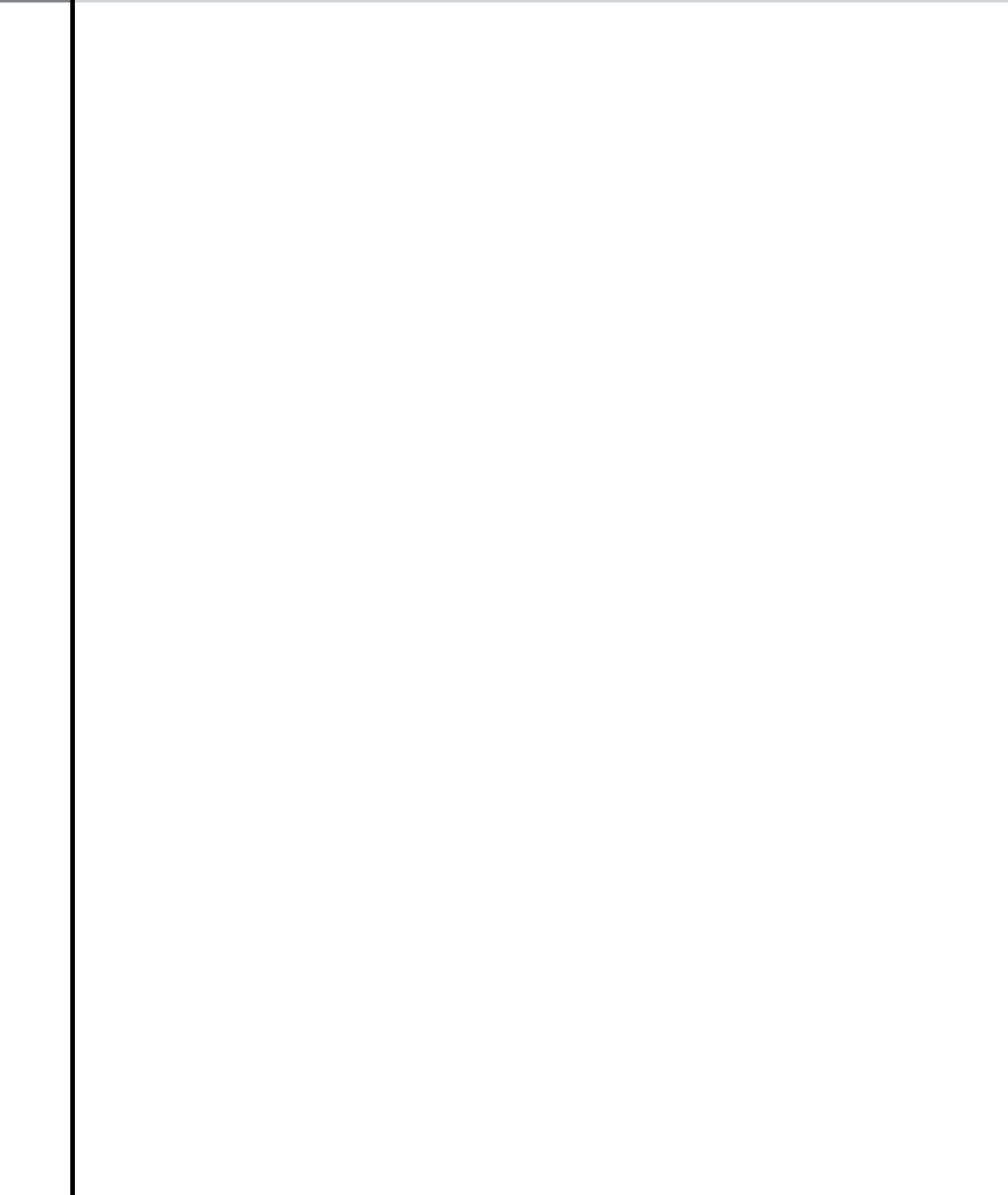
Hasan GÜRAN, Öğrenci Kurultayının sosyal faaliyet açısından büyük önem taşıdığını belirterek, “Yurdun dört bir yanından gelen öğrenci arkadaşlarla tanışma fırsatı bulduk. Bu imkanı bize tanıdığı için ODA’ma teşekkür ederim” diyor.

Saadet BAKİ, Kurultay’da özelleştirme konusunun işlenmesinin çok güzel olduğunu belirterek, “Tarımın gidişatından endişe duyuyoruz” diyor.

Burhan KILIÇ da, Kurultay sayesinde tarım sektörü üzerinde oynanan oyunları daha iyi anladıklarını söylüyor.

Özgür POLAT, Kurultayın her yıl farklı bir bölgede düzenlenmesini öneriyor. Ziraat Fakültesinin ilk tercihi olduğunu ve başka bir tercih yapmadığını anlatan POLAT, “Sürekli ilerleyen bir bilim dalı olduğu için Ziraat Mühendisliğini seçtim” diye konuşuyor.

Emrah KAYNAK ise “ODA’nın misafirperverliğinden çok etkilendim. Sıcak bir ortam sağladı bize. Çok teşekkür ediyoruz” diyor.

TEKEL ve SİGARA SANAYİNDE ÖZELLEŞTİR(ME)

Feride ATEŞ, Hasan GÜRAN, Bayram PERVANE, Saadet BAKI, Mahsun DEMİR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail GÜL

Giriş

Ülkemizin ekolojik koşullarına ve sosyal yapısına uygun nitelikteki bir tarım ürünü olan tütün; yüzyıllardır çeşitli bölgelerde yaygın bir şekilde aile işletmeciliği çerçevesinde üretilmekte ve başta dışsattım olmak üzere istihdam ve ulusal gelire katkı açısından Türk ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahip bulunmaktadır.

Tütün sektörü; hammaddesi olan tütün bitkisinin (yaprak tütün) geçirdiği evrelere bağlı olarak, yetiştiricilik, işleme-bakım ve sanayi evrelerinde, tarım ve sanayi sektörü içerisinde değerlendirilmektedir.

Özelleştirme; çalışanların örgütlerini zayıflatarak yaşam koşullarını ağırlaştırırken, emperyalizmin ve uluslar arası mali oligarşilerin iktidarını güçlendirmektedir.

Özelleştirme “ekonomik açıdan” kamu mülkiyetinin kaldırılarak mülkiyetin özel kişilere devredilmesidir. “Hukuk açısından” sorumluluğun ve yönetimin özelleştirilmesini sağlamaktır.

Özelleştirmenin gerekçelerinden birisi, Türkiye'nin “En fazla memur istihdam eden ve bu açıdan dünyanın nadir sosyalist ülkelerinden birisi olduğu tezidir. Oysa Türkiye’de 30 kişiden biri memurken, ABD’de ise 13 kişiden biri memurdur.

1. Tütün Üretimi Üzerine Kısa Notlar

Tütün, Türkiye için sosyo-ekonomik yönden oldukça önemli bir tarım ürünüdür. 300.000 hektarın üzerindeki bir alanda, yıllardır 300.000 tona yakın olan tütün üretimi 2000’lerde 150.000 ton, ülkenin Karadeniz, Marmara, Ege ve Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak yapılmaktadır. 550.000 üretici ailenin yanında, taşıma-pazarlama-işleme alanlarında çalışanlarla birlikte 3.000.000 civarındaki kişi ve tüketiciler tütün konusundaki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir.

2. Tütün Politikalarında Değişim

Tütün politikalarının tarihsel süreci değerlendirildiğinde, Cumhuriyet sonrası Türk Tütün Sektörü üç döneme ayrılarak incelenebilir,

1921-1984 Dönemi : “Tütün ve Tütün İhisarı Yasaları”: Devletleştirme, devlet tekelinde tütün tarımı, alımı, tütün ve mamullerinin ticaretinin düzenlenmesi, destekleme ve teşvik politikaları

1970-1990 Dönemi : “Ortam Hazırlama Yılları”: Düşük sigara üretimi-dışarıdan kaçak sigara girişleri-sigara karaborsası, tütün ekim alanlarında genişleme ve TEKEL’ce fazla tütün alımı, TEKEL’e yatırım yapmama

1984-2003 Dönemi : “Özelleştirme Yasaları, Yabancılaştırma Süreci”: Devlet Tekelinin ve desteklemelerin kaldırılması, üretimin azaltılması, dışalımın artması, ÇUŞ’ların pazarı paylaşım savaşları

2003 yılında Tütün Yasası aynen yürürlüktedir.

Tekel’in 2003 yılında özelleştirilmesi takvimi, TBMM’de ‘mutlak sayısal çoğunluğa’ sahip AKP iktidarınca hazırlanmıştır.

3. Küreselleşen Dünyada Tütün Sektörü

Küreselleşen Dünyada Türkiye Tütün Sektörü; Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Avrupa Birliği (EU), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Ulusötesi Tekeller (PM, JTİ, BAT, vd) ve Türk Ulusu'nun etkisi altında şekillenmektedir.

Küreselleşme dayatmaları altında şekillenen Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarını "tütün" özelinde incelediğimizde; tütün piyasalarının rekabet koşullarına açılması, Tekel'in yaprak tütün işletmeleri ile sigara sanayi faaliyetlerinin ayrı birimlerde örgütlenmesi, tütün üretiminde piyasa fiyatları ve müzayedede sisteminin kurulması, tütünle ilgili yasalarda "günün şartlarına uygun" düzenlemeler yapılması gerektiği belirtilmektedir.

"Günün şartları", yaşanan süreç incelendiğinde görüleceği gibi, "Küreselleşme Koşulları ve Dayatmaları"dır.

4.Genel Tütüncülüğümüz İçinde Doğu Ve Güneydoğu Tütüncülüğünün Yeri:

Ülkemiz; Şark tipi tütünün en kalitelisini üretmekle birlikte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgemizde yetişen tütünlerin ihraç imkânlarının sınırlı olması nedeniyle, daha çok yurt içinde tüketilmektedir. Bölgenin kendine has özellikleri nedeniyle, yıllardan beri bu tür toprakları işleyen emekçiler için en fazla gelir getiren ürün TÛTÛN olmuştur.

Türkiye, Şark tipi(Oriental) tütün denilen tütünün dünya üzerinde en önde gelen üreticisidir. Tütün, Türkiye'nin tarımsal ürün ihracında yaklaşık 400 milyon Dolar'lık değeriyle ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 1.Ülkelere Göre Tütün Ekim Alanları-Üretim, Üretim Payı ve Verim Miktarları (2003 yılı)

Ülkeler	Ekim Alanı (1000 ha)	Üretim Mik. (bin-ton)	Üretim Payı (%)	Verim (kg/da)
Çin	1.353	2.308	37.0	171
Hindistan	435	595	9.5	137
ABD	168	377	6.0	224
Türkiye	183	160	2.5	87
Endonezya	156	135	2.1	87
Arjantin	61	126	2.0	207
Yunanistan	57	121	1.9	212
Diğerleri	1.018	1.474	23.7	145
Dünya	3938	6.229	100.0	177

Türkiye dünya tütüncülüğünde 6. Sırada yer alan bir ülkedir. Ancak, tütün üretiminde verimi en düşük iki ülkeden biridir. Bu durum, Türk tütüncülüğü için belirleyici bir noktayı ifade etmektedir. Tütüncülüğümüzde verimin düşük olması, Şark tipi tütünün yetiştirilme özelliklerinden kaynaklanmaktadır; Şark tipi tütün, susuz tarıma elverişlidir ve kıraç arazide daha kaliteli yetişir. Gerek yetiştirilmesi gerekse kurutulması aşamalarında makine teknolojisi uygulanmaz. Tütün yetişen topraklarda aynı verim ve geliri getiren alternatif ürün yetiştirmek mümkün değildir. Bu toprak vasfı itibarıyla, gerçekten yoksul üreticilerin ürünüdür.

Dünyanın en önde gelen Şark tipi tütün üreticisi olan ülkemizde, son verilere göre tarımsal istihdamın yaklaşık yüzde 8'i tütün üretimiyle işğal etmektedir. Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatında ikinci sırayı alan tütün, tam anlamıyla yoksul üreticinin geçinme kaynağıdır.

Türkiye'de tütün üretimi beş bölgede gerçekleştirilmektedir. 4733 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar devlet tarafından desteklenen tütün üreticiliği, son kez 2002 ürünü tütünlerin alımından sonra destekleme kaldırılmış ve üretici tüccarın insafına terk edilmiştir.

Destekleme faaliyetlerini devletin nam ve hesabına yürütmekle sorumlu olan TEKEL, ürettiği sigaralarda yerli tütünü kullanarak, üreticiler açısından hayati bir fonksiyon görevini ifa etmektedir.

Tablo 2. Türkiye Şark Tipi Tütün Üretimi

Ürün Yılları	Tütün Ekilen Köy Adedi	Tütün Ekicisi Adedi	Tütün Üretimi
1999	5.006	568.121	251.070.040
2000	4.962	583.474	208.001.568
2001	4.975	478.022	153.138.689
2002	4.509	402.145	153.060.000
2003	-----	315.758	107.339.000
2004	3.095	278.306	126.429.000

Kaynak: TEKEL ve TAPDK verileri.

Tablo 3. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Tütün Sözleşme icmalı Tablosu

Ekim Yapılan İl	Köy Sayısı	Ekici Sayısı	Sözleşme(Kg)
Adıyaman	338	29043	5.902.923
Batman	251	27886	6.169.744
Diyarbakır	161	9465	1.896.800
Bitlis	123	12229	2.445.800
Muş	102	2975	726.960
Toplam	975	81.598	17.142.227

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 2000 yılı baz alınır, altı yıl sonrasında, tütün ekilen köy adedinde %41, tütün ekicisi adedinde %51, tütün üretiminde ise %63 oranında bir gerileme olmuştur.

Bu gün için Türkiye'nin yıllık 150-180 bin tonluk olduğu kabul edilen tütün ihtiyacına yetecek kadar tütün üretilmemektedir. Bu süreç çok yakın bir gelecekte Şark tipi tütünde de yabancı tütünde olduğu gibi dışa bağımlı hale geleceğimizin göstergesidir.

5. Türkiye'de Tarımsal Nüfus Ve Tütünün Payı

Türkiye'de tarımsal nüfusun 22 milyon kişi civarında olduğu bilinmektedir. 2003 verilerine göre 334 bin civarında ekici ailesi tütünle işgal etmektedir. Aile tarımı özelliği dikkate alındığında ortalama 6 kişi hesabıyla yaklaşık bir milyon sekizyüzbin kişi tütün tarımıyla hayatını kazanmaktadır. Tarımsal nüfusun yüzde 8'i tütün tarımıyla uğraşmaktadır.

Tablo 4. Tütün Üretim Bölgeleri İtibariyle 1995-2004 Yıllarında Genel Durum (Yabancı Tütünler Dahil)

BÖLGELER	2000		2005	
	Ekici Sayısı	Üretim Miktarı	Ekici Sayısı	Üretim Miktarı
Ege	301.177	114.171	115.696	81.694
Karadeniz	90.128	32.523	39.913	16.272
Marmara	14.839	11.635	7.717	8.081
Doğu	27.252	6.730	20.988	5.307
Güneydoğu	150.076	42.943	97.947	21.474

KAYNAK: Tekel Kayıtları

Son Beş Yılda Değişim

1. Ege bölgesinde üretici sayısı yüzde 61, üretim, yüzde 28,4
2. Karadeniz bölgesinde üretici sayısı yüzde 55,7, üretim yüzde 49,9,
3. Marmara bölgesinde üretici sayısı yüzde 47,9, üretim yüzde 30,5
4. Doğu bölgesinde üretici sayısı yüzde 22,9, üretim yüzde 21,1,
5. Güneydoğu bölgesinde üretici sayısı yüzde 34,7, üretim yüzde 49,9 oranında azalmıştır.

6. Tekel'in Bölgeye Aktardığı Ekonomik Kaynak

Tasfiye edilerek yok edilmeye çalışılan TEKEL, dikkatli incelendiğinde görüleceği üzere, zaten sınai gelişmesi son derece yetersiz olan yörede, pek çok il ve ilçede faaliyet gösteren fabrikalarıyla çoğu kez tek sınai yatırım yapan ve istihdam yaratan kuruluştur.

TEKEL'in bölgeye aktardığı kaynağı parasal değer olarak ifade etmek gerekirse, iki başlık altında ele alabiliriz.

İlki TEKEL, yaprak tütün alımları ile bölge tütüncülerine önemli bir mali kaynak aktarmaktadır. İkincisi, çalışanlara yaptığı ödemelerle yine bölgeye kaynak götürmektedir.

Hiç kuşku yok ki, her iki üretici kesime ödenen para, dolaylı olarak bölge ekonomisine girmekte ve çevre esnafının da ekonomik faaliyetlerini sürdürmesini sağlamaktadır. O halde, TEKEL'i, alım faaliyetlerini ve fabrikalarını yok etmek isteyenlerin öncelikle düşünmesi gereken şey, bu kaynağın kaybı halinde yerinin neyle doldurulacağıdır.

Bir Kamu İktisadi Kuruluşu olarak TEKEL, kuruluş amacına uygun olarak yıllarca bölgeye hizmet etmiş ve etmekte, ekonomik ve sosyal fayda yaratarak, gelir dağılımı açısından en sorunlu olan bölgemiz için çok önemli bir görevi yerine getirmektedir.

Türkiye'nin 2000'li yılların başlangıcından itibaren yaşamakta olduğu ekonomik darboğaz koşullarında bölgeye yatırım götürülemediği ve işsizliğin, göç olgusunun artık sosyal istikrarı bozan bir noktaya geldiği hepimizin malumudur.

Bu şartlar altında, Hükümetin yeni istikrarsızlıklara yol açacak uygulamalar yerine, varolan ve hizmet üreten kamu işyerlerine, artık sahip çıkması ve geliştirmesinin gereği hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık ve nettir.

6.1. Tekel'in Bölgeye Tütün Alımları Yoluyla Aktardığı Kaynak: Tablo 5. Ürün Yılı İtibariyle Bölgedeki Alım Bedeli (Milyon TL)

BÖLGELER	2002	2003	2004	ÜÇ YIL TOPLAMI
DOĞU	13.102.263	15.541.316	21.854.801	50.498.380
GÜNEYDOĞU	43.984.939	55.815.170	71.271.317	171.017.426

Kaynak: TAPDK verileri.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere sadece son üç yılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu tütün ekicilerine, TEKEL tarafından alım bedeli olmak üzere 221 trilyon TL'den fazla kaynak aktarılmış bulunmaktadır. TEKEL alımlarını devam ettirdiği sürece, ekiciye tütün bedeli olarak ödenen paranın bölge ekonomisine katkısı devam edecek, TEKEL alımlarını kestiği takdirde bölge ekonomisi bu girdiden mahrum kalacaktır.

6.2. Tekel'in Bölgeye İstihdam Yoluyla Aktardığı Kaynak

TEKEL'in Doğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 4 milyon 183 bin denk kapasiteli bakım atölyeleri, Fabrika ve İşletme Müdürlüklerinde, 1990 lı yıllarda 6500 ün üzerinde işçi çalışmakta iken, özelleştirme programı doğrultusunda iş yerlerinin kapatılması, zorunlu emeklilik, zorunlu nakil nedeniyle bu gün bu sayı 3000'in altına inmiş bulunmakta ve çalışmakta bulunan bu işçileri aileleri ve çevrede bu sektörden yararlanan esnafı da hesaba kattığımızda yaklaşık 40 bin insanımız buradan geçimlerini sağlamaktadırlar.

Ancak yeni hükümet'in ekonomik programında, öncelikli tasfiye edilecek işletmeler listesinde bulunan TEKEL'in tamamen yok edilmesi durumunda 10 binlerce insanın ekonomik alanın dışına itilmesi sonucu ortaya çıkacaktır.

6.3. Tekel Tarafından Bölgeye Aktarılan Toplam Kaynak:

Gerek tütün alımları gerekse yarattığı istihdam dolayısıyla, sadece 2004 yılında TEKEL, Bölgeye toplam

188 TRİLYON TL. KAYNAK AKTARMIŞ BULUNMAKTADIR.

Şimdi TEKEL işyerlerinin kapatılması ve tütün alımlarından vazgeçilmesi halinde her iki bölgemiz bu kadar gelirden yoksun kalacaktır.

Gözden uzak tutulmaması gerekir ki, bu kaynak sadece tütün üreticileri ile çalışanlarının değil, yaptıkları alışverişleri ile bölge esnafının da gelir kaynağı anlamına gelmektedir.

Yine bir başka karşılaştırma, TEKEL'in bölge ekonomisi açısından önemini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. 2004 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne tahsis edilen yatırım teşvik belgesi bedellerinin yüzde 10,7 si kadar bir kaynak sadece TEKEL tarafından bölgeye aktarılmış bulunmaktadır.

2004 yılında KOBİ Yatırım ve Teşvik Belgelerinde Öngörülen Yatırım ve İşletme Kredileri içinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine sağlanan toplam kredi miktarı 14.552.076 milyon TL'dir.(Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verileri) Bu durumda alımlar ve istihdam kanalıyla TEKEL sağlanan toplam kredinin 13 katı kadar bir kaynak aktarmaktadır.

Yine aynı çerçevede yapılan sabit yatırım miktarı 23.698.958 milyon TL'dir. Aynı hesap yöntemiyle karşılaştırma yaparsak yine TEKEL, bu miktarın yaklaşık 8 katı kadar bir kaynak aktarmaktadır.

GENEL OLARAK TEKEL TÜM KUŞATMIŞLIĞA RAĞMEN ÜLKE EKONOMİSİNE BÜYÜK KATKILAR SUNMAYA DEVAM ETMEKTEDİR.

Tablo 6. 2006 Yılı Tekel'in Devlet Gelirlerine Katkıları(Ödeme)

ÖTV	3.227.263.171.00
KDV	703.765.116.34
GELİR VERGİSİ STOPAJI	66.495.106.02
KURUMLAR VERGİSİ(GEÇİCİVERGİ)	24.978.509.00
DAMGA VERGİSİ	3.006.320.17
SSK PRİMİ	113.996.321.05
EMEKLİ SANDIĞI AİDATI	10.109.452.62
EMLAK VERGİLERİ	3.441.570.06
TÜTÜN FONU VE DİĞER VERGİLER	6.604.425.55
TOPLAM	4.159.659.991.81.-YTL

Tablo, genel olarak büyük Pazar kaybına rağmen Tekel'in 2006 yılı için Türk Ekonomisine yaptığı Katkı (Tekel genel müdürlüğü verileri)

7.Tütün Tarımındaki Gelişmeler

Veri alınan yıllar arasında tütün ekici sayısı yüzde 47, tütün üretimi ise yüzde 57,2 oranında azalmıştır. Türkiye'nin yıllık tütün ihtiyacı 150–180 bin ton arasındadır. Destekleme alımlarının kaldırılmasından bu yana Türkiye yıllık ihtiyacı kadar bile tütün üretmemektedir. Oysa rakibimiz olan ülkeler tütünü desteklemeye devam etmektedir. DGD ve alternatif ürün projeleri tütün ekicilerinin sorunlarını çözmediği gibi, üreticilerin tütünden vazgeçmelerine yol açmıştır. Bu durum yeni göç dalgaları ve yeni sosyal istikrarsızlık kaynağı oluşturmuştur. Tütünde serbest piyasa ekonomisine geçiş adı altında getirilen sözleşmeli üretim esası üreticiyi tek yönlü bir bağımlılık altına sokmuştur. Sözleşmeler üretici açısından ağır hükümler taşımaktadır. Alıcı-tüccar kesim tekelleşmiştir ve büyük ağırlıkla çok uluslu şirket temsilcileridir.

8.Tütün Politikaları

Türk tütüncülüğü, küreselleşme, çok uluslu şirket yayılmacılığı ile dönüşüm geçirmiştir.1984 yılına kadar her türlü alım, satım ve imalat yetkisi devlet monopolü olan TEKEL'in kontrolünde iken, bu yıldan itibaren ithalat serbest bırakılmıştır.1986 yılında tütünde devlet tekeli kaldırılmıştır.1992 yılında çok uluslu şirketler üretim faaliyetine başlamış, serbest dağıtım ve ithalat yetkisi elde etmişlerdir.Üretim planlaması yapılmadığı için aşırı stoklara yol açan tütün üretimini sınırlamak amacıyla 1994 yılında kota sistemine geçilmiştir.1997 yılında kota sistemine ara verilmiş 1998 yılında tekrar kota sistemine dönülmüş ve 2002 yılında IMF'nin baskısı ile yürürlüğe sokulan 4733 sayılı Kanun'la sözleşmeli üretim sistemine başlanmış ve tütünde destekleme alımları ertesi yıl itibarıyla kaldırılmıştır.

9.Ab'de Tütün Politikaları

AB tarım politikası değişen koşullara uyarlanan dinamik bir sistemdir.Tütün de OTP içerisinde desteklenen bir ürün olmuştur.Tütün politikası zaman içerisinde değişime uğramış, son kez Nisan 2004'te yeniden düzenlenmiştir.

Esasları;

—Tütündeki desteklerin üretimle bağlantısı 2006 yılından itibaren dört yıllık bir geçiş döneminde aşamalı olarak azaltılacaktır. Dört yıl içinde tütün priminin en az yüzde 40'ının üretimle bağlantısı kesilecek tek bir ödeme sistemi içinde çiftçilere yansıtılacaktır.

— 2010 yılından itibaren dört yıllık geçiş dönemi sonunda üretimle bağ sona erecek, primin yüzde 50'si çiftçi başına üretim sisteminde, kalanı kırsal kalkınma politikalarına uygun programlara tahsis edilecektir.

Tablo 7. AB Tütün Üretimi

ÜLKELER	2002	2003	2004
BELÇİKA-LÜKS.	1.200	1.300	1.062
FRANSA	24.329	25.367	24.550
ALMANYA	11.441	12.000	12.000
YUNANİSTAN	127.000	121.000	121.000
İTALYA	122.231	106.250	102.765
PORTEKİZ	5.603	5.735	5.500
İSPANYA	36.367	43.586	33.072
TOPLAM	328.371	314.244	300.799

10. Ab Tütün Politikaları Türkiye İçin Neden Önemli?

Türkiye şark tipi tütün üretiminde dünyanın en önde gelen ülkesi olmakla birlikte, bu alanda en başta gelen rakipleri AB üyesi veya aday ülke konumundadır. Dolayısıyla, tütün politikası üzerinde yapılan her değişiklik Türkiye'nin tütün yetiştiriciliği üzerinde doğrudan etkiye sahip bulunmaktadır. Şark tipi tütünde Türkiye'nin rekabet gücünü de belirleyecek olan bu düzenlemeler ve sonuçları hesaba katılarak, ulusal bir tütün politikası üretme zorunluluğu vardır.

11. 4733 Sayılı Tütün Yasası

4733 sayılı Tütün Yasası'nın getirdiği düzenlemeleri, 5 başlık altında inceleyebiliriz.

a. Tekel'in Yeniden Yapılandırılması ve Özelleştirilmesi

- TEKEL'in KİK statüsünden İDT statüsüne geçirilmesi sonucu mülkiyetin devri suretiyle özelleştirilmesi
- Tütün ve Tütün Mamullerini ve Alkollü İçkiler Piyasasını Düzenleme Kurulu kurulması
- Tütün ve Tütün Mamullerini ve Alkollü İçkiler Piyasasını Düzenleme Kurumu kurulması

b. Tütün Üretimi, İç ve Dış Alım ve Satımı

Üretimin arz-talep dengesinde yapılmasının sağlanması, üretim kotası belirlenmemesi, 2002 yılından itibaren tütünde destekleme alım fiyatı açıklanmaması, tütün alım ve satımının "sözleşme" ve "açık arttırma" sistemiyle yapılması

c. Sigara Üretimi, İç ve Dış Alım ve Satımı

Marka bazında sigara için yıllık en az iki milyar adet, diğer tütün ürünleri için yıllık en az on beş bin ton üretenlerin; a) ürettikleri tütün mamullerini serbestçe satabilmesi, fiyatlandırabilmesi, dağıtabilmesi, ihraç edebilmesi, b) aynı marka tütünden serbestçe dışalım yapabilmeleri, fiyatlandırabilmeleri ve satabilmeleri; beş yıllık bir süreç zarfında, Bakanlar Kurulu kararıyla kademeli olarak bu zorunlu üretim miktarının tamamen ortadan kaldırılması

d. Cezai Yaptırımlar: Yasanın Cezai Yaptırımlar başlıklı 8. Maddesi dışında, Geçici 1. Maddede özellikle üreticilere yönelik hapis cezasını da kapsayan ağır cezaların yer alması

e. Tarımsal Destekleme: Gelebilecek tepkileri azaltmak için konulan ve çerçevesi "Tarımsal Destekleme Politikaları/Tarım Reformu (!)" ile çizilen destekleme

Dünya Bankası Türkiye Temsilcisi Ajay Chhibber, siyasi kaygılarla özel çıkar gruplarına kaynak transferine aracılık yapan tütün sektöründe üretimin piyasa koşullarında oluşumunu sağlayacak altyapıyı oluşturmakla sınırlı görev yapacak Kurulu, "tarım sektöründe oluşturulan geçici kurumlar"dan biri olarak nitelendirmektedir.

12. Tütün Yasası'nın Etkileri

Tekel açısından;

- * Türk tütününden yapılan Türk sigaralarının üretilmemesi
- * Öncelikle yabancı markaların üretimi
- * Türk tütününü alımının azaltılması, Türk tütününün marka yerine dolgu maddesi olması
- * Tekel'in sigara pazarındaki payının azalması
- * Tekel'in Özelleştirilmesi
- * Sigara ve İçki Fabrikaları'nın Yabancılaştırılması

Kamu Yönetimi açısından;

- * Yönlendirme ve denetim gücünü yitirme, Dünyadaki stok fazlası tütün ve sigaraların ülkeye girmesi
- * Dışsatımın azalması, dışalımın artması
- * Vergi gelirinde azalma
- * Tarımsal üretim planlamasından vazgeçiş, Şark tipi tütün üretiminin kısıtlanması, sulu tarım alanlarının gereksinim duyulan ürün yerine Virginia-Burley tipi tütüne ayrılması
- * Sağlık harcamalarında artış
- * Terk edilen topraklarda erozyon sorunu ile savaşım
- * Artacak sosyal sorunlarla uğraşma

Çiftçiler(550.000 aile) açısından;

- * Gelir kaybı, tarlayı terk etme ve kente göç
- * Uluslararası şirket karşısında yalnız kalma
- * Özel sektöre bağımlı "sözleşmeli" taşeron üretici/işçi olma

İşçiler (30.000 kişi) açısından;

- * İşten çıkarılma
- * Sendikasız, ucuz işgücü olarak çalışma

Tüketiciler açısından;

- * Değişen damak tadı ve pahalı tüketim
- * Reklam yoğunluğu, tüketim artışı ve artan sağlık sorunları

Ulusötesi Tekeller ve Yerli Ortakları açısından;

- *Türk sigara ve içki pazarını paylaşım savaşı

13. Tekel Neden Önemli?

TEKEL Türk tütününün önemli bir alıcısıdır. Tekel alımları düşürdükçe tütün üretimi azalmıştır. Rekabetçi varlığı devam ettiği sürece, tarımsal KİT olarak, piyasa tanzim görevi yerine getirecek ve tütün fiyatlarının düşmesini engelleyecektir.

Yıllardır destekleme alımları ile sonrasında yine sözleşmeli sistemle bu bölgelerin yetiştirdiği tütünlerin hemen hemen tamamının alıcısı sadece TEKEL olmuştur.

Tablo 8.Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Tütünleri Tekel Alımları(ton)

Bölge	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Doğu	7.228	6.533	3.756	4.617	4.443	5.307
Güneydoğu	47.398	38.982	20.550	18.841	19.655	19.551

Kaynak: Tütün Eksperleri Derneği Tütün Raporu

Yukarıda yer alan alım miktarlarını bu bölgelerimizin toplam üretim miktarlarına oranladığımızda, TEKEL alımlarının bu yöreler için önem ve değeri bir kez daha anlaşılacaktır.

Tablo 9.Tekel Alımlarının Bölge Üretimi İçindeki Oranı(%)

Bölge	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Doğu	94,1	97	96,7	96,7	100	100
Güneydoğu	94,4	90,7	90,9	76,4	100	91

Kaynak: TEKEL ve TAPDK verilerinden hesaplanmıştır.

ÇOK AÇIKÇA GÖRÜLMEKTEDİR Kİ, DOĞU VE GÜNEYDOĞU TÜTÜNLERİNİN TEKEL'DEN BAŞKA ALICISI YOKTUR.

14. Tekel Ve Özelleştirme

Türkiye, 1980’li yılların başlarına kadar, tarımsal yapıya ilişkin sorunlarla birlikte, tarımsal üretimi ile kendi gereksinimlerini karşılamış, ayrıca çok önemli tarımsal dış satım rakamlarına ulaşmıştır.

Kendi krizini aşmak için kendine yeni faaliyet ve kâr alanları arayan Gelişmiş ülkeler, çok yüksek miktarlarda dış ve iç borç krizine soktukları Türkiye’de, 1980’li yıllardan günümüze değin “Küreselleşme” söylemiyle, *a) piyasaların kontrolsüz serbestleştirilmesi, b) devletin küçültülmesi ve kural koyamaz duruma getirilmesi, c) ulusal varlıkların özelleştirilmesi ve yabancılaştırılması* uğraşısı içerisindeyler. Tarım sektörünün de bu uğraşının etki alanında olması sonucu, Türkiye, 1980’li yıllardan sonra tarımda artık kendine yetmeyen, bir çok üründe dışarıya bağımlı bir ülke konumuna getirilmiştir.

Özelleştirmeler, devletin ulusal ekonomi üzerindeki denetimini azaltırken, aynı zamanda yabancı, küresel mali sermayenin giriş-çıkışını kolaylaştırdığı ve hatta borçlanma gereği nedeniyle teşvik ettiği için, devlet politikalarını küresel sermayenin gereksinimlerine göre biçimlendirmeye zorlamakta ve devletin küresel mali sermaye karşısında görece bağımsızlığını azaltmaktadır. Genel olarak çalışanların örgütlerini zayıflatarak yaşam koşullarını ağırlaştırırken emperyalizmin ve uluslar arası mali oligarşilerin iktidarını güçlendirmektedir.

Dünyanın en büyük sigara şirketleri ve Pazar payları incelendiğinde; Çin Milli Çin Tütün Şirketi’nin (Çin) % 30, Philip Morris’in (ABD) % 17, BAT’ın (İngiltere-ABD) % 16, Altadis’in % 3, Reemtsma’nın % 2 payı olduğu görülecektir. BAT, ABD dışı satışlarda PM’nin önündedir. BAT’ın 1990 yılında % 10.4 olan Pazar payı 2001 yılında % 16’ya yükselmiştir.

Küresel ölçekte faaliyet gösteren ilk ulusötesi tekeller BAT ve PMI (ALTRIA) iken, birleşme ve devralmalarla dünya pazarına açılan JTI, İmperial Tobacco, Altadis ve Gallaher grupları ulusal sınırların dışına çıkarak küresel rekabete girmişlerdir. Adı geçen 6 adet çok uluslu şirket grubu, dünya sigara pazarında toplam % 78 paya sahiptir.

Ulusötesi şirketlerin tüm dünyadaki yayılmacı emellerinin karşısında duran tek güç; “Ulusal Tekel” lerdir.

1999 yılında yapılan değişikliklerle, Anayasa’nın 47. maddesinin başlığı “Devletleştirme ve Özelleştirme” olarak değiştirilmiş; “Devletin, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir. Devlet, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzelkişilere yaptırılacağı veya devredilebileceği kanunla belirlenir.” hükmü getirilmiştir.

Tablo 10.Kapatılan / İşletmesinden Çekilinen Varlıklar

TEKEL	İzmir Sigara Fabrikası	Kapatma	29/4/2002
TEKEL	Adapazarı Yaprak Tütün İşl. Md.	Kapatma	29/4/2002
TEKEL	Düzce Yaprak Tütün İşl. Md.	Kapatma	29/4/2002
TEKEL	Çankırı Kaya Tuzlaları	İşletmecilikten Çekilme	29/4/2002
TEKEL	Sekili Kaya Tuzlaları	İşletmecilikten Çekilme	29/4/2002
TEKEL	Tuzluca Kaya Tuzlaları	İşletmecilikten Çekilme	29/4/2002
TEKEL	Gemlik Sungipek ve Vizkoz Mam Sn. İş.	Kapatma	29/4/2002
TEKEL	Çine Yaprak Tütün İşl. Md.	Kapatma	4/6/2002
TEKEL	Ödemiş Yaprak Tütün İşl. Md.	Kapatma	4/6/2002
TEKEL	Turgutlu Yaprak Tütün İşl. Md.	Kapatma	4/6/2002
TEKEL	Mudanya Yaprak Tütün İşl. Md.	Kapatma	4/6/2002
TEKEL	Yenişehir Yaprak Tütün İşl. Md.	Kapatma	4/6/2002

1 Ocak 2003 tarihinde Tekel, anonim şirkete dönüşmüş ve bu nitelikteki Ana Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir. Ana sözleşmenin “Fesih ve Tasfiye” başlıklı 45. Maddesine göre; “Şirket Türk Ticaret Kanunu’nda sayılan sebepler veya mahkeme kararı ile infisah edilebileceği gibi kanuni hükümler dairesinde Genel Kurul kararı ile de fesih olunabilir.” Geçici Madde 1’e göre, şirket sermayesindeki kamu payı % 50’nin altına düşünceye kadar, 4046 sayılı kanun hükümleri uygulanır.

Tekel A.Ş.’nin amacı, ‘verimlilik ve karlılık ilkesi’ çerçevesinde, iç ve dış Pazar isteklerini karşılayabilecek nicelik ve nitelikte, ticari, ekonomik ve sosyal gereklere uygun faaliyette ve bağlı bulunduğu sanayiinin gelişmesi için çalışmalarda bulunmaktadır.

Tablo 11.İstanbul Sanayi Odası 500 Büyük Firma Sıralaması

Sıra No	Firma ve Müesseseler	Üretimden Satışlar Net(1.000.000 TL)
1998		
3	Tekel Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü	558.687.838
5	Phılsa Philip Morris Sabancı Sigara ve Tütüncülük Sanayi Ve Ticaret Anonim Şirketi.	262.910.180
64	R.J.Reynolds Tütün Sanayi Anonim Şirketi.	66.433.985
1999		
10	Tekel Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü	271.993.769
18	Phılsa Philip Morris Sabancı Sigara ve Tütüncülük Sanayi Ve Ticaret Anonim Şirketi.	144.509.108
64	R.J.Reynolds Tütün Sanayi Anonim Şirketi.	66.433.985
2000		
6	Tekel Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü	565.979.069
20	Phılsa Philip Morris Sabancı Sigara ve Tütüncülük Sanayi Ve Ticaret Anonim Şirketi.	233.500.223
53	JTI Tütün Ürünleri Sanayi A.Ş.	116.714.923
2001		
8	Tekel Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü	865.061.319
24	Phılsa Philip Morris Sabancı Sigara ve Tütüncülük Sanayi Ve Ticaret Anonim Şirketi.	324.267.830
46	JTI Tütün Ürünleri Sanayi A.Ş.	206.563.254
2002		
9	Tekel Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü	1.215.557.850
21	Phılsa Philip Morris Sabancı Sigara ve Tütüncülük Sanayi Ve Ticaret Anonim Şirketi.	535.347.798
42	JTI Tütün Ürünleri Sanayi A.Ş.	316.850.095

Kaynak: www.iso.org.tr

Tablo 12.Kurumlar Vergisi İlk 100 Sıralaması (1.000TL.)

Sıra No	Unvanı	Faaliyet Türü	Tahakkuk Tutarı	İli
2002 Vergilendirme Dönemi				
9	Tekel Pazarlama Ve Dağıtım Müessesesi	KİT	74.183.543.400	İstanbul
32	Philips Morris Sabancı A.Ş.	Sigara Top.Tic.	19.726.292.100	İstanbul
34	Tütün,Tütün Mam.Tuz Ve Alkol İşlt.A.Ş.	KİT	18.410.731.500	İstanbul
71	JTİ Tütün Ürünleri Paz.A.Ş.	Tütün İşleme Sanayi	9.034.832.400	İstanbul
2001 Vergilendirme Dönemi				
10	Tekel Pazarlama Ve Dağıtım Müessesesi	KİT	44.390.678.390	İstanbul
18	Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü	KİT	24.142.774.020	İstanbul
31	Philips Morris Sabancı A.Ş.	Sigara Top.Tic.	17.370.350.520	İstanbul
51	JTİ Tütün Ürünleri San. A.Ş.	Tütün Paz.	11.125.192.580	İstanbul
2000 Vergilendirme Dönemi				
20	Philip Morris Sa-Philip Morris	Sigara Toptan	14.864.074.000	İstanbul
45	Tekel İşlt.Gen.Müd.	KİT	6.256.448.000	İstanbul
48	JTİ Tütün Ürünleri San.A.Ş.	Tütün Paz.	6.090.461.000	İstanbul
98	Tekel Paz. Ve Dağ .Müess.Müdürlüğü	KİT	3.200.756.000	İstanbul
100	JTİ Tütün Ürünleri Paz.A.Ş.	Tütün Paz.	3.175.622.000	İstanbul
1999 Vergilendirme Dönemi				
34	JTİ Tütün Ürünleri Paz.A.Ş.	Sigara T.Tic.	8.528.723.880	İstanbul
1998 Vergilendirme Dönemi				
17	Philip Morris Sabancı A.Ş.		6.086.559.005	İstanbul
20	Tekel Ür.Dağ.Müesseleri Müd.		5.812.211.136	İstanbul
74	Tekel İşl.Genel Müd.		1.602.884.290	İstanbul
98	R.J.Reynolds Rek.Ve Paz.A.Ş.		1.198.298.573	İstanbul

Kaynak: www.gelirler.gov.tr

Sonuç olarak; piyasanın yaklaşık % 70'ini elinde bulundurması nedeniyle, ulusötesi şirketlerce 'başarısız kamu işletmeciliği' boyutunda, 'sorun' olarak gündeme getirilen TEKEL'in özelleştirilmesinde asıl hedef; Tekel'in devreden çıkması / çıkarılması ile % 70'lik Türk pazarının çok uluslu tekelere paylaştırılmasıdır.

Aynı süreç, alkollü içki üretimi ve ticareti için de geçerlidir.

Özelleştirmenin sigara pazarı ile sınırlı kalmayarak, üretilecek tütün tipini ve miktarını da belirleyecek olması, Şark tipi tütün üretiminin sınırlanırken, Virginia ve Burley tipi tütünlerin daha fazla üretilmesi ya da yurt dışından getirilmesi sonucunu, yani Türk tütününün yok edilmesi sonucunu doğuracaktır.

Bu süreç, **TEKEL'in özelleştirilmesi değil**, Türk tütün sektörünün ulusötesi tekelere devredilerek "**Yabancılaştırılması**" sürecidir.

15.Sonuç Ve Değerlendirme

TEKEL'in tamamen yerli tütünden ürettiği sigara pazarı yüzde 57 iken, yüzde 18'lere gerilemiştir. TEKEL'in sigara üretimi 2001 yılında 77 bin ton civarında iken, 2005'in dokuzuncu ayı sonunda 27 bin ton civarındadır. Bütün kurum tarihi boyunca (bir yıl hariç) dönem sonunu karla kapatmışken, nedense özelleştirilmeden önceki son iki yıl bilançosu zarar gösterilmiştir. TEKEL'in teknolojisi eskitilmiş ve yatırım yapmasına izin verilmemiştir. **TEKEL ÇÜRÜMEYE TERKEDİLMİŞTİR.**

16. Önerilerimiz

- ✓ TEKEL, Doğu ve Güneydoğu Anadolu tütüncülüğü için vazgeçilmez bir önem arz etmektedir. TEKEL, bölgeden tütün alımlarını kesinlikle sürdürmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bölge tütüncüleri için tam bir felaket senaryosu ortaya çıkacak, tamamen yoksulluk, işsizlik ve açlığa sürükleneceklerdir.
- ✓ Uzun yıllardır bölgede yaşanan güvenlik probleminin önemli nedenlerinden biri de kitlesel işsizliktir. TEKEL gibi

işletmeler, Cumhuriyet tarihi boyunca gerek tütün sanayi gerek tütün tarımında sağladığı kitlesel istihdam nedeniyle bölgede büyük rahatlama sağlamış, yörenin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesine katkı sunmuştur.

Ancak, özelleştirme adı altında bu önemli ekonomik alanlar tasfiye edilerek, yerine gerek kamu, gerek özel sektör tarafından yatırım yapılarak istihdam sağlanamaması nedeniyle, bu sektörde geçinmekte olan binlerce aile ve on binlerce insan, dolayısıyla ülkemiz “**ÖZELLEŞTİRMENİN**” ağır sosyal, ekonomik ve **GÜVENLİK** sorunu ve sonuçlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenlerle özel girişimin yatırım yapmadığı bölgemizde, bölge insanının aidiyet duygusunu geliştiren “**SOSYALDEVLET**” olgusunun devamlılığı bakımından, bölgedeki kamu işletmelerinin özelleştirilmesinden vazgeçilerek; bu kurumların yeniden ıslah edilerek ekonomiye kazandırılması, çok yönlü sağlayacağı fayda cüzi özelleştirme gelirinden çok daha yüksek olacaktır.

- ✓ Bölge tütünlerinin değerlendirilmesi için TEKEL’i yıpratıcı politikalarla vazgeçilmeli, yatırım açığı kapatılarak, yerli sigara pazarının daralmasının önüne geçilmelidir. Zira Doğu ve Güneydoğu bölgesi tütünleri genelde ihraç edilmemekte ve iç tüketimde kullanılmaktadır.
- ✓ Hükümetin son dönemde bölge ile ilgili gerçekleştirmek istediği ekonomik kalkınma programı kapsamında bölge tütün tarımı ve endüstrisini yeniden ıslah ederek, **yerli marka** (Samsun, Maltepe) sigaralarını üreten Bitlis, Malatya ve Adana sigara fabrikalarının iyileştirilerek ekonomiye kazandırılması, faydalar sağlayacaktır.
- ✓ Bu noktada en önemli teşvik ve tedbirlerin başında, Temmuz 2005 ‘te yabancı şirketlerin talepleri ile değiştirilen sigaradaki vergi sisteminin yerli tütünü koruyacak şekilde yeniden düzenlenmesi gelmektedir.
- ✓ Tütün üretiminde derhal bir ulusal politika oluşturulmalı, sigara kullanımında yabancı tütünler yerine yerli tütün kullanımı sağlanmalıdır.
- ✓ Tütün için bağımsız bir kurul oluşturulmalıdır. Bu kurulda; tütün ile ilgili kurumlar, Sendika, Dernek, Kooperatifler yer almalıdır.
- ✓ AB’nin tarım sistemine uyum çalışmaları içerisinde kırsal kalkınma politikalarının hayata geçirilmesi ve tarımda istihdam edilen kesimin kentlere göç etmesi yerine, kendi bölgelerinde refah ve gelir düzeyinin artırılması gerekmektedir.
- ✓ Ortaya konan gerçekler, tütün üreticiliğimizin ortadan kalkmasını engellemek ve tütün tarımıyla iştiğal eden kesimle, tütün bakım ve işleme sanayi çalışanlarını işsizliğe sürüklememek için yeni politikalar üretilmesine ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir.
- ✓ Tütün tarımının yapıldığı arazilerde köylünün geçimini sağlayabilecek başka bir ürün yetiştirme şansının olmamasından dolayı tütün ekiminin devamı gerekmektedir.
- ✓ Tütün kotasının 200 kiloya indirilmesinden kaynaklı yaklaşık 40 bin ekici Tütün üretiminden vazgeçmiş ve şehir varoşlarına düşmüşlerdir. Şayet tütün kotası yükseltirse (örneğin 400 Kğ.) inanıyoruz ki bu insanlar tekrar köylerine döneceklerdir. Aksi takdirde şu anda tütün tarımı yapan 90 binin civarındaki ekicide köylerini terk etmek zorunda kalacaklardır. Bu da 450-500 bin civarında bir nüfus demektir.
- ✓ Devlet ve Hükümet, Bölgemizin kalkınması ve istihdam artırımı için bir çok teşvik ve imkan sunmasına rağmen ciddi bir değişim yaratılamazken, Bölgemizdeki Sigara fabrikalarıyla, Yaprak Tütünlerin kapatılması sonucu işsiz kalacakların ve Tütünün bitmesiyle köylerini terk edecek olan yoksul köylülerin durumunu görmezden gelmek, yeni sosyal patlamalara sebebiyet verecektir.
- ✓ Sokaktaki çocuk sayısının her gün artması, suç oranlarında ciddi artışların yaşanması ve suç işleme yaşının her gün düşmesinin altında yatan nedenlerin başında insanlarımızın tarımdan koparılıp şehir varoşlarına sürüklenmesidir. Bu nedenle tütün tarımı mutlaka desteklenmelidir.
- ✓ Toplum sağlığı açısından çok önemli bir konumda olan TEKEL’in, takip ve denetimi kalktığı takdirde tıpkı sahte rakıdan yaşanan ölümler gibi sahte sigaradan da çok ciddi sağlık problemi ortaya çıkacaktır.
- ✓ Tütünün özel ürün statüsüne alınıp Küresel ısınma ve susuzluğun yaşandığı şu günlerde suya az ihtiyaç duyan tütünün kıraç ve yamaç arazilerde erozyonu önleyen durumundan dolayı da mutlaka teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

ASLAN, Y, Rekabet Hukuku, Ekin Yayınları, Bursa, 1997.

AYSU, Abdullah, "Tütün, İçki ve Tekel", www.bianet.org/2003/01/30/16340.htm

BORATAV, Korkut, "KİT'ler ve Özelleştirme Sorunları", KİT'ler ve Özelleştirme Sempozyumu (23-24 Temmuz 1993) Bildiriler Kitabı, TMMOB Yayını, Ankara, Ekim, 1994.

DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara, 1996.

DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Ankara, 2001.

DPT, Tütün ve Tütün Mamülleri Sanayi, DPT Yayın No: 2523 – ÖİK:539, Ankara, 2000..

GÜLER, Sevtap, Türkiye Tütüncülüğüne Genel Bakış: Ege Bölgesinde Tütün Arzının Planlanma Olanakları, Tütün Eksperleri Derneği Yayını, İzmir, 1999, s. 194.

GÜNAYDIN, Gökhan, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB ZMO Yayını, Ankara, 2002.

KAZGAN, Gülten, Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Altın Kitaplar, İstanbul, 1999.

KEPENEK, Yakup, 100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989.

TOKGÖZ, Erdiñ, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2001), İmaj Yayıncılık,6.Bası, Ankara, 2001.

PAMUK, Şevket, 100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi (1500-1914), Gerçek yayınevi,3.Bası, İstanbul, 1990.

SUIÇMEZ, Baki Remzi, "Tarım Sektöründe Özelleştirme Dönemi", Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı 62..

SUIÇMEZ, Baki, Remzi, "3 Kasım 2002 Seçim Bildirgeleri / Beyannameleri, 16 Kasım 2002 Acil Eylem Planı, 58. Hükümet Programı ve Tarım Sektörü", Tarım ve Mühendislik Dergisi, TMMOB ZMO Yayını, Sayı: 64-65.

SUIÇMEZ, Baki, Remzi, "Tarım Alanında Özelleştirmeler", Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumu Kitabı, TMMOB ZMO Yayını, Ankara, 2002.

www.dpt.gov.tr

www.philipmorrisusa.com

www.tarim.gov.tr

www.tbmm.gov.tr

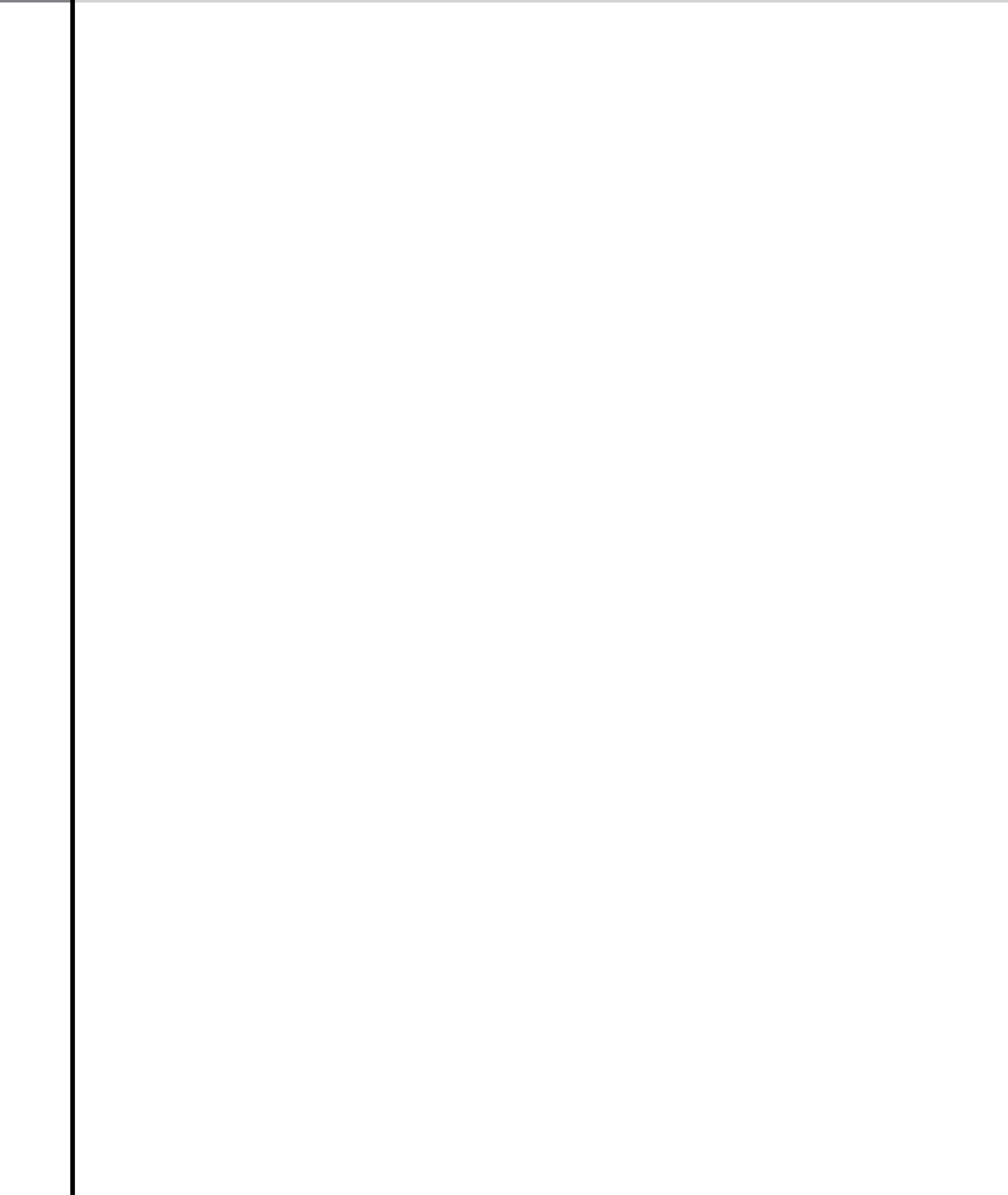
www.tekel.gov.tr

www.tekgida.org.tr

www.tmmobzmo.org.tr

www.ttb.org.tr

www.tutuneksper.org.tr

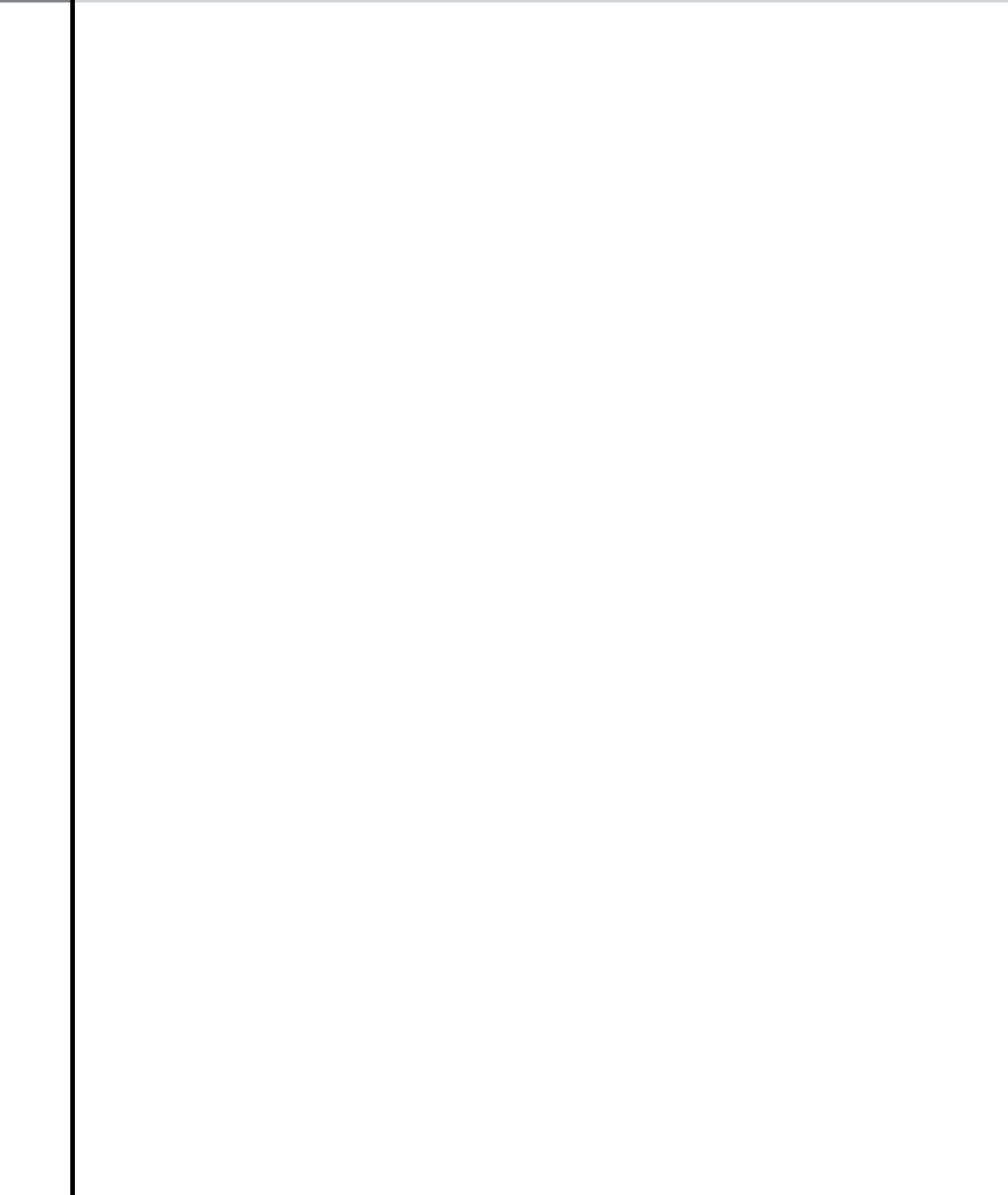
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ TÜTÜN EKSPERLİĞİ YÜKSEK OKULU

Celal Bayar Üniversitesi Tütün Ekspertliği Yüksek Okulu'nun 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşan Kurultay ekibi, gönüllüler ve seçilmişlerden oluşuyor.

Cihat BALTA, bu bölüme isteyerek girmediklerini ama bu mesleği tanıdıktan sonra yaptıkları seçimden pişman olmadıklarını belirtiyor. BALTA, "Türkiye'de ve dünyada bu alanda tek okuluz. Kendimizi geliştirmek istiyoruz" diye konuşuyor.

İsmail AYGÜL, Öğrenci Kurultayının hem okul, hem de meslek tanıtımı açısından büyük önem taşıdığını söylüyor.

Arda KARABEY ise Kurultayın sınav zamanına denk geldiğini belirterek, bu nedenle sunumun hazırlanması sırasında zorluk çektiklerini anlatıyor.

TEKEL SİGARA FABRİKALARININ ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN AKHISAR VE BÖLGE TARIM HAVZASINA ETKİLERİ

Arda KARABEY, İsmail ALGÜL, Kenan GÜNDÜZ, Mustafa BEYKAY, Cihad BALTA

Danışman: Öğr. Gör. Ünal ÖZ

Ülkemizde ve dünyada tütün teknolojisi alanında lisans düzeyinde eğitim veren tek okul olan Yüksekokulumuz tütün piyasasının ihtiyacı olan Tütün Teknoloji Mühendislerini yetiştirmektedir. Okulumuzdan mezun olan Tütün Teknoloji Mühendisleri; yurtiçi ve yurtdışı tütüncülük alanında tohumdan, duman analiz safhası da dahil tüm evrelerde, üretim, pazarlama, bakım, işleme, endüstri, araştırma, teknoloji, mesleki öğretim ve tepe yönetim konularında teknik, mesleki, mali, sosyal ve idari sorumluluk alan konusunda uzman teknik elemandır.¹

Ülkemizde ilk tütün eksperliği eğitimi 1889 yılında reji tarafından verilmeye başlanmıştır. Yetiştirdiği tütün eksperlerini yurdun dört bir yerinde ilk kez uzman olarak çalıştırmıştır. Cumhuriyet döneminde reji uygulaması kaldırılarak rejinin millileştirilmesinden sonra 1929 yılında TEKEL İdaresi tarafından lise mezunlara 2 yıllık bir eğitim ile tütün eksperleri yetiştirilmeye başlanmıştır. TEKEL İdaresi bünyesinde bulunan okulumuz daha sonra 1969 yılında Gümrük ve TEKEL Bakanlığına bağlanmıştır. 1975–1976 yılı eğitim yılında ise Okulumuza ilk kez ÜSS fen puanına göre öğrenci alınmış ve 3 yıllık eğitim programı uygulanmaya başlanmıştır. 1982 yılında ise 3 yıllık öğrenim programının uygulanmasında bazı temel bilgiler ile mühendislik bilgilerinde hissedilen eksikliği gidermek amacıyla yeniden konulan fark dersleriyle 4 yıllık lisans düzeyinde program uygulanmaya başlanmış ve okulumuz İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesine bağlanarak faaliyetine devam etmiştir. 1987 yılından itibaren mezunlarına Tütün Endüstri Mühendisi unvanı verilmeye başlanmış ve bu unvan daha sonra Yükseköğretim Kurulunun 01.03.1991 tarih ve 91.9.257 sayılı kararı ile “Tütün Teknolojisi Mühendisi” olarak değiştirilmiştir.²

İstanbul Üniversitesi Orman fakültesinde eğitimine devam eden Yüksekokulumuz 1993–1994 öğretim yılında Celal Bayar Üniversitesi bünyesine katılmıştır. Yüksekokulumuz halen eğitimini Celal Bayar Üniversitesi Akhisar yerleşkesinde sürdürmektedir.³

Yüksekokulumuzun vizyonu; Uluslararası düzeyde tanınan eğitim-öğretim yürüten, tütün teknolojisi mühendisliği alanında bilimsel araştırmalar yapıp bilgi üreten, bunları yayımlayarak toplumsal refahın gelişmesine katkı sağlayan Yüksekokul olma özelliğini sürdürmektedir.

Misyonu ise alanında yetkin, çok boyutlu ve bağımsız düşünce yeteneği ile donatılmış toplumsal sorumluluk bilincine sahip Tütün Teknoloji Mühendislerini yetiştirmek, bilimin sınırlarını ilerleterek bu alanda Türkiye ve insanlığa hizmet etmektir.⁴

TEKEL 1997 yılında özelleştirme kapsamına alınmış ilk ihale 5 Kasım 2003 tarihinde yapılmıştır. İhalede en yüksek teklifi 1.150 milyon dolar ile JTI vermiş ancak Özelleştirme Yüksek Kurulu 22 Aralık 2003 tarihli kararı ile beklenen bedelin gerçekleşmemesi öne sürerek ihaleyi iptal etmiştir.

2005 yılı içerisinde ikinci kez ihaleye çıkılmış ancak ihaleye katılım olmadığı için satış ihalesi iptal edilmiştir. TEKELin sigara fabrikaları üçüncü defa 25 Ocak 2008 tarihinde satışa çıkarılmış ve ihale neticesinde 1.720 milyon dolar değerle BAT “British American Tobacco Tütün Mamülleri Sanayi ve Ticaret AŞ.”ye satılmış. Yapılan ihale 24 Nisan 2008 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından onaylanarak tam olarak özelleştirilmiştir.⁵

Gerçek değeri tespit edebilmek için Sigara sektöründe faaliyet gösteren TEKEL eşdeğerindeki kurumlar ne kadara özelleştirildiğinin irdelenmesi gerekmektedir. Son yıllarda satışı gerçekleşen şirketlerden Almanya'nın Reemtsma firmasının Mayıs 2002'de hissesinin %90.01 kadarını 6,2 milyar dolara, İngiliz Gallaher firmasının ise tüm ekonomik göstergeleri olumsuzluk sergilediği halde 2007 yılında 14,7 milyar dolara satıldıkları görülmektedir.⁶

Burada belirtilmesi gereken, yukarıda örnek verdiğimiz bu firmalar ekonomik göstergeler açısından TEKEL'den daha küçük ölçekli kuruluşlardır ve satışları yalnızca markaları kapsamaktadır. Oysa TEKEL'in özelleştirme ihalesine sigara markaları, 5 sigara fabrikasının mülkiyeti, 1 sigara fabrikasının işletim hakkı, içersindeki emtia ve demirbaşlar, 25 milyon kilo mamul yaprak tütün ve satış sözleşmesinin imzalandığı tarihinde faturası kesilmemiş tütün mamulleride dâhil edilmiştir.

İncelenmesi gereken bir diğer noktada, 2007 tarihli Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporu'dur. Bu raporda özetle TEKEL'in bazı yatırımlarla, yıllık faaliyet kârının 600 milyon YTL gibi bir rakama yükseltilebileceği söylenmektedir. TEKEL'e uzun yıllar üretimi ve kaliteyi artırıcı yatırımlar yapılmayarak sektörde rekabet gücü azaltılmıştır. Aşağıdaki tabloda ise 2002–2006 yılları arasında yapılan yatırımları ve yine aynı tarihlerdeki Pazar paylarını görebilmekteyiz.⁷

TEKEL Sigara'ya yatırımlar (bin YTL)	
2002	59604
2003	55858
2004	24660
2005	28962
2006(*)	80000
(*) Ödenek rakamıdır.	
TEKEL'in pazar payı (%)	
2003	56,5
2004	53,0
2005	42,0
2006	38,0

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen TEKEL Genel Müdürlüğünün 2006 yılı faaliyet karı 199 milyon YTL olarak gerçekleşmiştir. TEKEL Genel Müdürlüğünce gerekli yatırımların yapılması, rasyonel kararlar ile daha küçük ve etkin bir yapıya getirildiği takdirde hem Pazar payının hemde kar oranını artacağı genel kaanattır.

Unutulmamalıdır ki 2002 öncesinde TEKEL yurtiçi hasılat ve kâr toplamları değerlendirildiğinde genelde ilk 5 şirket içerisine girmiştir. Hatta 1970 ve 1980 yıllarda yurt içi milli hasıla ve devletin gelirlerinin %8'nı tek başına TEKEL karşılamaktaydı. Aşağıdaki tabloda ise 2004 ve 2005 yıllarında Türkiyede ilk 500 deki Kamu kuruluşları görülmektedir.⁸

İLK 500'DEKİ KAMU KURULUŞLARI

2004 SIRA NO	2005 SIRA NO	KURULUŞ	ÜRETİMDEN SATIŞ (YTL)
6	4	EÜAŞ	3.156.125.036
11	11	TÜRKŞEKER	1.783.560.468
14	14	PETKİM	1.344.619.736
18	19	TKİ	1.184.098.640
36	32	ÇAY İŞL.	667.748.034
53	46	TPAO	539.026.705
21	48	TEKEL	520.402.229
67	65	ETİ MADEN	435.342.425
120	81	MKE	358.024.403
343	282	TÜLOMSAŞ	125.683.733
385	356	TÜVASAŞ	98.735.491
281	421	ET ve BALIK KUR.	83.529.275
425	497	TÜRKİYE DEMİRY.	69.805.731

Kaynak: Tekel kayıtları

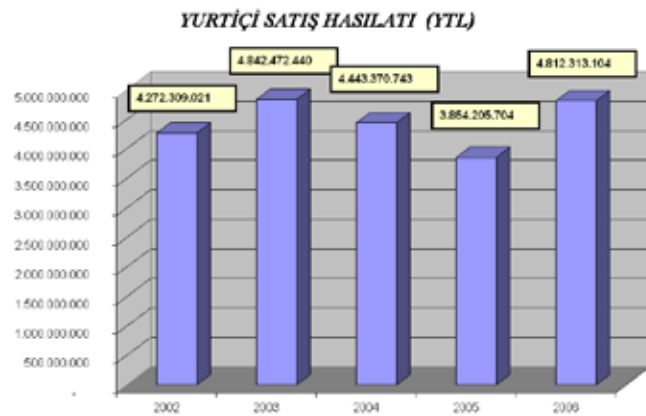
Burada dikkat etmemiz gereken, 2004'de 21. sırada olan TEKEL'in bir yıl sonra yani 2005'de 27 sıra gerileyerek, 48. sırayı almasıdır. Çıkartılacak sonuç, gerekli yatırımların yapılmadığı takdirde hiçbir kurum ve kuruluşun, piyasada rekabet edemeyeceği ve bu nedenle var olmayacağıdır.

Diğer tablomuzda ise, TEKEL'in 1995-2006 yılları arasında, Türkiye'deki ihracat payları görülmektedir.

TÜRKİYE İHRACATINDA TEKEL'İN PAYI (%)

YILLAR	TÜRKİYE İHRACATI (Milyon\$)	TEKEL İHRACATI (Milyon\$)	TEKEL PAYI (%)
1995	21.636	263	1,2
1996	23.082	454	2
1997	26.261	301	1,1
1998	26.881	190	0,7
1999	26.588	149	0,6
2000	27.323	134	0,5
2001	31.186	142	0,5
2002	35.081	99	0,3
2003	46.878	98	0,2
2004	62.774	74	0,1
2005	73.476	153	0,2
2006	85.000	52,6	0,1

Kaynak: Tekel kayıtları

Burada da herkesin görebileceği gibi, 1996 yılı itibariyle TEKEL ihracatta negatif bir ivme kazanmıştır. Bunun sebebi, TEKEL'in direk ihracattan vazgeçip aracı şirketler kullanmasından kaynaklanmaktadır. Tablo incelendiği takdirde ise 1997 yılından itibaren bütün ihracatında Özel Sektörün ülkemize ağırlığını görebilmekteyiz. Ayrıca mevcut hükümetin TEKEL'in elindeki bütün stoklarını bir an önce satarak tamamen tasfiye edebilmek için stoğunda bulunan tütünleri çok ucuz bedele satmasında etkin faktör olarak sayılmaktadır.

Yandaki tablo ile de TEKEL'in 2002 ve 2006 yılları arasındaki Yurtiçi Satış Hasılat değerleri verilmektedir. (Kaynak: Tekel kayıtları)

Görüldüğü üzere, TEKEL her ne kadar yatırımlardan mahrum bırakılmış olsada son 4 yılında 4 milyarYTL'lik

bir hâsılat ortalaması yakalayarak, ülke ekonomisine ne kadar büyük bir katkı sağladığını görmekteyiz.

Türkiye sigara sektöründe yüksek potansiyele sahip TEKEL'in tamamını kendi bünyesine katan BAT; özelleştirmenin sonucunda % 7 olan Pazar payını, bir anda % 35 lerin üzerine çıkartıp, Türkiye sigara sektöründe öncü kuruluşlardan biri konumuna gelmiştir. Aşağıdaki tablo da ise TEKEL'in özelleştirme öncesi ve sonrası sektördeki Pazar payları verilmektedir.⁹

ÖZELLEŞTİRME ÖNCESİ

Firma	2005	2006
TEKEL	% 31.3	% 31.5
PHILSA	% 51.1	% 47.9
JTI	% 9.2	% 10.9
BAT	% 5.9	% 5.7

Kaynak: Tekel kayıtları

ÖZELLEŞTİRME SONRASI

PHILSA	%47.9
BAT	%36.9
JTI	%10.9

Tablo incelendiğinde BAT'ın Pazar payı yanında yine bir Amerikan şirketi olan PHILSA'nın yaklaşık %48 lik payı dikkate alındığında. Dünyanın 8. büyük pazarı olan Türkiye'nin %84 üne yakın Pazar payının Amerikan şirketlerinin elinde olması ve ileride iki firmanın Türkiye sigara sektöründe Tekelleşme olasılığında düşünülmesi gereken bir konudur.

Tekel Sigara Fabrikalarının Özelleştirme Ve Özelleştirme Sürecinde Akhisar Ekim Sahalarına Etkisi

Akhisar, Manisa ilinin en büyük ilçesi olması yanında Ege bölgesinde en büyük ilçelerinden birisidir. İlçenin nüfüsü 2007 yılı adrese dayalı sayım sonuçlarına göre 157.161 kişidir. Toplam genişliği ise 1.750 km²'dir. Denizden yüksekliği 106metre olup sahip olduğu tarım arazileri genelde kırtaban vasfındadır.¹⁰

Akhisar, tarımsal girdi sıralamasında üst sıralarda bulunan Manisa'nın ve ege bölgesinin en büyük ilçesi olup, büyük bir tarım potansiyeline sahiptir. Aşağıdaki tablo ise Akhisar ilçesinin arazi kullanım biçimi miktarını ve değişim oranlarını göstermektedir.

Akhisar arazi kullanma biçimi miktarları ve değişim oranları

<u>Arazi kullanma biçimi</u>	<u>1939 yılı (m²)</u>	<u>2000 yılı (m²)</u>	<u>Değişim(m²)</u>	<u>Değişim (%)</u>
Yoğun kentleşme	810.500	2.096.300	1.285.800	%158,6 artma
Yeşil alan	144.400	636.000	491.600	%440,4 artma
Tarım alanı	2.733.000	955.600	-1.777.400	%35 azalma

Kaynak: Akhisar İlçe Tarım Müdürlüğü

Tablo incelendiğinde tarım Türkiye'nin tarımsal potansiyeli yüksek tarım alanlarının yoğun kentleşme nedeni ile her geçen gün azaldığı görülmektedir.

Akhisar tarımsal istihdam verileri incelendiğinde ise aşağıdaki tablo verileri ile karşılaşılmaktadır.

Akhisar'da Tarımsal İstihdam 1998–2005

Yıl	Toplam İstihdam	Tarımsal İstihdam	Tarımsal İstihdamın Toplam İstihdama Oranı (%)
1998	21,779	9,039	41.5
1999	22,048	8,856	40.2
2000	21,582	7,768	36.0
2001	21,524	8,088	37.6
2002	21,354	7,457	34.9
2003	21,147	7,165	33.9
2004	21,791	7,400	34.0
2005 1.Dönem	20,838	6,230	29.9
2005 2. 2.Dönem	22,721	7,266	32.0
2005 3. 3.Dönem	22,838	6,990	30.6

Kaynak : TÜİK İşgücü istihdam verileri

Burada dikkat çekilmesi gereken husus ise Tarım Bakanlığının politikaları ve TEKEL'in özelleştirme süreci içerisinde tarım istihdam oranının azaldığını; tütüne ve tütün ekicisi özelinde Türk tarımına ve çiftçisine devlet tarafından yapılmayan yatırımlar, köyde tutunamayan çiftçiyi kentlere göç etmeye itmiştir. Bunun sonucunda Akhisardaki tarımsal istihdam oranlarında azalma gözlemlenirken, işsizlik oranlarında aksine artmıştır.

Tütünün revaçta olduğu dönemde Ege tütününün 1/5'ni tek başına Akhisar yetiştirmiştir. Anadolu toprağında tütünle ilk tanışan yerlerden birisi olan Akhisar tarihi tütünle özdeşdir. Türk tütüncülük tarihinde ise İstanbul ve İzmir dışında ilk işleme atölyesinin açıldığı yerde Akhisardır. Genç Türkiye Cumhuriyetinin tütün ekicilerini desteklemek için 18 Eylül 1924 tarihinde Türkiye Cumhuriyetinin ikinci özel bankası olan Türkiye Tütüncüler Bankasını da Akhisarlılar kurmuşlardır. Türkiye Tütüncüler Bankasının Genel Müdürlüğü 1980 yılların ortasına kadar Akhisarda bulunarak kuruluş amacı doğrultusunda hizmet vermiştir. Türkiye Cumhuriyetinin birinci tütün kongresi de 1927 yılında Akhisarda yapılarak, Türk tütüncülüğünün sorunları tartışılmış ve çözümler aranmıştır.¹¹

Tütünün tamamen sosyal ve kültürel hayatını kuşatan, tütün denilince Dünyada ve Türkiyede akla gelen merkezlerden biri olan Akhisar ilçesi özelleştirme sürecinde ve özelleştirme sonrasında nasıl etkilendirmiş? Soruya verilecek cevabı tesbit etmek için İlçenini son 7 yıllık ekici ve üretim miktarlarını değerlendirmemiz gerekmektedir.

Akhisar'da Yıllara Göre Tütün Üretimi

Ü.YILI	Ekici sayısı	Üretim (Kg)	Toplam Bedel (YTL)
2000	25.906	12.605.047	26.203.119
2001	21.855	10.297.846	29.749.744
2002	14.336	11.661.141	45.337.847
2003	10.769	8.290.296	39.628.220
2004	13.202	9.462.418	46.706.906
2005	7.919	8.367.853	38.070.125
2006	6.178	4.775.508	27.637.167
2007	5.201	3.910.375	26.983.985

Kaynak: TEKEL Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü ve TAPDK Kayıtları

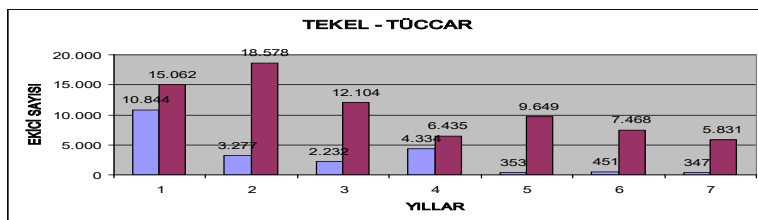
İlçenin son 7 yıla göre tütün üretim miktarları değerlendirildiğinde ekici sayısının 20.705 kişi ve toplam üretimin ise 8.694.672kg azaldığı görülmektedir. 2002 yılında TEKEL'in piyasadan çekilerek sözleşmeli tütün üretimine geçilmesi kırılma noktası olarak gösterilebilir. Devletin destekleme alımı yapmaması, sözleşmeli tütün ekimin şartlarının tamamen alıcıların lehine olması, elde kalan sözleşme fazlası tütünlerin alıcı bulunamaması ve ekici şikâyetlerinin zamanında ve yerinde giderilememesi gibi sebeplerden dolayı tütün piyasasında alıcı ve üretici arasında bir güvensizlik ortamı oluşmuştur. Buna ayrıca dolar kurunun düşmesine rağmen tarım maliyet girdilerinin artması neticesinde tütün ekicileri istedikleri oranda para kazanamaması da bu süreci hızlandırmıştır.

1998–2005 dönemi Akhisar tarımsal istihdam verileri karşılaştırıldığında; tütün ziraatını bırakan ekiciler genelde diğer tarımsal ürünlere yöneldiği görülmektedir. Ancak tütün tarımını bırakarak diğer tarımsal ürünlere yönelen çiftçiler yönedikleri tarımsal ürünlerde arz fazlalığına sebep olmuşlardır. Özellikle zeytin ve mısır tarımına Tarım Bakanlığınca yapılan desteklemeler ilçe genelinde zeytin ve mısır tarım alanlarını genişletmiştir. Ayrıca tütün tarımı su istemeyen bir ziraat olduğu halde; zeytin ve mısır yetiştiriciliği aşırı suya ihtiyacı olması, yer üstü sulama imkânı olmayan Akhisarda derin artezyen kuyuları sayılarının artmasına sebep olmuştur. Zeytin ve mısır tarımının ihtiyacı olan su; toprak altından yoğun bir şekilde çekilmeye başlayınca Akhisar genelinde mevcut birçok artezyen ve kuyunun kurumasına sebebiyet vererek ekolojide olumsuz olarak etkilemiştir.

Akhisar tarımsal istihdam tablosu incelendiğinde tamamen tarımsal üretimi bırakan, 2000 civarında çiftçi ise diğer istihdam alanlarına geçiş yapmıştır. Üretim kıyaslaması yaptığımız takdirde, toplam üretim %75 azalarak 4 milyon civarında olduğu görülmektedir. 2007 yılında üretim yapanlar ise arazileri kır özellikte olup sulama ve alternatif ürün seçeneği olmayan, modern tarım tekniklerinin uygulanamayacak seviyede engebeli araziye sahip ekicilerdir.

Akhisar tütün tarımı değerlendirdikten sonra sektör bazında ele aldığımız takdirde ise ulaşılan veriler aşağıdaki tabloda net olarak ortaya çıkmaktadır.

Ü.YILI	Ekici sayısı	Üretim (Kg)	Toplam Bedel (YTL)
2000	25.906	12.605.047	26.203.119
2001	21.855	10.297.846	29.749.744
2002	14.336	11.661.141	45.337.847
2003	10.769	8.290.296	39.628.220
2004	13.202	9.462.418	46.706.906
2005	7.919	8.367.853	38.070.125
2006	6.178	4.775.508	27.637.167
2007	5.201	3.910.375	26.983.985

Kaynak: TEKEL Akhisar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü ve TAPDK kayıtları

Son 7 yılın TEKEL–Tüccar dengesi dikkate alındığında TEKEL’in ekici kaybının daha yüksek olduğu, tabloda belirtilmeyen 2007 ürün yılında 2 ekici, 2008 ürününde ise ilçe genelinde hiç ekicisinin olmadığı TEKEL Akhisar Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğüne beyan edilmiştir. Tüccar ise %65 civarında ekici kaybına uğradığı görülmektedir. Sonuç olarak Akhisar yöresinde dengenin tüccar tarafına kaydığı, TEKEL’in tamamen piyasadan çekilerek Özel sektörün piyasaya hâkim olduğu açık ve net olarak görülmektedir.

Dengenin özel sektör lehine değişmesinde en başta faktör olarak iki sebep sayılabilir. Birincisi TEKEL’in yapmış olduğu sözleşme ile Özel sektörün yapmış olduğu sözleşme arasında yaklaşık olarak 1.67 YTL gibi fark olmasıdır.¹² İkinci faktör olarak ekicinin TEKEL ile yapmış olduğu sözleşmede kilo sınırlaması olmasıdır. Ayrıca Özel sektör tarafından ekicilere verilen nakti avans TEKEL’e nazaran yüksek olması ile tütün üretimi boyunca sunmuş olduğu teknik ve malzeme yardımı da ekicilerin özel sektörü tercih etmelerine neden olduğu görülmektedir.

TEKEL’in özelleştirme sürecinde, Akhisar havzasındaki tütün ekim verileri ve özelleştirmenin ekiciyi ne şekilde etkilediğini incelendikten sonra, bizler için çok önemli olan bir husus üzerine dikkat çekmek istiyoruz. Bu konu; Tütünün yalnızca, sigaradan ibaret olmadığıdır.

ITGA (Uluslar arası Tütün Üreticileri Birliği), WHO’nun tavsiyelerine uyarak tütünün farklı şekillerde kullanılması üzerine yeni yaklaşımlar getirmektedir. Geleneksel yolla tüketimden farklı olan bu kullanım şekillerinden bazıları ve uygulayan ülkelerden söz edecek olursak;

- Filipinlerde, tütün hamurundan kâğıt elde edilmektedir.
- Kanadalı araştırmacılar, petrol bazlı yakıt yerine alternatif biyogaz kaynağı olarak tütünden yararlanma çalışmaları yürütmedirler. Bu konuda Pamukkale Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünde de başarılı çalışmalar yapılmaktadır.
- Avustralyalı bilimciler, moleküler çiftçilikte kullanılan tütün bitkisinden “vitronectin” ekstraktı elde etmişlerdir. Bu protein, hücre büyümesini teşvik eder ve kanser terapisi ile yaraların iyileştirilmesinde kullanılabilir.
- A.B.D.de bir gurup bilimci, genetik mühendisliği alanında yaptıkları çalışmalarda ağır ve ilerlemiş solunum sendromu (SARS) sebebi olan virüslara karşı aşı üretiminde tütün bitkisinden yararlanmaktadırlar.
- Biyoteknoloji alanında A.B.D. de yapılan bir çalışmada da, HIV hastalığına karşı tütün yaprağında genetik bir çalışma yürütülmektedir.
- Yine bilim adamlarının son zamanlarda yaptığı çalışmalar sonucunda, tütün yaprağı üzerinde hemoglobinin üretimi gerçekleştirilmiştir.
- İlave olarak Japonyada, Hindistanda ve Çin’de tütün yapraklarından ekstrakte edilen ve ilaç sanayinde kullanılan, solanesol maddesinin kilosu 200 dolar civarında pazarda yer bulmaktadır. Ve bu madde tütün yaprağından çeşitli ekstraksiyon şartlarında %74 verimli geri kazanılabilmektedir.

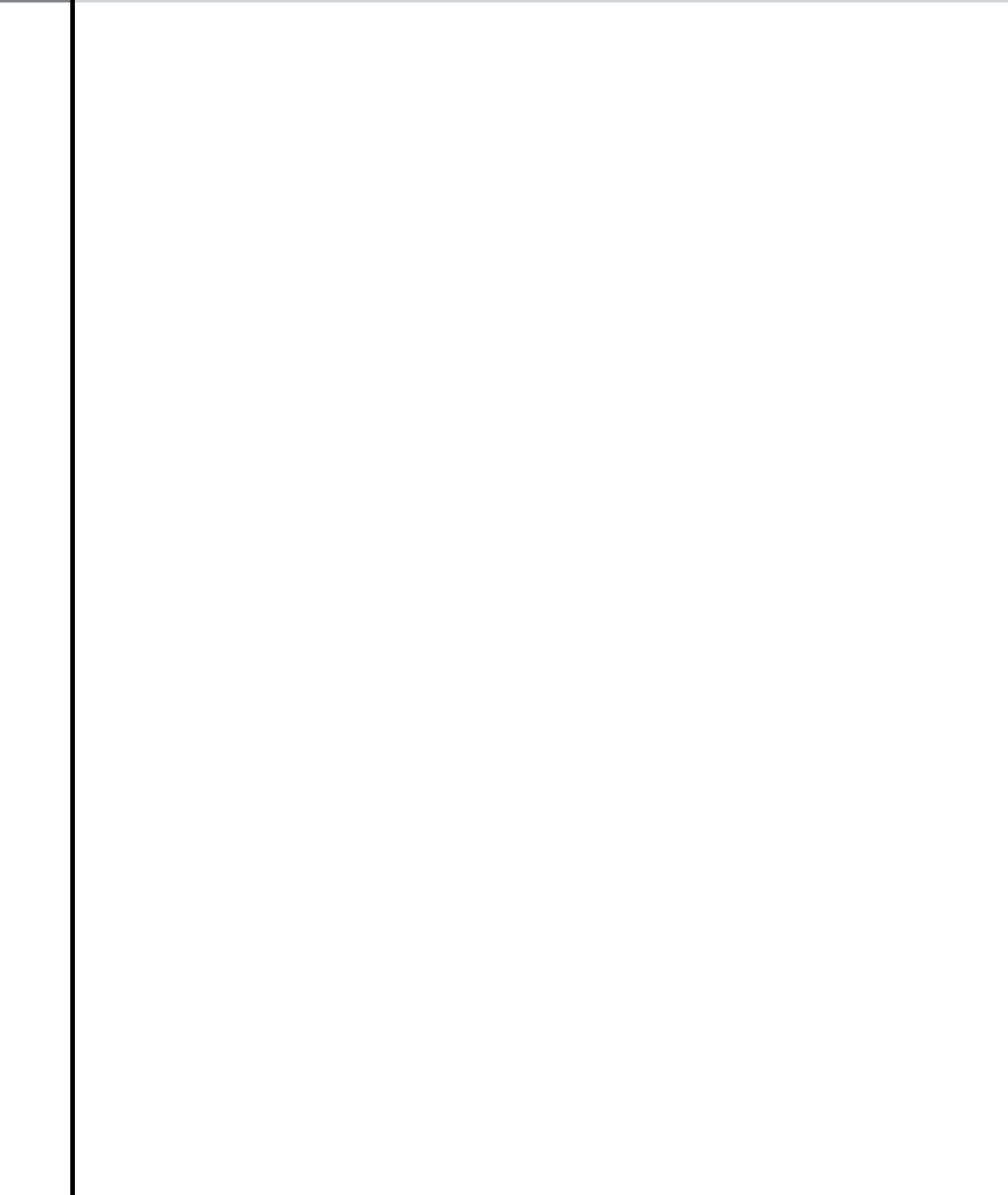
Bütün bu araştırmaların sonuçları, özellikle sağlık sektörünün tütüne ve dolayısıyla tütün üreticisine olan taleplerini artıracak önemli konular olarak görünmektedir. Gerçekten tütünün uzun yıllardır alışılmış sigara paketi kimliğinin ötesinde pek çok potansiyel kullanım alanı bulunmaktadır. Tütünün bilinen bu negatif tanımını silebilmek ve insanlık için güvenli, arzu edilir ve saygı gören, değerli bir ürün olmasını teşvik etmek için umutla çalışmalar sürdürülmektedir. Bugün yan sanayi olarak baktığımız konular yakın gelecekte birinci sırayı alabilirler.

Tütün gelecek vadeden bir bitkidir.

Biz tütün sektöründe çalışacak olan Tütün Teknoloji Mühendis adayları olarak; son tütün içiçisinin son sigarasını kül tablasında söndürüncüye kadar bedenini ve parasını; son tütün ekicisinin, son tütünde son yaprağı kırıncaya kadar da hayal ve emeğini sömürmemek için mücadele edeceğimizi taahhüt eder. Bizleri dinlediğiniz için teşekkür ederiz.

Kaynakça

- 1- “Çevik, Fatma, tütün eksperliği, Gazi üniversitesi Ticaret ve turizm Eğitim Fakültesi Bitirme Tezi, Ankara, 2008
- 2- “Nasgali, Emine Gürsoy, Tütün Kitabı, Kitabevi Yayınları , İstanbul , 1998
- 3- www.2bayar.edu.tr/teyo, 12.11.2008
- 4- ww.2bayar.edu.tr/teyo, 12.11.2008
- 5- www.oib.gov.tr 12.11.2008
- 6- www.yeniadana.net 13.11.2008
- 7- www.referansgazetesi.com 13.11.2008
- 8- www.tekel.gov.tr 13.11.2008
- 9- www.tapdk.gov.tr 13.11.2008
- 10- www.akhisar.bel.tr 13.11.2008
- 11- Sütçü, Mehtap Bahtım, Akhisar da Tütün, Celal Bayar Ünversitesi Tütün Eksperliği Yüksek Okulu Bitirme Tezi, Akhisar/Manisa , 2008
- 12- Tekel ve Tüccar 2007 ürünü tütün üretim sözleşmeleri

EGE ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

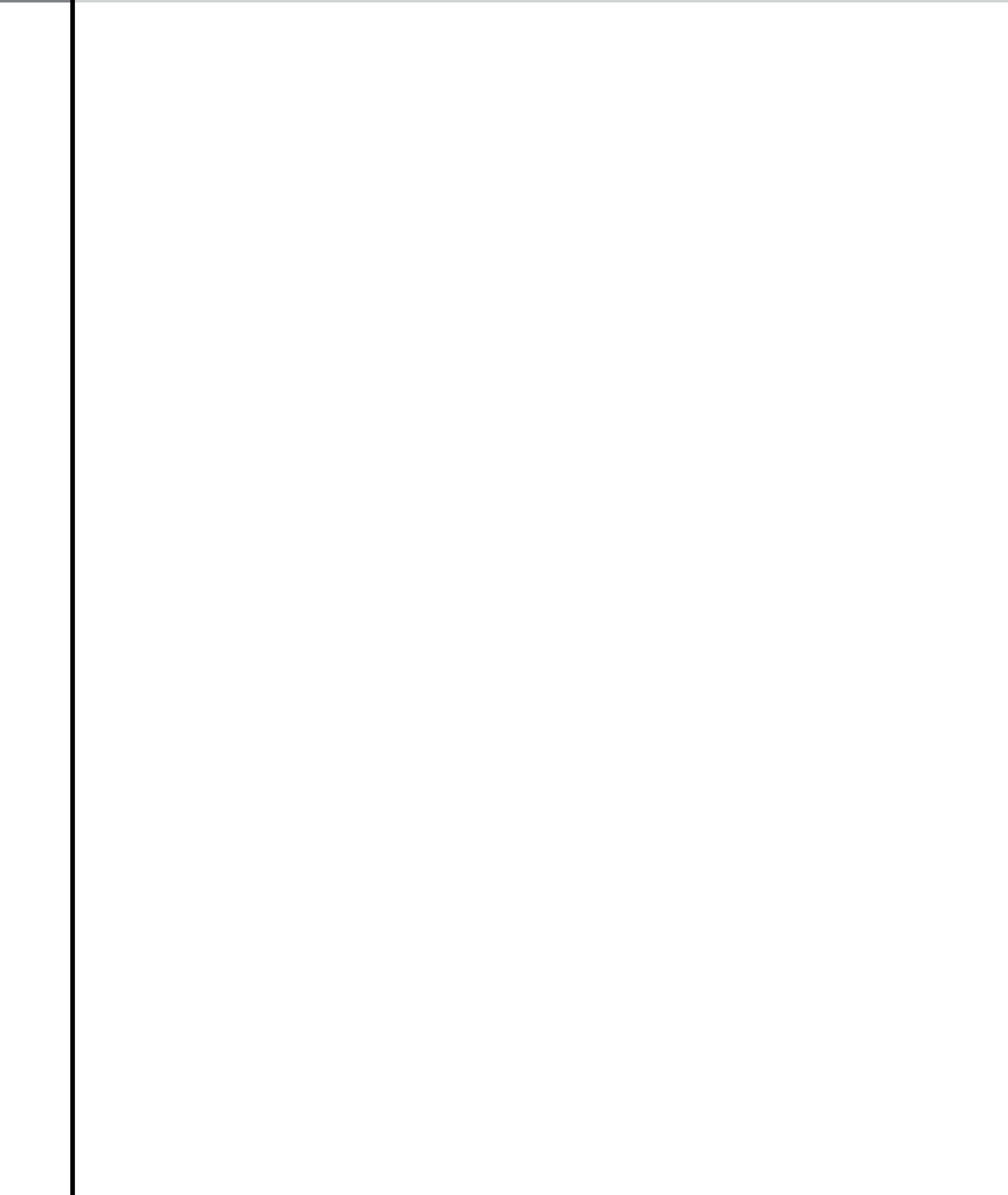
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin 2 öğrencisi, geçen yıl da Öğrenci Kurultayı'na konuk olmuş. 5 kişilik grup, 2, 3 ve 4. sınıflardan oluşuyor.

Erdem ŞEN, kurultayın sınav zamanına denk gelmesinden yakınıyor.

Mustafa ÖZTEKİN, kurultay haberini 2 hafta önce aldıklarını, bu nedenle çalışmaya yeterli vakit kalmadığını söylüyor. ÖZTEKİN, “Keşke 1 ay önce duysaydık, o zaman çok daha iyi bir sunum hazırlayabilirdik” diyor. Ailesi çiftçi olan ÖZTEKİN, son tercihiyle bu okula girse de, okulunu çok sevdiğini belirtiyor.

Hüseyin SEVİNÇ'in ise üniversite sınavında tüm tercihleri ziraatmış. SEVİNÇ, “Ailem zeytincilik yapıyor. Bir daha sınava girsem yine burayı seçerdim” diye konuşuyor.

Nagehan AYTİN de onun düşüncelerine katılıyor ve “Seçebileceğim en iyi okul burasıydı” diyor.

TÜTÜN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE TEKEL'İN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Özlem YILDIRANCAN, Mustafa Erdem ŞEN, Nagehan AYTİN, Mustafa ÖZTEKİN, Hüseyin SEVİNÇ

Danışman: Prof. Dr. Harun Reşit UYSAL

Bu güzel ülkenin ve mesleğimizin geleceği olan sevgili arkadaşlarım ve bu geleceğe yol göstericilik yapan sevgili akademisyenlerimiz hepimizi sevgiyle selamlıyor ve kurultayımıza hoş geldiniz diyorum.

Özelleştirme Nedir?

- ▶ Devletin (kamunun) mülkiyetine ait olan fiziksel veya mali varlıkların özel şahıslara devredilmesi veya satılmasıdır.
- ▶ Mal veya hizmetin dağıtımını sağlamak amacıyla özel şahıslara yetkiler verilmesidir.
- ▶ 20 yıldan bu güne pek çok kuruluş “devletin elinden çıksın da ne olursa olsun” mantığı ile özelleştirildi ancak ekonomik ve sosyal hiç bir fayda sağlanamadı
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kuruluşlarından olan Tekel'in altı sigara fabrikası 1.720 milyon dolara British American Tobacco Tütün Mamulleri Sanayi ve Ticaret AŞ.”ne (BAT) satılarak özelleştirildi.
- ▶ Tekel'in benzeri firmalar, örnek olarak İngiliz Gallaher firması 14,7 milyar dolara, Tekel'den daha küçük olan Almanya'nın Reemtsma firması ise 6,2 milyar dolara büyük sigara firmalarınınca satın alınmış idi.Rakamlardan da anlaşıldığı gibi Tekel yok pahasına satılmıştır.
- ▶ Türk Tütüncülüğünü TEKEL'den, TEKEL'i Türk Tütüncülüğünden ayrı düşünmek mümkün değilken, son yıllarda çıkarılan yeni düzenlemeler ve en son çıkarılan 4733 sayılı yasa ile birlikte bu bağ koparılmıştır. Türk Tütüncülüğü sahipsiz kalmış, yeni yasa ile birlikte tek taraflı sözleşmelerle tüccarların insafına bırakılmıştır.
- ▶ En iyi şark tipi tütün Türkiye'de yetişmektedir diye övünç duymaktayız ancak; bu tür topraklar verimsiz kıraç tarlaların ürünü olup, buralarda ikame ürün yetiştirilmesi olanaksızdır.
- ▶ 1994 yılında 600 bin üretici, aileleriyle birlikte 3 milyon insan tütün üretiminden geçimini sağlamakta iken, bugün bu rakam 285 bine gerilemiştir. Tütün üretimi ise 270 bin tondan 140 bin tona gerilemiştir..
- ▶ Toprak sahipleri dar gelirli kesim olduklarından göç etmek ya da tütün üretiminden vazgeçmek zorunda kalmışlardır.
- ▶ 315 bin üretici bu tek yanlı, tek taraflı sözleşmeler ve kotalarla yalnız, sahipsiz bırakılmışlardır.
- ▶ Kalan 285 bin üreticide aynı koşullarla ve zorlamayla karşı karşıyadır .
- ▶ *Tekel'in yurt içindeki pazar payı 1999'da %70 iken 2007 yılında %30 düzeyine inmiştir. Kârlılığı sürekli aşağıya çekilen Tekel'in bazı yatırımlarla yıllık faaliyet kârının 600 milyon YTL'ye yükseltilebileceği 2007 tarihli Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporu ile saptanmıştır.*

Tekelin özelleştirilmesi hiçbir haklı nedene dayanmamaktadır.

Genel olarak Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK) ve Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) için ileri sürülen savlar Tekel için de tekrarlanmaktadır. Bunların asılsız iddialar olduğu meydandadır. Çünkü;

► Tekel zarar eden bir kuruluş değildir. *Türkiye'deki ilk 500 firma içinde Tekel 3. Sırada yer almaktadır.*

► Tekel'de istihdam fazlalığı da yoktur. *Tütün ve sigara üretiminde çalışan sayısı da son üç yılda 32000 kişiden 27000 kişiye düşmüştür.*

► Yüksek maliyetli çalışma içinde değildir.

► Bu durumda; özelleştirme sonucu çok uluslu şirketler yalnız sigara pazarına hakim olmakla kalmayacaklar ekici tütün piyasalarını ve bu piyasalarda oluşacak fiyatları belirleme gücüne kavuşacaklardır.

► TEKEL'den devralacakları fabrikalarda sigara üretecek ve bunları Türkiye'de pazarlayacak şirketlerin Amerikan Blend tipi tütünlerle ürettiği kendi sigaralarına giderek ağırlık verecekler ve harmanlarında %85 Virginia ve Burley tütününe karşılık sadece %15 Türk tütünü içeren (blended) sigaralar Türkiye'de iç piyasaya sürülecek ve Türk tütünü kendi ülkesinde sigara pazarından kovulacaktır.

Tekel'in Özelleştirilmesinin Sonuçları

► Tütün Üretimi ve Alıcı Piyasası yabancıların tam Kontrolleri altına girecektir,

► Zaten Düşen Tütün Alım Fiyatları, kurulan Çok Uluslu Monopol nedeniyle daha da düşecektir,

► Tütün Alımları Kısıtlanmıştır,

► Sigara Fiyatları artıyor ve artacaktır,

► Yerli Sigara Markaları ve Şark Tipi Tütün kullanımı oransal olarak azalıyor ve azalmaya devam edecektir,

► **Özelleştirmenin kaçınılmaz sonucu olarak çok uluslu şirketler hem ekici tütün piyasalarına hem bu piyasalarda oluşacak fiyatlara, ihraç fiyatlarına ve sigara piyasasına sahip olacaktır. Dolayısıyla, tütün üreticilerinin de, sigara tüketicilerinin de, bu sektörde çalışan çiftçi ve işçilerin de memurların da durumları ve gelecekleri yabancılara bırakılmış olacaktır.**

► Bazı Sigara Fabrikaları kapatılmış ve işten çıkarılan köylü ve işçiler arasında toplumsal huzursuzluk yaşanmaktadır.

► Tekel'in Özelleştirilmesi ile Türkiye "REJİ" günlerine geri dönecektir.

Ne yapılmalı ?

► Özelleştirmeden vazgeçilmelidir

► 4733 sayılı yasa değiştirilmelidir.

► Özerkleştirilmeli, çalışanları yönetime katılmalıdır

► Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Güçlendirilmelidir

► Tütün Alımında Sözleşmeden vazgeçip açık artırma ile alım satım gerçekleştirilmelidir.

► Tütün üreticisi desteklenmelidir.

► Türkiye'nin Yarı Sömürgeleşmesine İzin Verilmemelidir.

► Tekelin özelleştirilmesi ile sigara fabrikalarında verimlilik artmayacağı gibi, kamunun harcamaları da azalmayacaktır.

► Bu özelleştirme ülke çıkarlarına aykırıdır, tütün üreticilerinin, işçilerin, tüketicilerin, vergi ödeyen herkesin ve devletin kaybetmesi ile sonuçlanacaktır. “

Geleceğimizin öncüleri olarak bu özelleştirmenin iptalinin ülkemizin geleceği ile aynı anlama geldiğini düşünüyor ve
ÖZELLEŞTİRMEYE HAYIR diyoruz.

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubunda, her sınıftan öğrenci var.

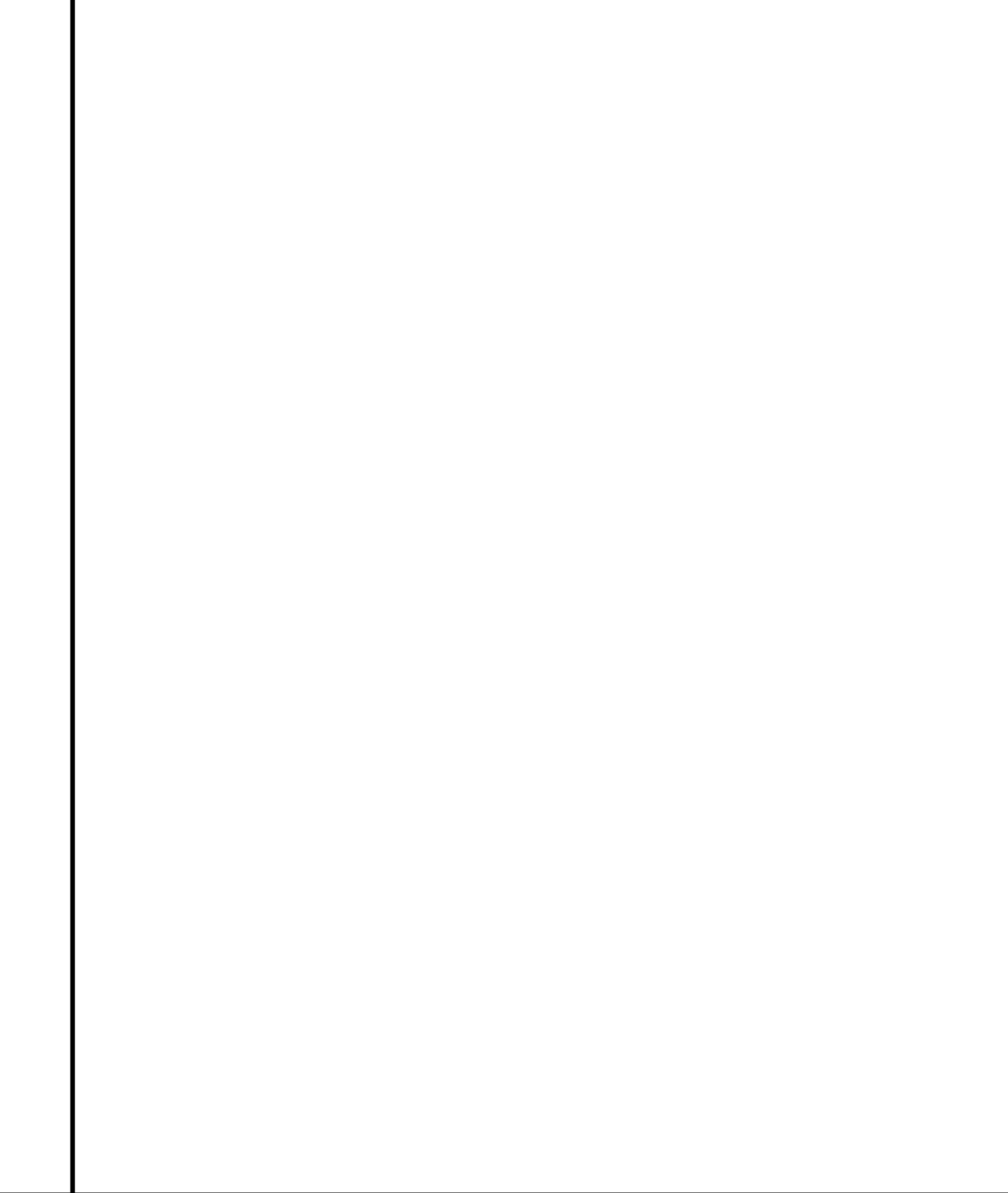
4. sınıfta olan Burak ÖZTORNACI, bugüne kadar yapılan tüm Öğrenci Kurultaylarına katılmış.

Özge SAPMAZ ise 3 kurultaya katılmış, “Bu kurultayın konusu güncel olduğu için çok iyi. Diğer kurultaylar daha teknik düzeyde kalmıştı” diye konuşuyor.

Kurultaya 2. kez katılan Meltem KILINÇ, “Kurultayda toplumsal sorunlar işleniyor. Mühendislik zaten toplumsal sorunlardan ayrılamaz” diyor.

Funda KELEŞ, Kurultayda tartışmaya da süre ayrılmasını istiyor.

Ozan GÜL de, toplantıda tarım sektörü, sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik önemli noktalara değinildiğini belirterek, Öğrenci Kurultaylarının mutlaka devam etmesi gerektiğini söylüyor.

TEKEL İÇKİ VE SİGARA FABRİKASININ ÖZELLEŞTİRMESİNİN ADANA BÖLGESİNE SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Özge SAPMAZ, Burak ÖZTORNACI, Meltem KILINÇ, Funda KELEŞ, Ozan GÜL

Danışman: Prof. Dr. Haydar ŞENGÜL

Tekel Nedir?

TEKEL, devlet nam ve hesabına ekicilerden satın alınan tütünlerin satışına ve ihracına kadar bakım, işleme vb. gibi hizmetleri yürütür. Bunun yanı sıra tütün üretim ve ticaretinin düzenlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesi, şarap üretiminin izlenmesi, piyasaya sunulan şarapların denetimi, ihracatta analiz yapma ve rapor düzenleme, faaliyet sahasına giren birçok hammadde, yardımcı madde ve mamulü ithal etme ve ithalatta düzenleyici ve denetleyici olma, tekellere konusuna giren maddeler bakımından kaçakçılığın men ve takibi gibi görevleri de bulunmaktadır.

TEKEL, Türkiye sigara ve içki sanayisinin temel taşlarından biridir. Bir Kamu İktisadi Kuruluşu olarak faaliyet gösteren TEKEL'in elde ettiği gelirler ve yarattığı fonlar doğrudan kamunun elindedir.

Ayrıca sınıfl ve ticari faaliyeti de gösteren TEKEL; tütün, tütün mamulleri, içki, tuz ve kibrit gibi sektörlerde üretim ve pazarlama hizmetleri yapmaktadır. Bu görevlerini bünyesinde kurulu bulunan 5 Müessese Müdürlüğü eliyle sürdürmektedir.

Bu Müessese Müdürlükleri, Yaprak Tütün İşleme ve Ticareti Müessese Müdürlüğü, Sigara Sanayi İşletmesi Müessese Müdürlüğü, Alkollü İçkiler Sanayi Müessese Müdürlüğü, Pazarlama ve Dağıtım Müessesesi Müdürlüğü, Tuz Müessesesi Müdürlüğü adı altında düzenlenmiştir.

Neden Özelleştirmek İsteniyor?

Dünyada hemen hemen bütün ülkeler de sigara endüstrileri yasal ve yasal olmayan tekellerin elindedir. Bu durum, katma değeri ve kar marjı çok yüksek olan tütün ve tütün mamulleri sektörünün önemli ve ayırt edici bir özelliğidir. Son yıllarda çok uluslu sigara şirketlerinin başta devlet tekelleri olmak üzere, bazı küçük ölçekli sigara şirketlerini de satın alarak tröstleştikleri görülmektedir. 1992 yılından bu yana Türkiye'de yatırım yapan çok uluslu sigara şirketlerinin birkaç yıl içinde gerçekleştirdikleri net satış rakamları, bugüne kadar yaptıkları toplam yatırım masraflarının kat kat üstünde gerçekleşmektedir.

Kısaca toplam yatırım giderlerini bir iki yılda karşılayabilecek satış gelirlerine ulaştıkları aşikârdır. Aslında bu şirketlerin üretim kapasitelerini arttırmalarına, yerli ve yabancı şirketlerin yeni sigara fabrikaları kurmalarına mevzuatta hiçbir engel yoktur. Böyle bir imkân varken, bu imkânı kullanmayan şirketlerin esas amacı, TEKEL'in mevcut Pazar payını ele geçirerek iç piyasaya tamamen blended sigaraların hâkim olmasını sağlamak ve tütün ve tütün mamulleri piyasasında mutlak egemen olmaktır.

Özelleştirmenin Tütün Ve Tütüncüye Etkileri

Tekel arkasında bir de tütüncü boyutu vardır. Önemli miktarda tütün ekicisi istihdam edilmektedir.

Türkiye dünyanın en önde gelen Şark tipi (Oriental) tütün üreticisidir. Şark tipi tütün kendine özgü tadı ve kokusu nedeniyle, tüm dünyada yaygın olarak tüketilen Amerikan Blend(harmanlı) sigaraların vazgeçilmez bir katkı maddesidir. Türkiye'de ise gerek harmanlı sigaraların içinde katkı maddesi olarak, gerekse TEKEL tarafından imal edilen ve piyasada geleneksel olarak tüketilen yerli tütünden imal edilen sigaralarda kullanılmaktadır.

Şark tipi tütün, susuz tarıma elverişlidir ve kıraç arazide daha kaliteli yetişir. Gerek yetiştirilmesi gerekse kurutulması aşamalarında makine teknolojisi uygulanmaz. Tütün yetişen topraklarda aynı verim ve geliri getiren alternatif ürün yetiştirmek mümkün değildir.

Bu toprak vasfı itibarıyla, gerçekten yoksul üreticilerin ürünüdür. Bir diğer önemli özelliği de aile tipi işletmecilik tarzıyla üretilen tütünün yaklaşık 14 aylık bir emek sonucu getirisinin alınabildiği, bu nedenle de toprak vasfı itibarıyla başka ürün seçeneği bulunmayan ekicilerin zorunlu olarak tütün ekmeleridir. Bu sektörde, 285 bin civarında aile bulunmaktadır. Ortalama 6 kişiden hesapladığımızda, kabaca 1,3 milyon kişinin tütünle iştiğal ediyor olduğunu görürüz. Ayrıca sulama imkânı bulunmayan bu arazilerin tütün ekimiyle değerlendirilmesinin nedeni, bu bölgelerde toprak erozyonu sorununun ortaya çıkmasını engellemesidir. O nedenle günümüz dünyasında giderek ağırlık kazanan çevre sorunları açısından tütün yetiştiriciliği önem arz etmekte, yine yoksul toprakların yoksul üreticilerinin ekonomik yaşamlarını sürdürebilmeleri, kırsal kalkınma hedefleri açısından da önemli katkı sağlamaktadır.

Türkiye tütüncülüğü, küreselleşme, çok uluslu şirket yayılcılığı ile dönüşüm geçirmiştir. 1984 yılına kadar her türlü alım, satım ve imalat yetkisi TEKEL'in kontrolünde iken, bu yıldan itibaren ithalat serbest bırakılmıştır. 1986 yılında tütünde devlet tekeli kaldırılmıştır. 1992 yılında çok uluslu şirketler üretim faaliyetine başlamış, serbest dağıtım ve ithalat yetkisi elde etmişlerdir.

Üretim planlaması yapılmadığı için aşırı stoklara yol açan tütün üretimini sınırlamak amacıyla 1994 yılında kota sistemine geçilmiş, 1997 yılında kota sistemine ara verilmiş 1998 yılında tekrar kota sistemine dönülmüş ve 2002 yılında IMF'nin baskısı ile yürürlüğe sokulan 4733 sayılı Kanun'la sözleşmeli üretim sistemine başlanmış ve tütünde destekleme alımları ertesi yıl itibarıyla kaldırılmıştır.

IMF ve Dünya Bankası'nın yönlendirmesi sonucu yürürlüğe sokulan 4733 sayılı Yasa tütüncülüğümüz için dönüm noktası oluşturmuştur. Bu yasa ile;

1-Destekleme alımlarına son verilmiştir.

2-Tütün alım satımında serbest piyasa düzenine geçilmiş, üretim planlaması fikri terk edilerek sözleşmeli üretim sistemine dönülmüştür.

3-TEKEL'in hukuki yapısı değiştirilmiştir.

4-Tütün ve tütün mamulleri piyasasını düzenlemek için özerk bir kuruluş olarak TAPDK oluşturulmuştur.

Tütün politikalarının, 80'li yılların başlangıcından itibaren yaşadığı dönüşüm iki ana sonuç ortaya çıkarmıştır.

—Tütün mamulü sektörünün yabancı çok uluslu şirket rekabetine açılması ve devletin ekonomiden elini çekmesine yönelik politikalar eşliğinde yürürlüğe sokulan özelleştirme süreci, ulusal monopol olan TEKEL üzerinde yıkıcı etkiler yaratırken, alıcı kimliği ile yaptığı tütün alımlarının düşmesine yol açmıştır.

— Tütünde destekleme alımlarının sona erdirilmesi ve serbest piyasa ekonomisi ilkelerine geçerlilik kazandıran sözleşmesi üretim sistemine geçiş ise, tütün ekicilerini büyük sermaye ile baş başa bırakmış, örgütlenme geleneği ve yapısı oluşmamış bulunan tütün ekicilerini adeta kendi kaderine terkederek, tütün ekimi açısından büyük bir caydırıcı etki yaratmıştır.

Adana Tekel Fabrikasının Önemi

- Adana TEKEL fabrikası bölgenin en eski sanayi tesislerinden biridir.
- 362 mevcut çalışan işçi olmak üzere özelleştirmeler kapsamında bu işçilerin 160'ı İskenderun Yaprak Tütün'e gönderilmiş, 202'si Adana'da istihdam edilmiştir.
- Günlük ortalama 40 ton sigara üretimi yapılmaktadır.
- Çevresindeki sanayici ve esnaflarla sürekli alış veriş halinde bulunduğu için tüketicilere hitap eden bir fabrikadır.
- Çokuluslu firmaların tercih etmediği, Doğu ve Güneydoğu tütününün tek alıcısı TEKEL'dir.
- Çevresinde bulunan illere oranla daha gelişmiş bir sanayiye sahip olan Adana kenti, yine çevresine oranla yaşam koşulları itibarıyla daha ucuz bir yerleşim merkezidir. Bu nedenle yoğun göç alan iller arasındadır. Bu göçlerin sonucu olarak işsizlik oranı da yüksektir. TEKEL gibi fabrikalarda iş imkânı bulan işçiler TEKEL'in kapatılmasıyla yaşamlarını devam ettiremez düzeye gelirken, yeni iş sahaları da bulamamaktadır.
- Yılda yaklaşık 3 katrilyon TL hâsılatı olan TEKEL vergi ve fonlarla da kamuoyuna 2 katrilyon civarında kaynak aktarmaktadır.

Özelleştirmenin Sonucu

Türkiye'nin temel kuruluşlarından olan TEKEL'in altı sigara fabrikası 1 milyar 720 milyon dolara British American Tobacco Tütün Mamülleri Sanayi ve Ticaret AŞ.'ne (kısaca BAT) satılarak özelleştirildi.

TEKEL'in özelleştirilmesi ile sektörde tek bir yerli firma bile kalmayacaktır. Dahası az sayıda üyeden oluşan bir takım tekeli oluşacaktır.

TEKEL'in özelleştirilmesi ile yapılacak olan kâr transferleri ekonomimizin cari açık problemini daha da ağırlaştıracaktır. İçki bölümünün özelleştirilmesi sonrasında da görülen vergi kaybı sigara fabrikalarında da görülecektir. İstihdam çok kısa bir süre içinde sıfırlanacaktır.

TEKEL'de şimdilik kalan yaprak tütün işletmeleri, sigara fabrikalarını yitirince başsız kalacak, ellerindeki tütün stokları ile birlikte küçülerek yok edilecektir. Burada çalışan binlerce işçi işini kaybedecek, memurlar diğer kurumlara nakledilecektir. Pazarlama Dağıtım Başmüdürlükleri de dağıtılacaktır.

Yurt dışından şark tipi tütün ithalatı bile gündeme getirilebilecek, anlaşmalı tarım kıskacında zaten bunalan tütün üreticisi kölelik koşullarında üretime zorlanacaktır. Bu durumun Osmanlı'nın Reji döneminden ne farkı kalacaktır? Tütün üretilmeyen toprakların önemli bir bölümünde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde boş kalan arazilerde erozyon yoğunlaşacaktır.

Tümü birkaç tekelin elinde olan bir sigara piyasasında sigara promosyonları insafsızca artacaktır. Orta öğrenim çocukları ve kadınlar hedef kitle olarak seçilecektir. Sonuçta hazineye girecek olan değer her sene en az iki katı toplumca ve devletçe sağlık harcaması olarak yapılacaktır.

TEKEL'in özelleştirilmesi, IMF ve Dünya Bankasının, Türkiye tarımı için belirlediği, tarımsal yapının dağıtılması, çiftçilere verilen desteklerin kesilmesi ve şirketlerin önünün açılması hedeflenen neoliberal tarım politikalarının en büyük göstergesidir.

Türkiye'de uzun bir koşuya bağımsızlık mücadelesi, ilk yüz metresini koşanlardan devir aldığımız inançla, yalnız tarım değil, sağlık, eğitim, enerji gibi alanlarda da uygulanan neo liberal politikalara karşı, işçiler, köylüler, öğrenci ve aydınlar, bir araya gelerek ülkemize ve geleceğimize sahip çıkmalıyız.

Bitmedi daha sürüyor o kavga ve sürecek,

Yeryüzü aşkın yüzü oluncaya dek...

KAYNAKLAR:

1.TARIM VE MÜHENDİSLİK DERGİSİ:

"Tekel'in Pazar Payını Kapma Hesapları" TÜTÜN EKSPERLERİ DERNEĞİ YÖNETİM KURULU

2.WWW.TEKGIDA.ORG.TR

"Türkiye'de Tütün Politikaları" TÜLAY ÖZERMAN

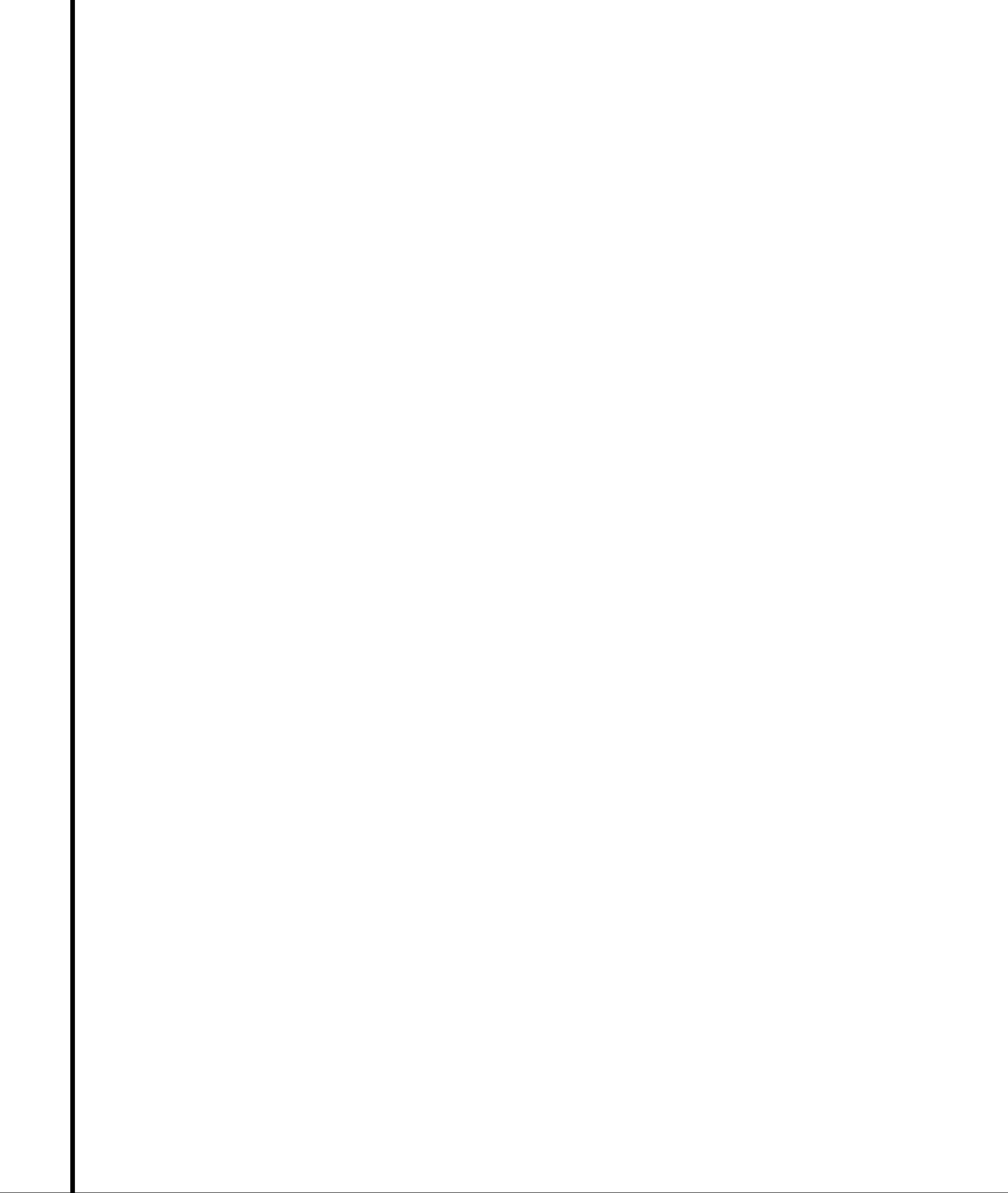
"Tekel neden özelleştirilmemeli?"

3.WWW.SENDİKA.ORG

"Tekel'in Kapatılması Toplumsal Travma Yaratır" - TEK GIDA-İŞ Genel Sekreter Yardımcısı TÜLAY ÖZERMAN İle Söyleşi

"Tütüncülüğümüz ve sağlığımız için Tekel ihtiyaçtır" ALİ BÜLENT ERDEM

4.TEK GIDA-İŞ Sendikası Adana Şube Başkanı CAFER YAŞAR'LA yapılan röportaj

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

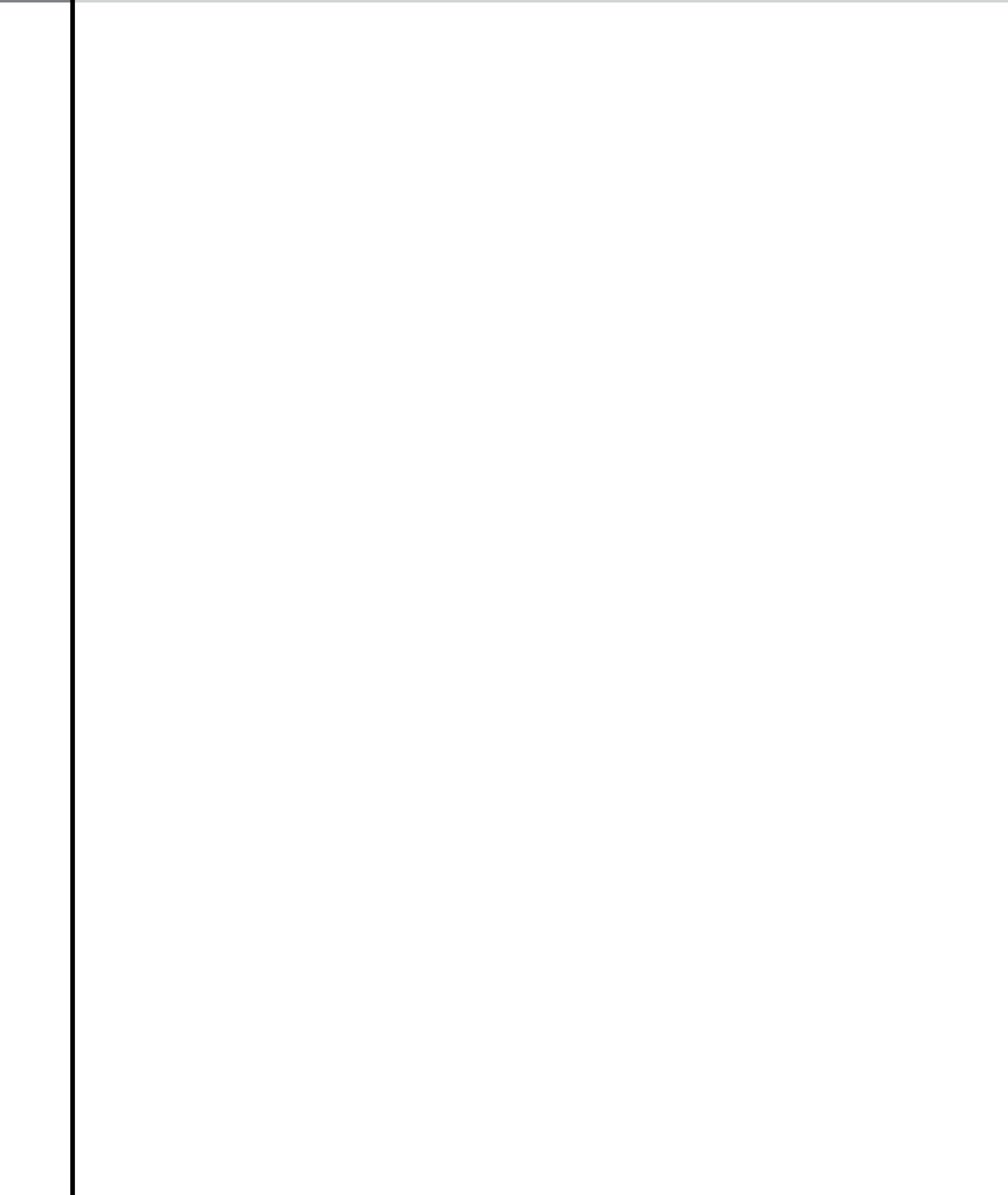
Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin grubu 4. sınıflardan oluşuyor.

ZMO Temsilcisi Murat SALUR, Kurultayın çok güzel olduğunu belirterek, “İnsanların yakınlaşması açısından çok büyük bir işlev görüyor. Bütün öğrencilerin bu havayı teneffüs etmesi lazım. Keşke o imkan olsa da bütün öğrenciler gelebilse” diye konuşuyor.

Elif TOZLU, “Öğrenciler olarak bizlerin de bir şeylere tepki gösterme zamanımız gelmişti” diyor.

Doğaya olan sevgisi nedeniyle bu mesleği seçtiğini söyleyen Özlem KARA da arkadaşına destek çıkararak, “Ayrıca bir şeylere sahip çıkmamızın da zamanı gelmişti” görüşünü dile getiriyor.

Gözde KARACA, Kurultay aracılığıyla meslektaşları ile tanışmaktan memnuniyet duyduğunu anlatıyor. Ziraat Fakültesinin son tercihi olduğunu ama okula başladıktan sonra çok sevdiğini anlatan KARACA, “Tekrar sınava girsem yine bu bölümü seçerim” diyor.

TEKEL'İN ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN TÜRKİYE TÜTÜNCÜĞÜNE ETKİSİ

Özlem KARA, Aktan Güney KARAKAYA, Murat SALUR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Göksel Armağan

1. Giriş

Tütün patlıcangiller (Solanaceae) familyasına dahil, kazık köklü, tek yıllık ve yaprakları kullanılarak üretimi yapılan ticari bir bitkidir. Tütün bir gıda maddesi olarak kullanılmamasına karşın dünya tüketimi ve büyük kitleleri ilgilendiren ekonomik faaliyetleri yüksek bir bitki olarak dikkat çekmektedir. Tütünü diğer bitkilerden ayıran en önemli özelliği ise yapraklarında bulunan nikotin maddesidir. Nikotin organik azotlu maddelerden oluşan bir alkoloiddir. Bu nedenle tütün keyif verici olarak kullanılmaktadır.

Tütün bitkisi ülkemize ilk defa 1600'lü yılların hemen başında İngiliz ve Venedik'li tüccarlar tarafından getirilmiştir. Zamanla tütün içilmesine karşı Avrupa'da başlayan hareket, buraya da sıçramış, özellikle ahşap evlerin yoğun olduğu İstanbul'da yangınlara yol açması nedeniyle sigaraya karşı şiddetli yasaklar konmuş, ancak 1600'lü yılların ortalarında kullanılması tekrar serbest bırakılmıştır. Tütünden sağlanacak gelirin önemi anlaşılınca önce Rumeli'de daha sonra Anadolu'da devlet denetiminde tütün ekimine başlanmıştır. Bu dönemde 1881'de oluşturulan Düyun-u Umumiye idaresi tütün gelirlerine el koymuştur. Devletin borçlarını halktan kesilen vergilerle ödeme amacı ile kurulan Düyun-u Umumiye İdaresi'nden Reji Şirketi'ne devredilen Osmanlı Tütünleri idaresi yabancı sermayeye dayalı ilginç bir özelleştirme modeli olarak yorumlanabilir. Cibali Sigara Fabrikası 1884'te, Fransız sermayesiyle Reji İdaresi (Memalik-i Mahruse-i Şahane Duhanları Müşterekülmenfaa [kâr ortaklığı] Reji Şirketi) tarafından kurulmuştur. Yine o dönemde tütün çiftçisinin Reji İdaresi'nden ruhsat alması, dahası ürününü yalnızca şirkete satması şart koşulmaktaydı. Mevcut durum tütün üreticisi açısından değerlendirildiğinde başka alıcı bulamayan üreticinin, tütününü değerinden çok ucuza satmak zorunda kalması tütün üreticilerini olumsuz etkilemiştir.

Bu dönemde Anadolu'da tütün kaçakçılığı sorunu çıkmış ve yüzlerce üretici reji kolcuları tarafından vurulmuş, konu türkülerimize yansımıştır.

TEKEL Cumhuriyet tarihimizin köklü kuruluşlarından olup Türkiye ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur. Lozan Barış Anlaşması sonucu Osmanlıdan kalan 107 milyon YTL borcu TC. kabul etmiş, bu borcun 1954 yılına kadar büyük bir bölümü Tekelin gelirleri ile ödenmiştir. Cumhuriyet ve sonrası dönemdeki düzenlemeler ile tütün üreticisi ve tütün ticareti TEKEL sayesinde gelişmiş ve tütün ticareti ülkemizde önemli bir konuma sahip olmuştur. TEKEL'in özelleştirilmesi-satılması birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Özelleştirme; milli ekonomi içerisinde, kamunun rolünün en aza indirilmesi veya tamamen kaldırılması, piyasanın tam anlamıyla serbest piyasa koşullarına uygun hale getirilmesi, devletin elini ekonomiden kısmen çekmesidir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de tütün tarımının önemini ortaya koymak ve TEKEL'in özelleşmesi ile ortaya çıkabilecek olası sorunları belirleyerek çözüm yolları önermektir.

Türkiye’de Tütün Tarımının Önemi Ve Tekel

Dünya tütün üreticileri arasında 6.sırada yer alan ülkemiz şark tipi tütün yetiştiriciliğın de öncüdür. Dünya yaprak tütün ihtiyacının %15-20 sini şark tipi tütünler karşılamaktadır. Bu tütünlerin ihracatında ilk sıralarında Türkiye gelmektedir. Ülkemiz için çok önemli bir konumu olan tütün üretimi yaklaşık 550 bin çiftçi ailesi ve bir o kadarda tütün sanayisinde çalışanlarının ekonomik geçim kaynağını oluşturur. Ülkemizde tütün tarımı genelde aile içi iş gücüyle yapılmaktadır. Kırsal kesimdeki verimsiz arazilerde pek çok aile işletmesinin tek geçim kaynağı tütündür. Genellikle dışarıdan iş gücü sağlanmaz ve tütünün üretim süresi bilindiğı gibi 13- 14 aydır.

Ülkemizde başta Ege bölgesi olmak üzere Karadeniz, Marmara, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizdeki üretimin yarıya yakını da ihraç edilmektedir.

Türkiye’de Ege bölgesi tütün üretim alanı, miktarı ve ihracattaki %90-95 payı ile ilk sırayı almaktadır. Bu bölgede üretilen tütünler uluslararası piyasada İzmir tütünleri olarak tanınırlar. Bölgede üretilen tütünler tekdüze ve standart bir durum gösterirler. Ege bölgesinde üretilen tütünler tatlılık, yavaşlık ve koku özellikleri, karıştırıldıkları harmanları ıslah ederek içim tatlarını ve nefasetlerini artırmaları nedeniyle, Amerika ve Avrupalı sigara fabrikatörleri tarafından yıllarca rağbet görmüştür. Günümüzde harmanlarda kullanma oranı azaltılmışsa da hala aranan bir tiptir. Karabağlar, Kokulu, Ege, Çıtır, Sarıbağlar tipleri olarak, güneyde Muğla’dan, Kuzeyde Balıkesir’e kadar uzanan bölge ile sahilden Uşak-Afyon-Denizli’ye kadar uzanan bölgede yetiştirilen Ege tütünleri miktar olarak toplam üretimimizin %55’ini oluşturmaktadır. Ege bölgesinde Akhisar, Saruhanlı, Gavurköy, Ödemiş, Tire, Bayındır, Ovakent, Manisa, İzmir, Aydın ünlü tütün yöreleridir.

Tekel’in Ekonomik Gücü;

Özelleştirmesi öncesinde Türkiye’nin en büyük tütün alıcısı konumunda olan tek el Türkiye’nin 8. büyük firması, dünyanın en büyük 5 sigara üreticisi arasında yer alıyordu. Her yıl Türkiye’nin ulusal gelirine 2 katrilyon lira katkı sağlayan Tekel’in bünyesinde; 7 Sigara Fabrikası, 19 Alkollü İçki Üretim Fabrika ve İmalathanesi, 82 Başmüdürlük, 11 Tuz İşletmesi ve 1 Jüt İpliğı Fabrikası bulunuyordu.

Tekel’in 2001 yılında toplam tarımsal ürün ihracatı içindeki payının yüzde 5 olduğu saptanmıştır, aynı yıl GSMH’ya katma değer olarak 2 katrilyon lira katkı sağladığı tespit edildi. 2002 yılında toplam vergi ve fonlar içindeki payı yüzde 4.9 olan Tekel’in yine 2002 yılında sağladığı gelirin, toplanan gelir vergisinin yüzde 21.3’üne, kurumlar vergisinin yüzde 52.6’sına, dahil de alınan KDV’nin yüzde 25.3’üne, servetten alınan verginin yüzde 399’una, Akaryakıt Tüketim Vergisi’nin yüzde 46.1’ine eşit olduğu bilinmektedir.

Tekel’in, 2002 sonuçlarına göre, Türkiye’de 500 firma arasında 4.4 katrilyonluk satış hasılatı, 1.7 katrilyon liralık net satışla dokuzuncu sırada, 318 trilyon 632 milyar lira net karla dördüncü sırada yer alır. Geçen yıl elde ettiği 318 trilyon liralık karının, TBMM’ye bütçeden ayrılan ödeneğın 2 katına, Ulaştırma Bakanlığı ödeneğının 2 katına, Çevre Bakanlığı ödeneğının 10 katına, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ödeneğının 5.5 katına eşittir.

Bu dönemde tuz piyasasının yüzde 100’üne, alkollü içki piyasasının yüzde 93.5’ine, sigara piyasasının yüzde 58’ine sahip olan Tekel, 2001-2003 yılları arasında 23.2 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Kurum 71 markanın üretimini, 190 markanın satışını gerçekleştirerek yıllık gayri safi ulusal gelire yüzde 2 katkı sağlamıştır.

Türkiye’de 2.5 milyon kişi tütün ekiminden hayatını kazanmaktadır. 2001 yılı verilerine göre, Tekel; Doğu Anadolu Bölgesi’nde ekilen tütünün yüzde 96.8’ini, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ekilen tütünün yüzde 92.5’ini, Karadeniz’de yüzde 47’sını, Ege Bölgesi’nde yüzde 28.7’sini, Marmara’da yüzde 16.5’ini satın almıştır. Tekel’in özelleştirilmesi ile ülkede sigara tüketiminin halk sağlığı aleyhine olacağı görülmektedir.

Aydın’da Tütün Tarımı ;

Tekel’in özelleştirme işlemine başlamadan önce Aydın’ın 9 ilçesinde 8 bin hektar civarında tütün üretimi yapılırken, günümüzde bu alan 1600 hektarlara kadar inmiştir. Tütünden boşalan alanların bir kısmına zeytin dikilmiş, sulanamayan kıraç ve başka tarım alanlar ise boş kalmıştır. Yukarıda da belirtildiğı gibi tütüncülük ailenin tüm işgücünü 13- 14 ay değerlendirmesiyle gerçekleşmektedir. Bu nedenle işgücünü değerlendirmede tütün tarımının yeri doldurulamaz.

Aydın'da tütün ekiliş ve üretiminin yıllara göre dağılımı(2002- 2007)

Yıl	Ekim Alanı(ha)	Üretim(ton)
2002	9463	6112
2003	8405	4937
2004	8580	5641
2005	6691	4033
2006	5176	2925
2007	3197	1637

Tabloda görüldüğü gibi özelleştirme dönemini kapsayan 2002- 2007 yılları arasında ekiliş alanları 9463 ha'dan 3197 ha'ya, üretim de 6112 tondan 1637 tona gerilemiştir. Üretim alanlarında %66, üretimde de %73 azalma olmuştur.

Bu dönem içerisinde tekel idaresine tütün teslimi yapan üretici sayısında yıllara göre değişmekle beraber 13 binden 1730'a gerilemiştir.

Özelleştirmenin Tütün Tarımına Olası Etkileri

Özelleştirmenin yalnızca gelir elde etme mantığıyla yapılmaması gerekir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yetişen tütünler için alıcı olmayacağından bu yörelerdeki tütün ekicileri işlerini kaybedecektir. Yani 176 bin tütün ekicisi için hayat bitecektir. Bu rakam aileler de hesaba katıldığında 1 milyon 56 bin kişilik bir kitle anlamına gelmektedir.

TEKEL'in sigara bölümünde yaklaşık 2 bin kişi çalışıyordu. Çalışanların 350'si BAT (British & American Tobacco) ile çalışma kararı alırken geri kalanlarsa kamuda kaldılar. Kamuda kalan işçiler Tekel'in Yaprak Tütün Müesseseleri'nde istihdam edilecek. Türkiye sigara pazarının yüzde 38'ini elinde bulunduran TEKEL için 2003 yılından bu yana üç özelleştirme ihalesi gerçekleştirildi. İlk ihalede, TEKEL'e verilen teklif düşük bulunmuş, ikincisindeyse hiçbir teklif gelmemişti. Bu ihalelerden bırakın bütün üretim maliyetleri, tekele bağlı işletme binalarının bile ekonomik değeri verilen teklif değerinin üzerindedir. Bu durum ülkemizdeki kamu sermayesinin ne kadar kolay kapitalist pazara sunulduğunu gösterir.

Tekel sigara fabrikalarını ele geçirmeyi planlayan çok uluslu şirketler, tekel tarafından üretilen ve Türkiye'de halen %38 'lik paya sahip olan oryantal tütünlerden yapılmış sigaralar üretmeyebilir, bu pazarı kendi ürettikleri %85 oranında yabancı tütün içeren Blended sigaraları ile doldurabilirler. Bu şirketler yalnız sigara iç pazarımıza hakim olmakla kalmayıp ekici tütün piyasalarında ve ihracatta koşulları ve fiyatları kendi çıkarlarına göre belirleyip pazarda tek güç konumuna gelebileceklerdir.

Tekel'in özelleştirilmesi durumunda, piyasanın çok uluslu şirketlerin insafına terk edileceği yerli tütünden imal sigaraların da piyasadan silineceğini beklenen bir süreçtir. Bulgaristan, Polonya ve Romanya'da da benzer durumlar yaşanmıştır. "Bulgaristan 1990 yılına kadar 145 bin ton yaprak tütün ürettiyordu, 2001 yılında 45 bin tona düşürdü. Polonya, tütün üretimini 47 bin tondan 37 bin tona, Romanya'nın ise 37 bin tondan 8 bin tona düşürmek zorunda kaldığı görülmüştür.

4.Sonuç

Tekel'in özelleştirilmesinde Neoliberalizm'in etkisi büyüktür. Yeni yasa ile Tekel'in kamu iktisadi kuruluşu(KİK) statüsünden çıkarılarak iktisadi devlet teşekkülü (İDT) statüsüne sokulup, özelleştirilmesi yolundaki hukuki engellerin aşılması amaçlanmaktadır. Bu durum gelecekte ülkemizde daha çok insanın daha pahalı sigaralar satın alacağını göstermektedir.

Tekelin özelleştirilmesiyle beraber devletten destekleme alımları yapılamayacağı için tütün üreticileri olumsuz yönde etkileneceklerdir

TEKEL'i 1 milyar 720 milyon dolara devralan İngiliz-Amerikan ortaklığı British American Tobacco, kuruma ait 4 fabrikayı kapatma kararı aldı. Sadece Tokat ve Samsun'daki fabrikaları çalıştıracak Malatya, Bitlis ve Adana fabrikalarını ise kapatacak olan BAT, kuruma ait birçok varlığı ya satacak ya da imha edecek. Bu durum ülkemizin gelişimini baltalamakta

olup, tekele ait diğer işletme ve müdürlükleri için bir yok oluş süreci hazırlamaktadır. Yapılan bu yanlış özelleştirmeler ilerde ülkemizde kamu yararı için ciddi sıkıntılar oluşturacaktır.

Tekel'in özelleştirilecek sigara fabrikalarının Tekel yaprak tütün işletmelerinden tütün alımını devam ettirmesi özelleştirmenin şartı olmalıdır. Tütün mamullerinden alınan vergi, yine harmanda kullanılan şark tipi tütüne göre belirlenmelidir. Türkiye tütün üretiminin sürdürülebilirliği açısından vergi sistemindeki bu değişiklik çok önemlidir. Her yıl harmanlarda kullanılan diğer çeşit tütünler için yaklaşık 250 milyon dolarlık ithalat yapılmaktadır. Bu durum ülkemiz ekonomisi açısından ciddi bir kayıp oluşturmaktadır.

Bu tütünlerin Türkiye'de üretim çalışmaları yapılarak ithalatın azaltılması ve ekicilerin tütünün alternatifi yine tütün olarak üretime devam etmeleri sağlanmalıdır. Yeni çeşitlerin Türkiye'de ekimi ve araştırma için ithalatta kaldırılan tütün fonu için kesilen 3dolar / kg'lık fondan yararlanılabilir. 2006 yılında tütün fonu için kesilen toplam bedel yaklaşık 200 milyon dolardır. Bu tutarın harmanlamada kullanılan ithal tütünlerin Türkiye'de ekiminin yaygınlaştırılması ve bu tütünlerle ilgili ar-ge çalışmalarının yürütülmesi için kullanılması uygun olur. Tedbir alınmaz ise özelleştirilecek sigara fabrikalarında, yönetiminde üretiminde ve pazarlanmasında inisiyatif, çok uluslu şirketlerin eline geçecektir. Sonuç olarak, sektörün düzenlemeye ve rekabet ortamının sağlanmasına ihtiyacı vardır. Yönetenlere düşen görev bu ortamı sağlamaktır.

KAYNAKLAR

<http://www.tutuneksper.org.tr/>

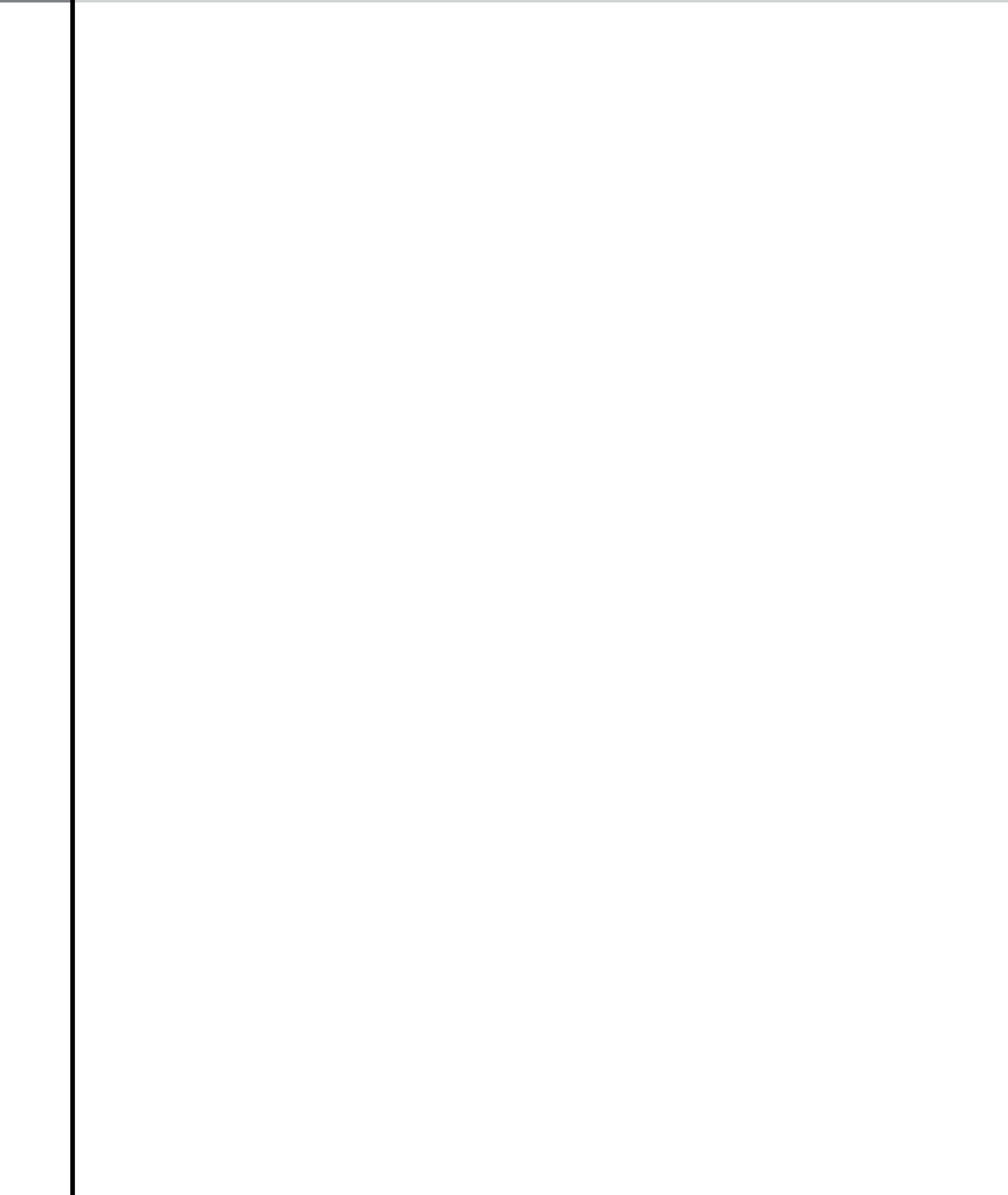
<http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten.php3?sira=153>

<http://www.haberler.com/tekel-in-ozellestirilmesi-3-haberi/>

www.kartalgazetesi.com/yeni/Sivil-Toplum/osmanli-dan-kalan-borclari-da-tekel-odemisti.html

www.ekodialog.com/Konular/ozellestirme.html

IV. OTURUM
SU ÜRÜNLERİ
ve
BALIKÇILIK SEKTÖRÜ-II

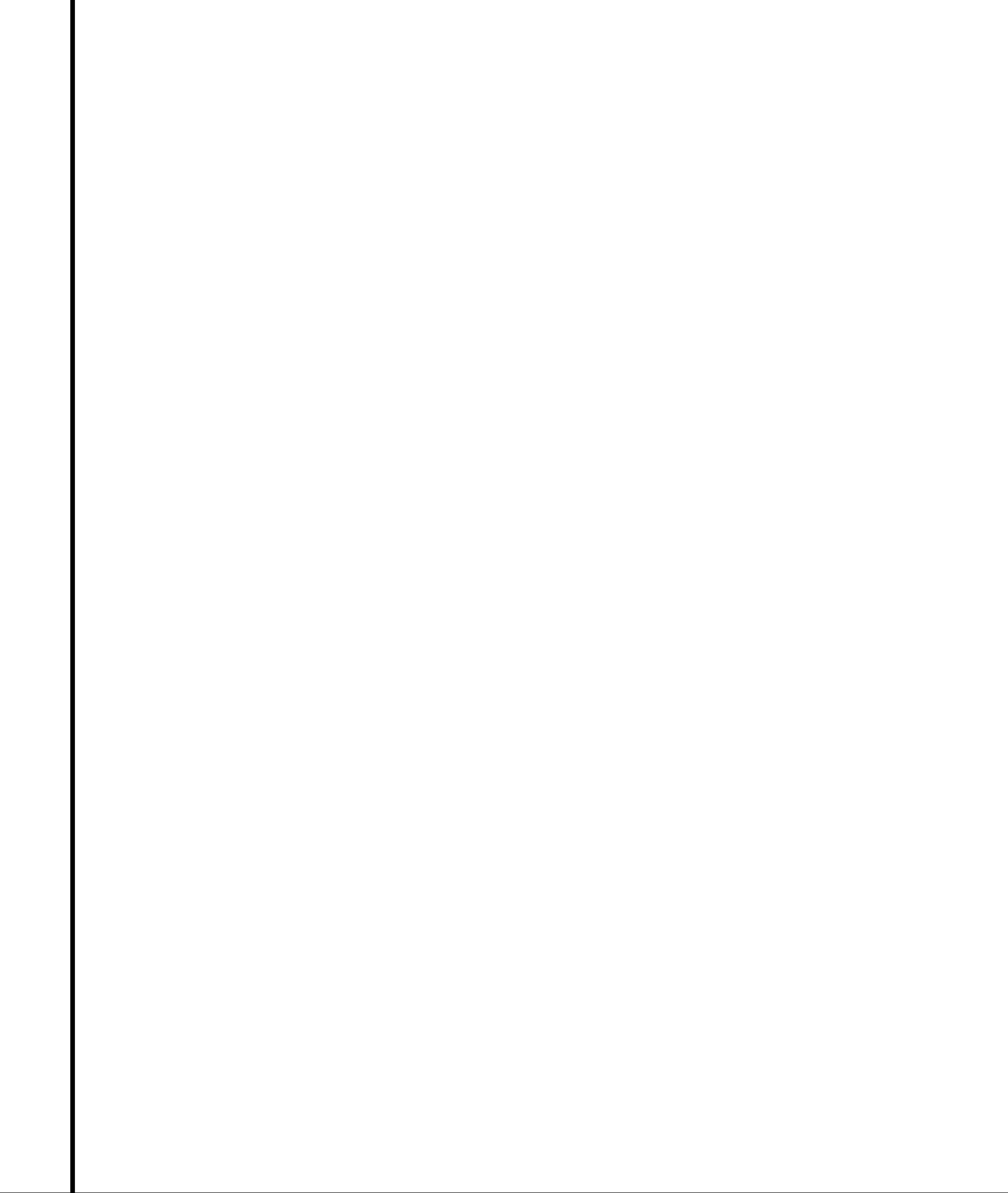
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Çukurova Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin 3. ve 4. sınıfta okuyan grubundan 3 kişi daha önce de Öğrenci Kurultayına katılmış.

Ozan BALIK, “Kurultay genel anlamda başarılı. Ancak tanıtıma değil de, tartışmaya daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Öğrenci Kurultayları sorunların tartışılıp, çözüm bulunması için düzenlenir” diyor.

Orhan YILDIRIM da Kurultaydaki konuların daha fazla çeşitlendirilebileceğini söylüyor.

Öğrenciler, sunum sürelerinin de artırılmasını istiyorlar.

BALIK ÇİFTLİKLERİ VE ÇEVRE ETKİLEŞİMLERİ

Ozan BALIK, Onur GÜRBÜZ, Orhan YILDIRIM, Fikret BAHADIR, Fırat ÇİMEN

Dünya nüfusunun sürekli artış eğilimi, sucul ekosistemleri aşırı avcılık, organik ve inorganik kirlilik ile her geçen gün daha fazla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu aşırı av baskısı ve endüstriyel gelişime bağlı olarak denizlerde meydana gelen kirlenme birçok denizel türü tükenme noktasına getirmiştir.

Denizel türlerin azalması ve bu türlerin insan gıdası olarak bir talebinin olması, bu tükeniş karşısında kültür balıkçılığını öne çıkartmıştır. Dünya'daki bu yönelime benzer nedenlerle Türkiye'de de balık yetiştiriciliği yaygınlık kazanmıştır.

Türkiye'de levrek ve çipura türlerinin ağ kafeslerde üretimi 1980'lerin başından beri yapılmaktadır. Günümüzde ağ kafeslerle yapılan üretim çiftlikleri Ege ve Batı Akdeniz'de yoğunlaşmıştır. Ağ kafeslerin % 80'ine yakını Muğla ilinde bulunmaktadır.

Bilindiği gibi yakın zamanda Muğla'daki balık çiftliklerinde büyük miktarlarda balık ölümleri meydana gelmiş ve basında da balık ölümlerinin nedenleri üzerine geniş çaplı bir tartışma yürütülmüştü. Tartışmanın temelini sermayenin ekonomik kayıpları oluşturmuştu.

Ağ kafeslerin yarattığı kirliliğin sahil ekosisteminde diğer türlere yaptığı ölümcül zararlar hiçbir şekilde gündeme gelmezken, ekonomik kayba yol açan üretim sürecindeki bir problem gündemleşmiştir. Bu durum sistemin doğayı bir bütün olarak sadece meta üretim alanı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.

Muğla bitti sıra Mersin'de!

Çevre ve Orman bakanlığının 26413 sayılı Resmi Gazete de yayınladığı tebliğde balık çiftliği kurulamayacak alanların özellikleri belirtilmiştir. Sakin veya hafif esintili hava şartlarında yapılan ölçümlerde çiftlik kurulacak alanın derinliği 30 m'den, kıyıdan uzaklığı 0.6 deniz mili (1100 m)'nden ve akıntı hızı 0.1 m/sn'den az olmamalıdır. Bu tebliğ bu şartlara uymayan çiftliklere 13.05.2007 tarihine kadar süre tanımıştır!

Bu kriterlere uygun alanlar sadece Mersin'de mi var?

Bu sorunun cevabı evet olarak veriliyor ise ortada koskoca bir yalan vardır! Akdeniz'in birçok bölgesinin yanında Muğla'da da aynı derinliğe, akıntı hızına ve sahil uzaklığına sahip alanlar vardır. Peki neden Muğla'dan bu çiftlikler taşınmak isteniyor? Kar Maksimizasyonu!

Balık çiftlikleri kuruldukları bölgenin tüm fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerinde değişimler yaratır.

Görece olarak evsel, endüstriyel ve tarımsal aktivitelerden uzak kalmış alanlara bu çiftliklerin taşınması üretim süreçlerinde ortaya çıkan bir çok problemi ortadan kaldıracaktır.

Mersine balık çiftlikleri kurulması ile ilgili çalışmaların en az 1 yıllık mazisi varken, kent gündeminde kısa bir süre önce tartışılmaya başlanmıştır. Balık çiftliği kurulumu için 8 başvuru yapıldığı, halihazırda 4 çiftlik için ruhsat alındığı bilinmektedir. Balık çiftliklerinin Mersin'de kurulmasında öne çıkan argüman, gıda probleminin çözümünde bu çiftliklerin hayati düzeyde önemli olması gösterilmektedir.

Balık Çiftlikleri Mersin'de Nerelere Kurulacak!

Kentin biyoçeşitlilik (tür çeşitliliği) açısından en zengin bölgeleri ve kentin yarattığı kirlilik tahribatından en az etkilenen bölgelerine balık çiftliklerinin kurulum izinleri veriliyor. Taşucu, Tisan-Dana Adası, Anamur-Ören bölgelerine 250'nin üzerinde balık çiftliği kurulacağı bilgileri geliyor. Bu bölgelere balık çiftliklerinin kurulması demek bu bölgelerde ciddi ekolojik sorunların açığa çıkması demektir!

Balık Çiftliklerine Hayır!

Sadece Mersin'de değil tüm dünyada, balık çiftlikleri ekolojik dengeyi bozmaktadır. Bu bozulmanın esasını belirli bir alanda yetiştiriciliği yapılan türlerin yoğun olarak depolanması oluşturmaktadır. Her ekosistem gibi denizel ekosistemlerde içerdikleri bitki ve hayvan grupları ile bir denge halinde bulunur. Herhangi dışsal bir girdi bu dengeyi değiştirme potansiyeline sahiptir.

Su ürünleri yetiştiriciliği yoğun (entansif), yarı yoğun (semi-entansif) ve yoğun olmayan (seyrek) (ekstensif) olarak üçe ayrılır. Ağ kafeslerde yapılan yetiştiricilik yoğun (entansif) yetiştiricilik içinde yer almaktadır (Allen vd. 1984).

Balık çiftlikleri kurulan bölgeye yüz binlerce ve hatta milyonlarca balık stoklanmaktadır. Bu balıkların beslenmesi sırasında tonlarca yem kullanılmaktadır. Bu yemlerin önemli oranları yetiştiriciliği yapılan tür tarafından değerlendirilmeyerek deniz tabanına çökmektedir.

Ayrıca bu yoğun stoklardan çok miktarda dışkıda aynı şekilde deniz tabanına çökmektedir. Hastalıklara dirençliliği arttırmak için verilen vitamin ve antibiyotik gibi maddelerde benzer şekilde tabanda yerini almaktadır. Peki tabandaki bu birikimler ne gibi değişimlere yol açmaktadır?

Yapılan çalışmalar ağ kafeslerin altındaki bölgelerde yoğun organik maddelerin birikimi sonunda bakteriyel faaliyetlerin arttığı, birçok zararlı bileşiğin açığa çıktığı, bu gelişmelerle suyun oksijen seviyesinde düşüşler meydana geldiği, ayrıca tabandaki denizel bitki örtüsünün ortadan kalktığı, doğal ekosistem elemanlarında negatif değişimlerin olduğunu göstermektedir.

Diler ve ark. (1998) tarafından gökkuşağı alabalığı üzerine yapılan çalışmada balık çiftliklerindeki ortam sularının bakteriyel yükü, balıkların kantitatif ve kalitatif bakteri florası ve dolayısıyla balık sağlığı ile doğrudan ilişkili olduğu rapor edilmiştir.

Muğla'daki ölümlerin sebebi de budur!

Denizi oksijensiz bırakan, zehirleyen bu üretim şekli "ekonomik" olmayan türlerin ölümünü zaten bir problem olarak görmezken, yetiştiriciliğini yaptığı "ekonomik" türleri dahi yarattığı kirlilikten koruyamamaktadır.

Balık çiftlikleri denizleri kirletir, dengeyi bozar ve öldürür!

Balık Çiftliklerine Karşı Çözüm!

Balık çiftliklerine hayır! Peki çiftliklere alternatif olarak ne önerilebilir. Doğal balık popülasyonları üzerindeki aşırı avcılık baskısı kaldırılarak, balık popülasyonlarının gen havuzlarının korunması ve tüketilen türlerin miktarca artması sağlanabilir.

Bu artışa bağlı olarak popülasyonların büyüme kapasitesini sınırlandırmayacak oranlar içinde avcılık yapılarak insan gıdası olarak kullanımı sağlanabilir.

Avcılık faaliyetinde denetleme ve kontrol kurumlarının yeterli çabayı göstermediği bilinmektedir. Her geçen gün kanunsuz avcılık faaliyetinden kaynaklanan doğal balık popülasyonlarının daralması, doğal ekolojik süreçlerin sonunu getirirken, tüketilen balıkları sadece kafes işletmelerinde göreceğimiz günleri yakınlaştırmaktadır. Bu noktada kafes balıkçılığına karşı çıkışı doğal stokların, korunması ve geliştirilmesi yani doğal stokların sürdürülebilir "kullanımı" çabası dışında düşünülmemelidir.

Genel olarak çözüm perspektifi ise; sistem bir bütün olarak doğayı, meta üretimi ve kar maksimizasyonu için sınırsızca sömürmektedir. Bu mantık bugün karşılaştığımız, küresel ısınma, denizlerin organik ve inorganik kirlenmesi, hava kirliliği, ozon tabakasının delinmesi, türlerin yok olması gibi sayabileceğimiz ekolojik problemlerle insanlığı ve doğayı karşı karşıya getirmiştir. Bu üretim ve tüketim perspektifinden vazgeçilerek, üretimin ve tüketimin sosyalizasyonu ve bu sayede tüketimin minimize edilmesiyle ancak doğayla barışık bir yaşam kurulabilir.

Türkiye'de 2003 yılında denizlerden yaklaşık 463.100 ton, iç sulardan yaklaşık 44.700 ton balık avlanmıştır. Aynı yıl yaklaşık 79.900 ton balık yetiştirilmiştir.

Türkiye 1990 yılında balık yetiştiriciliği açısından Avrupa ülkeleri arasında yaklaşık 41.600 ton ile 5. sırada iken 2000 yılında 86.200 ton ile birinciliğe yükselmiştir. Burada dikkat çeken nokta üretilen balıkların önemli bir kısmının yine Avrupa ülkeleri tarafından tüketilmesidir.

Akdeniz'in genel karakteristik özelliği besin tuzları açısından fakir bir deniz olmasıdır. Bu noktada Akdeniz'in fiziksel ve kimyasal açıdan birçok bölgesi birbirine benzemektedir. Offshore kafes balıkçılığı bakanlığın ortaya koyduğu kriterlere uygun olarak konumlandırılırsa primer produktiviteyi artırıcı etki sağlayabilir. Ancak denetleme ve kontrollerin düzenli olarak yapılması gerekir.

Su Ürünleri Mühendislerinin geçimlerini sağladığı en geniş çalışma alanı balık çiftlikleridir. Fakat insanların yaşayabileceği bir doğa yaratmak her duyarlı yurttaşın görevi olmalıdır. Bu değişim ve istihdam sorunu ancak devletin bu alanda yapacağı politik hamlelerle olur. Bizce su ürünleri mühendislerinin en büyük çalışma alanı tükenen popülasyonların üretimi ve doğaya kazanımı olmalıdır.

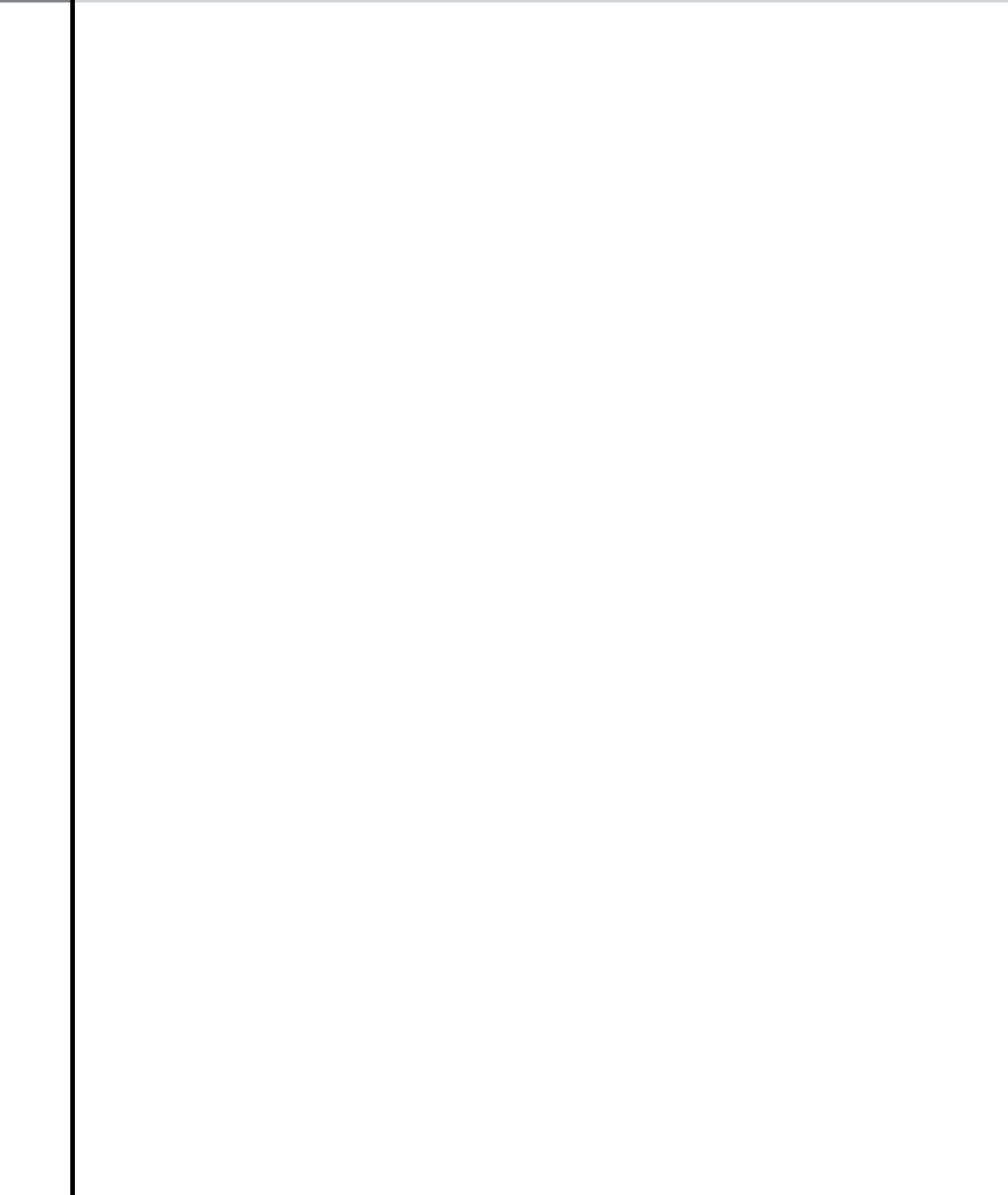
EGE ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin ekibinde 3. ve 4. sınıftan öğrenciler yer alıyor.

Yeşim ÖDLEŞ, “Ziraat Fakültesi ile Su Ürünleri Fakültelerinin böyle bir platformda buluşturulması hoşuma gitti” diyor.

Öğrenciler sunum sürelerinin azlığından şikayet ederken, Caner ACAR, kurultayın iki güne yayılarak, sunum ve tartışma sürelerinin uzatılmasını öneriyor.

İzmirli olan Kutay ÜNLÜOĞLU, sektöre yakın olduğu için bu mesleği seçtiğini anlatıyor. Öğrenciler, “su ürünleri” denilince akla sadece “balıkçılığın” gelmesinden de şikayet ederek, çok yönlü olan bu sektörün tanıtılması gerektiğini vurguluyorlar.

İZMİR İLİ BALIK ÇİFTLİKLERİNİN ÇEVRE İLE ETKİLEŞİMLERİ

Caner ACAR, Yeşim ÖDLEŞ, Asiye Nur SALTAN, Kutay ÜNLÜOĞLU

Danışman: Araş. Gör. Melike FERHATOĞLU

1.Giriş

Akuakültür, son yılların grafiği son yükselen ender endüstri kollarından biri olarak tüm dünyada önemli bir konuma sahiptir. Ancak; geçtiğimiz yıldan bu yana özellikle Türkiye denizlerinde gerek kara arazisi sahipleri gerekse de turizm sektörü ile yaşanan çekişmeler, sektörü ülke bazında kötü yönde etkilemektedir.

1.1 İzmir’de ilk Kültür Bahçılığı üretimi:

İzmir’de ilk kültür balıkçılığı 1985 yılında Çeşme Ildırı Köyü civarında kurulan ağ kafeslerde Çipura (Sparus aurata, Linnaeus,1758) ile başlamıştır. Daha sonra Levrek (Dicentrarchus labrax, Linnaeus,1758) de üretimde yerini almıştır. Bunun dışında ise iç sularda Alabalık (Salmo trutta macrostigma, Linnaeus,1758) yetiştiricilik faaliyetleri açısından önemini korumaktadır.

1.2 Neden Su ürünleri Yetiştiriciliği ve Deniz ürünleri Yetiştiriciliğinde Mevcut Durum

Sürekli artan insan nüfusuna bağlı olarak hayvansal kökenli protein ihtiyacı da artmakta fakat sınırlı doğal kaynaklar bu ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Su ürünleri yetiştiriciliği de tam bu noktada gündeme gelmiş ve su ürünleri kökenli hayvansal protein ihtiyaçlarını daha ucuza ve sürekli olarak karşılayabilmek amacıyla hayata geçirilmiştir. Ayrıca su ürünleri yetiştiriciliğinin amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Hızla artan su ürünleri talebinin karşılanması
- Protein ihtiyacının karşılanması
- Dengeli ve sağlıklı beslenme
- Doğal balık stokları üzerindeki av baskısının azaltılması
- Kırsal kalkınmaya katkı
- İstihdam ve döviz girdisi sağlanması
- Su kaynaklarının balıklandırılması

Deniz ürünleri yetiştiriciliğinde mevcut duruma ve İzmir’e bakacak olursak;

- Ülke genelinde toplam 339 adet işletme bulunmakta ve 108.197 ton üretim kapasitesi ile Avrupa’daki üretimde yükselişini sürdürmektedir. Bulunan işletmelerin ise 100 adedi toprak havuz tarzı işletmelerdir. Hali hazırda işletmelerde 500 milyon \$ ticari değeri olan balık bulunmakta, toplam 19 adet kuluçkahane ile yıllık 220 milyon yavru üretimi yapılabilmektedir. Sektör bugünkü haliyle 10.000’i doğrudan olmak üzere yem sanayi, lojistik destek, nakliye, işleme vb sektörler ile birlikte 25.000 kişiye istihdam sağlanmaktadır. Toplam yatırım tutarı 1 milyar \$ civarındadır.

➤ İzmir sınırlarında ise toplam 87 adet işletme bulunmaktadır. (12 adet işletme yapım aşamasında) İşletmelerin toplam 24.186 ton üretim kapasitesi vardır. İzmir'deki işletmelerin 54 adedi Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) kapsamında, 39 işletme yeni yönetmelik gereğince taşınma aşamasında ve 24 adedi ise kıyıdan 1100m. açığa taşınmıştır.

➤ 2007 yılında, yaklaşık 772 bin ton su ürünleri üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin 632 bin tonu avcılık, yaklaşık 140 bin tonu ise yetiştiricilik yolu ile elde edilmiştir.

2007 yılında bir önceki yıla göre su ürünleri üretimi % 16.7 oranında artmıştır. Yetiştiricilik üretimi ise bir önceki yıla göre %9 oranında artmıştır.

13.4.4. Kültür balıkları üretimi - Aquaculture production

	Ton - Tons							
Balık türü Type of fish	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Toplam - Total	79 031	67 244	61 165	79 943	94 010	118 277	128 943	139 873
İçsu - Inland water								
Alabalık - Trout	42 572	36 827	33 707	39 674	43 432	48 033	56 026	58 433
Aynalı sazan - Carp	813	687	590	543	683	571	668	600
Deniz - Marine water								
Alabalık - Trout	1 961	1 240	846	1 194	1 650	1 249	1 633	2 740
Çipura - Sea bream	15 460	12 939	11 681	16 735	20 435	27 634	28 463	33 500
Levrek - Sea bass	17 877	15 546	14 339	20 982	26 297	37 290	38 408	41 900
Midye - Mussel	321	5	2	815	1 513	1 500	1 545	1 100
Karides - Prawn	27	-	-	-	-	-	-	-
Diğer - Other	-	-	-	-	-	2 000	2 200	1 600

3.3 İzmir'in Yeri ve Önemi

- İzmir ve çevresinde halen 72 adet deniz balıkları üretim işletmesi bulunmaktadır.
- Yatırım aşamasında olan işletme sayısı 15'dir.
- Su kalitesi, yetiştiricilik alanlarında aranılan kriterlere uygunluğu açısından önemli bir özelliğe sahiptir.
- Liman ve Havaalanı gibi önemli destekleri bulunmaktadır.
- Modern yem fabrikaları, tedarikçiler, işleme tesislerine yakın olması büyük bir avantajdır.
- Su ürünleri tüketiminin kişi başına düşen oranı en yüksek olan illerinden birisidir.

2. Denizlere Çevresel Olarak Etki Eden Sektörler ve Gerçek Kirleticiler

Çevre ve Orman Bakanlığı verilerine göre bakıldığında su ürünleri yetiştiricilik faaliyetlerinin çevreye etkileri en son sırada gelmektedir;

- Kentsel Yerleşim
- Endüstriyel Faaliyetler
- Nükleer ve Termik Santraller
- Turizm Faaliyetleri
- İkincil Konutlar
- Yatçılık
- Zirai Faaliyetler
- Deniz Trafığı
- Madencilik
- Askeri Tatbikatlar
- Su Ürünleri Üretimi

Su kirliliğinin en önemli etkenlerinden olan evsel ve endüstriyel atık suları (ki bunlar kentsel yerleşim sonucu ortaya çıkmaktadır) arıtılması ile ilgili ülkemizdeki durum şöyledir;

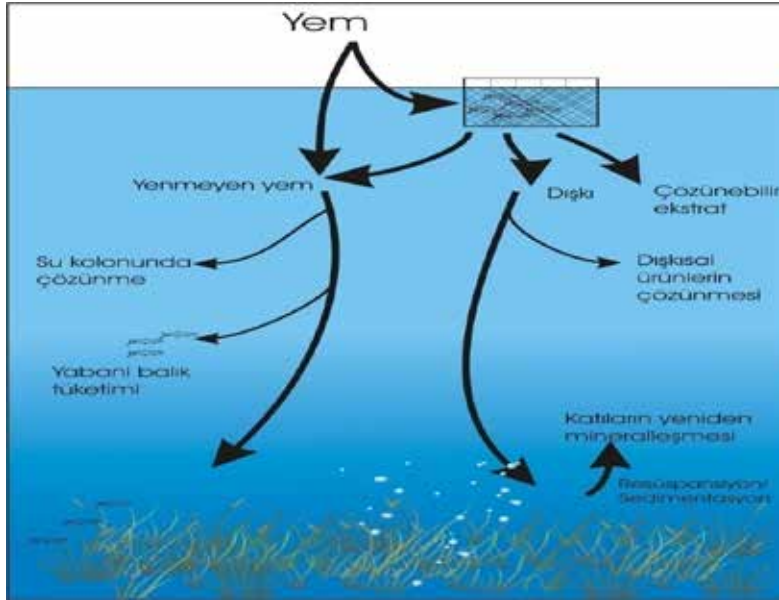
- Endüstriyel işletmelerde arıtma tesisine sahip işletmeler sadece %9'dur.
- Arıtma tesisi bulunmayan kuruluşların %16'sı özel sektöre ait olurken geriye kalan %84 ise kamu sektörüne yani diğer bir ifade ile devlete ait kuruluşlardır. Ülkemizde faaliyette bulunan organize sanayi bölgelerinden sadece % 30'unda arıtma tesisi bulunmaktadır.
- Turistik tesislerin ise yalnızca **%19'unda** arıtma tesisi bulunmaktadır.
- Ülkemizde bulunan 3225 belediyenin **2226'sında** kanalizasyon sistemi vardır. Belediyelerin sadece **322** tanesi arıtma tesisi kullanmaktadır. Toplam 172 adet arıtma tesisi hizmet vermektedir. Bir başka ifade ile kanalizasyon sularının **%91.1'i** hiç arıtılmadan ırmaklara, göllere ve denizlere bırakılmaktadır.

2.1 Hangi Durumlarda Su Ürünleri İşletmeleri Çevreye Zarar Verir?

Yapılan bilimsel araştırma ve projeler sonucunda aşağıdaki durumlarda çiftliklerin çevreye zarar verdiği tespit edilmiştir;

- Kötü Yer Seçimi (derinlik, akıntı, rüzgar vb.)
- Aşırı stok yoğunluğu
- Yanlış planlama
- Yetersiz derinlik
- Rotasyon uygulanmaması
- Tesisler arası mesafenin az olması
- Yetiştirilmiş personel eksikliği
- **KÖTÜ ÇİFTLİK YÖNETİMİ**

2.2 Balık Çiftliklerinin Potansiyel Çevresel Etkileri

Genel

- Genel görünüm ve estetiği bozma
- Doğal balık popülasyonları ile etkileşimler
- Ulaşımı etkileme
- Kullanılan antibiyotiklerin çevresel etkileri

Su Kolonu

- Ötروفikasyon
- Toksik alg patlaması olasılığı
- Doğal su sirkülasyonunu değiştirme ve su kalitesini bozma

Bentoz

- Sedimentasyon oranında artış ve organik zenginleşme
- Methan ve hidrojen sülfür üretimi ve gaz sızıntısı
- Sülfür bakterilerinin gelişimi
- Biyokimyasal oksijen ihtiyacında artış
- Makrofauna biyokütlesinde bolluk, tür kompozisyonunda azalma, fırsatçı türlerin artışı

2.2.1 İzmir Çeşme'de Yer Alan Bir Orkinos Çiftliğinde 2002-2007 Yılları Arasında Yapılan ÇED İzleme Verileri Şu Sonuçları Ortaya Çıkarmıştır:

- Çiftlikte gerçekleştirilen faaliyet ekosistem üzerinde hızlı değişimler yaratmıştır.
- Çevresel etkiler açısından balıklı ve balıksız dönem arasında farklılıklar gözlenmiş, bu etkiler özellikle tür-indikatör tür sayısına ve çeşitliliğine yansımıştır.
- Faaliyete başlanan 2002 yılından itibaren ortamda organik girdinin artmasına paralel olarak genel tür sayısında artış gözlenmiştir.
- Faaliyetin sürdürüldüğü dönem boyunca ekosistemin fizikokimyasal ve biyolojik parametreleri değişmiş, ancak faaliyete ara verilmesinin ardından ekosistem tekrar dengelenmiştir.
- İncelenen bölgede güçlü akıntı sistemleri, yoğun yetiştiricilik faaliyetleri ve dipten yukarıya doğru bir taşınım (upwelling) olduğu bilinmektedir. Bu unsurlar organik madde miktarında artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla ortamda meydana gelen çevresel etkilerin tamamının orkinos besicilik aktivitesinden kaynaklandığını kesin olarak söylemek mümkün değildir.

3.Sonuç ve Öneriler

- Kafeslerin tek noktadan sabitlenmesi ile atıkların daha geniş bir alana yayılması ve dolayısı ile seyrelmesinin sağlanması (Goudey, et al., 2001)
- Sedimentin tekrar eski haline gelmesini sağlamak amacı ile kafeslerin yerinin belli periyotlar için değiştirilmesi (Beveridge, 1987; Milden and Redding, 1998)
- Yetiştiriciliğin olumsuz etkilerini azaltmanın en etkin yolu ise doğru yer seçimidir (Okumuş, 1997b; GESAMP, 1991; Gowen et al., 1991).
- Beslemede türlerin yem alım davranışlarına uygun yemler kullanılmalıdır. Karma yem teknolojisindeki gelişmeler sonucunda ekstruder yemler de gelişmiştir. Bu tip yem ile hem ekonomik kazanç sağlanmakta hem de kirlilik minimum düzeye indirilmektedir.
- Besleme sıklığı ve zamanı da önemlidir. Balıklar gün içinde daha aktif oldukları zamanlarda beslendikleri taktirde yem kayıpları da düşük olmaktadır (Lopéz Alvarado, 1997).
- Çiftlik yönetimi özellikle aşırı stoklamadan kaçınılması, balıkların fazla rahatsız edilmemesi gibi stresi önleyici uygulamalara yönelmeli, kimyasal madde kullanımı son çare olarak düşünölmelidir (NCC, 1989).
- Balık çiftliklerinin etkilerini azaltmak için somon ve midyelerin birlikte yetiştirilmesi olumlu sonuçlar vermiştir (Stirling and Okumuş, 1995; Bodvin et al, 1996). Ülkemizde de çipura ve levrek ile midye yetiştiriciliği geliştirilmelidir.
- Yetiştiricilikten kaynaklanan etkilerin önceden saptanması ve önlenmesinde "Çevresel Etki Değerlendirmesi" (ÇED) sürecinden yararlanılmalıdır (UNEP, 2004).
- ÇED; gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları içermektedir (Resmî Gazete, 2003).

Görüldüğü üzere denizel ortamda yapılan yetiştiricilik faaliyetlerinin etkileri ortadan kaldırılamaz olmadığı gibi doğru bir yaklaşımla bu etkileri minimize etmek mümkündür. Dolayısıyla gelecek açısından su ürünleri yetiştiriciliğinin sürdürülebilir gelişimi, balık çiftliklerindeki çevresel etkilerin izlenmesi, yetiştiricilik ve balıklandırma amaçlı yeni türlerin üretimi ve organik yetiştiriciliğinin geliştirilmesi önceliklerimiz olmalıdır.

Kaynakça:

www.tuik.gov.tr\ www.cevreorman.gov.tr\ www.fao.org

Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Temel Bilimler Bölümü Çeşme-İldırı Orkinos Çiftliği ÇED İzleme Raporları 2002-2007

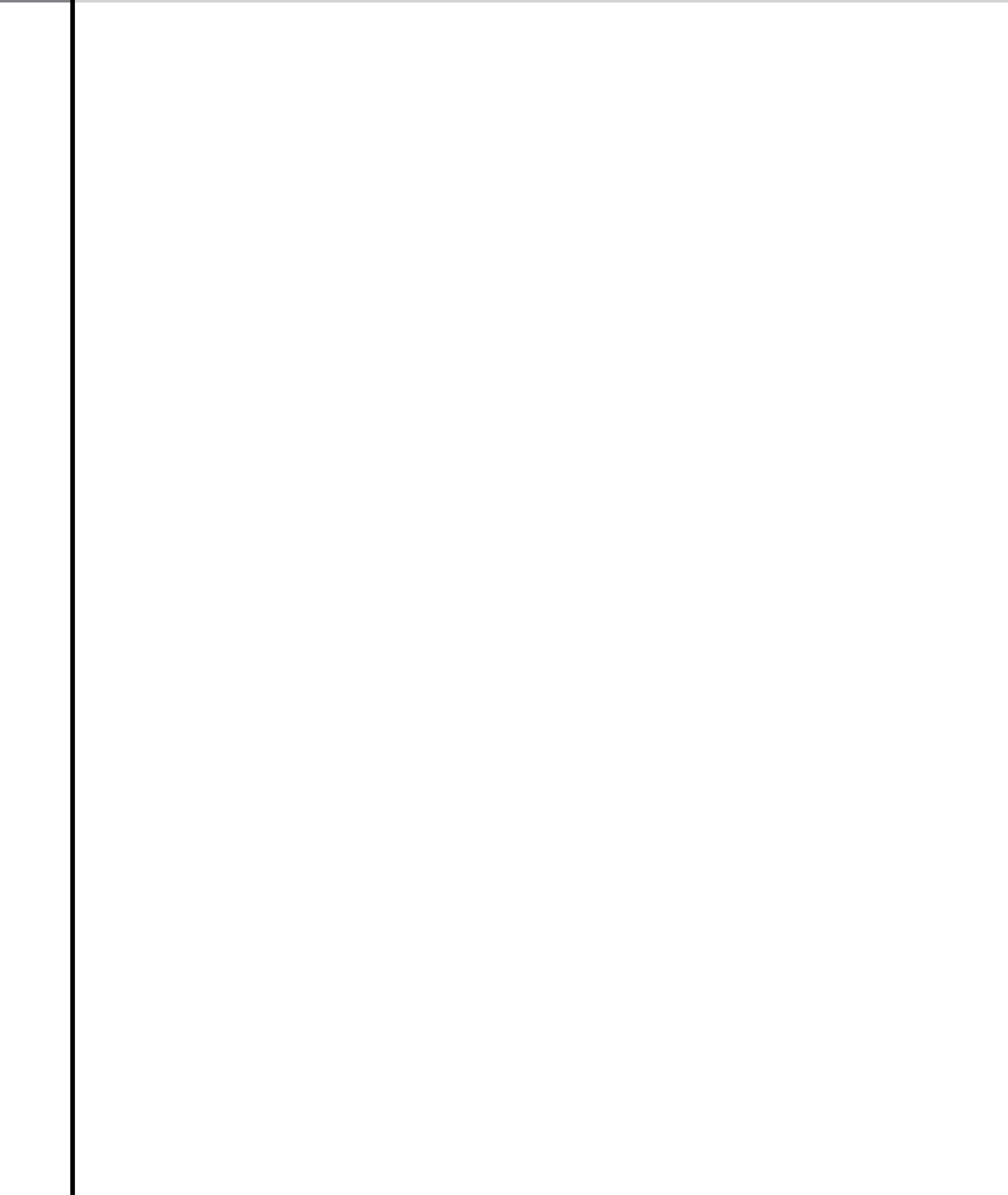
RİZE ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Rize Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin 2. ve 4. sınıfta okuyan Kurultay ekibi, gönüllüler arasından seçilmişler.

Esmanur İÇEN, Kurultayın öğrencilerin tanışması açısından çok büyük bir işlev gördüğünü belirtirken, "Öğrenci Kurultayı senede 2 kez de yapılabilir" önerisini getiriyor.

Haydar Birol EMRE, konu çeşitliliğinin artırılabilceğini vurguluyor.

Öğrencilerin tamamı okullarını isteyerek seçtiklerini belirtirken, sektöre gereken değerin verilmemesinden yakınıyorlar. Neşe AKÇANAL, "Su ürünleri sektörüne daha fazla yatırım yapılmalı bu alanda mühendislik daha değerli hale getirilmeli" diyor.

DOĞU KARADENİZ’DE SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BÖLGEYE SOSYO-EKONOMİK KATKILARI

Mert YAVUZ, Tayfun YILDIZ, Esmanur İÇEN, Haydar Birol İMRE, Neşe AKÇANAL

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ferhat KALAYCI

1. Giriş

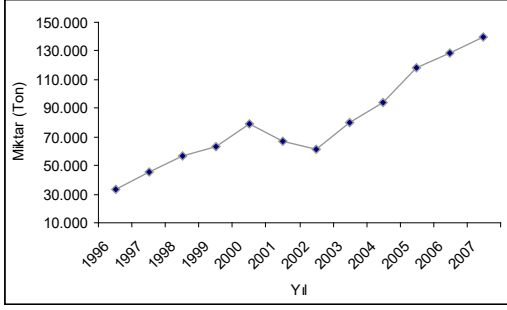
Su ürünleri özellikle dünya nüfusun artması ve buna bağlı olarak artan insan gıdası ihtiyacının karşılanması noktasında vazgeçilmez besinin kaynağıdır. AŞırı avcılık, kirlilik ve benzeri unsurlar ekolojik dengeyi bozmakta ve buna bağlı olarak doğal stoklarda her geçen gün azalma görölmektedir. Her geçen yıl insan nüfusu artarken denizden ve sucul alanlardan avcılık yolu ile elde edilen su ürünleri, talebi karşılayacak miktarda artmamaktadır. Hatta azalma eğilimi içerisinde. Bu açıdan bakıldığında artan talebi karşılama noktasında su ürünleri yetiştiriciliği en önemli yer teşkil etmektedir.

Su ürünleri yetiştiriciliği veya “akuakültür” su canlılarının kontrollü veya yarı kontrollü koşullarda yetiştirilmesi olarak tanımlanabilir. Geniş anlamda, terim insan gıdası olarak tüketilen türlerin yanında, süs balığı, stok takviyesi, sportif ve bilimsel amaçlı hayvansal canlılar ile su bitkilerinin üretimini de kapsamaktadır.

Geleneksel hayvansal yetiştiriciliğinde olduğu gibi, su ürünleri yetiŐtiricisinde de farklı sistemler (ekstansif, entansif) mevcuttur. Örneğin, entansif kümes hayvanları yetiştiriciliği gibi, modern su ürünleri yetiştiriciliği de (özellikle balık ve crustacea) daha randımanlı bir üretim için yüksek stoklama yoğunluğuna sahip entansif yetiştiriciliğe doğru ilerlemektedir. Yetiştiriciliği, avcılıktan ayıran en önemli özelliklerden birisi üretilen ürünlerin özel veya kooperatif mülkiyetinde olmasıdır. Yetiştiriciliğin temel amaçları; gıda üretimi ve dengeli beslenme, süs (akvaryum) balıkçılığı, sportif balıkçılık, su kaynaklarının ıslahı, balıkçılığın desteklenmesi, kırsal kalkınmaya katkı, türlerin ve çevrenin korunması, istihdam ve ekonomik gelişim ve bilimsel çalışmalar olarak sıralanabilir.

2007 yılı Dünya toplam su ürünleri üretimi 145 milyon ton olup, 53 milyon tonu (% 37) yetiştiricilik yoluyla elde edilmiştir. Su ürünleri yetiştiriciliğini ilk baŐlatan ölkelerden olan, Çin bu güne kadar dünyanın en fazla su ürünü yetiştiren ölkesi olmuştur. Başta sazanğiller olmak üzere çok sayıda türün yetiştiriciliğini yapan bu ölkede dünya üretiminin önemli bir kısmını sağlamaktadır. Diğer önemli üretici ölkeler sırası ile Hindistan, Endonezya, Filipinler, Japonya, Norveç, Őili, ve ABD olarak sayılabilir.

Türkiye’de 2007 yılı su ürünleri üretimi 772.323 ton olup, bunun 139.873 tonu yetiştiricilik yoluyla elde edilmiştir. Yıllara göre yetiştiricilikteki değişime bakıldığında 2001 ve 2002 yılları hariç özellikle son yıllarda belirgin bir artışın olduğu gözlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Yetiştiriciliğin yıllara göre değişimi

Türkiye, Dünyada su ürünleri yetiştiriciliği en hızlı büyüyen 3. ülke konumuna yükselmiştir. Sektörde yaklaşık 25.000 kişi istihdam edilmektedir. Ülkemiz, AB çipura ve levrek piyasasında %25’lik paya sahiptir. Ayrıca alabalık üretiminde, AB ülkeleri arasında ilk sırada yer almaktadır.

2. Doğu Karadeniz’de Yetiştiricilik

Su kaynaklarının kullanımı amacıyla önemli bir istihdam alanı oluşturan su ürünleri yetiştiriciliği sektörü, Karadeniz Bölgesinde ancak 1970’li yıllarda yatırım şansı bulmuştur. Bölgede, henüz yeni bir üretim sektörü sayılabilecek kültür balıkçılığı, önem kazanan bir yatırım alanıdır. Karadeniz Bölgesi su ürünleri yetiştiriciliği açısından oldukça elverişli bölge olsa da potansiyelin tam olarak değerlendirilebildiği söylenemez. Kurulu bulunan işletmelerin sayıca çoğunluğunu aile işletmeleri oluşturmaktadır. Toplam yetiştiricilik kapasitesinin ağırlıklı kesimini ise ortaklık, şirket veya kooperatiflerin yetiştirme kapasiteleri teşkil etmektedir.

Türkiye’de ilk alabalık çiftlikleri: Rize Fındıklı Çağlayan (1971) ve Trabzon Uzungöl (1976) kurulmuştur. 1990’lı yılların başında bölgede deniz kafes yetiştiriciliği yatırımları başlamıştır. Ancak ürünün alabalık yetiştiriciliğine dayalı oluşu, haziran ayı itibarıyla deniz yüzey suyu sıcaklığının 20°C sınırını geçmesi yatırımcıları hasada zorlamıştır. İşlemeye dayalı entegre tesislerin henüz olmayışı, soğuk hava depolarının yeterli kapasitelerinin olmayışı, soğuk zincirin henüz tam anlamıyla şekillenmemesi gibi etmenler yatırımcıların birkaç yıl içerisinde sektörden uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bu yıllarda kafeslerin boş olduğu dönemde deniz levreği yerleştirerek yetiştiriciliğe devam edebilen Ordu ili Perşembe koyuna kurulu

bulunan bir işletme üretimini devam ettirebilmiştir.

Bugün 6 ayrı koordinata yerleştirilen kafes işletmeleri Perşembe’de üretim yapmaktadırlar. Trabzon ilinde ise ayakta kalabilen bir kafes işletmesi olmuştur. Trabzon ve Rize illerinde 2000 yılından itibaren deniz kafes yetiştiriciliği alanında yatırım yeniden canlanmaya başlamıştır.

Şekil 2. Kafeslerde yetiştirilen gökkuşağı alabalığı:

Bölgede gerek iç sularda gerekse denizel sahada kurulu bulunan yetiştiricilik işletmelerinin sayının ve kapasitelerinin artmaya başlaması, rekabeti artırmış ve dolayısıyla kâr oranı sınırlanmıştır. Daha önce ismi bilinmeyen birçok balık hastalıklarının araştırma kuruluşlarının

laboratuvarında da teşhis ediliyor olması ve tedbir alınabilirliğinin gündeme gelmesi, yetiştiricileri sağlıklı üretim için bu kuruluşlarla entegrasyona yönlendirmiştir. Aynı zamanda, tüketicinin bilinçlenmesi, sağlıklı ürün tercihini artırmıştır.

2008 yılı verilerine göre Rize’de 3’ü deniz olmak üzere toplam 41, Trabzon’da 3’ü deniz olmak üzere 85 ve Artvin’de ise tamamı tatlı suda olmak üzere toplam 36 adet işletme mevcuttur (Tablo 1).

Tablo 1. 2008 Yılı Trabzon, Rize ve Artvin illerinde bulunan işletme sayısı

İL	Toplam İşletme sayısı	Tatlı Su	Deniz
Rize	41	38	3
Trabzon	85	82	3
Artvin	36	36	-

Bölgede içsularda kurulu olan işletmelerde hakim olan tür gökkuşuğu alabalığı (*Oncorhynchus mykiss*)’dır. Beton havuzlarda yapılan yetiştiricilikte; küçük işletmeler daha çok görsel deneyimlerle yetinirken, nispeten büyük ölçekli işletmeler güncel teknolojiyi daha fazla takip edebilmektedirler.

Trabzon, Rize ve Artvin illerinde 2008 yılı fiili üretim miktarları sırasıyla, 2477, 992 ve 591 ton/yıl olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte en fazla üretimi sağlayan Trabzon ilinde 1400 ton/yıl denizde alabalık üretimi yapılmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Doğu Karadeniz’de yetiştiricilik-üretim

İL	2006 (ton/yıl)	2008** (ton/yıl)
Rize	1446 (585)*	992 (550)*
Trabzon	2463 (620)*	2477 (1400)*
Artvin	733	591

Şekil 3. Restoranı olan bir su ürünleri işletmesi

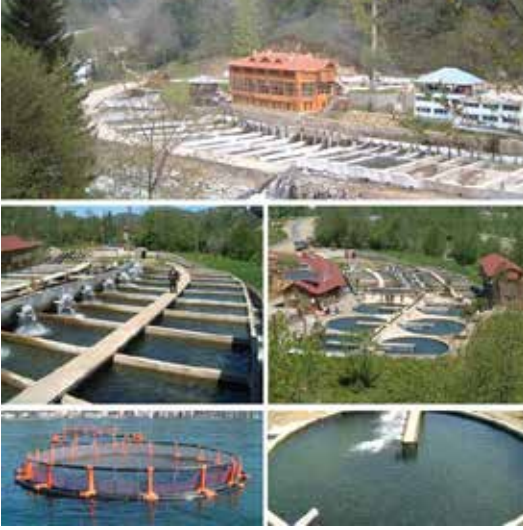

Yetiştiricilik işletmelerinin porsiyon ağırlığı gelmiş balıkların pişirilip satılabileceği uygun alanlar ile birlikte düşünülmesi, işletme sahiplerine ek gelir sağlamanın yanında, bölge turizmüne ve yeni iş alanlarının açılmasını sağlamaktadır.

Doğu Karadeniz bölgesi turistik öneme sahip bir bölgedir. Yöremizi ziyaret eden birçok turist yaylalar ve doğal güzellikleri görme maksadı yanında yöremize has alabalıkları da tatma düşüncesini taşımaktadırlar. Bu anlamda özellikle Ardeşen ve Çamlıhemşin ilçelerimizde alabalık yetiştiriciliğinin turizme önemli katkı sağladığı düşünülmektedir.

2.1. Rize İli’nde Yetiştiricilik

Rize İli’nde 2008 yılı verilerine göre 38 Adedi içsularda, 3 adedi de deniz ağ kafes ortamında olmak üzere toplam 41 adet işletme faaliyet göstermektedir. Bu işletmelerde genellikle gökkuşuğu alabalığı (*O. mykiss*) üretilmekte olup son yıllarda birçok işletme yerli tür olan dere alabalığı (*S. trutta*) da üretmektedir. Mevcut işletmelerden 10 adeti Ardeşen, 8 adeti

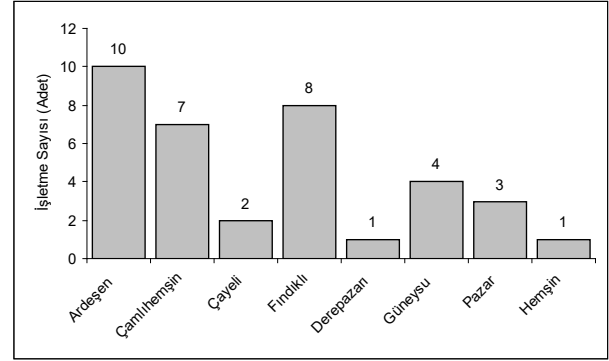
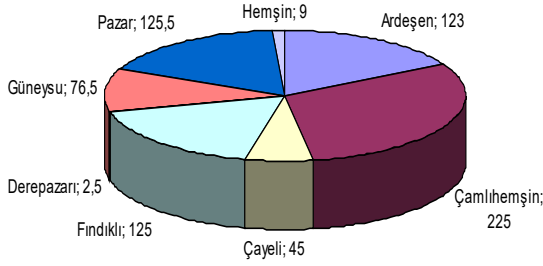

Fındıklı ilçelerinde ve 7 adeti ise Çamlıhemşin ilçesinde bulunmaktadır. Derepazarı ve Hemşin'de ise 1'er adet işletme mevcuttur. Bununla birlikte 7 adet işletmeye sahip Çamlıhemşin toplamda 225 ton kapasiteyle birinci sırada yer almaktadır. Pazar 125.5 ton ve Ardeşen 123 ton ile onu izlemektedir.

Şekil 4. Rize ilinde bazı yetiştiricilik işletmeleri ve üniteleri

Rize ilinde yoğun olarak alabalık işletmelerinin kurulduğu başlıca akarsu kaynakları: Fırtına deresi ve kollarıdır. Rize'de üzerinde herhangi bir alabalık işletmesi bulunmayan ya da üzerinde kurulabileceğinden daha az sayıda işletme bulunduran pek çok akarsu mevcuttur.

Şekil 5. Rize'de işletme sayılarının ilçelere göre dağılımı

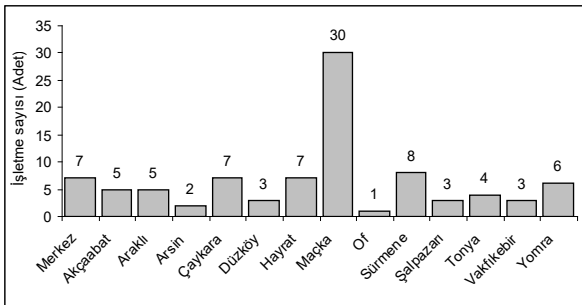
Şekil 6. Rize'nin ilçelerinde bulunan işletmelerin üretim kapasiteleri (Ton)

Rize ili sınırları içerisinde yer alan su ürünleri işletmelerinde 212 kişi istihdam edilmekte olup, 10 tane de Su ürünleri mühendisi çalışmaktadır. Rize'deki mevcut işletmelerin ve potansiyelin kullanılmasıyla, Su ürünleri faaliyetlerinin desteklenmesi halinde üretim kapasitesi 10.000 ton/yıl düzeyine çıkartılabilir; ayrıca 2.500 kişiye ek istihdam, iş imkanı ve ek gelir sağlanabilir.

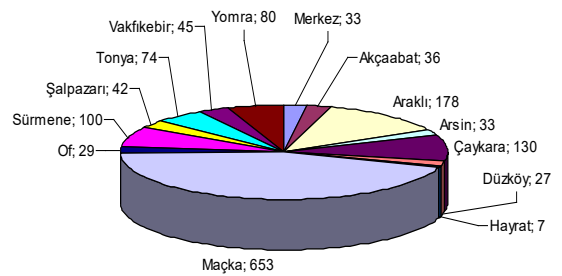
2.2. Trabzon İli'nde Yetiştiricilik

Trabzon'da en fazla Maçka'da (30 adet) olmak üzere toplam 85 adet işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerden 82 adedi karada 3 adedi ise denizde faaliyet göstermektedir. Karada bulunan işletmelerden 23 adedinde üretim yapılmamakta olup, geri kalan 59 işletmede fiili üretim 1077 ton/yıl ve 8.250.000 yıl/yavru olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 7. Trabzon'da işletme sayılarının ilçelere göre dağılımı

Şekil 8. Trabzon'un ilçelerinde bulunan işletmelerin üretim kapasiteleri (Ton)

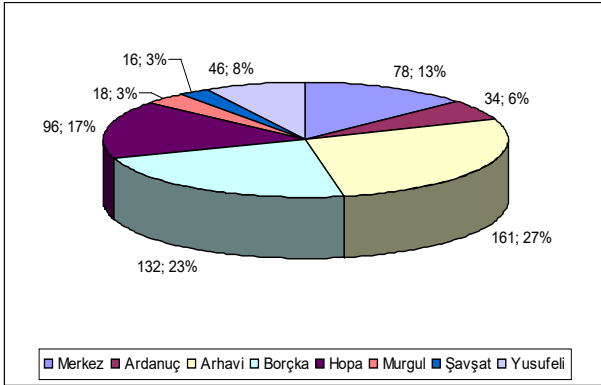

Şekil 9. Artvin-Çoruh nehri üzerindeki hidrolik santrallerin oluşturduğu baraj gölleri

ile Ardanuç izlemektedir. Murgul'da ise 2 işletmenin mevcut olup, toplam kapasitesi 18 ton (%3) olduğu belirlenmiştir. Artvin'deki işletmelerin 6 adeti kira, 28 adeti ise özel mülke ait olduğu tespit edilmiştir. Bu işletmelerden 25 adetinde kuluçkahaneler mevcut iken geri kalan kısmında kuluçkahane bulunmamaktadır.

Şekil 10. Artvin'deki işletme sayılarının ilçelere göre dağılımı

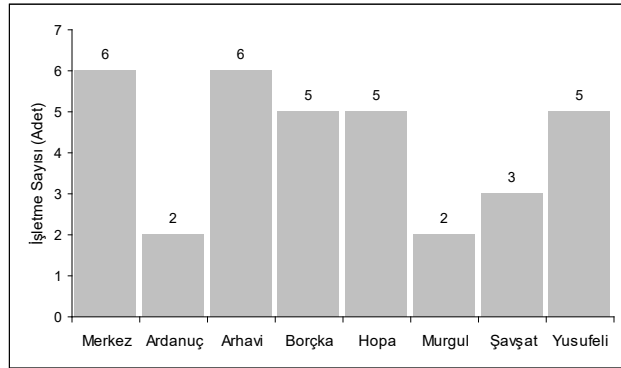
Denizde üretim yapan 3 işletmenin toplam kapasitesi 2900 ton/yıl olup (2250 ton alabalık, 650 ton levrek) fiili üretimi ise 1400 ton/yıl olarak gerçekleşmiştir.

2.3. Artvin İli'nde Yetiştiricilik

Artvin'de hem alabalık büyütme hem de yavru üretimi için uygun akarsularının yanında yeni yapılacak barajları ile (Çoruh Vadisi ana kolu üzerinde 10 adet baraj ayrıca yan kollar üzerinde 17 adet baraj planlanmış olup) su potansiyeli açısından zengindir.

Artvin'de toplam 34 adet işletme mevcuttur. Bunlar 6'şar adet olmak üzere en çok merkez ve Arhavi ilçelerinde bulunmaktadır. Bununla birlikte bu işletmelerin kapasiteleri 161 ton ile Arhavi en fazla orana sahipken (%27), bunu 132 ton ile (%23) Borçka, 96 ton (%17)

Şekil 11. Artvin ilçelerindeki işletmelerin üretim kapasiteleri ve % oranları

Artvin ve çevresinde yetiştiricilikle ilgili başlıca sorunlar arasında, uygun arazi, su sıcaklığındaki yıllık dalgalanmalar, bulanıklık, taş ve kum ocakları, hastalık ve parazitler ve pazarlama konuları gelmektedir.

3. Sonuç ve Öneriler

Dünya'da kişi başına ortalama balık tüketimi 16 kg/yıl, Türkiye'de ise 8 kg/yıl civarındadır. AB ülkelerinde bu değer ortalama 22 kg'dır. Dünya ortalamasına ulaşabilmek için mevcut üretimin 2 kat, AB seviyesine ulaşmak için ise 3 kat artırılması gerekmektedir. 2013 yılında kişi başına balık tüketiminin 10,3 kg düzeylerinde olabileceği düşünülürse, bu talebi karşılayabilmek için yetiştiricilik üretiminin 166 bin ton civarında olması gerekeceği söylenebilir.

Nüfusun artmasına paralel olarak artan gıda ihtiyacının karşılanması noktasında en önemli besin kaynaklarından biri su ürünleridir. Dünyada artan talebin karşılanması için avcılık ve yetiştiricilikten elde edilen bu arzın, zamanla talebi karşılayamayacağı açıktır. Avcılıkla elde edilen miktarın artık mevcut düzeyden daha fazla artmayacağı düşünüldüğünde,

yetiştiriciliğin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda su ürünleri yetiştiriciliğinin gelecek dönemde hızlı bir gelişme göstermesi kaçınılmazdır. Ayrıca ciddi bir ekonomik girdi yanında, iş alanlarının yaratılması sosyal kalkınmaya da yardımcı olacaktır. Bu durum göz önüne alındığında, Rize, Trabzon ve Artvin illerinin su potansiyelleri dikkate alındığında ciddi kaynaklara sahip oldukları söylenebilir. Hem ülke ekonomisine yapacakları katkı hem de bölge insanına sağlayacakları yeni istihdam olanakları sayesinde alternatif bir kazanç kaynağı olacaktır. İşletmeler turizm alanında da etkili bir konuma gelebilmelidir. Yetiştiricilik üniteleriyle birlikte restaurant tarzındaki ilave işletmeler bölgeye gelen turistler açısından tercih edilmekte, bu durum da yeni iş kolları yaratmaktadır.

Bölgede gerek iç sularda gerekse denizel sahada kurulu bulunan yetiştiricilik işletmelerinin sayının ve kapasitelerinin artmaya başlaması, rekabeti artırmış ve dolayısıyla kar oranı sınırlanmıştır. Daha önce ismi bilinmeyen birçok balık hastalıklarının araştırma kuruluşlarının laboratuvarında da teşhis ediliyor olması ve tedbir alınabilirliğinin gündeme gelmesi, yetiştiricileri sağlıklı üretim için bu kuruluşlarla entegrasyona yönlendirmiştir. Aynı zamanda, tüketicinin bilinçlenmesi, sağlıklı ürün tercihini artırmıştır. Potansiyel kaynaklar değerlendirildiğinde büyük gelişme potansiyeli taşımaktadır. Özellikle karada kurulu işletmelerin denizdeki ağ kafeslerle birlikte işletilmesi ile Karadeniz bölgesine özgü büyük alabalık veya Karadeniz “somonu” ileride marka haline getirilebilecek önemli bir üründür. Bunun dışında yörenin hatta Türkiye'nin yumurta ve yavru gereksinimini karşılamaya yönelik bir kuluçkahaneye gereksinim vardır.

Mevcut alabalık çiftliklerin yapısal problemleri; potansiyel üretime ulaşmalarını engellemektedir. Bilhassa aile işletmesi niteliğindeki küçük ölçekli çiftliklerin fiziki proje uygulama şekilleri profesyonel teknik personelce gözden geçirilip, gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Mevcut ve yeni açılacak olan işletmelerin yavru balık ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli hazırlıkların yapılması, mevcut olan işletmelerin modernize edilmesi, yetiştirilen su ürünlerinin tüketilmesinin özendirici tanıtıcı faaliyetlerin yürütülmesi bu sektör üzerinde düşünülmesi gereken konulardır. İşletmelerin çoğunluğu küçük aile işletmeleridir ve teknik personel istihdam edememektedirler. Bu nedenle işletme yönetiminde görülen zaafılar sonucu parazit gibi basit nedenlerden büyük kayıplar görülmektedir. Birliğin kurularak özellikle girdi temini ve pazarlama da etkin rol oynamasının sağlanması son derece önemlidir.

Kaynaklar

1. Kurtoğlu, İ.Z., 2006. Doğu Karadeniz iç su yetiştiricilik işletmelerinin örgütlenmesi. SÜMAE YUNUS Araştırma Bülteni, 6:3, Eylül 2006.
2. Kurtoğlu, İ.Z ve Çakmak, E., 2007. Karadeniz Bölgesi kültür balıkçılığı: alabalık yetiştiriciliği. SÜMAE YUNUS Araştırma Bülteni, 7:1, Mart 2007
3. Okumuş, İ., Akhan, S., Yandı, İ. ve Delihasan, F., 2007. Rize'de Kültür Balıkçılığı ve Gelişme Potansiyeli.
4. Okumuş, İ ve Başçınar, N., 2008. Su ürünleri yetiştiriciliği. Rize-Artvin Kültür Balıkçılığı Teşviki ve Geliştirilmesi Projesi. DOKAP TR-LDI-245.
5. www.rizetarim.gov.tr.
6. TUİK, 2008. 1995-2007 Yıllarına ait su ürünleri istatistikleri. Ankara.

*: Alabalık deniz

** : Fiili üretim miktarı

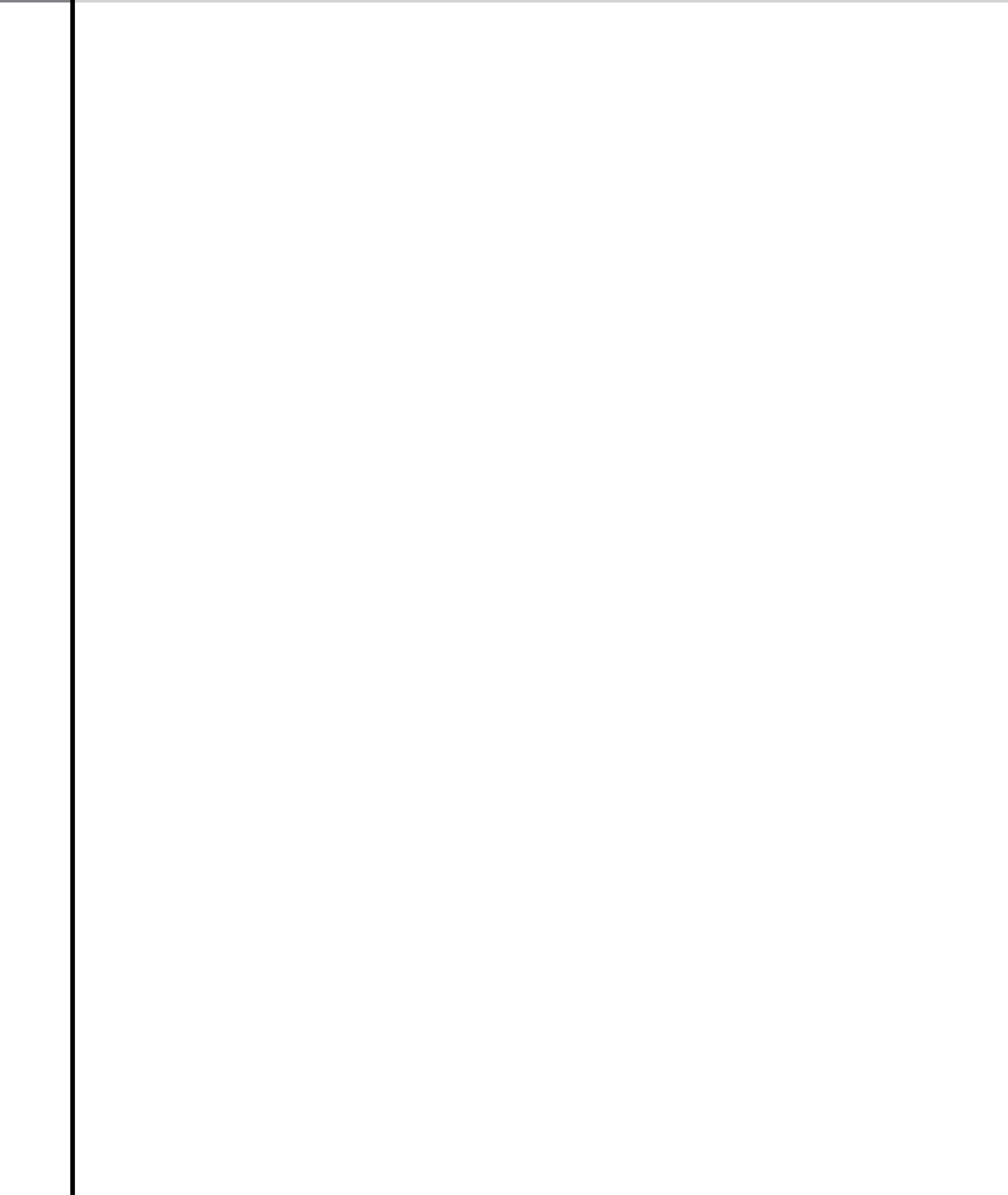
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin grubu 3. ve 4. sınıflardan oluşuyor.

Murat Can SUNAR, Öğrenci Kurultayının önemine işaret ederken, “Bu kadar çok öğrenciyi başka türlü bir araya getiremezsiniz zaten” diyor.

Ayşegül GEMİCİ, Kürşad BAŞER ve Şener YAVAŞ'ın aileleri sektör ile yakından ilgili. Onlar da bu yüzden bölümlerini isteyerek seçmişler.

Elif ŞİRİN ise, “Gelişmekte olan bir sektör. O nedenle seçtim. O ortamın içinde olmak istedim” diye konuşuyor.

ÜLKEMİZDE NESLİ TÜKENME TEHLİKESİ ALTINDA OLAN BİR BALIK : MERSİN BALIĞI (ACİPENSERİDAE)

Ayşegül GEMİCİ, Elif ŞİRİN, Murat Can SUNAR, Baran EVLİYAOĞLU, Şener YAVAŞ, Kürşad BAŞER
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ferhat ÇAĞILTAY

Mersin Balıkları'nın Sistematikteki Yeri

Alem : Animalia

Şube : Chordata

Alt Şube : Vertebrata

Üst Sınıf : Osteichthyes

Sınıf: Actinopterygii

Alt Sınıf : Chondrostei

Takım: Acipenseriformes

Alt Takım : Acipenseroidei

Acipenser güldenstaedti (Rus Mersini)

Acipenser nudiventris (Şip Balığı)

Acipenser ruthenus (Çuka Balığı)

Acipenser stellatus (Sivruşka)

Acipenser sturio (Kolan Balığı)

Huso huso (Mersin Morinası)

Mersin Balıkları İle İlgili Genel Bilgi

Mersin balıkları yaklaşık 200 milyon yıldır dünya üzerinde bulunmaktadır. Biyoçeşitlilik açısından son derece önemli bir türdür.

Yaşam Alanları

Karadeniz, Azak Denizi, Hazar Denizi ve bu denizlere dökülen akarsularda görülmektedir.

– Denizler: Karadeniz, Azak Denizi, Hazar Denizi

– Nehirler: Don, Kuban, Dinyeper, Dinyester, Tuna, Yeşilırmak, Kızılırmak, Sakarya

Bu su kaynaklarına ilave olarak H. Huso; Adriyatik kıyıları (kısmen), A. Sturio; Avrupa

Atlantik kıyıları, Kuzey Akdeniz kıyıları ve Avrupa'daki akarsularda da yaşamaktadır.

Biyolojik Karakteristikleri

Biyolojik özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Karnivordur
- Demersal bir türdür
- Anadromdur. Hayatlarının büyük bir kısmı denizde geçer. Üremek için nehirlere girerler.
- Spiral bağırsak sistemine sahip olması karakteristik bir özelliğidir.
- Biyolojik çeşitlilik bakımından çok değerli balıklardır (hemen hemen bütün türleri).
- Sahip oldukları morfolojik ve biyolojik özellikleri nedeniyle yaşayan fosiller olarak adlandırılır.
- 100 yıla kadar yaşayabilirler.

Türkiye’de Mersin Balığının Durumu

Ülkemizde Mersin Balığının durumunu 3 periyot halinde inceleyebiliriz.

- 1. Periyot 1940-1980:** Karadeniz’de bulunan 6 tür de sularımızda görülmektedir.
- 2. Periyot 1980-2000:** Geçen süre zarfında 2 adet tür sularımızdan tamamen kaybolmuştur.
- 3. Periyot 2000-....:** 3 adet tür sularımızdan tamamen kaybolmuştur.

Dünyada Avcılık ve Yetiştiricilik Yoluyla Elde Edilen Mersin Balığı Miktarları

Yıl	Av miktarı (ton)	Yetiştiricilik (ton)
1950	19.600	-
1977	32.078	-
1986	24.674	180
2000	2.603	3.158
2006	940	21.319

FAO, 2006

Tablodan da görüldüğü üzere avcılık miktarı giderek düşmekte, buna karşın yetiştiricilik miktarı artmaktadır.

Mersin Balıkları’nı Tehdit Eden Unsurlar

Habitat bozulması

- Barajlar (Nehir üzerine inşa edilen barajlara balık geçit yollarının yapılmaması. (Özellikle Yeşilirmak’ta nehir ağzına çok yakın kurulan barajlar. (43. km ve 61. km)
- Nehir yatağındaki düzenlemeler
- İçme suyu temini için nehir yataklarına yapılan müdahaleler
- Kirlilik
- Aşırı avcılık, Kaçak avcılık, İlegal Ticaret

Kaçak avcılık önüne geçilemeyen bir sorundur. Bunun olmasının nedenlerinden biri cezalarının caydırıcı olmaması ve kontrollerinin düzenli ve yerinde yapılamamasıdır.

Mersin Balığı Ekonomik Olarak Neden Değerli?

Mersin Balığı hepimizin bildiği siyah havyarın elde edildiği bir balık türüdür. Ayrıca yurtdışında eti de oldukça lezzetli bulunmakta ve bu şekilde de değerlendirilmektedir.

Mersin Balıkları Nasıl Korunuyor?

- Uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar
- Etiketli havyar uygulaması

- Stok takviyesi uygulamaları
- Habitat rehabilitasyonu
- Uluslararası ve ulusal Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetleri
- Bilimsel çalışmalar

Mersin Balıkları'nın Korunması İçin Çıkarılan Kanunlar

1971 yılından beri Mersin Balığının avcılığı ile ilgili yasaklar Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından uygulanmaktadır. Çeşitli dönemlerde av yasağı tüm türler için getirilmiş, bazılarında ise boy sınırlaması getirilmiş olmasına rağmen, 1996 yılından beri CITES tarafından kırmızı listeye alındıkları için ve Türkiye de CITES'ı imzaladığı için 1996 yılından beri Türkiye sularında Mersin Balıklarının avlanması tamamıyla yasaktır.

- 1971-1977, bütün türler için av yasağı getirilmiştir.
- 1977-1978, 140 cm 'den büyük Huso huso hariç bütün türler için av yasağı getirilmiştir.
- 1979-1980, bütün türler için av yasağı getirilmiştir.
- 1980-1996, 140 cm 'den büyük Huso huso hariç bütün türler için av yasağı getirilmiştir.
- 1996- ..... , bütün türler için av yasağı getirilmiştir.

Türkiye, CITES'a 134. ülke olarak 20 Haziran 1996'da taraf olmuş ve sözleşme 22 Aralık 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin yürütülmesinde Çevre ve Orman Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yönetim mercileri, TÜBİTAK ise bilimsel mercidir.

Havyar Kotası Uygulaması

1 Mart 2008-28 Şubat 2009 tarihleri arasındaki havyar ihraç kotaları (kg)

Tür	Azerbaycan	Iran	Kazakistan	Rusya Federasyonu	Türkmenistan
<i>Acipenser gueldenstaedti</i>	3360	1000	3070	20000	-
<i>A. nudiventris</i>	-	-	-	-	-
<i>A. persicus</i>	-	37000	-	-	-
<i>A. ruthenus</i>	-	-	-	-	-
<i>A. stellatus</i>	3000	3200	8500	3500	-
<i>Huso huso</i>	300	1 000	1 700	700	-

Etiketli Havyar Uygulaması

Yasa dışı havyar ticaretini engellemek için, 10-20 Nisan 2000 tarihinde Gigiri (Kenya)'da CITES'in 11. toplantısında yeni bir koruma stratejisi olarak etiketli havyar uygulaması kararlaştırılmıştır. Kutular üzerinde tür kodu, havyarın cinsi, menşe ülke kodu, hasat yılı, üretim yapılan işletmenin kodu ve bireysel numara bulunması zorunluluğu getirilmiştir.

Stok Takviyesi Uygulamaları

Barajlar nedeniyle azalan yumurtlama alanlarını telafi için 1954- 1965 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde 13, İran'da 1 üretim istasyonu kuruldu. 1980-1990 yılları arasında 2-3 gramlık 100 milyondan fazla yavru üretilerek stok takviyesi amaçlı kullanıldı. Sovyetler Birliği'nde 1955-2000 yılları arasında 2.2 milyar yavru üretildi ve stok takviyesi için kullanıldı. Bu balıkların geri dönüşü yıldan yıla değişmekle birlikte % 1 gibi çok düşük bir seviyede kaldı. Stok takviyesi çalışmalarının sonucunda 1975-1985 yılları arasında av miktarı 25.000-30.000 ton seviyelerindeydi. Ancak 1990-1992 yılları arasında 15.000-16.000 ton'a, 2000'li yılların başında ise 2000 tona kadar geriledi. Bu gerilemenin ana nedeni kaçak avcılıktır. Buradan çıkaracağımız sonuç stok takviyesinin hiçbir zaman doğal üremenin yerine geçemeyeceğidir.

Habitat Rehabilitasyonu Uygulamaları

Zor, masraflı, birçok kurumun ortak hareketini gerektiren ve uzun vadede başarıya ulaşan bir uygulamadır. Su rejiminin kontrolü, kirlilik kaynaklarının kontrolü; yumurtlama alanlarının koruma altına alınması; avcılık, sulama vb. faaliyetlerin engellenmesi ya da sınırlandırılması gerekmektedir.

Mersin Balıkları'nın Korunması İçin Yürütülen Çalışmalar

Mersin Balıklarını Koruma ve Yaşatma Derneği (MERKODER)'nin de destek verdiği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Trabzon Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü yürütücülüğünde ve Sinop Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi, Rize Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi ortaklığında yürütülen TAGEM/HAYSÜD/2006/09/02/01 No'lu "Mersin Balıkları Popülasyonlarının Mevcut Durumlarının Belirlenmesi ve Yetiştiricilik İmkanlarının Araştırılması" adlı proje kapsamında 2006 yılından itibaren Yeşilirmak, Kızılırmak, Sakarya nehirleri ve civarında çeşitli araştırma ve incelemelerle mersin balıklarının son durumu belirlenmeye çalışılmaktadır.

Mersin Timi Ve Elde Ettiği Sonuçlar

2006 Yılında İstanbul Üniversitesi'nde öğrenim gören bir grup öğrenci tarafından MERKODER altında örgütlenen grup çok basit bir şey yapmakta. Balığın kaçak olarak satılmasını engellemek için gezdiği dolaştığı balık pazarı ya da marketlerde mersin balığı satılıp satılmadığını gözlemlemekte. Tespit ettiği balıkları K.K.G.M. bağlı il ve ilçe müdürlüklerine bildirerek ceza kesilmesini sağlamaktadır. Ekip halen çalışmalarına devam etmektedir. Ekibin amacı diğer üniversitelerde okuyan öğrencilere ulaşarak nesli tükenme tehlikesi altında bulunan bu balığın gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunmaktır.

Bu amaçla kurulmaya başlanan internet siteleri WSCS ve MERKODER tarafından desteklenmektedir. İnternet sitelerinin amacı ekipte bulunan kişilerinin birbirleri ile iletişim kurması ve elde edilen bilgilerin paylaşılmasıdır.

Katkılarından dolayı Sinop Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Serap USTAOĞLU TIRIL'a ve İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Devrim MEMİŞ'e teşekkür ederim.

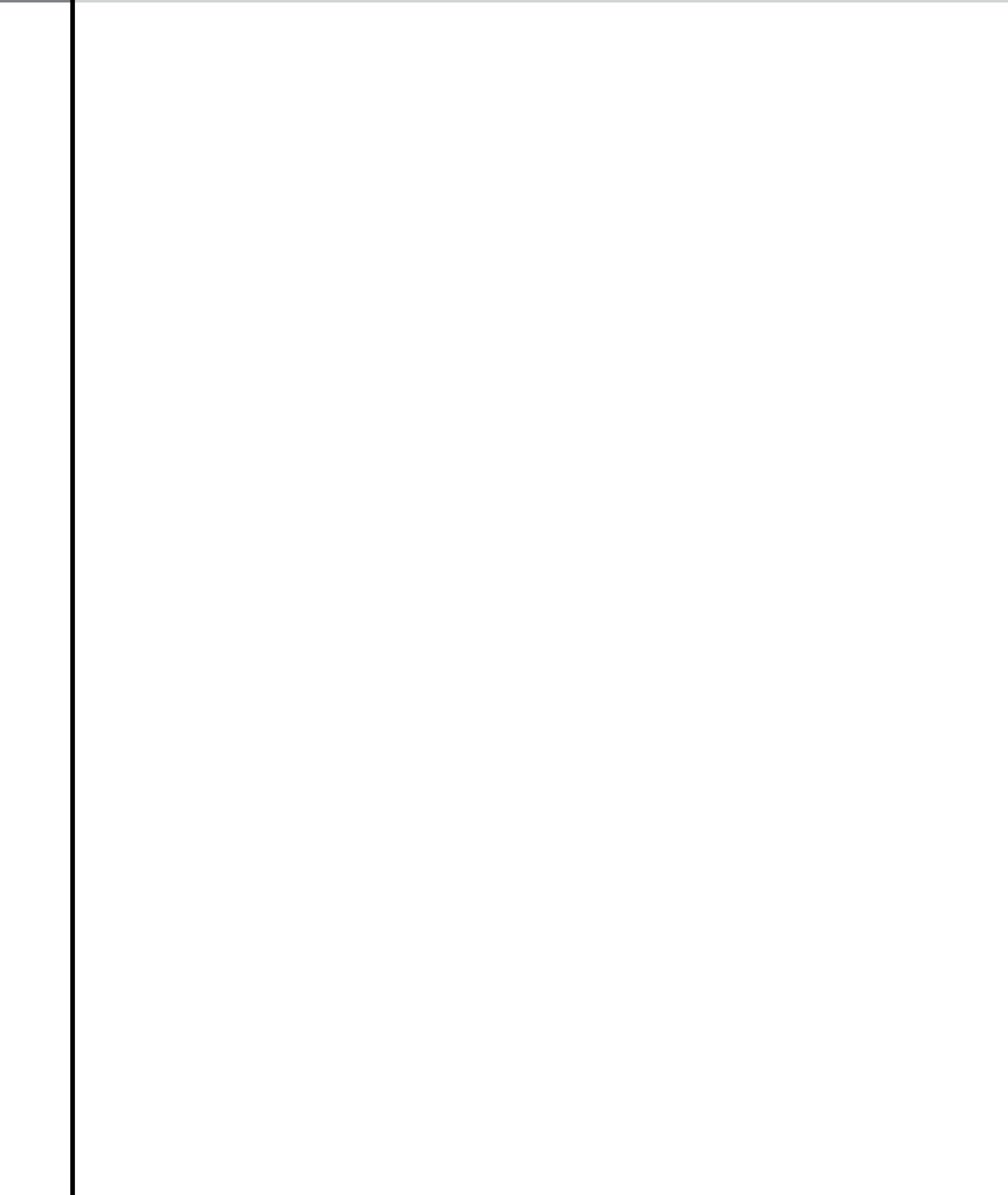
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ

Mustafa Kemal Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'nin öğrencileri 2 ve 4. sınıflardan... Gönüllü olanlar arasından seçilmişler.

Beril ÖMEROĞLU, "Kurultay çok güzel, çok başarılı. Ama keşke vize zamanına denk gelmeseydi..." diyor.

"Kültür Balıkçılığı ve Çevre" konulu sunum yapan ekipten Abdülkerim ERMİŞ, gerekli kriterlere uyulduğunda kültür balıkçılığının çevreye zararlı etkisinin çok az olduğunu ne yazık ki bilinmediğinden yakınıyor.

Emrah METİN ise balıkçılıkta ileri gitmiş tüm ülkelerde bu alanda bir bakanlık bulunduğuna işaret ederek, Türkiye'nin de Su Ürünleri Bakanlığı kurmasını istiyor.

KÜLTÜR BALIKÇILIĞI ve ÇEVRE

Beril ÖMEROĞLU, Hediye Tuğçe VURMAY, Abdulkerim ERMİŞ, Serhat DİNÇER, Emrah METİN

Danışman: Dr. Deniz ERGÜDEN

Özet

Tüm dünyada doğal kaynakların korunmasına, çevresel etkilerin takibine yönelik artan bir talep ve duyarlılık söz konusudur. Bu yüzden, çağımızda “sürdürülebilir gelişim” ve “çevre yönetimi” birlikte ele alınması gereken iki temel unsur haline gelmiştir. Gerek doğal stoklar ve avcılık gerekse yetiştiricilik faaliyetleri çevreyle karşılıklı etkileşimler içerisindedir. Bu etkileşimlerin en önemlisi çevre veya kirliliğin su canlıları üzerindeki olumsuz etkileridir. İhracatımızın %70-80’i AB ülkelerine (Fransa, Almanya ve Belçika) yapılmakta ikinci sırada ise Japonya gelmektedir. Son yıllarda Çin’e de ihracatımız artmaktadır. Ancak, deniz ve içsu potansiyelimizi değerlendirebilmek için başta çevre kirliliğini ve balık stoklarının azalmasını önlemek için tedbir almak gerekmektedir. Ayrıca, içsularımızda ve baraj göllerimizde kültür balıkçılığı yöntemlerinin tanıtılması ve teşvik edilmesi, ekonomik balık türlerinin geliştirilmesi, bulunmayan ekonomik türlerin de faunaya zarar vermeyecek şekilde adaptasyonunun sağlanması gerekmektedir.

Giriş

Türkiye’de içsu kültür balıkçılığı faaliyetleri 1960’larda alabalık yumurtalarının (*Oncorhynchus mykiss*) Avrupa’dan ithali ve ardından Marmara bölgesinde ilk özel çiftliğin kurulmasıyla başlamıştır (Memiş ve ark., 2002). Türkiye’de balık yetiştiriciliğinin geçmişi henüz yeni olmasına rağmen, nispeten hızlı bir gelişme göstermiştir. Örneğin; 1988 yılında yetiştiriciliğin toplam su ürünleri içerisindeki payı %0,6 iken bu pay 2003 yılında %14 olmuştur (Civaner, 2004; Anonim, 2004). Aynı hızlı büyüme dünya genelinde de görülmektedir. 1990’ların ortalarında yetiştiriciliğin toplam su ürünleri üretimi içindeki payı %11,58 iken bu oran 2001 yılında %34’ ü bulmuştur (Aras ve ark., 1997; Çeliker, 2004).

Su ürünleri yetiştiriciliğinin arttırılması, ekonomik nedenlerle önceleri teşvik edilmiş, ancak son yıllarda birçok ülke, çevresel kaygılarla ve sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla oldukça sıkı düzenleyici kuralları uygulamaya başlamıştır. Ekosisteme olumsuz etkisi ve biyolojik çeşitliliğin kaybedilmesi endişeleri su ürünleri yetiştiriciliğindeki gelişimi sınırlandırmaktadır.

Tüm dünyada doğal kaynakların korunmasına, çevresel etkilerin takibine yönelik artan bir talep ve duyarlılık söz konusudur. Bu yüzden, çağımızda “sürdürülebilir gelişim” ve “çevre yönetimi” birlikte ele alınması gereken iki temel unsur haline gelmiştir. Gerek doğal stoklar ve avcılık gerekse yetiştiricilik faaliyetleri çevreyle karşılıklı etkileşimler içerisindedir. Bu etkileşimlerin en önemlisi çevre veya kirliliğin su canlıları üzerindeki olumsuz etkileridir. Başta ağır metaller olmak üzere inorganik ve organik orijinli kirleticiler su canlılarının üreme, beslenme ve dağılımlarını etkilemektedir. Kirleticiler ayrıca su canlılarının bünyelerinde birikerek ürün kalitesini ve tüketici sağlığını tehdit edebilmektedir. Özellikle Karadeniz’e Tuna Nehri ile taşınan kirleticiler, Karadeniz’deki ekonomik türlerin üreme ve yavru beslenme alanlarını ciddi ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, içsuların büyük bir kısmı tarımsal, endüstriyel ve evsel kirleticilerin tehdidi altındadır. Bu konu, I.

Su Ürünleri Şurası Su Ürünleri ve Çevre Komisyonu tarafından detaylı olarak irdelenmiş olup problemler günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Günümüzde Türkiye’de çeşitli çevrelerce tartışılan temel hususlar; yetiştiricilik kafeslerinin varlığı, görünümüleri ve alan kullanımı ile ilgili çatışmalardır. Diğer taraftan endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklarla diğer toplumsal (örneğin, turizm, gelişim projeleri) faaliyetlerin de su kaynaklarını, su ürünlerini ve yetiştiriciliği olumsuz yönde etkilediği bilinen bir gerçektir.

Kültür Balıkçılığı

Kültür balıkçılığı, sucul canlıların kontrollü bir şekilde üretilmesi ve yetiştirilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Alpbaz, 2005). Kültür balıkçılığı, son yıllarda en hızlı büyüyen gıda üretim sektörlerinden birisi haline gelmiştir. Avcılığın ise; avlama yoluyla balık üretiminin % 1-2’den daha fazla yıllık artış gösteremeyeceği, hatta fiziksel ve biyolojik kapasite, giderek bozulan çevre şartları ve avlanma giderlerindeki artışlar nedeniyle gittikçe azalacağı, kültür balıkçılığının ise geleneksel balıkçılıktaki bu azalmayı telafi edebileceği ileri sürülmektedir. Bu nedenlerle, fazlaşan su ürünleri talebinin karşılanmasında kültür balıkçılığına olan ihtiyaç daha da büyümektedir. Aynı zamanda, artan nüfus ve buna bağlı olarak da sağlıklı beslenme nedeniyle gerek dünyada gerekse Türkiye’de su ürünlerine olan ilgi ve ihtiyaç sürekli olarak artmaktadır.

Dünyada Kültür Balıkçılığı

Dünyanın yıllık kültür üretiminin hemen hemen 3/4’ü 71 az gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Bu ülkelerde kültürü yapılan türler arasında sazan balığı, midye, istiridye gibi fitoplankton ve sucul bitkilerin diğer formları ile beslenen canlılar yer almaktadır. Bunlar genellikle küçük tatlı su havuzlarında veya su altı kafeslerinde yetiştirilmektedir. Su kültürü üretimi, İsrail’de yenen balığın %60’nı, Çin’de %40’nı Endonezya’da ise %22’sini sağlamaktadır.

Gelişmiş ülkelerde su kültürü, çoğunlukla pahalı balıkları, kabuklu deniz hayvanlarını yetiştirmek üzere ve spor balıkçılığında göl ve ırmakları stoklamak amacıyla kullanılmaktadır. Su kültürü birçok avantaja sahip olmaktadır. Birim alandan yüksek miktarda balık elde edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, az gelişmiş ülkeler için iş imkânlarının artmasına katkıda bulunmaktadır (Erdem, 2000).

Ülkemizde Kültür Balıkçılığı

Ülkemizde 1970’li yıllarda başlayan kültür balıkçılığı son yıllarda hızla gelişmektedir. 2004 yılı değerlerine göre içsularda 1301, denizlerde ise 358 adet olmak üzere toplam 1659 işletme bulunmaktadır. 2003 yılı verilerine göre yetiştiricilikle su ürünleri üretimi içsularda 40.217 ton, denizlerde ise 39.726 ton olarak (toplam 79.943 ton) gerçekleşmiştir. Bu değerlerin milli ekonomiye katkısı yaklaşık 350 milyon dolardır. Yine 2003 yılı verilerine göre yetiştiriciliğin toplam su ürünleri üretimi içerisindeki payı %14 düzeyindedir (Anonim, 2004).

Ancak denizde kültür balıkçılığı amacıyla kullanılan alanların aynı zamanda turizm sektörüne de uygun olması ve 1380 sayılı Türk Balıkçılık ve Kültür balıkçılığı Kanunu’nun su ürünleri yasasının ihtiyacı karşılamaması nedeniyle bu alanda büyük bir sıkıntı yaşanmaktadır (Çelikkale, 1999b; Anonim, 2003; Aydın ve ark., 2005; Memiş ve ark., 2002; Anonim, 2004).

Türkiye’nin su ürünleri ihracatı 2003 yılında bir önceki yıla göre %25 artarak 154 milyon dolar olmuş, ithalatı ise %74 artışla 33.4 milyon dolardır (Civaner, 2004). Türkiye işlenmemiş balık ithal ederken işlenmiş balık, yumuşakçalar ve kabuklular ihraç etmektedir. İhracatımızın %70-80’i AB ülkelerine yapılmakta ikinci sırada ise Japonya gelmektedir (Çelikkale, 1999b). AB ülkelerinin sayısının artması ve avcılığın azalması dolayısıyla ülkemizin işlenmiş ürünleri ihracat potansiyeli de artmaktadır.

Kültür balıkçılığı ülkemizde son 25 yılda önemli gelişmeler göstermiş olup, bu kapsamda başta çipura (*Sparus aurata*), levrek (*Dicentrarchus labrax*), olmak üzere çeşitli türde balık üretimine yönelik işletmeler kurulmuştur. 1987 yılından bu yana deniz balıkları yetiştiriciliği çok hızlı bir gelişme göstermiştir. Buna rağmen yetiştiricilik potansiyeline bakıldığında olması gereken üretim miktarının çok gerilerde kaldığı görülmektedir. Ülkemizde kişi başına düşen balık tüketiminin 8 kg/yıl olduğu düşünülürse bu sayının gelişmiş ülkelere göre çok düşük olması yeterli düzeyde balık tüketilmediği anlamına gelmektedir. Balık tüketiminin artırılması yönünde üretilmesi amacıyla kurulması planlanan kültür balıkçılığı ve su ürünleri işleme ve değerlendirme tesisleri için doğru yer seçimi yapılarak denizdeki biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanım stratejileri belirlenmelidir. Ayrıca balıkçılık için etkili olan su kalitesi ve kirlilik nedenleri ile kirlilik parametreleri izlenmeli işletme öncesi, işletme dönemi ve işletme sonrasında oluşabilecek etkileri araştırılmalıdır.

Günümüzde en çok çipura ve levrek ile görünen kültür balığı yatırım ve üretimi, kamuoyunda “deniz balığı kadar lezzetli” değil düşüncesinin de yaygınlaşması ve böyle düşünen alım gücü yüksek tüketici göz önüne alınarak “Mercan” gibi yeni türlerin üretilmesine yol açmıştır. Bu “özel” tür balıkları denizden yakalandıklarında, miktarları az olan türler olduğu için satış rakamları yüksek olmaktadır. Kültür balıkçılığı bu bağlamda, deniz balığı ile aynı lezzetleri taşımadığı bilinse de, daha ucuz fiyatlar ile çipura, levrek vs. balıkların tüketilmesine olanak sağlamaktadır.

Kültür Balıkçılığının Ülke Ekonomisindeki Rolü

Su Ürünleri sektörü ülkemizde son yıllarda üretim miktarı yıllık 100 bin ton/yıla ulaşarak ve yaklaşık %112.8'lik büyüme ile Avrupa'da söz sahibi olduğumuz ve giderek üretim miktarını artıran ender sektör dallarından birisi haline gelmiştir. Balık, Türkiye'nin rahatlıkla ihraç edebildiği hayvansal ürünler arasında en ön sırada gelmektedir. Avrupa ülkelerinde büyük rağbet gördüğü için çok büyük bir kısmı Avrupa Birliği ülkelerine ihraç edilmektedir.

Hızla artan su ürünleri talebinin karşılanmasında oldukça etkindir. Balık, ucuz ve değerli bir protein kaynağıdır. Balık etinde Omega 3, B12, İyot ve D vitamini gibi bazı bütüncü besinler bulunmaktadır. Bunlardan Omega 3 temel bir yağ asidi olup; beyin gelişiminde önemli bir yapı taşıdır. Yaşlılığa bağlı gelişen göz bozukluğunu %40 oranında, kalp damar hastalıkları ve pankreas iltihabını da %30-40 oranında azaltır.

10 bini çiftliklerde olmak üzere paketlenme, işleme ve ihracat sektörüyle birlikte 25 bin kişiye iş imkanı, diğer sektörlerle de dolaylı olarak iş olanakları sağlaması nedeniyle Ülke ekonomisine toplam parasal değer olarak katkısı yaklaşık olarak bir milyar dolar civarındadır.

Su ürünleri sektörü, dış ticaret gelirimize % 4 civarında bir katkı sağlamaktadır. Su ürünlerine karşı büyük bir tehdit oluşturan etmenler bulunmaktadır. Kültürü yapılan hiç bir balık kirli sularda yaşayamamaktadır. Kirli sular balıkların hastalanmasına ve hatta ölmesine sebep olmaktadır.

Kirlilik ve Kirliliğe Neden Olan Etkenler

Kıyasal gelişme ve kalkınmanın en ciddi ve tehlikeli etkilerinden biri, kirliliğin su kalitesinde meydana getirdiği gerileme kirliliğe neden olmaktadır. Bu kirlenmeye neden olan etmenler şu şekilde sıralanmaktadır.

Kentsel Atıklar

Uygun ve yeterli düzeyde artılmadan denizsel ortama bırakıldığında başta ötrofikasyon olmak üzere birçok soruna yol açabilmektedir.

Ötrofikasyon (Denizdeki organik maddelerin oluşturduğu kirlilik)

Organik atıkların, denizel ortama bırakılması sonucu meydana gelen yüksek besin elementleri düzeyidir. Alg patlamalarına yol açarak sucul ortamdaki türler arasındaki dengenin bozulmasına yol açabilmektedir.

Tarımsal Atıklar

Tarımsal atıklar (hayvan gübresi, inorganik gübre, pestisid) gübre ve böcek öldürücüler gibi zehirli madde olarak sucul ortama bırakılmalarıdır.

Endüstriyel Atıklar

Endüstriyel atıklar, ağır metaller (kurşun, civa, kadmilyum, vs.) radyoaktif elementler ve asit gibi çok sayıda toksik (zehirli) maddelerin denizel ortama bırakılması ile kirliliğe yol açmaktadır.

Petrol Sızmaları

Deniz trafiği arttıkça petrol sızmalarının tehlikesi ve boyutu büyümektedir.

Doğanın Etkileri

Doğal felaketler de çevre açısından duyarlı olan canlıları olumsuz yönde etkilemektedir. Büyük oranda ölümlere yol açan ve kendiliğinden ortaya çıkan hastalıklar (1980'li yıllara Karayip adalarında deniz kestanelerinin ölümüne yol açan hastalık) ve iklimdeki değişimler (Atmosfer sıcaklığının artması) gibi doğal felaketler doğadaki dengenin bozulmasına yol açabilmektedir.

Denizel Kirliliğe Sebep Olan Çevresel Etkiler

Denizel kirliliğe sebep olan etmenlerin başında kıyılarımızda bulunan kent merkezlerinin atıkları ve sanayi tesislerinden atılmadan denize boşaltılan atıklar gelmektedir.

Türkiye'deki yaklaşık 3250 belediyenin sadece 322 tanesinde Atık Su Arıtma tesisi bulunmaktadır. Türkiye'deki faaliyet gösteren yaklaşık 100 tane Organize Sanayi Bölgesi vardır ve bunlarında sadece 33 tanesinde Arıtma Tesisi bulunmaktadır. Arıtılmadan çıkan bu sular akarsulara, göllere ve denizlere bırakılmaktadır.

Ülkemizde turistik tesislerin % 81'inde arıtma tesisi bulunmamaktadır. Turizm sonucu özellikle yaz aylarında nüfus çok artmakta ve kirlilik yükü normalin çok üzerine çıkmaktadır. Mevcut olan altyapı da yetersiz kaldığından ciddi kirlilik sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Tarımsal alanlarda erozyon sonucu akarsularla denize karışan toprak ve diğer kirlleticiler (pestisit, kimyasallar ve gübre) de önemli derecede kirlilik yaratan etkenlerdendir. Gemiler ve diğer deniz araçlarından oluşan kirlilik de bu sıralamanın devamını oluşturmaktadır (Petrol, yağ atıkları, pis sular, çöpler gibi etkileri vardır).

Ayrıca deniz kazaları neticesinde önemli miktarda petrol döküntüsü suda birikmekte ve canlı ortamı tehdit etmektedir. Denizlerimizde bulunan boru hatlarından sızan petroler de denizel ekosisteme olumsuz etkide bulunmaktadır.

Kültür Balıkçılığının Çevreye Olumsuz Etkileri

Bulanıklık

Akıntının, dolayısıyla su yenilenmesinin oldukça düşük olduğu yerlerde bulunan balık çiftliklerinin sebep olduğu organik madde yükü, ışık geçirgenliğini büyük oranda azaltarak suyun rengindeki ve yapısındaki değişimlere sebep olmaktadır.

Su Kalitesinin Bozulması

Balıkların beslenmesi sırasında oluşan atıkların çevreye boşaltımı ekosistemde zararlı etkilere yol açmaktadır. Bunlar sedimentin organik zenginleşmesi ve atıklara bağlı olarak su kalitesi değişimleridir.

Su içindeki çözünmüş nütrientlerin artışı su kalitesinde bozulmalara neden olmaktadır. Bu nütrientlerin ortama girişi; yem kayıpları, besin atıkları, metabolik atıklar ve havuz deşarj sistemlerinden kaynaklanmaktadır.

Su kalitesinin değişmesine sebep olan etkenlerin en başında kullanılan yem çeşidi ve yem miktarı gelmektedir. Yemlerin

yapıları birbirinden çok farklı olmasına rağmen hepsi beslenecek türün ihtiyaçlarına göre değişen miktarlarda protein, karbonhidrat, yağ, mineral, vitamin ve pigment maddeleri gibi katkı maddeleri içermektedir.

Yemi oluşturan tüm bileşenler aynı zamanda metabolizma ürünleri olarak atık haline gelmektedir. Bu atık ürünler organik karbon, organik nitrojen (karbonhidrat, lipid, protein), amonyum, üre, bikarbonat, fosfat, vitaminler ve pigment maddelerinden oluşmaktadır.

Amonyum ve üre formunda olan nitrojen fitoplanktonların gelişmesini hızlandırmakta ve ötrofikasyona sebep olmaktadır. Bunun sonucunda sudaki yaşam ve organizmaların miktarında değişiklikler meydana gelmektedir.

Sucul ortamlardaki en yaygın kirlenme çeşitlerinden başında ötrofikasyon gelmektedir. Deniz, akarsu ve göllerde yaşayan bitkisel organizmalara çok miktarda besin maddesi gelmesi durumunda, sudaki bitkisel yaşam için gübre etkisi yapmaktadır. Böyle durumlarda bazı alg türlerinin üremesi hızlanmakta, besleyici tuzların neden olduğu kirlenmeden doğan aşırı bitkisel üreme olayı gerçekleşmektedir. Ötrofikasyon sonucu dipte oksijen azalır ve hidrojen sülfür gazı ortaya çıkmaktadır.

Zemin Tahribatı

Organik zenginleşme su dibinin dinamik yapısı ve su değişimi ile doğrudan etkilidir. Organik atıklar, işletmelerin su tahliye borularının döküldüğü yerlerde ve ağ kafeslerin altında toplanmaktadır. Bu toplanma sonucu sediment havasız kalmakta ve dolaylı olarak sisteme geçen organik karbon miktarı artmaktadır. Organik atıkların ekosisteme girmesiyle bir seri kimyasal ve biyokimyasal olaylar ortaya çıkmaktadır. Ortama giren karbon anaerobik metabolizmaların artışına sebep olabilmektedir. Zemine çöken karbon (katı veya dışkı şeklinde) mevcut oksijeni tüketir ve sedimentler yavaş yavaş oksijensiz hale gelmektedir.

Bakteriyel hastalıkların tedavisinde kullanılan antibiyotik ve diğer amaçlarla kullanılan kimyasalların yakın çevredeki çeşitli canlılarda (balık, midye, karides, istakoz) olumsuz etkileri de söz konusu olmaktadır.

Görüntü Kirliliği

Su ürünleri yetiştiricilik işletmelerinin diğer sektörler tarafından tepki almasındaki en büyük nedenlerden birisi de oluşturdukları görüntü kirliliğidir. Özellikle ülkemizde hızlı ve plansız bir yayılım gösteren ağ kafes işletmeleri bu kirliliğin nedenlerindedir.

Kirlilik Etmenleri

Akıntı sisteminin uygun olmadığı alanlardaki su içindeki yenilenmenin olmaması durumdaki su kirliliği artmaktadır.

Derinlik konturu dikkate alınmadan kurulan kafeslerden dolayı kirlilik olmaktadır.

Kapasitesi çok yüksek çiftlikler ve stok yoğunluğu fazla olan çiftliklerdeki kullanılan yem miktarı, bunun sonucunda oluşan aşırı atıklardan kaynaklanan kirlilik oluşmaktadır.

Çalışanların birbiriyle ilişkisi, işçilerin ağır iş şartlarından ve bazı kişisel problemlerden dolayı dolu yem çuvallarını denize atması veya aşırı derece de yemleme yapmasıyla da kirlilik oluşmaktadır.

Kafeslerden kaçan balıkların ortamdaki diğer türler üzerine olumsuz etki göstermektedir.

Hastalıklar için kullanılan antibiyotikler, kimyasal maddeler de su kalitesine etki etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de balık çiftlikleri kurulmadan önce proje hazırlama aşamasındaki Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) uygulaması ve bazı büyük işletmelerin zaman zaman yaptıkları izleme çalışmaları dışında çevresel etkileşimlerle ilgili herhangi bir gelişme mevcut değildir (Özer ve ark., 1996). Mevcut (16 Aralık 2003 tarih ve 25318 sayılı) ÇED Yönetmeliğine göre 30-1000 ton/yıl arasındaki projelerden ön ÇED raporu, 1000 ton/yıl ve daha yüksek üretim kapasitesine sahip yetiştiricilik

projelerinden ÇED raporu istenmektedir. Ayrıca, 29 Haziran 2004 tarih ve 25507 sayılı Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği ile üretim tesislerine artım tesisi kurma zorunluluğu getirilmiştir.

Son yıllarda su ürünleri ve çevresel etkileşimlerle ilgili olarak en fazla tartışılan hususlardan biri su ürünleri yetiştiriciliğinin neden olduğu ileri sürülen çevresel etkilerdir. Su ürünleri yetiştiriciliğinin, spesifik olarak da kafeslerde balık yetiştiriciliğinin çeşitli olumsuz etkileri olduğu ve bu nedenle sınırlandırılması gerektiği, dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de yoğun olarak tartışılmaktadır. Maalesef entansif üretimin artışı, kontrolsüz hızlı gelişim, planlama ve yönetim yetersizlikler bazı alanlarda olumsuz çevresel etkiler yaratabilmektedir. Yetiştiriciliğin potansiyel çevresel etkileri, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde detaylı olarak irdelenmiştir. Ülkemizde henüz yetiştiriciliğin çevresel etkileri ile ilgili genel sonuç çıkarılabilecek kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu tip kapsamlı çalışmalar yapılmaksızın konu ile ilgili yorum yapmak mümkün değildir. Ancak, özellikle düşük su değişimli sığ alanlarda kurulan ve çok sayıda küçük kafesten oluşan işletmelerin, aynı koy ve/veya alanı paylaşan yada deşarj suyunu aynı akarsuya veren çok sayıda çiftliğin yukarıda sözü edilen çevresel etkilerden bir çoğuna neden olması mümkündür. Son yıllarda balık yemi teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak yem kalitesi artırılmış ve yetiştiricilerin bilinçlenmesiyle doğru yemleme metodlarının kullanımı sayesinde yem kayıpları azalmıştır. Böylece yem artıklarından kaynaklanan kirlilik önemli oranda azalmıştır.

Su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili faaliyetler ekonomik olduğu kadar, çevre dostu olmalıdır. Bu yeni yaklaşım; çevresel dengenin korunması açısından, yetiştiriciliğin uygulama şekli, düzeyi ve akuakültür-çevre etkileşimi konusunda oldukça fazla araştırmaya ihtiyaç göstermektedir. Ancak yine de yetiştiricilikte sürdürülebilir büyüme, alınması zorunlu bazı önlemlerle sağlanabilir:

Su ürünleri yetiştiricilik sistemleri kurulacak alanlarda atıkların oluşturacağı organik yükün olumsuz etkisini en alt düzeyde tutmak üzere "ortamın taşıma kapasitesi" dikkate alınarak işletme sayısı ve toplam kapasite belirlenmeli, taşıma kapasitesini aşan yatırımlara izin verilmemelidir.

Bir üretim aşamasında asıl ürünle birlikte çevreye zarar verici özellikte atık ürünler de üretilir. Şayet bu atık ürünler farklı ürünlerin üretiminde kaynak olarak kullanılırsa çevreye olan zararlı etki azaltılabilir. Bu amaçla, özellikle kafes yetiştiriciliğinde, atıkları kullanarak beslenen (süzerek beslenen) midye, istiridye gibi çift kabuklular da kültüre alınarak (polikültür) çevrede oluşabilecek nütrient kirliliği önlenmelidir. Ayrıca alınan bu tedbirlere ek olarak;

Hem işletme hem de çevre için, suda arzulan sürede kalabilen ve balıklar tarafından tamamen tüketilebilecek yem tipleri (ekstruder yem) seçilmelidir.

Yetiştirilen canlının optimum protein ve yağ oranları belirlenip, yüksek enerjili yemler kullanılarak fosfor ve nitrojenin alıcı ortama yükü azaltılmalıdır. Yem rasyonlarında sindirilebilirliği yüksek besin maddeleri seçilmelidir.

Yetiştirilen türü beslemede iyi bir yemleme cetveli uygulanmalıdır

Resmi kurumların Su Ürünleri konusundaki yetki kargaşası ortadan kaldırılmalı, üretici denetim ve yetki olarak tek bir makama bağlı olmalıdır.

Açık deniz kafes yetiştiriciliği desteklenmeli, kıyıda açığa alınacak kafes tesislerinin kapasiteleri arttırılarak açık denize taşınmaları sağlanmalıdır. Çünkü açık deniz kafes yetiştiriciliğinin getireceği ekstra yatırımlar mevcut kapasitenin taşınmasıyla mümkün olmamaktadır.

Ekonomik değeri yüksek akuatik türlerin yetiştiriciliğinde kirliliği kontrol eden, su kullanımını azaltan kapalı devre sistemler tercih edilmelidir.

Kültür balıkçılığına uygun alanlar belirlenip kafes tesisleri bu bölgelere taşındığında bütün tesislerin kullanımına sunulacak karasal alan tahsis edilmeli ve bu alana yol, su, elektrik, idari binaların ve hizmet binalarının alt yapı hizmetlerinin tesisi

yapılmalıdır. Üretici alt yapıyı artırma tesisi ile desteklemelidir.

Bu potansiyel alanlar mevsimsel olarak izlenmeli, çevresel etki değerlendirilmeli, tesislerin kapasitesi kontrollü olarak arttırılmalıdır.

İşletme alanı seçilirken; deniz derinliği, kafes derinliğinin en az üç katı olmasına dikkat edilmeli, mümkün olduğunca kıyıdan uzaklaşmalı (off-shore kafes yetiştiriciliği), düşük akıntılı yerler yerine, dinamik deniz alanlarının seçilmesine dikkat edilmelidir.

Stoklama yoğunluğuna dikkat edilmeli, aşırı stoklama yapılmamalıdır. Stoklamaya bağlı olarak atıkların miktarının da artacağı unutulmamalıdır.

Kaynaklar

Anonim. 2003. Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Durumu. İktisadi Kalkınma Vakfı. Yayın No:18. 93 s.

Anonim, 2004. Su Ürünleri İstatistikleri. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü verileri, Ankara. (Yayınlanmamış).

Aras, M. S., Bircan, R. ve Aras, N.M. 1997. Genel Su Ürünleri ve Balık Üretim Esasları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:173. 286 s.

Aydın, G., Köksal, N., Demir, S., Bekcan, M. Kırkağaç, E., Gözğözoğlu, S., Erbaş, H., Deniz, Ö. ve Maltaş, H. 2005. Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Politikalar. Hr.Ü.Zir.Fak.Dergisi. 9 (3).

Civaner, E. Ç. 2004. Su Ürünleri Dış Pazar Araştırması. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi. 75 s.

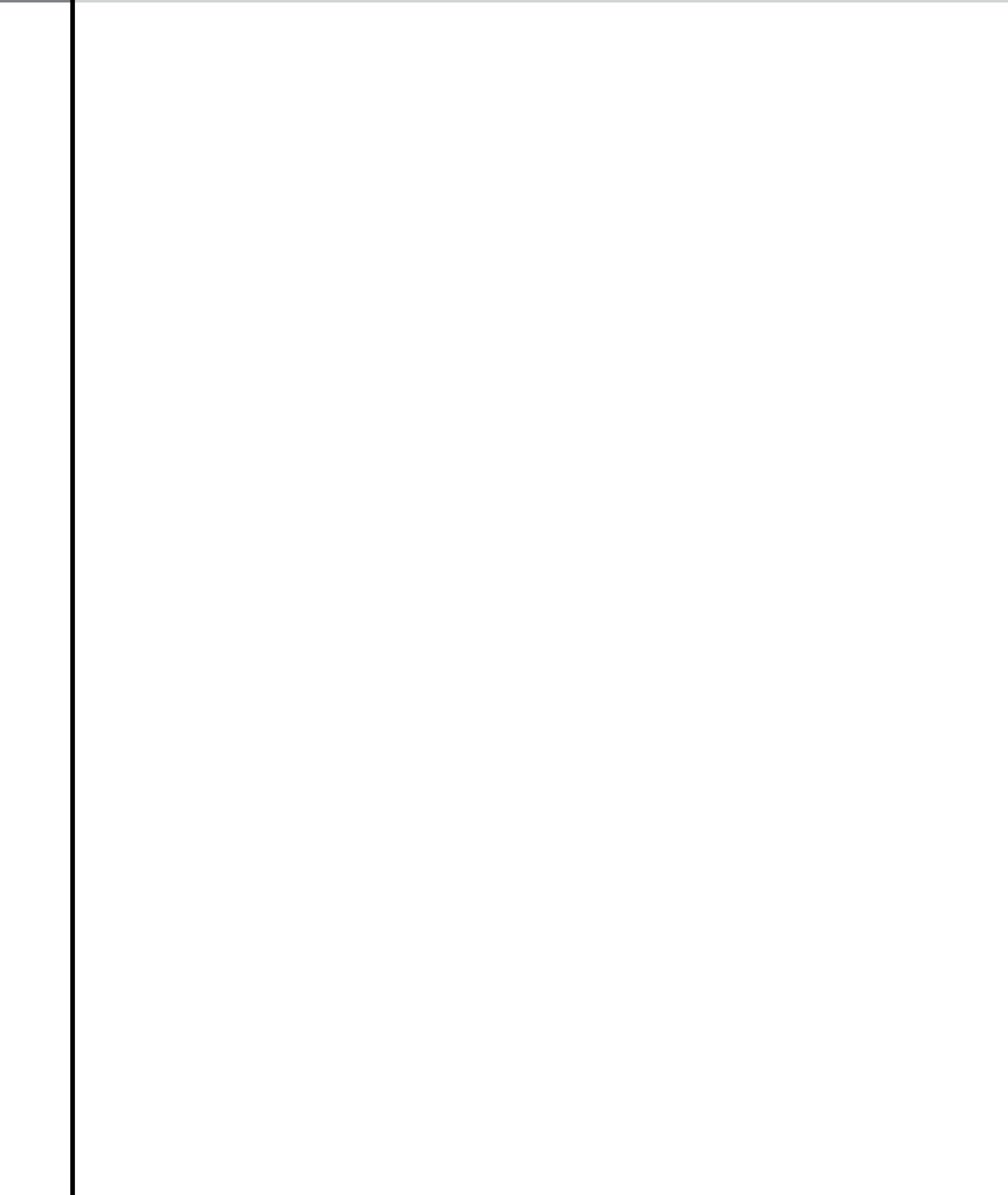
Çeliker, S. A., 2004. Su Ürünleri. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. <http://www.cine-tarim.com.tr/dergi/arsiv57/ sektorel04.htm>

Çelikkale, M. S., Düzgüneş, E. ve Okumuş, İ. 1999b. Türkiye Su Ürünleri Sektörü ve Avrupa Birliği ile Entegrasyonu. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no: 1999-63, 533 s.

Memiş, D., Demir, N., Eroldoğan, O. T. ve Küçük, S. 2002. Aquaculture in Turkey. The Israeli Journal of Aquaculture-Bamidgeh, 54 (1), 34-40.

Erdem, Ü., 2000, Environmental Science-Sustainable World (in Turkish), Ege Üniversitesi Çevre Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları-1, İzmir.

Özer, A., K. Arapkirlioğlu, C. Erol, 1996, Development with the Planner Aspect (in Turkish), Çevre ve ÇED, TMMOB Şehir Plancıları Odası-ÇED Komisyonu.

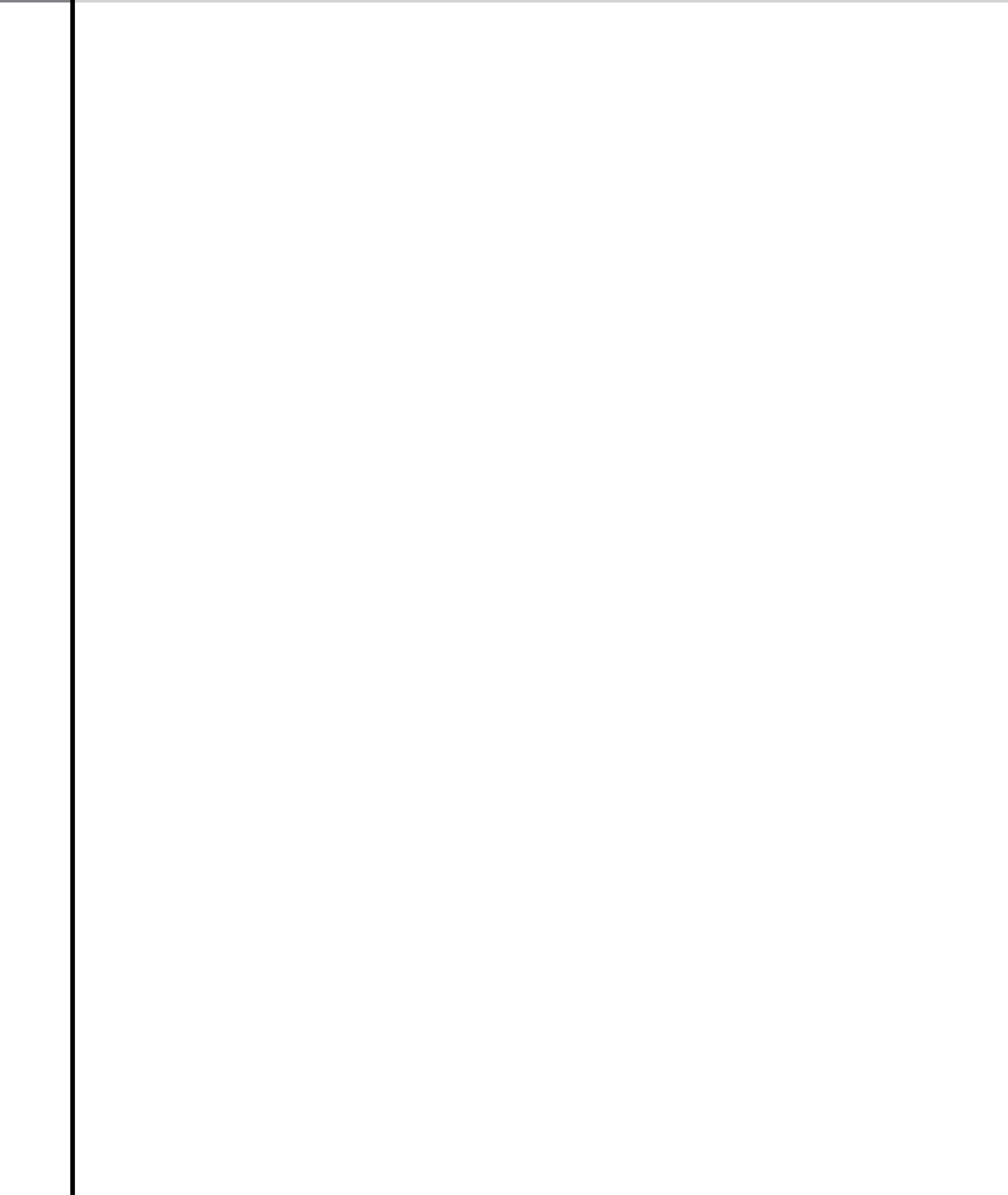
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin ekibi 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşuyor.

Fırat İSKENDEROĞLU, toplantıda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili olmamasını eleştiriyor.

Canan CELAPKULU, "Böyle bir toplantının olması güzel. Arkadaşlarla farklı konularda bilgi paylaşıyoruz" diye konuşuyor.

Akın DEMİR de, Kurultay aracılığıyla gelecekteki meslektaşları ile tanışmaktan büyük bir mutluluk duyduğunu belirtiyor.

KÜLTÜR BALIKÇILIĞI

Halil DİLMEN, Kenan ÇELİK, Akın DEMİR, Canan CELAPKULU, Fırat İSKENDEROĞLU

Danışman: Fatih ÇİĞ

Dünyada yılda 145 milyon ton su ürünleri üretimi yapılıyor. Bunun 45 milyon tonu yetiştiricilik yolu ile elde ediliyor. Su ürünleri yetiştiriciliği en hızlı büyüyen gıda üretim sektörüdür (FAO). Su ürünleri yetiştiriciliği; açlığın önlenmesi, dengeli ve sağlıklı beslenme, doğal balık stoklarına olan av baskısının azaltılması, istihdam, döviz girdisi sağlanması, kırsal kalkınmaya katkısı vb. nedenlerle önemli bir sektördür. Dünyada 2003 yılı toplam su ürünleri üretimi 120 milyon ton olup bunun % 30'u (36 milyon) yetiştiricilik yoluyla elde edilmiştir. Türkiye'de kültür balıkçılığı, diğer dünya ülkelerine göre geç başlamasından dolayı geri kalmıştır.

Kültür balıkçılığı, ekonomiye olan olumlu katkıları nedeniyle başlangıçta teşvik edilse de, son yıllarda gerek turizm gerek çevresel endişelerle hayli sıkı denetleyici kurallara maruz kalmıştır.

Kültür Balıkçılığı Geleceğimizdir...

Ülkemizde eksik bilgilenmekten kaynaklanan ön yargılar sonucunda özellikle son aylarda bir tartışma konusu olarak gündeme getirilen "Kültür Balıkçılığı", sanayicilik anlamda ülkemize kazandırılan ilkler arasında yer almaktadır.

Kültür balıkçılığı, ülkemizde hızla gelişen bir sektör olmasının yanı sıra, toplumumuzun sağlıklı beslenmesi için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bunun yanında, sektörünün ülke ekonomisine yaptığı katkılar da göz ardı edilmemelidir.

Peki, bu olumlu tabloya rağmen, kültür balıkçılığı neden tartışma konusu yapılıyor? Bunun en temel nedeni bilgisizliktir. Diğer bir sebebi ise, turizm adı altında kıyılarımızın plansız şekilde betonlaşmasıdır. Kaldı ki; günümüzde adeta hedef tahtası haline getirilen kültür balıkçılığı üretim çiftlikleri çok büyük bir oranda topografik açıdan turizme hizmet etmesi mümkün olmayan kıraç kayalık alanlarda konuşlanmıştır. Dolayısıyla turizme engel teşkil ettikleri söylenemez.

Doğru bilgilenmek gerekiyor...

Oysa yıllarını bu sektöre adanmış birçok bilim adamı, üniversitelerimizde her yıl yüzlerce " Su Ürünleri Mühendisi" yetiştiriyor.

Sektör darbe yerse bu gençler nasıl iş bulacak? Dört yıl emek verdikleri branşlarında kariyer yapabilecekler mi?

Bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerde ödediği vergiler ve yarattıkları istihdam ne olacak?

Hareket noktalarından bir tanesi de sık sık dile getirilen çevre kirliliği iddiaları oldu. Şimdi sizleri geçmişe götürmek istiyorum. Madem söz çevre kirliliğinden açıldı, Bu asılsız iddiayı her gün gündeme getirenlere birkaç sorum olacak... 1950'li, 1960'lı yıllarda Karşıyaka, Alsancak, Güzelyalı sahillerinde İzmirli'lerin denizle kucaklaşmasını sağlayan banyolar vardı. Peki, ne oldu da, İzmir körfezi yüzülemez bir hal aldı? Bu kirliliği de balık çiftlikleri mi yaptı?

Gelelim konunun çevre boyutuna...

Bu tesislerin buldukları her yerde çevre kirliliği yarattığı iddia ediliyor. Yüzlerce şirket içinde birkaç tanesi gerekli koşulları yerine getirmediği için kirlilik yaratıyor olabilir. Kirlilik yaratan birkaç tesisi görüp, bütün sektörü karalamak, hedef tahtası haline getirmek doğru mu? Elbette değil...

40 milyon ton su ürünleri yetiştiriciliğinden ürün sağlanıyor. Diğer ülkelerde bu ürün üretiliyorsa, bu kadar su kaynağına

sahip bir ülkede neden üretilmesin? Fakat çok iyi analiz edilmesi gerekiyor, yani denizleri kirletiyor mu, kirletmiyor mu sorusuna bilimsel çevrelerce tartışılıp, ne yapılması gerektiğini akademik çalışmalarla ortaya konması gerekiyor.

Dolayısıyla denizlere bırakılan atıkları sıfırlamak mümkün değil, ama sahip olduğumuz su kaynakları hiçbir şekilde insanımızın sağlığına risk oluşturmayacak. TÜBİTAK'ın desteklediği projeler bilimsel anlamda İstanbul Üniversitesi'nde yapılan çalışmalarla deniz ürünlerinin çevresel etkileri anlamında çok güzel çalışmalar gerçekleştiriyor.

Bu çalışmalarda: Kapalı koylarımızın bu anlamda ciddi şekilde kontrol altına alınması gerekiyor. Bunun birlikte, denizi kirleten en önemli faktör yemdir. Yemin yüksek kaliteli hammaddelerle sindirilebilirliği sağlanmalıdır ki, bu teknolojilerin en ilerileri Türkiye'de mevcut. Bunların üretimi sayesinde, denize en az atık bırakmak mümkün. Birde doğru yemleme metodu geliştirilmesi mümkün.

Denizlerimizde Çevresel Etkisi Olan Faaliyetler:

- 1 Kentsel Yerleşim
- 2 Endüstriyel Faaliyetler
- 3 Zirai Faaliyetler
- 4 Turizm Faaliyetleri
- 5 Deniz Trafığı
- 6 Bölgesel Temizleme Faaliyetleri
- 7 Askeri Tatbikatlar
- 8 Avcılık
- 9 Madencilik Faaliyetleri
- 10 Kültür balıkçılığı

İzmir İl Çevre Orman Müdürlüğü 2004 yılı Çevre Denetleme Raporu)

Deniz kirliliğini sebep olan diğer faktörleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Deniz kıyılarında bulunan kent merkezleri ve sanayi tesislerinden çıkan ve arıtılmadan denize boşaltılan atıklar.
2. Tarımsal alanlarda erozyon sonucu akarsularla denize karışan toprak ve diğer kirleticiler. (Denizlere sadece toprak değil, tarımsal faaliyetler sonucu akarsulara karışan pestisit ve gübre gibi kimyasal atıklar da taşınmaktadır.)
3. Denizlerde kurulmuş bulunan platform ve boru hatlarından oluşan sızıntılar.
4. Gemiler ve diğer deniz araçlarından oluşan kirlilik (petrol, yağ atıkları, zehirli sıvılar, pis sular, çöpler vb.)

Kentsel Yerleşim

Belediyelerin 3215 sayısını bulduğu ülkemizde 141 belediyede kanalizasyon sistemi vardır, bunun da sadece 43 tanesinde arıtma tesisi bulunmaktadır.

Bir başka ifade ile kanalizasyon sularının %98.67 'si hiç arıtılmadan ırmaklara, göllere ve denizlere bırakılmaktadır.

Endüstriyel Faaliyetler

Endüstriyel işletmelerde arıtma tesisine sahip işletmeler sadece %9'dur.

Arıtma tesisi bulunmayan kuruluşlardan özel sektörün oranı %16 iken, kamu sektörünün oranı ise %84'tür.

Ülkemizde faaliyette bulunan organize sanayi bölgelerinde sadece %14'ünde arıtma tesisi bulunmaktadır.

Endüstrinin ürettiği zehirli ve ağır metaller ihtiva eden atıkların gelince, yılda 930 milyon metreküp endüstriyel atık suyun sadece %22'si arıtılmakta, %78'i ise arıtılmaksızın doğrudan göl, ırmak ve denizlere verilmektedir.

Turizm Faaliyetleri

Ülkemizdeki turistik tesislerin %81'inde arıtma tesisi bulunmamaktadır.

Bu turistik tesislerin % 80'i atıklarını denize bırakıyor.

Deniz Trafiği

Dünyanın en işlek gemicilik rotasının bulunduğu denizlerinden birisi Akdeniz'dir."Hesaplandığında her sene gemilerin hareketleri 100.000 ila 150.000 ton ham petrol kisten denizlere bırakılmaktadır."Kimyasal tank boşaltımı ve petrol atıkları deniz kirliliğinin önemli nedenlerindedir.

Avcılık

Endüstriyel balıkçı tekneleri, güçlü sonarlar kullanarak, ürkütücü bir hız ile yanılma payı olmadan balık sürülerini yakalayabilmektedir. Şu anda dünyadaki büyük boy balıkların %90'nının bittiği tahmin edilmektedir.

Kültür Balıkçılığı Zararlı mıdır?

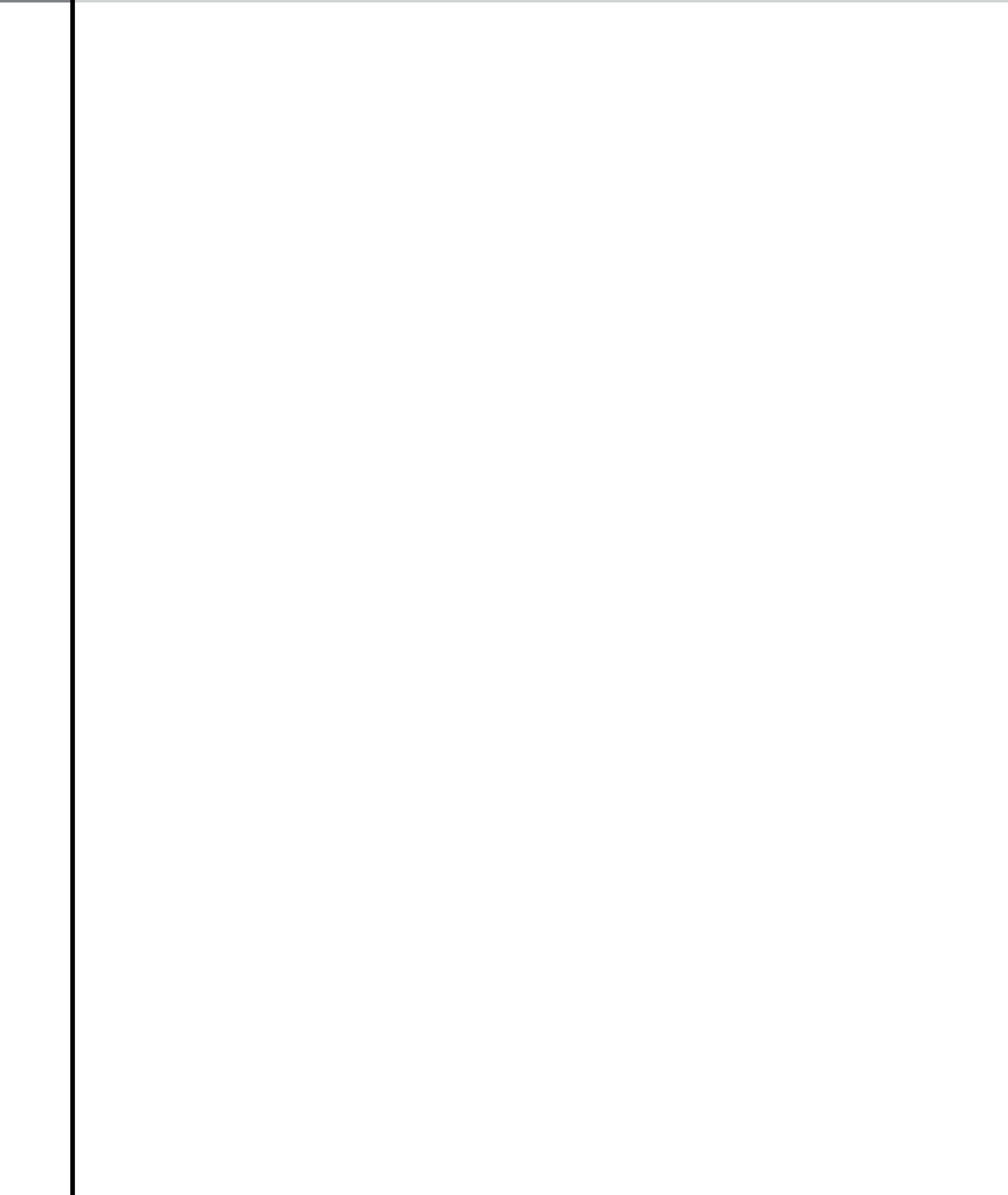
Kıyısız alanlarda özellikle doğru alan seçiminin yapılmadığı bölgelerde kültür balıkçılığı olumsuz çevresel etkilere sahiptir.

Sorun:

- 1.Akıntı sisteminin uygun olmadığı alanlar
- 2.Derinlik konturu dikkate alınmadan konuşlanan kafesler
- 3.Kapasite çok yüksek çiftlikler
- 4.Etki
- 5.Bulanıklık
- 6.Su kalitesinin bozulması
- 7.Zemin tahribatı

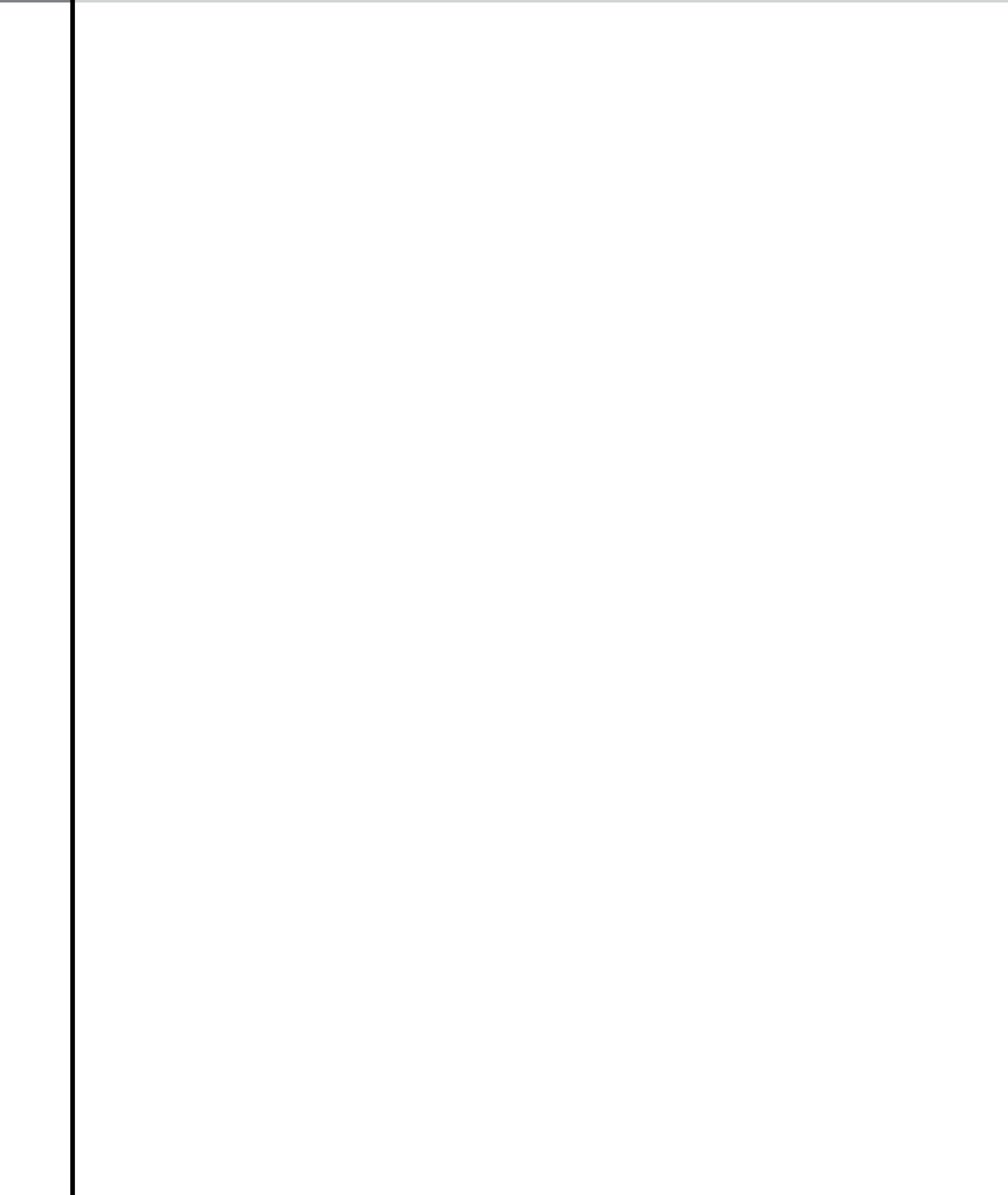
Balık çiftliklerinin çevresel etkisinin araştırılması için yapılan "Yunanistan' da Doğu Ege Denizi'ndeki Hios Adası'nın Doğu kıyılarındaki Yüzer Kafes Çiftliği'nin Yerel Spesifik Bentik Etkilerinin Değerlendirilmesi" ile ilgili çalışmada, tesislerin çevre ve özellikle bentik organizmalar üzerine geçici etkisi olduğu, balık çiftliklerinden kaynaklanan kirlilik girdilerinin su dinamiklerinin etkisiyle dağıldığı ve sonuçta çevreye istatistiksel anlamda önemsiz bir etki bıraktığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak: Art niyetin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunu söylemek rahatlıkla mümkündür. Tabii bunun kaynaklarını ve nereden, nasıl geldiğini araştırmak ve bulmak çok kolay. Özellikle turizmciler olabilir.Aynı şekilde Türkiye'ye balık ithal etmeye çalışan çok büyük global şirketler olabilir. Türkiye'nin balık ihraç etmesini istemeyen, pazarına ortak olunmasını istemeyen başka şirketler olabilir ki; Türkiye'de şu anda yabancı şirketler de bulanmakta. Bu olay soğukkanlılıkla ve bilimsel anlamda yorumlandığı takdirde hiçbir sorun olmayacaktır.

V. OTURUM

ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ - III

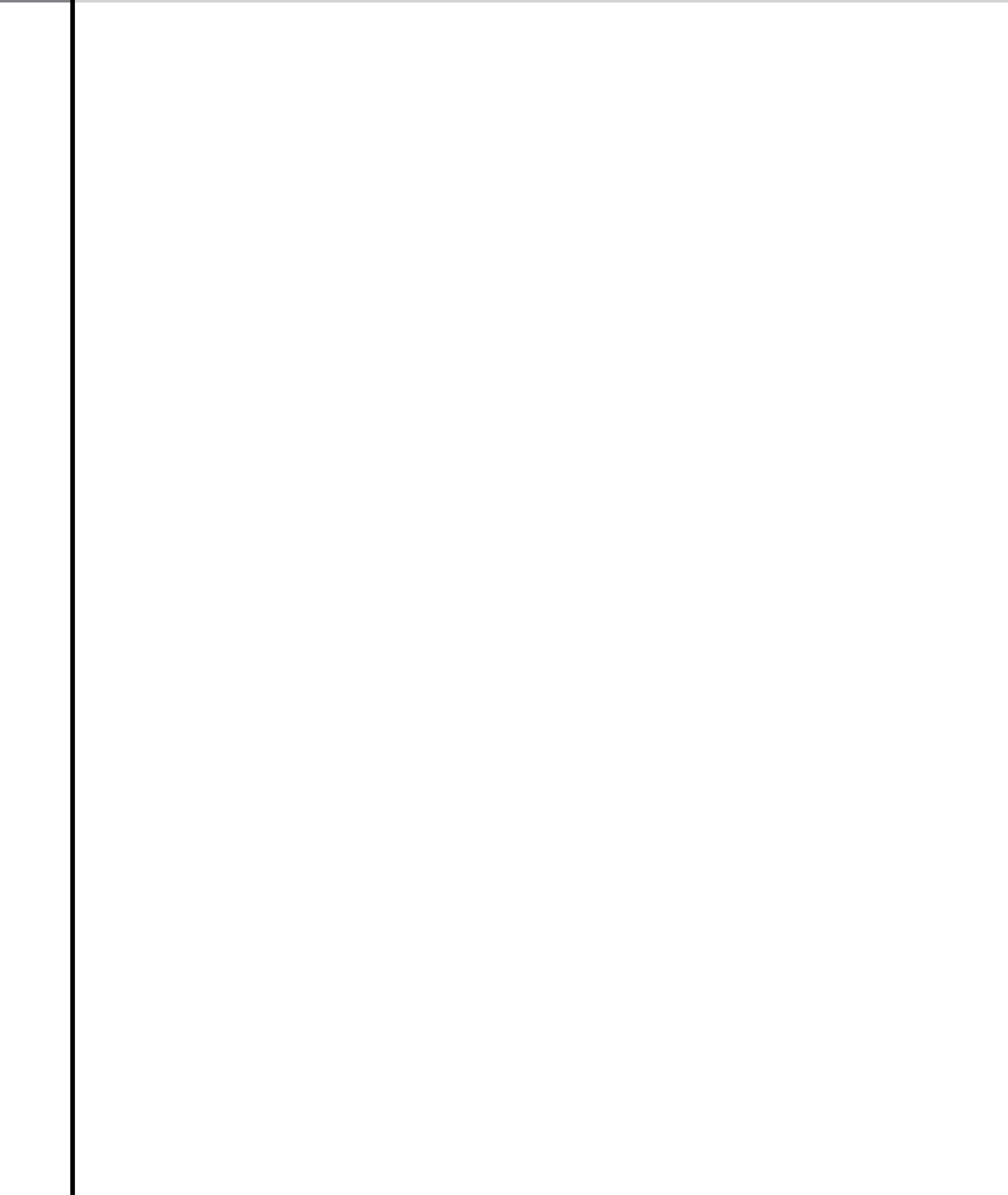
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin ekibinden 3 kişi, geçen yıl da Kurultay'a konuk olmuş.

Selman KAYA, Kurultayda tanıştıkları öğrenciler ile iletişimi koparmadıklarını ve daha sonra da haberleşmeye devam ettiklerini belirterek, "Öğrenci Kurultayı çok güzel bir organizasyon. Mutlaka devam etmeli" diyor.

Emine ŞEN de, "Kaynaşmak çok güzel. Gelecek yıl daha iyisini bekliyoruz" diye konuşuyor.

Öğrencilerin hepsi bilinçli olarak bu mesleği seçtiklerini anlatıyorlar. Ancak Ziraat Mühendisliği, İsmail DOĞAN'ın sanki aile mesleği! DOĞAN gururla, "Ağabeyim, yengem, babam ve son olarak ben, hepimiz Ziraat Mühendisiyiz" diyor.

ŞEKER FABRİKALARININ KAMU YARARINA ÇALIŞMA İLKESİ YERİNE KÂR AMAÇLI ÇALIŞMALARININ BÖLGENİN TARIM EKONOMİSİNE, SOSYOLOJİSİNE VE MESLEĞİMİZE OLASI ETKİLERİ

Selman KAYA, Emine ŞEN, İsmail DOĞAN, Aysun TEMİZ, Çağlar YAŞAR

Danışman: Doç. Dr. Kenan PEKER

Anlatılacaklar

- İnsanlar Niçin Yaşar?
- Şirketler ve Fabrikalar Niçin Yaşar?
- T.Ş.F.A.Ş Bugüne Kadar Hangi Felsefeyle Yaşadı?
- Konya'daki Şeker Fabrikalarının Durumu
- Kamu Yararı Yerine Sadece Kâr Amaçlı Çalışılmasının Ekonomimize, Sosyal Varlığımıza ve Mesleğimize olan Tehditleri

İnsan Davranışlarının 3 Temel Amacı

YAŞAMAK İÇİN KAZANMAK (para, statü, vb.)

YAŞAMI SÜRDÜRÜLEBİLİR KILMAK

FAYDALI OLMAK

(kendisine, ülkesine ve insanlığa)

İşletmelerin veya Fabrikaların Amaçları

- Kâr Elde Etme Amacı
- Sürdürülebilirlik
- Topluma Hizmet

BU ÇALIŞMANIN AMACI

Şeker Fabrikalarının Kamu Yararı Göz ardı Edilerek Sadece Kâr Amaçlı

İşletilmesinin Muhtemel Sonuçlarını Belirlemektir.

Cumhuriyetimizin Kuruluşu İle Birlikte Şeker Fabrikaları İçin

Kâr Amacı ve

Kamu Yararı(Sürdürülebilirlik+Topluma hizmet) DENGESİ kurulmuştur.

Şeker fabrikalarımız Kamu Yararı için şunları yapmıştır:

- Ülkemizde İşsizlik olduğu için ihtiyacının 2-3 katı eleman çalıştırarak istihdam sağlamıştır.

- Ziraat Mühendisleri ve Teknikerlerinin çalışmalarına öncelik tanımıştır.
- Ülkemiz insanının satın alma gücünü dikkate alarak Şeker Fiyatlarını tespit etmiştir.
- Çiftçiler ile iç içe onlara Teknik Konularda yardımcı olarak çalışmış ve Çiftçi Eğitimlerine önem vermiştir.
- Doğu ve Güneydoğu illerinde halkın kaynaşmalarına yardımcı olmuştur.
- Üreticileri Mağdur etmeyip alım garantisi vermiştir.
- Topraklarımızın korunması önem vermiş ve taşrada alım istasyonları kurmuştur.

ŞEKER FABRİKALARIMIZ

Türk Şekere Ait Şeker Fabrikaları
Pankobirliğe Ait Şeker Fabrikaları

Özelleştirme Kapsamındaki Şeker Fabrikalarımız

Portföy A; Kars, Erciş, Ağrı, Muş ve Erzurum Şeker Fabrikaları,

Portföy B; Elazığ, Malatya, Erzincan ve Elbistan Şeker Fabrikaları,

Portföy C; Kastamonu, Kırşehir, Turhal, Yozgat, Çorum ve Çarşamba Şeker Fabrikaları,

Portföy D; Bor, Ereğli ve Ilgın Şeker Fabrikaları,

Portföy E; Uşak, Alpullu, Burdur ve Afyon Şeker Fabrikaları,

Portföy F; Eskişehir ve Ankara Şeker Fabrikaları

Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından özelleştirmeye açılan EREĞLİ VE ILGIN ŞEKER FABRİKALARI Danıştay'ın ÖZELLEŞTİRME kararını iptal etmesiyle (tüm çalışanları ile birlikte) Türk şeker'e devredildi.

EREĞLİ ŞEKER FABRİKASI

Kurulu kapasitesi 8475 ton / gün dür. Toplam 150 köyde 200 bin dekar arazide pancar yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yılda yaklaşık 110 bin ton şeker üretilmektedir.

- Tahsil edilen kota (Ton/Yıl) : 761.000
- Pancar eken üretici sayısı : 13.227
- Üretilen Pancar (Ton/Yıl) : 678.000
- Üretilen Şeker (Ton/Yıl) : 110.000
- Çalışan memur sayısı : 109
- Çalışan daimi işçi sayısı : 257
- Çalışan geçici işçi sayısı : 329

İlgın Şeker Fabrikası

1977 Yılında yapımına başlanan İlgın Şeker Fabrikası 1982 yılında üretime açılmış olup faaliyetini devam ettirmektedir. Fabrikanın kurulduğu alan 3600 dekar olup zirai alana ayrılan bölüm 1500 dekadır. Kurulu kapasitesi 6883 ton / gün dür.

- Tahsil edilen kota (Ton/Yıl) : 705.000
- Pancar eken üretici sayısı : 15.512
- Üretilen Pancar (Ton/Yıl) : 745.249
- Üretilen Şeker (Ton/Yıl) : 135.000
- Çalışan memur sayısı : 178
- Çalışan daimi işçi sayısı : 350
- Çalışan geçici işçi sayısı : 1.308

KONYA VE ÇUMRA ŞEKER FABRİKALARI

Konya Şeker San. Ve Tic. A.Ş

Konya,Eskişehir,Akşehir,İlgın ve Civarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri,

Konya Sınai Kalkınma A.Ş. ve

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.nin ortaklıkları ile 10,000,000. TL- sermaye ile kurulmuştur.

HİSSEDARLAR	TAAHHÜT YTL	ÖDENEN YTL	İŞTİRAK ORANI
Pankobirlik	3.310.230,00	3.310.230,00	% 0,89
Pancar Ekicileri Koop.	309.609.133,00	309.609.133,00	% 89,36
Şekerbank Per. Mun. San.	4.008.115,00	4.008.115,00	% 8,66
Diğer Hissedarlar	20.808,00	20.808,00	% 0,01
GENEL TOPLAM	370.000.000,00	370.000.000,00	% 100,0

Konya Şeker Fabrikası

600 bin metrekare üzerine 1953 yılında yapımına başlanan Konya Şeker Fabrikası 19 Eylül 1954 tarihinde üretime açılmış olup faaliyetini devam ettirmektedir. Yılda yaklaşık 180 bin ton şeker üretilmektedir. Kurulu kapasitesi 10000 ton / gün dür.

Çumra Şeker Fabrikası

1 yıl içerisinde inşaatı bitirilip 25 Eylül 2004 tarihinde işletmeye açılmıştır. 2.6 milyon m2 alanda yılda yaklaşık 195 bin ton şeker üretimi yapmaktadır. Kurulu kapasitesi 14000 ton / gün dür.

-Tam otomasyon sistemi ile çalışan ve Türkiye'nin en büyük üretim kapasitesine sahip fabrikasıdır.

-Dünyada pancar şekeri üretiminde kullanılan en son teknolojinin uygulandığı en modern fabrikadır. Tesis, 10 bin noktadan bilgi olarak bilgisayarlı otomasyon sistemi ile idare edilmektedir.

-25 km. yarıçaplı alandan hammaddesini temin edebilen, dünyanın tek şeker fabrikasıdır.

-Türkiye'nin, şeker pancarından sıvı şeker üreten ilk tesisidir.

-Çevrecilik değerleri açısından, yılda 1,5 milyon fidan üreten sektörün tek ve en çevreci fabrikasıdır.

-En modern arıtma tesislerine sahip tek şeker fabrikasıdır.

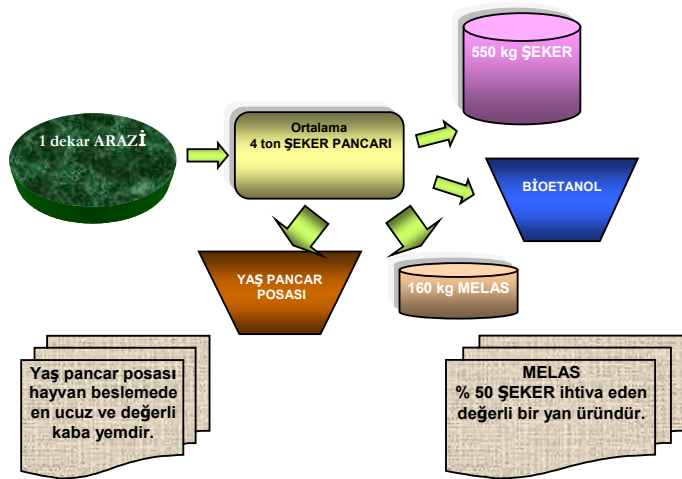
-40.000 tonluk, otomatik nem ve sıcaklık kontrolü sayesinde ürün kalitesini uzun süre muhafaza edebilecek dikey şeker silosuna sahip ilk ve tek şeker fabrikasıdır.

Çumra Şeker Fabrikasının Tesisleri

- ✓ Sıvı Şeker Tesisi
- ✓ Arı Şurubu Üretim Tesisi
- ✓ Sert Şeker Üretim Tesisi
- ✓ Fondan Şeker Üretim Tesisi
- ✓ Çikolata Üretim Tesisleri
- ✓ Şekerli Mamüller Üretim Tesisleri
- ✓ Küp Şeker Üretim Tesisi
- ✓ Paketli Şekerler Üretim Tesisi
- ✓ Kandis Şeker Üretim Tesisi
- ✓ Biyoetanol Fabrikası
- ✓ Buharlı Küspe Kurutma Tesisi
- ✓ Yem Fabrikası
- ✓ Fidan Üretim Merkezi
- ✓ Seralar

Çumra Şeker Fabrikasının Bölge Ve Türkiye Ekonomisine Katkısı

- 1- Bölge çiftçisine tarımsal destek sağlanmıştır (Damla ve yağmurlama sulama borusu ilaç, gübre vb)
- 2- Çiftçilerimizin eğitime katkı yapılmıştır (Uzman ve mühendisler aracılığıyla eğitimler verilmektedir.)
- 3- Çiftçilerimizin geliri artırılarak refah seviyeleri yükseltilmiştir.
- 4- Elde edilecek yan ürünler sayesinde bölgede hayvancılığın ve besiciliğin gelişmesine katkı da bulunulmuştur. (Hayvan Kreşi, Şeker Yem)
- 5- Kırsal alandan şehre göçün önlenmesine katkı sağlanmıştır
- 6- İstihdam alanı yaratılarak, işsizliğin önlenmesine katkı yapılmıştır

Şeker Pancarı Yan Ürünleri Şeker Fabrikalarının Ekonomik Önemi

- Şeker sektörü en fazla istihdam yaratan, yan sektörlerle büyük katkı sağlayan bir sektördür.
- Bu sektör ülkemizde yaklaşık 3 milyar dolar katma değer yaratmaktadır.
- Pancar, posa, gübre, melas, kömür, kireçtaşı, vs. nakliyeleri nedeniyle Taşımacılık sektörüne yılda 25 milyon ton iş hacmi sağlamaktadır.
- 1 dekar şeker pancarı tarımı; tarımda 80 sanayide 13 saat olmak üzere toplam 93 saat istihdam sağlamaktadır.
- Ülkemizde 3.2 milyon dekar şeker pancarı tarımı yapıldığı göz önüne alınırsa yılda yaklaşık 123 bin **TAM İSTİHDAM** sağlanmaktadır.

- Geçimini doğrudan ve dolaylı olarak sektörle ilişkilendirilmiş 10 milyon insanımızın iş ve ekmek kapısıdır.

Konya İçin Ekonomik Önemi

- Konya ve Çumra Şeker'in yöre ve ülke ekonomisine sağladığı katma değer yıllık 1 katrilyon lira civarındadır.
- Konya Şeker bölgesinde en çok kurumlar vergisi ödeyen kurum olarak dikkat çekerken, ülke genelinde ise en çok vergi verenler listesinde ilk 100'ün içerisinde girmiştir.
- Konya Şeker, İSO'nun her yıl düzenlediği "Türkiye'nin en büyük 500 devi" sıralamasında ilk 50 içerisinde yer alarak, Türkiye'nin dev şirketleri arasındaki yerini almıştır.

ŞEKER FABRİKALARININ TEKNİK ÖNEMİ

- BUGÜN PANCAR YETİŞTİRME TEKNİKLERİ, FABRİKALARIMIZIN TEKNOLOJİSİ VE MÜHENDİSLERİ TAMAMEN YERLİ İKEN, GELECEKTE YENİDEN DIŞA BAĞIMLILIK TEHLİKESİ ORTAYA ÇIKABİLECEKTİR

•TARIMSAL ÜRÜN PAZARLAMADA ve GİRDİ (TOHUM, GÜBRE, İLAÇ, YEM, KREDİ, TARIM MAKİNELERİ vb.) TEMİNİNDE T.Ş.F.A.Ş. ve iştirakleri GURUR KAYNAĞIMIZ İKEN, PAZARLAMA İŞİ TAMAMEN YABANCILAŞACATIR

Şeker Fabrikalarının Sosyal Önemi

Konya Şeker tarafından yaptırılan Şeker ilköğretim okulu...

Karşılaşılan Sonuçlar

Araştırmadaki Örneklere Göre Durum (Uygulamada)

Konya - Çumra Şeker A.Ş	T.Ş.F.A.Ş (Iğın - Ereğli)
<ul style="list-style-type: none"> ☒ Kâr amaçlı üretim yapıldığı halde (% 10500 Büyüme) toplumsal hizmetler(üreticinin ihtiyacına göre yeni fabrikalar, sosyal, kültürel, sportif vb.) ☒ Sosyal sorumluluk ilkesini önemsemektedir. (Hem Sendikal Haklar hem de tabana yayılmış sermayeye önem vermektedir) ☒ Ar-Ge ve inovasyona önem verilecektir. ☒ 2 fabrika ile İSO nun ilk 500 büyük firması arasında ilk 50 dedir. 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Kârlılığı özelleştirilmiş fabrikalara nispeten yeni yatırımlar yapmaya kapasite arttırmaya müsait değildir. Ama bu durumda bile üreticiye, emeğe ve bulunduğu bölgeye Sosyal sorumluluk noktasında da üzerine düşeni yapmaktadır. ☒ Devlet Güvencesi ile <ul style="list-style-type: none"> -Sabit kapasitedeki üretimin, -Ar-Ge ve inovasyonun, -Sosyal ve Sendikal Hakların sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. ☒ 25 fabrika ile İSO nun ilk 500 büyük firması arasında ilk 10 dadır.

Şeker Fabrikalarının Sadece Kar Amacıyla İşletilmesi Orta Ve Uzun Vadede Şu Kötü Sonuçlara Sebep Olacaktır

- Ziraat Mühendisleri ve Teknikerlerin istihdamı yerine başka mesleklerden (Kimya ve Makine Mühendisleri gibi) istihdama öncelik verilecektir.
- Ziraat Mühendisleri istihdamının azalması Şeker Pancarı yetiştiriciliğinde kaynakların sürdürülebilir kullanımını engelleyecektir.
- Fabrikalar sözleşmeli yetiştiricilik uygulamasına ve birim alanda en yüksek verimi almaya önem vereceklerdir. Oysa tarımda ne pahasına olursa olsun YÜKSEK VERİM alalım amacı yanlıştır.

- Ekonomik amacın yanında Ekolojik (çevrenin korunması), Eğitim (çiftçi ve çiftçi çocuklarının eğitimi), Emniyet (ülke ihtiyacının karşılanma garantisi), Etik (gelecek nesilleri de düşünme) gibi faktörler de önemlidir.

Şeker fabrikalarının sadece kâr amacıyla işletilmesi ve kamu yararının göz ardı edilmesi bugün ABD’de başlayıp tüm dünyayı etkileyen kriz gibi kötü sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

ABD Kamu yararı ilkesinden hareketle Bankalara sahip çıktı. İYİSİ BİZ ŞİMDİDEN GELECEĞİMİZİ GÖRELİM
“GÖZ ODUR Kİ DAĞIN ÖTESİNİ GÖRE, AKIL ODUR Kİ BAŞA GELECEKLERİ ÖNCEDEN BİLE”

Ülkemizin En Önemli 3 Sorunun

- 1) TEKNOLOJİDE DIŞA BAĞIMLILIK
- 2) AŞIRI TÜKETİM
- 3) NÜFUS ARTIŞI olduğu unutulmamalıdır.

GERÇEK ÜRETKEN SINIF TARIMDIR

Bu bağlamda TARIMIMIZI ve TARIMSAL SANAYİLERİMİZİ kamu yararının göz ardı edildiği, sadece Kâr amacının dikkate alındığı İŞLETMECİLİK ANLAYIŞINA TERK ETMEYELİM.

TARIM BÜTÜN SAHALARIN BAŞINDA GELENİDİR.

ONSUZ HİÇBİR TÜCCAR, HİÇBİR FİLOZOF OLMAZ.

O DÜNYANIN BAHŞETTİĞİ YEGÂNE GÜÇTÜR.

TARIMI SEV ONA SAYGI GÖSTER, O ANA KUCAĞIDIR. ... gibi büyük filozofların sözlerini unutmayalım.

Tarımsal Sanayi Fabrikalarımızı satın alarak her ne pahasına olursa olsun tarımsal gayri menkullerimizden Rant elde etme düşüncesi ile hareket edilmesi önlenmelidir.

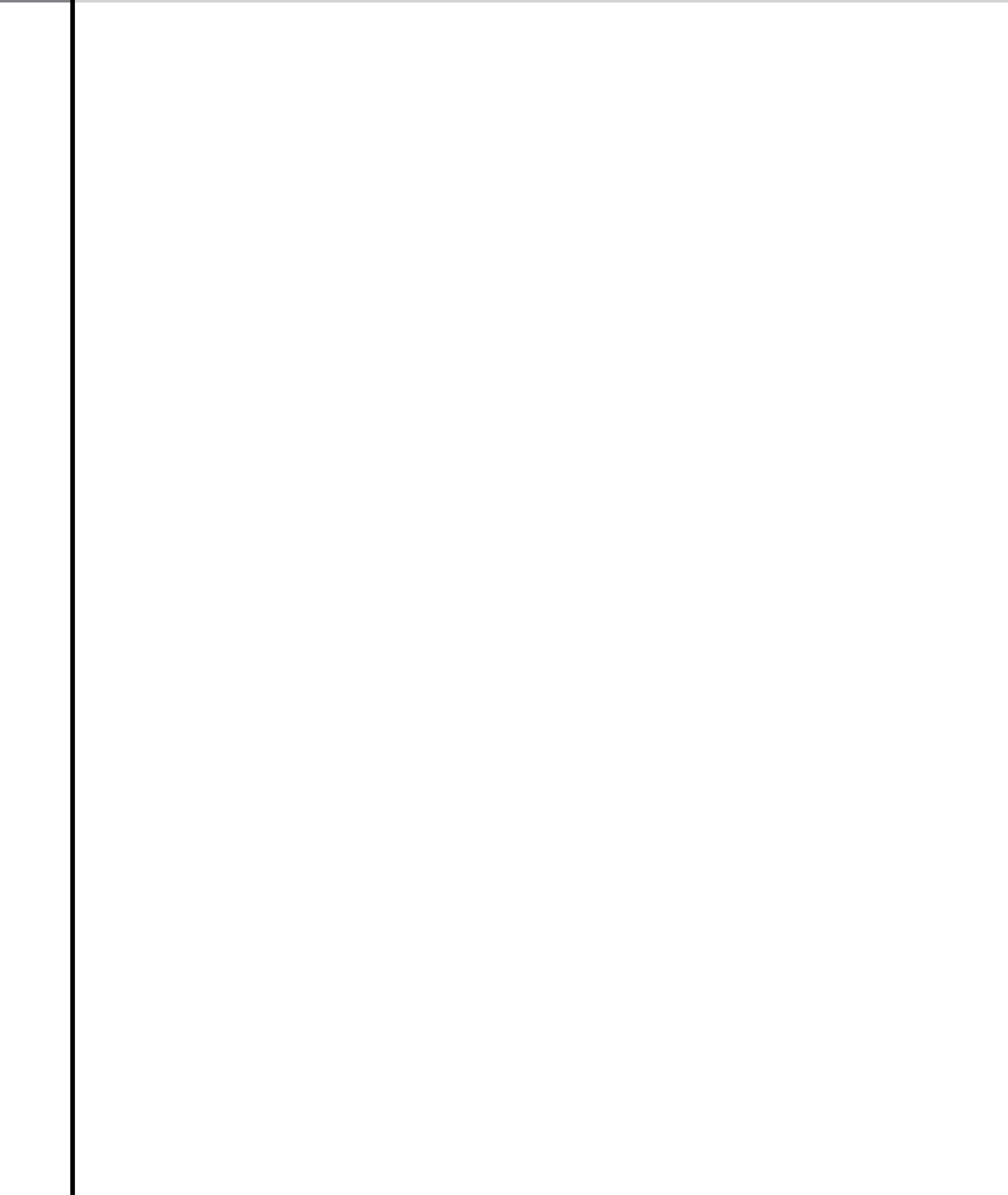

OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin heyetinde, 2, 3 ve 4. sınıflar ile yüksek lisans yapan bir öğrenci yer alıyor.

Barış BOZKUŞ, Öğrenci Kurultayının tarım sektörü ve meslek camiasında yaşanan sorunlara çözüm yaratılması açısından büyük önem taşıdığını söylüyor.

Çiftçi kökenli bir aileden gelen Zübeyde YOĞUN da, "Aileme en fazla yardım edebileceğim konu bu olduğu için Ziraat Mühendisliğini seçtim" diyor.

ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASININ BÖLGEYE ETKİSİ, ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNİN OLASI ETKİLERİ

Gözde AYTER, Barış BOZKUŞ, Hacer KARA, Tuğçe SAĞLAM, Zübeyde YOĞUN

Danışman: İmren KUTLU

1. Şeker Fabrikalarının Kuruluşu ve Tarihçesi

Ülkemizde ilk şeker fabrikasının temeli Uşak'ta Nuri Şeker'in öncülüğünde başlayan faaliyetler sonucunda 6.12.1925 tarihinde atılmıştır. Ancak hemen ardından temeli atılan Alpullu şeker fabrikasının inşası daha çabuk bitmiş ve ilk şeker üretimi Alpullu şeker fabrikasında gerçekleşmiştir. Ardından 1933 yılında Eskişehir, 1934 yılında Turhal şeker fabrikaları açılmış ve 50'li yıllarda bu sayı 15'e ulaşmıştır. Günümüzde ise bu sayı 30'a yükselmiştir.

2. Şeker Pancarının Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Genel Özellikleri

Pancar tarımı ve pancar şeker sektörü en fazla istihdam yaratan, yan sektörlerle büyük katkı sağlayan, en fazla çiftçi geliri sağlayan sektördür. Bu sektör ülkemizde yılda yaklaşık 3 milyar dolar katma değer yaratmakta, taşımacılık sektörüne yılda 25 milyon ton iş hacmi sağlamaktadır. Geçimini doğrudan veya dolaylı olarak sektörle ilişkilendirilmiş 10 milyon insanımızın iş ve ekmek kapısıdır. Şeker pancarı, istihdam sorununa çözüm olabilecek ürünlerin başında gelir.

-Suni gübre, sulama tesisleri ve malzemeleri, traktör, pulluk, kültivatör, kazayağı, mibzer, kombikrümler, motopomp, çapa ve söküm makinaları, mücadele aletleri gibi tarım alet ve makinaları ile tarımsal mücadele ilaçları üreten sanayilerin Ülkemizde kurulmalarını ve gelişmelerini sağlamıştır.

-Ekim sisteminin münavebeye dayalı olması, monokültür zirai yapının polikültür zirai yapıya dönüşmesini sağlamıştır.

-Pancar ekiminin ileri bir teknolojiyi gerektirmesi, üreticilerimizin tarımsal bilgi ve görgü düzeylerini yükseltmiştir.

-Ülkemiz tarımında gerçek anlamda ilk kooperatifleşme, pancar tarımı sayesinde gerçekleşmiş ve gelişmiştir. Bu sayede üreticilerin örgütlenmesinin temeli atılmıştır.

-Şeker pancarı tarımı, Gayri Safi Milli Hasılaya, buğdaya göre 6, ayçiçeğine göre ise 3.5 kat daha fazla katkı sağlamaktadır.

-Münavebe sistemi ile yapılan şeker pancarı tarımı, iyi bakımlı bir tarla bıraktığından kendisinden sonra yetiştirilecek ürünlerde verim artışı sağlamaktadır. Nitekim bu verim artışı buğdayda %20'ye kadar yükselebilmektedir.

-Pancar, posa, gübre, melas, kömür, kireçtaşı, vs. nakliyeleri nedeniyle ulaşım sektöründe önemli bir iş hacmi yaratmaktadır.

-Şeker pancarı tarımı, ekim yapılan alana eşdeğer bir ormana kıyasla 3 kat daha fazla oksijen sağladığından, insanlar için önemli bir oksijen kaynağı olmaktadır.

-Şeker pancarından elde edilen melas, bazı kimya sanayii kolları ile özellikle alkol ve maya üretiminde kullanılmaktadır.

-Ülkemizde yaklaşık 450 bin çiftçi ailesi geçimini pancar tarımından karşılamaktadır. Şeker pancarı tarımında, tarla

hazırlığından pancarın teslimine kadar geçen sürede bölgelere göre değişmekle birlikte dekarda 7- 10 kişi çalışmaktadır. Ortalama 3.5 milyon dekar pancar ekimi yapıldığı dikkate alındığında, 67.000 - 96.000 kişiye bir yıl boyunca istihdam sağlanmaktadır. Pancar tarımı, alternatif ürünlerden buğdaya kıyasla 13, mısıra göre 8 ve ayçiçeğine kıyasla 5 kat daha fazla istihdam yaratmaktadır.

-Pancar tarımı, yarattığı büyük tarımsal istihdam düzeyi ile nüfusun kırsal kesimde tutulmasına, iç göçün yavaşlatılmasına ve bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılmasına en büyük katkıyı sağlayan ürünlerin başında gelmektedir.

-Şeker pancarının yan ürünü olan yaş pancar posası ve melas ile pancarın baş ve yaprak kısmı, hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Bu yan ürünlerin kolay temin edilebilir ve ucuz olması, kırsal kesimde hayvancılığın gelişmesine ve yaygınlaşmasına yardımcı olmakta ve bu kesime ek gelir kaynağı yaratmaktadır. Pancar üreticisine teslim ettiği net pancarın % 25'ine kadar bedelsiz olarak yaş pancar posası verilmektedir.

Eskişehir Şeker Fabrikası

Kurulu Kapasitesi (Ton/Gün)	: 6000
Tahsis Edilen Kota(Ton)	: 733,500
Pancar Eken Köy Sayısı	: 238
Pancar Eken Üretici Sayısı	: 12.903
Ürün Taşıyan Alan(Hektar)	: 14.420
Üretilen Pancar (Ton)	: 765,811
İşlenen Pancar(Ton)	: 758,000
Polar Şeker Varlığı	:17,36
Kampanya Süresi(Gün)	: 108
Üretilen Şeker (Ton)	: 112,150
Üretilen Melas(Ton)	: 31,365
Üretilen Yaş Küspe(Ton)	: 183,906
Çalışan Memur Sayısı	: 229
Çalışan Daimi İşçi Sayısı	: 291
Çalışan Geçici İşçi Sayısı	: 317

(*İstatistikler 2005 yılına ait olup www.turkseker.org.tr den derlenmiştir).

3. Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi

Bilindiği gibi 09.10.2007 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 2007/57 sayılı kararıyla Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ'deki kamu hisseleri özelleştirme programına alındı. Bu kararla; Türkşeker AŞ'ye ait fabrika, işletme ve diğer varlıkların "satış" yöntemiyle özelleştirilmesi ve özelleştirme işlemlerinin 24 ay içerisinde tamamlanması öngörüldü. Son gelişmelerle birlikte özelleştirme çalışmalarına hız verileceği ve tüm şeker fabrikalarının 2008 yılı sonuna kadar özelleştirme işlemlerinin tamamlanacağı bildirilmiştir.

Özel girişimciler, devletin ekonomik alandan çekilmesi gerektiğini ileri sürmekte ve bunu şu sebeplere dayandırmaktadır;

- 1- Kamu işletme yönetiminin sağlıklı, hızlı ve doğru karar verememesi ve bu nedenle başarısız olması.
- 2- Kamu işletmelerinin yeterli sermayeye sahip olmaması.
- 3- Yolsuzluk ve rüşvet iddiaları nedeniyle siyasi güçlerin ve kamu üstbürokratlarının güven kaybına uğraması.
- 4- Kamu işletmelerinde aşırı istihdam olması.

Özel girişimcilerin şeker fabrikalarını almak isteme nedenleri;

- 1- İşletmenin verimliliğini arttırmak
- 2- İşletmenin teknolojisini geliştirmek.

- 3- İşletmeyi modernize etmek.
- 4- Yeni ürün geliştirmek.
- 5- Aşırı istihdamı yeni teknolojiyle azaltarak maliyetleri düşürmek.

Söz konusu özelleştirme çalışmaları, ülkemiz açısından son derece önemli ve stratejik bir ürün olan pancar ve şeker üretiminin geleceğini de doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle doğru yöntemin ortaya konulması, beraberinde pancar ve şeker üretiminin devamlılığını sağlayıcı hükümlerin özelleştirme şartnamesinde yer alması, ülke menfaatlerimiz açısından mutlaka sağlanmalıdır.

Özelleştirme durumunda ne olur?

Şeker fabrikaları ihaleye çıktığı anda sadece 5-6 karlı fabrikaya talep gelecek, en az 15-18 arasında fabrika ile şeker sanayinin yan tesisleri olan 5 adet makine, 1 adet elektromekanik, 1 adet tohum işleme, 4 adet alkol fabrikası, 1 adet şeker enstitüsü ve 2 adet tarım işletmesi kapatılmak zorunda kalacaktır. Bu durumda pancar ve şeker üretimi % 40-50 oranında, sektörel istihdam %50-60 oranında daralacak, yan sektörler ve yöresel ekonomiler olumsuz etkilenecek, katma değer kaybı yaşanacaktır. Aileleriyle birlikte yaklaşık 6 milyon kişi bundan etkilenecek, köyden kente göç hızlanacak, büyük kentlerde güvenlik sorunu yaşanacak, kırsal kesimde ise terör ülke güvenliğini tehdit eder boyutlara gelecek, mevcut Şeker Sanayi'nin çökmesi ve Türkiye'nin pazar haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle de öncelikle karlı fabrikaların özelleştirilmesi ile tümünün özelleştirme programına alınması arasında meydana gelebilecek olumsuzluklar açısından hiçbir fark olmayacaktır.

Son yıllarda stok oluşumu nedeniyle özellikle kamu fabrikalarının şeker üretiminde düşüş gözlenmektedir. Türkşeker fabrikalarında 2006/2007 kampanya döneminde kapasite kullanım oranı fiili üretime göre %60'lar seviyesinde iken, kaçak şeker ve tatlandırıcıların yaygın kullanımı, Nişasta bazlı şeker kotalarının yüksek belirlenmesi ve kuraklık gibi nedenlerde 2007/2008 döneminde %42'lere düşmüş durumdadır. Karlı fabrikaların öncelikli olarak özelleştirilmesi durumunda bu oran %15-25'e kadar düşecek, birim maliyetler olağanüstü artacaktır.

Birim maliyeti düşük, kar oranı yüksek toplam 5-6 fabrikanın özelleştirilmesi durumunda kalan Türkşeker fabrikalarının birim şeker üretim maliyetleri 2,50 YTL/ Kg.' a yaklaşacaktır. Bu nedenle Türkşekerin tümüyle özelleştirme programına alınması ve karlı fabrikaların özelleştirilip diğerlerinin satılmaması durumunda Türkşeker zarara sürüklenmiş olacak, Türkşeker 'in faaliyetlerini yürütmesi, çarklarını döndürmesi ve kar elde etmesi hiçbir koşulda mümkün olmayacak, yaşama şansı kalmayacaktır. Piyasada haksız rekabet ortamı doğacak kamu fabrikaları maliyetlerinin altında bir fiyata satış yapmak zorunda kalarak zarara sürüklenmiş olacaklar, kısa vade içerisinde pazar paylarını tümüyle kaybedeceklerdir. Şeker üretim maliyetlerinin teknoloji ve ölçek bakımından Türkiye' den daha ileri seviyelerde olan AB ülkelerinde 933\$/ ton ABD'de 530\$/ton iken ülkemizde 1.300\$/ton a ulaşması ülkemizin pazar haline gelmesini kolaylaştıracaktır.

Bugün ülkemizin pancar şekeri tüketimi (yurda kaçak olarak giren şekerde dahil) 2,5 milyon tondur. Resmi üretim ise 1,7 milyon ton civarındadır. Buna rağmen yurda çok miktarda kaçak şeker ve tatlandırıcı girişinin yapılması yurtiçinde kaçak şeker ve tatlandırıcı üretim ve satışı, kimyasal tatlandırıcıların resmi ithalatının 13 kat artmış olması ,nişasta bazlı şekerlerin kotasının yüksek belirlenmesi gibi nedenlerle şeker stokları oluşmakta ve şeker üretimi yıldan yıla düşüş göstermektedir.

Pancar tarımı ve pancar şekeri sektörünün istihdam yaratıcı, tarımı ve hayvancılığı geliştirici, yan sektörleri destekleyici etkileri, çevre dostu olması, en fazla katma değer yaratan sektörlerden biri olması, özellikle sağladığı sosyal faydanın büyüklüğü göz önüne alındığında, pancar tarımı ve pancar şekeri sektörü tüm dünyada korunan ve desteklenen sektör olmuştur. Türkiye bugün, doğrudan ve dolaylı olarak nüfusumuzun %15 'ini ilgilendiren bu sektörü desteklemeyen bir ülke konumundadır.

AB şeker reformu ile pancar şekeri üreticisi ülke sayısının 6'ya düşürülmesi hedeflendiğinden, dünya piyasasında yaklaşık 4 milyon ton şeker açığı oluşması beklenmektedir. Dolayısıyla şekerin dünya borsalarındaki fiyatları da yükselecektir.

Öte yandan tüm dünyada görülen yenilenebilir enerji kaynaklarını ve bu çerçevede enerji tarımına yönelme eğilimi de yine şeker hammaddelerinin bioetanol üretiminde kullanılması ve şeker arzının azalmasının sonucunu doğurmakta, borsa fiyatlarının yükselmesini hızlandırmaktadır.

Bu durum, mevcut pancar kotasını şeker ihtiyacı doğrultusunda koruyabildiği ve maliyetlerini düşürebildiği sürece Türkiye için özellikle Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerine coğrafi yakınlığı açısından büyük bir avantaj oluşturacaktır. Aksi takdirde AB'ye tam üyelik durumunda ülkelerarası kota transferi nedeniyle ülke kotamız başka ülkelere aktarılacak ve ülkemiz mevcut şeker kotasını da kaybederek sektörden çekilmek zorunda kalabilecektir. Bu durumda Türkiye dev uluslararası şirketlerin pazarı olacaktır.

Halbuki AB şeker rejimi reformu gündeme geldiğinden bu yana diğer şeker üreticisi ülkeler sürekli olarak şeker üretimlerini artırmaktadır. Brezilya, Meksika, Küba, Hindistan, Çin, Tayland, Endonezya, Filipinler, Mısır, Kenya, Mozambik, Sudan, İran, ABD ve Rusya gibi ülkeler pancar ve şeker kamışı üretim alanları ile şeker üretim miktarlarını arttırarak bu süreci kendi lehlerine çevirmeye çalışmaktadırlar.

Türkşeker'in varlığını sürdürmesi için tüm fabrikaların modernize edilerek özel şeker fabrikaları ile rekabet edilebilir duruma getirilmeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra maliyetlerin düşürülmesi için de gayret gösterilmelidir. Ayrıca şeker kaçakçılığının önlenmesi ve NBŞ kotalarının AB ülkelerindeki gibi %2 seviyesine çekilmesi ve sektörün kendi kendini finanse edebileceği şekilde bir Şeker Fonu kurulması şarttır.

Ancak bu önlemler; sektörün sosyal boyutunun tam olarak tespit edilmesi, gerekli bölgelerde pancara alternatif bitki yetiştiriciliğinin geliştirilmesi, göçün ve terörün önlenmesi amacıyla diğer yatırımların teşviki ve riskli bölgelerde istihdam olanaklarının artırılması yönünde alınacak diğer önlemlerle desteklenmelidir.

Türkşeker fabrikalarının buldukları yörelere yaptıkları katkıları tartışmak mümkün değildir. Şeker fabrikalarının pancar çiftçilerine pancar bedeli olarak, nakliyecilere pancar, şeker, küspe, melas, alkol, kireçtaşı, kömür, fuel-oil ile curuf, toprak gibi atıklar ve diğer taşımaların karşılığı olarak, personele maaş ve ücret olarak, müteahhitlere ve yöre esnafına mal ve hizmet satın almaları karşılığı olarak yapılan ödemeler yöre ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.

4. Sonuç Pancar tarımı ve şeker sanayinin istihdam yaratıcı, tarımı ve hayvancılığı geliştirici, yan sektörleri destekleyici etkileri, çevre dostu olması, en fazla katma değer sağlayan sektörlerden olması, özellikle sağladığı sosyal faydanın büyüklüğü düşünüldüğünde böyle bir sektörde özelleştirme yapmak değil, destek vermek gerekmektedir.

Eskişehir Şeker Fabrikası'nın özelleştirilmesi durumunda bugünkü kapasitesinden daha az üretim yapacak olursa ve ya modernizasyon sonucu üretim aynı kalsa da insan gücünde azalmaya gidilirse; bu durum, pancar ve şeker üretiminde çalışanları etkilemekle kalmayacak, Eskişehir Şeker Fabrikası'ndan en çok kazancı sağlayan Eskişehir nakliyeciler birliği, süt hayvancılığı, süt işleyen fabrikalar, mandıralar ile tarım alet ve makineleri sanayi de etkilenecek, maya ve alkol fiyatları artacaktır. Pancarın üretimi sırasında diğer illerden gelecek çalışan ve geçimini bundan sağlayan insanların ekonomik olarak büyük bir sıkıntıya düşmelerine neden olabilecektir.

5. Kaynaklar

Anonim, 2003. Türk Şeker Sanayi Kitabı, 350 s.

Anonim, 2008. Şekerde Özelleştirme Gerçeği, Şeker-İş Sendikası Genel Merkezi, 23 s.

Özel, S., 2007. Türkiye Şeker Sanayi Dünü, Bugünü, Yarını, Pankobirlik Yayınları: 16.,452 s.

www.turkseker.gov.tr

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin gönüllülerden oluşan ekibi 3. ve 4. sınıflarda okuyor.

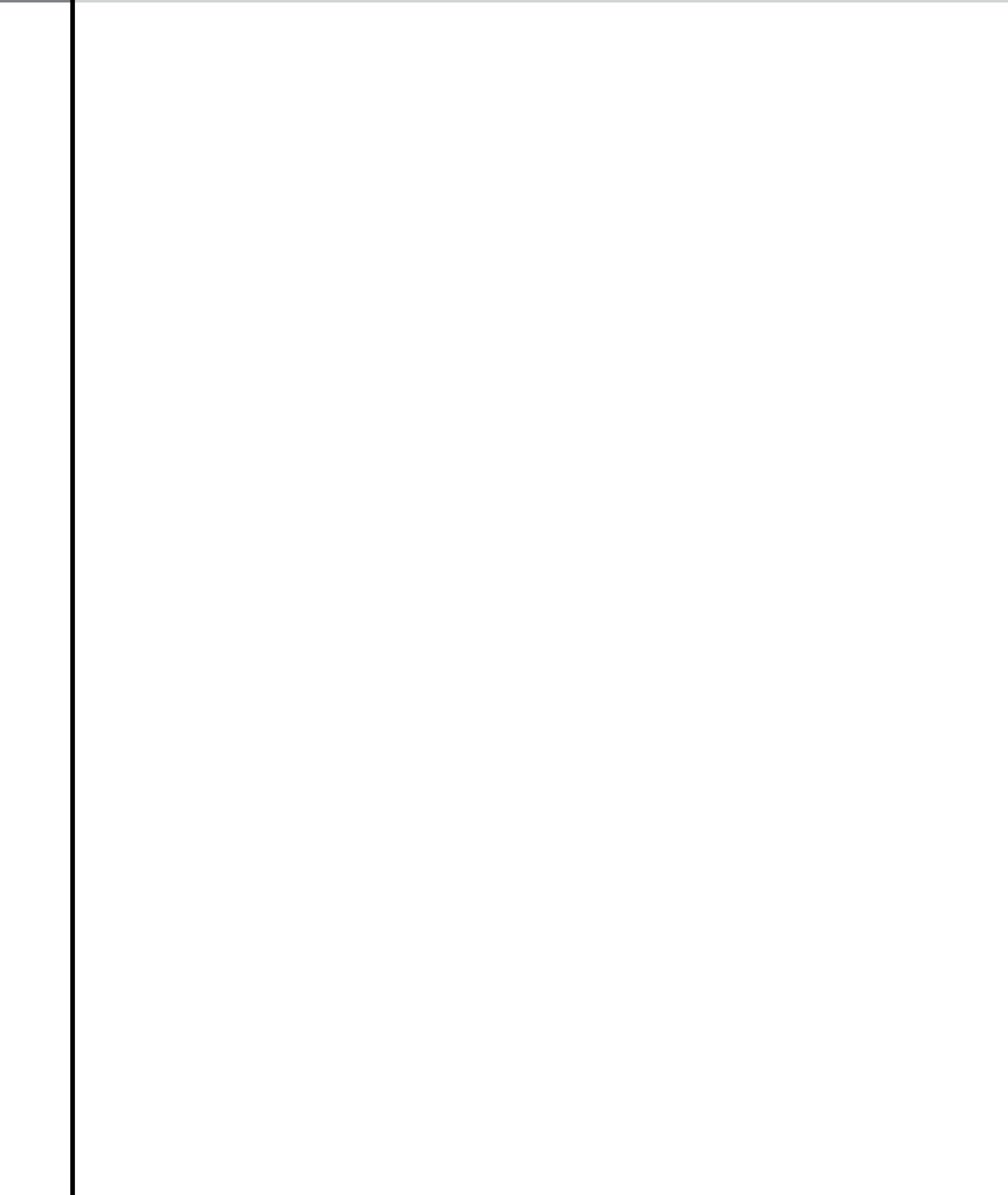
Gaye ERGÜN, “Öğrenci kurultayı, tarımın geleceğinin tartışıldığı bugünlerde, ziraat fakültesi öğrencilerini burada toplayıp, geleceğe yönelik olarak umutlandıran çok güzel bir etkinlik” diyor.

Halil GENCER, Kurultay konularının bölge temelinde seçilmesini önerirken, 10 dakikalık sunum süresinin de uzatılmasını istiyor.

Fatih BAKBAK, “Buraya geldiğim için çok mutluyum. Keşke daha önceki yıllarda da gelebilseydim. Kurultay 2 güne yayılsa, öğrenciler arasında daha fazla kaynaşma mümkün olurdu” diye konuşuyor.

Mustafa KILIÇ, “Geleceğin ziraat mühendisleri olarak böyle bir etkinlikte bulunmak çok güzel. Nelerle karşılaşabileceğimizi görüyoruz. Görüşlerimizi serbestçe söyleyebiliyoruz” diyor.

Damla ÖZDAMAR da, Kurultaya katılmaktan çok memnun olduğunu söylüyor.

GÖLLER YÖRESİNDE ŞEKER PANCARI YETİŞTİRİCİLİĞİ VE KOTA UYGULAMALARININ ETKİSİ

Ruziye ELKOYUNU, Elvan GÜZELOĞULLARI, Elvin AKAGÜNDÜZ, Mustafa KILIÇ

Danışman: Yrd Doç. Dr. Figen ERARSLAN

Giriş

Şeker, genel olarak şeker pancarı, şeker kamışı ve nişastalı bitkilerden elde edilmektedir. Ekolojik yapısı nedeni ile yurdumuzda pek çok yörede şeker pancarından şeker üretilmektedir. Şekerin yanı sıra şeker pancarından melas, küspe ve bioetanol da üretilmektedir. Şeker pancarı endüstri bitkileri içinde birim alandan yüksek verim veren, yüksek kar marjına sahip bir bitkidir. Ancak, birim alandan yüksek gelir elde edilmesi, üretimde kullanılan tarım tekniklerinin yerinde ve zamanında uygulanmasıyla mümkün olmaktadır. Avrupa ülkelerinde dekara pancar verimi 5–6 ton/da, şeker verimi 1 ton civarında iken, ülkemizde bölgeden bölgeye değişmekle birlikte, ortalama pancar verimi 3,5 ton/da, şeker verimi ise 500kg/da kadardır. Bu sebeple de 1 kg şekerin maliyeti, Türkiye’de verim ve kalitenin düşük olması nedeni ile birim şeker maliyeti Avrupa’dan daha yüksek olmaktadır.

Ülkemizde şeker pancarı tarımı, şeker pancarı üretimiyle geçimini temin eden yaklaşık 500 bin çiftçinin, diğer bir ifadeyle 3 milyon insanın yanı sıra; tarım, hayvancılık yani yem, ilaç, et, süt, nakliye ve hizmet sektörleriyle birlikte toplam 10 milyon insanımıza istihdam sağlamaktadır. Şeker pancarının bir dekarıyla sağlanan istihdam değeri 3 bin 300 dolar iken, GSMH’ye katkısı ise yaklaşık 2 milyar doları bulmaktadır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş tarafından 1998 yılından itibaren pancar üretimine uygulanan kota 4 Nisan 2001 tarihinde resmi olarak kabul edilmiştir. Kota sistemi ile pancar ve şeker üretimi yüzde 35 azaltılmıştır. Bugün ülkemizde kişi başına şeker tüketimi yıllık 32,7 kg, buna göre ülkemizin yıllık şeker ihtiyacı, emniyet stokları dahil en az 2,5 milyon ton civarındadır. Ancak kotalı üretim sistemine geçildiği 1998 yılında 20,4 milyon ton olan pancar üretimi, 13–14 milyon tona, şeker üretimi ise 1,8–1,9 milyon tona kadar gerilemiştir.

Şeker Pancarının Üretimi ve Tüketimi

Ekolojik olarak serin ya da soğuk iklim kuşağındaki ülkelerde üretilen şeker pancarında söz sahibi olan ülkeleri AB, ABD, Rusya ve Türkiye oluşturmaktadır. Bu ülkeler dünya pancar şekeri üretiminin yaklaşık yüzde 70’ini karşılamaktadır. Uluslararası verilere göre Türkiye dünya pancar şekeri üretiminde yaklaşık yüzde 7’lik bir pay ile Fransa, Almanya ve ABD’den sonra 4. sırada yer alıyor. Türkiye Avrupa’daki pancar şekeri üretiminde ise yüzde 10’luk bir payla 3. ülke konumundadır.

Şeker sektörü, Türkiye ‘de tarıma dayalı sanayinin önemli ve başarılı bir örneğidir. Sulu koşullarda ve üstün tarım teknikleri kullanılarak üretilen şeker pancarı, Türkiye kırsalının en önemli gelir kaynağı olmaktadır. Üreticiye mekanizasyonu, gübreyi ve tarım ilaçlarını kullanmayı öğreten pancar tarımı, kendisinden sonra aynı tarlaya ekilen tüm ürünlerin de verimlerini artırmaktadır. Taşımacılık sektörüne yılda 14 milyon tonun üzerinde yük sağlamaktadır. Fabrikalardan düşük bedellerle posa – melas alan üreticiler, dibe vurmuş durumda olan hayvancılıktaki yem açığının kapatılmasında önemli paya sahiptir.

Tablo 1: Bazı AB ülkelerinde şeker pancarı üretimi(1000 ton)

ÜLKELER	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006
Almanya	24730	26794	23716	27159	25285
Danimarka	3149	3385	2758	2778	2763
Fransa	26841	33450	22004	24144	31243
Hollanda	5947	6250	6480	6477	5931
İtalya	11107	12726	7136	8473	14156
Polonya	10800	14057	11800	12730	11731
Türkiye	12551	16523	12758	14955	14590

Tablo 1 de Avrupa'nın en önemli şekerpancarı üreten ülkeleri verilmiştir. Türkiye yüzölçümü ve tarım arazisi bakımından tabloda yer alan ülkelere kat kat büyük olmasına rağmen şekerpancarı üretimi yıllar itibari ile çok düşük bir seyir izlemektedir.

Türkiye'de halen 30 adet şeker fabrikası bulunmaktadır. Bunlardan üçü, daha evvel özelleştirilmiş ve sürekli zarar etmekte olan Konya, Kayseri ve Amasya şeker fabrikalarıdır. Diğer 27 fabrikanın tümü T.Ş.F.B. kapsamındadır. Şeker fabrikalarında, 30.000'e yakın işçi istihdam etmektedir.

Ülkemizde yetiştirilen şeker pancarının şeker varlığı ortalama %16-17'dir. Şeker fabrikası şeker üretim randımanı ortalama %13-14'tür. 100 kg pancardan ortalama 13-14 kg şeker elde edilir. 7,5 ton pancardan 1 ton şeker elde edilmektedir

Tablo 2: Türkiye'de Yıllar İtibariyle Pancar ve Şeker Üretimleri ve Şeker Tüketimleri

Yıllar	İşlenene Göre Pancar Üretimi (ton)	İşlenene Göre Pancar Verimi (Kg/da)	Üretilen Şeker (ton)	Tüketilen Şeker (ton)
1996	13.471,500	3,237	1.862,129	1,846
1997	16.865,000	3,614	2.371,862	1,817
1998	20.364,000	4,064	2.711,370	1,910
1999	15.554,000	3,731	1.988,542	1,867
2000	17.605,000	4,292	2.534,623	1,706
2001	12.017,000	3,351	1.652,364	1,896
2002	15.817,000	4,253	2.157,265	1,854
2003	12.309,000	3,834	1.762,393	1,902
2004	13.259,200	4,141	1.939,853	1,938
2005	14.446,850	4,358	2.070,022	1,963
2006	14.267,000	5,271	1.825,927	2,137

Tablo 2 de görüldüğü gibi üretime kota konulduğunda üretilen şeker miktarında önemli bir miktarda azalış olmamış fakat tüketilen şeker miktarında ise kota uygulamasından sonra her yıl devamlı bir artış gözlemlenmektedir.

Türkiye'de en çok şeker pancarı üreten iller Konya, Eskişehir, Tokat, Afyonkarahisar, Amasya, Ankara, Sakarya ve Bursa'dır.

Afyonkarahisar'da Şekerpancarı Üretimi

Türkiye tarla bitkileri üretiminde endüstri bitkilerinin payı 2006 yılı TÜİK verilerine göre % 11,8 iken Afyonkarahisar ilinde bu oran % 54'tür. Son yıllarda, şeker üretimindeki arz fazlasından dolayı ekim alanlarını daraltıcı çalışmalar uygulamaya konulmuştur. Tablo 3'de Türkiye ve Afyon'da şeker pancarı ekim alanları ile üretim miktarı ve Türkiye üretimindeki Afyon'un payı yıllar itibariyle verilmiştir.

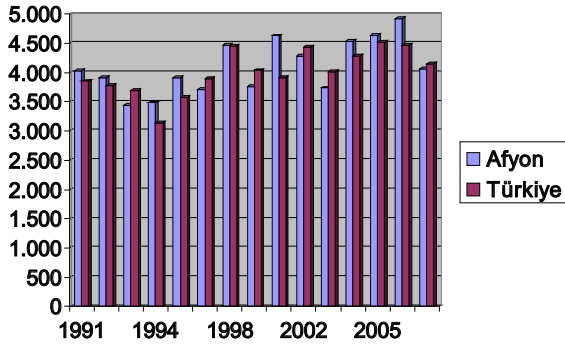
Tablo 3. Türkiye ve Afyonkarahisar şeker pancarı üretimi

Yıllar	Ekilen Alan (Da)		Üretim (Ton)		Dekara Verim (Kg)	
	Türkiye	Afyon	Türkiye	Afyon	Türkiye	Afyon
1991	4.013.210	212.810	15.474.097	859.384	3.855	4.038
1992	4.003.310	229.650	15.126.116	897.503	3.778	3.908
1993	4.232.340	242.210	15.620.514	832.790	3.690	3.438
1994	4.120.180	221.040	12.944.223	770.344	3.141	3.485
1995	3.122.510	183.910	11.170.569	717.327	3.577	3.913
1996	4.224.860	236.740	14.543.277	773.584	3.442	3.267

1997	4.726.890	253.230	18.400.734	938.589	3.892	3.706
1998	5.044.930	252.770	22.282.539	1.127.911	4.448	4.462
1999	4.232.340	213.930	17.102.326	804.372	4.040	3.760
2000	4.100.230	200.760	18.821.033	929.423	3.912	4.629
2001	3.587.630	167.680	12.632.522	645.033	3.521	3.847
2002	3.724.680	169.680	16.523.166	727.329	4.436	4.290
2003	3.153.030	136.840	12.622.934	584.711	4.014	3.737
2004	3.153.440	138.180	13.517.241	627.374	4.290	4.540
2005	3.358.120	129.960	15.181.247	602.733	4.524	4.640
2006	3.256.995	118.600	14.452.162	584.623	4.464	4.929
2007	3.002.421	112.763	12.414.715	456.913	4.154	4.066

Türkiye şeker pancarı üretiminde Afyon'un payı TÜİK 17 yıllık üretim verilerine göre Şeker Yasası'ndan önce 1991 yılında dekara verim ortalaması Türkiye'de 3.855 kg. iken Afyon'da dekara verim ortalaması 4.038 kg. olup, Türkiye ortalamasının üstündedir. Ancak yasadan sonra 2003 yılında düşüş gösterip 2006 yılına artış göstermiş 2007 yılında tekrar düşüş göstermiştir. Genelde Afyon da verim

Grafik 1. Afyon ve Türkiye de yıllara göre şeker pancarı verim miktarları(kg/dekar)

Isparta-Burdur Şekerpancarı Üretimi

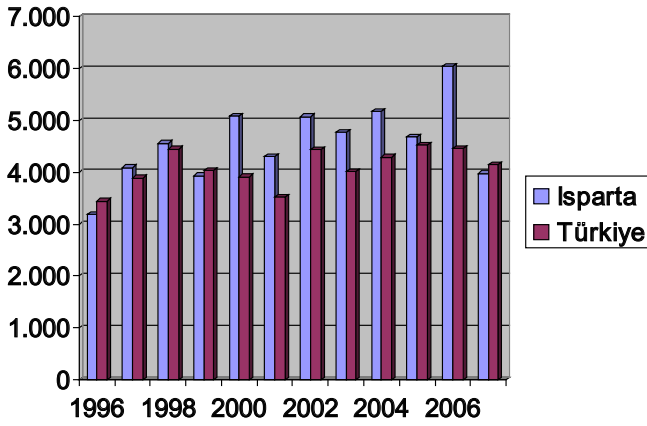
Isparta, Burdur illeri ve çevresini kaplayan alan endüstri bitkilerinden şekerpancarı üretimi için çok elverişlidir. Çünkü şekerpancarı üretilirken bol miktarda suya ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden Isparta ve Burdur illeri taban suyu bakımından oldukça zengindir. Ayrıca şekerpancarı gece ve gündüz ısı farklılıklarının fazla olduğu bu bölgede iyi yetişmektedir. Isparta da yıllık dekara verimler kota uygulamaları nedeniyle bazı yıllarda Türkiye ortalamasının altında kalmasına rağmen, genelde ortalamasının üstündedir. (Tablo 3 ve 4)

Tablo 4. Isparta 1996–2007 şeker pancarı üretimi

YILLAR	EKİLEN ALAN (DEKAR)	HASAT EDİLEN ALAN (DEKAR)	ÜRETİM (TON)	VERİM (KG/DEKAR)
1996	33.300	32.470	103.495	3.187
1997	36.010	35.070	143.534	4.093
1998	36.840	36.830	167.932	4.560
1999	28.450	25.110	98.783	3.934
2000	32.860	32.830	166.895	5.084
2001	32.150	32.060	137.948	4.303
2002	24.880	24.730	125.497	5.075
2003	23.370	23.360	111.385	4.768
2004	25.450	24.450	131.613	5.171
2005	29.230	29.230	137.089	4.690
2006	25.175	25.175	152.197	6.046
2007	25.045	24.756	98.457	3.977

Isparta da tablo 4 de görüldüğü gibi ekilen alan ve hasat edilen alanlarda yıllar itibari ile değişmekle birlikte önemli oranda bir azalma olmuştur. Bu azalmalar üretimi etkilemiş ve üretimde ciddi oranda azalmalar olmuştur. Verimde ise bazı yıllar çok yüksek değerlere ulaşılmış ancak 2007 yılında ciddi bir düşüş yaşanmıştır.

Grafik 2: Isparta ve Türkiye de yıllara göre şekerpancarı verim miktarları(kg/dekar)

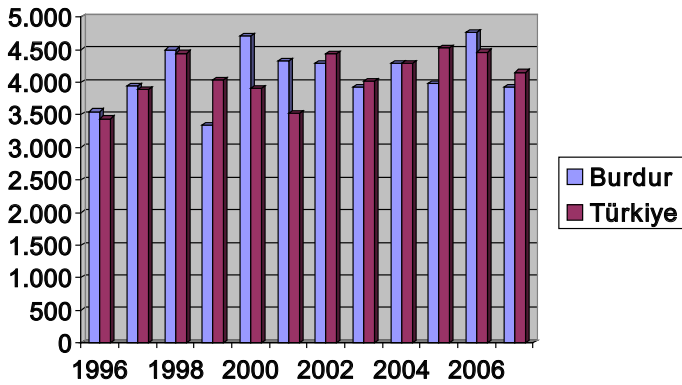

Göller yöresi olarak adlandırılan bölgenin şekerpancarını değerlendiren Burdur Şeker Fabrikası dokuz bölge şefliğinden oluşmaktadır. Bunlar; Burdur, Acıpayam, Dazkırı, Dinar, Elmalı, Gölhisar, Senirkent, Tefenni ve Yeşilova bölge şeflikleridir.

Tablo 5: Burdur 1996–2007 şeker pancarı üretimi

YILLAR	EKİLEN ALAN (DEKAR)	HASAT EDİLEN ALAN (DEKAR)	ÜRETİM (TON)	VERİM (KG/DEKAR)
1996	61.000	60.630	215.309	3.551
1997	72.540	72.230	284.640	3.941
1998	76.540	76.410	343.944	4.501
1999	59.100	52.170	174.464	3.344
2000	60.850	60.810	286.748	4.715
2001	52.040	51.940	224.487	4.322
2002	51.960	51.850	222.685	4.295
2003	41.620	41.570	163.069	3.923
2004	43.110	43.110	185.289	4.289
2005	39.900	39.240	156.029	3.976
2006	38.660	38.660	184.157	4.764
2007	34.135	34.017	133.448	3.923

Burdur da kota uygulamasından sonra ekilen pancar alanları ve hasat edilen pancar alanlarında çok önemli oranda düşüşler olmuştur. Çiftçilerin şekerpancarı yetiştirmekten vazgeçmeleri yüzünden üretimde şiddetli bir düşüş yaşanmıştır. Burdur da şekerpancarı üretiminde 1996 yılından 2007 yılına geldiği zaman 80.000 ton düşüş olmuştur. Ama dekara verim yıllara göre değişim göstermiştir. Burdur Şeker Fabrikası Atabey, Gelendost, Senirkent ve Yalvaç ilçelerini kapsayan bölgenin 2008 yılı pancar kotasını 53 bin ton olarak açıkladı. 2007'de de çiftçilere 47 bin 500 ton kota verildiğini ancak çiftçilerden 39 bin 200 ton pancar alındığını açıkladı. Senirkent Ziraat Bölge Şefliği tarafından bu yıl pancarın tonuna 110 YTL taban fiyat belirlendi. Göller yöresi Türkiye şekerpancarı üretiminde hiç de azımsanmayacak bir paya sahiptir.

Grafik 3: Burdur ve Türkiye de yıllara göre şekerpancarı verim miktarları(kg/dekar)

Burdur Şeker Fabrikası Atabey, Gelendost, Senirkent ve Yalvaç ilçelerini kapsayan bölgenin 2008 yılı pancar kotasını 53 bin ton olarak açıkladı. 2007'de de çiftçilere 47 bin 500 ton kota verildiğini ancak çiftçilerden 39 bin 200 ton pancar alındığını açıkladı. Senirkent Ziraat Bölge Şefliği tarafından bu yıl pancarın tonuna 110 YTL taban fiyat belirlendi. Göller yöresi Türkiye şekerpancarı üretiminde hiç de azımsanmayacak bir paya sahiptir.

Kota uygulaması

Şeker üretiminde ülke ekonomisi bakımından kendi kendine yeterliğin sağlanması amacıyla, 4 Nisan 2001 yılı 4634 sayılı Şeker Kanunu'nun yürürlüğe girmesi sonrasında başlayan ilk pazarlama yılından (2002/2003) bu yana geride bırakılan beş yıl içinde kota sistemi işletilmek ve denetlenmek suretiyle bir yandan piyasada arz ve talep dengesini tesis ederken, diğer taraftan pancar şekeri üreten kamu ve özel şeker fabrikaları ile nişasta bazlı şeker(NBS) üreten şirketler arasında da istikrarlı bir pazar paylaşımını sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye dünya pancar şekeri üretiminde Fransa, Almanya, Polonya ve Amerika'dan sonra 5'inci sırayı almaktadır. Ancak 2001 yılında yürürlüğe giren Şeker Yasası'nın temel maddelerinden birisi de hem şeker pancarı üretimine hem de şeker üretimine kota getirmektir. Yasa yürürlüğe girdikten sonra üretici istediği kadar pancar üretimi yapamamakta ve şeker fabrikalarına da alacakları şekerde kota getirilmektedir. Üreticilere eski yıllarda yaptıkları üretime göre bir kota verilmekte ve üretim buna göre yapılmaktadır. Yasa gereği bir üretici sahip olduğu kotanın %10 fazlası pancarını anlaşma yaptığı şeker fabrikasına satabilmektedir. Çiftçinin üretmiş olduğu fazla miktardaki pancar uygulanan kotadan dolayı elinde kalmaktadır.

Dünyada pancar şekeri üretiminde birinci sırada yer alan Fransa'nın şeker ihtiyacı 2,5 milyon ton civarında olmasına rağmen 4,5 milyon ton şeker üretiyor ve tarımın yarattığı katma değerleri çok iyi bildiği için üretimine bir sınırlandırma getirmediği gibi üstelik yapmış olduğu destekler ile üreticisini teşvik etmektedir. Ülkemizde ise bu durumun tam tersi olmaktadır. Çiftçiyi, üreticiyi üretim yapmaktan vazgeçirmenin yolları aranmaktadır. Türkiye de üretici kaderine terk edilmektedir.

Tablo 6. Türkiye 'de üretilen şeker pancarı miktarı ve çiftçi ile anlaşılan şeker pancarı miktarı

Milyon/ton	1999	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Çiftçi ile anlaşılan miktar	22.0	14.3	14.7	15.2	15.4	16.3	17.7
Üretilen miktar	22.3	12.6	13.5	15.2	14.5	12.4	15.2

Şirketler ile taahhüde girip pancar eken çiftçi sayısı 2003 yılında 460 bin olmuş, bu sayı 2004'te 391 bin, 2005'te 348 bin, 2006'da 312 bin, 2007'de 247 bin, 2008'de 209 bine kadar gerilemiştir.

Şeker yasasından önce 1998 yılında 22,3 milyon ton pancar üretilirken, yasa çıktıktan sonra 2005 yılında 15,2 milyon/ton ve 2007 yılında 12,4 milyon/ton üretim yapılabilmektedir. Tablo 6 da verilerden de anlaşıldığı gibi yıllar geçtikçe ülke şeker üretim değerlerimiz düşmüştür.

Şekerpancarının Alternatifi Mısır Olabilir mi?

Şekerpancarı tarımı ülkemizde kıyı şeridi hariç bütün bölgelerimizde yapılabilmektedir. Şekerpancarına alternatif olarak gösterilen mısır ise daha çok pancar ekimi yapılamayan, gece ile gündüz ısı farklılığının fazla olmadığı kıyı şeridi boyunca üretilmektedir. Şekerpancarı tarımına uygun alanların sadece ¼ 'ü mısır tarımına elverişlidir. Bu yüzden pancara alternatif olarak gösterilen mısırın ülkemizde hem yağ, hem yem, hem de şeker ihtiyacını karşılayacak ölçüde üretilmesi mümkün gözükmemektedir. Şekerpancarı pamuktan sonra en fazla getiri sağlayan üründür ve ülke ekonomisine yılda 3 milyar doların üzerinde katma değer sağlamaktadır. Elbetteki ülkemizde bölgelere göre değişen şekerpancarına alternatif ürünler bulunmaktadır. Ancak şimdilik ülkemizde üreticiye pancar kadar getirisi olan, üreticinin pancar kadar iyi bildiği bir alternatif ürün bulunmamaktadır. Bu yüzden şekerpancarı her alanda; gerek işçiliğini yapanlara gerek üreticilerine gerekse ülke ekonomisine katkıları nedeni ile üretiminden vazgeçilmeyecek kadar stratejik bir üründür.

Şeker Pancarında Sosyo-Ekonomik Durum

Türkiye'de bir yılda ortalama 228 Pancar Bölge Şefliği denetiminde, 580 alım merkezi yoluyla, 3 milyon 284 bin 369 dekar alanda pancar ekimi yapılırken, 15 milyon ton elde edilen pancardan 2 milyon ton şeker üretilmektedir.

Ayrıca şeker pancarı, istihdam sorununa çözüm olabilecek en önemli ürünlerden biridir. Çapa ve hasat döneminde 250 bin tarım işçisi ve az topraklı çiftçiler ile işsizlere 100 gün süreyle iş imkanı sağlamaktadır. Kırsal kesimde buğdaya göre 18 kat, ayçiçeğine göre ise 4,4 kat fazla istihdam sağlamaktadır. Türkiye'de bir dekar şeker pancarının tarla hazırlığından kantara teslimine kadar 10 erkek işgücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Bir dekar şeker pancarı tarımı, tarımda 80, sanayide 13 saat olmak üzere toplam 93 saat istihdam imkanı sunmaktadır. Söküm döneminde de taşımacılık sektörüne pazar oluşturmaktadır. Pancar tarımı, yarattığı büyük tarımsal istihdam düzeyi ile nüfusun kırsal kesimde tutulmasına, iç göçün yavaşlatılmasına ve bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılmasına en büyük katkıyı sağlayan ürünlerin başında gelmektedir.

Şeker Pancarı Tarımının Ülke Ekonomisine Getirdiği Katkılar

- Suni gübre, sulama tesisleri ve malzemeleri, traktör, pulluk, kültivatör, kazayağı, mibzer, kombikrümler, motopomp, çapa ve söküm makineleri, mücadele aletleri gibi tarım alet ve makineleri ile tarımsal mücadele ilaçları üreten sanayilerin ülkemizde kurulmalarını ve gelişmelerini sağlamıştır.
- Ekim sisteminin münavebeye dayalı olması, monokültür zirai yapının polikültür zirai yapıya dönüşmesini sağlamıştır.
- Ülkemiz tarımında gerçek anlamda ilk kooperatifleşme, pancar tarımı sayesinde gerçekleşmiş ve gelişmiştir. Bu sayede üreticilerin örgütlenmesinin temeli atılmıştır.
- Pancar ekiminin ileri bir teknolojiyi gerektirmesi, üreticilerimizin tarımsal bilgi ve görgü düzeylerini yükseltmiştir.
- Şeker pancarından elde edilen melas ve bazı kimya sanayi kolları ile özellikle alkol ve maya üretiminde kullanılmaktadır.
- Şeker pancarının yan ürünü olan yaş pancar posası ve melas ile pancarın baş ve yaprak kısmı, hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Bu yan ürünlerin kolay temin edilebilir ve ucuz olması, kırsal kesimde hayvancılığın gelişmesine ve yaygınlaşmasına yardımcı olmakta ve bu kesime ek gelir kaynağı yaratmaktadır. Pancar üreticisine teslim ettiği net pancarın % 25'ine kadar bedelsiz olarak yaş pancar posası verilmektedir.

Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğu zaman Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı açısından şeker pancarının sağladığı katma değer diğer ürünlere göre daha ön planda yer aldığı aşıkardır.

Sonuç olarak Türkiye'de şeker pancarı üretimi şeker tüketimini karşılayamamaktadır. Şekerpancarı üretimi ve şeker Dünya ve Türkiye için çok önemlidir. Dünyada bu alanda söz sahibi olan ülkeler hiç bir kısıtlama yapmazken, Türkiye'nin bu şekerpancarı üretiminden elini çekmesi üretimine kısıtlamalar getirmesi nedendir? Hem de üretim için mükemmel su kaynaklarına, uygun tarım arazilerine ve bu işi öğrenmiş üreticilere sahip olmasına rağmen, Türkiye şekerpancarı üretiminden vazgeçmektedir yada vazgeçirilmek istenmektedir.

NEDEN?

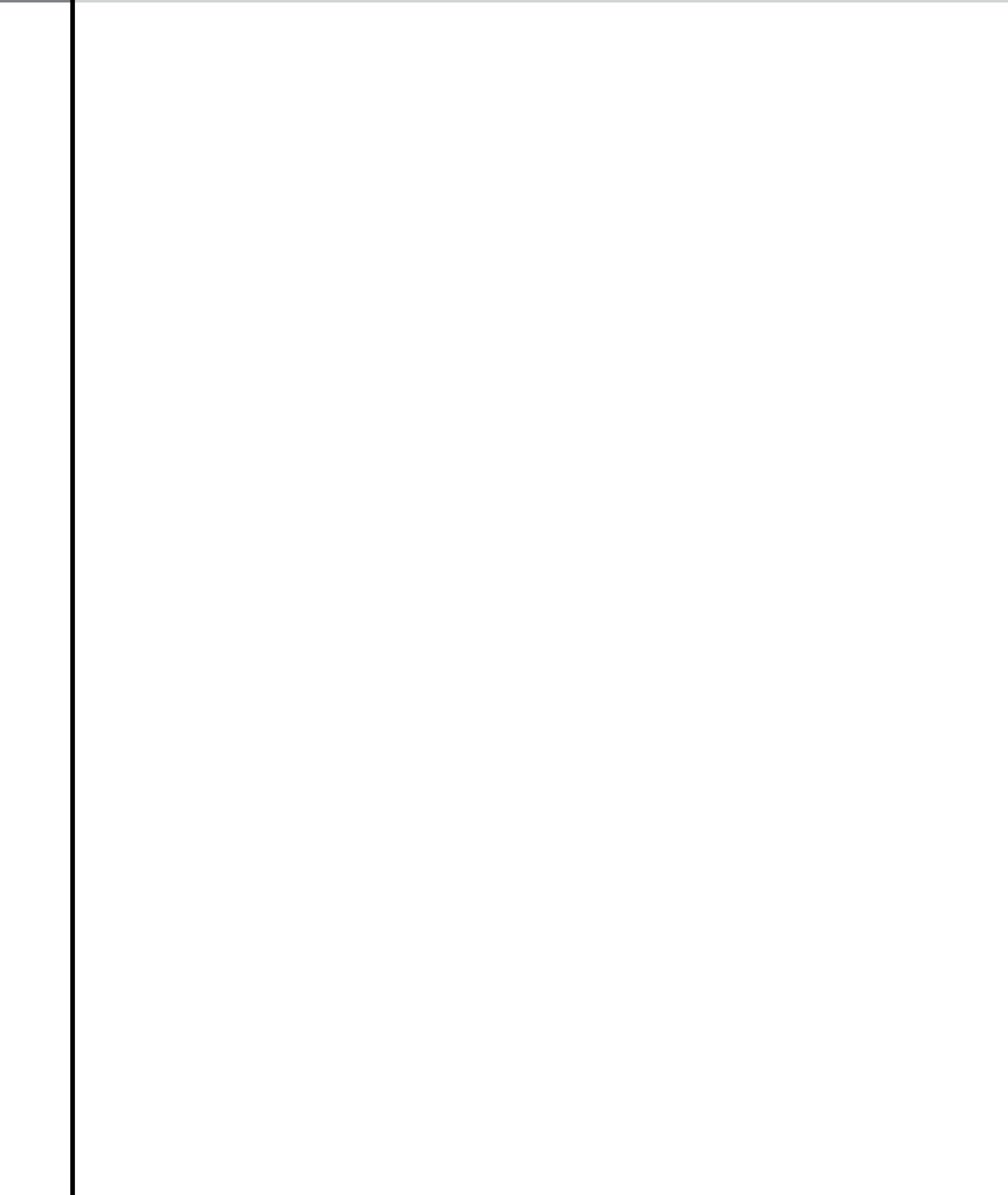
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin 3 kişilik grubunun tamamı 4. sınıfta.

Seda KAL, Öğrenci Kurultayının güzel bir etkinlik olması yanında, öğrencileri araştırmaya yönlendirmesi açısından da önem taşıdığını belirtiyor. KAL, “Mesleğimizdeki gelişmeleri bu yolla takip ediyoruz. Diğer öğrencilerle bilgi alışverişinde bulunuyoruz” diyor.

Murat KARAARSLAN, hep köklü bir okulda okumak istediğini, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ni de bu nedenle bilinçli olarak seçtiğini anlatıyor.

Hüseyin BOZKIR da, Öğrenci Kurultayının, geleceğe yönelik düşüncelerinin oluşmasına katkı sağladığını belirterek, “Haklarımızı öğreniyoruz, bilinçleniyoruz” diyor.

ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNDE ŞEKER FABRİKASININ ERZURUM İLİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Murat KARAARSLAN, Hüseyin BOZKIR, Seda KAL

Erzurum'un toplam nüfusu 784 bindir. Nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının altında olup, km²'ye 31 kişi düşmektedir. Şehirleşme oranı yüzde 61'dir. Net göç hızı ise binde 54'tür. Yani Erzurum'da bin kişiden 54'ü göç etmektedir.

Nüfus

Toplam Nüfus	784.941
Kadın (%)	50
Erkek (%)	50
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	31
Şehirleşme Oranı (%)	61.86
Net Göç Hızı (Binde)	-54.78

Kaynak: TÜİK

Toplam tarım alanı 380 bin hektar olup, ekili tarla alanı 195 bin hektardır. Bunun 6.700 hektarında şeker pancarı tarımı yapılmaktadır.

Tarım Arazisi Varlığı (2004)

Kullanım Türü	Alan (Ha)	Oran (%)
Toplam Tarım Alanı	380.414	100
Ekili Tarla Alanı	195.827	77.8
Şeker Pancarı	6.700	3.4
Uzun Ömürlü Bitki Alanı	1.876	0.5
Nadas	81.171	21.3

Kaynak: TÜİK

İstihdam büyük oranda tarım sektöründe toplanmaktadır.

İstihdam (%)

Tarım	47.5
Sanayi	8
Hizmetler	43.8
Tarımdışı İşsizlik Oranı	9.2

Kaynak: TÜİK

Kişi başına düşen GSYİH 1061 dolardır. Bunun sektörlere dağılımı tabloda gösterilmiştir.

Ulusal Hesaplar

Kişi Başına GSYİH (\$)	1061
GSYİH'nın Kaynaklarına Göre Dağılımı (%)	
Tarım	12
İmalat Sanayi	9.7
Hizmetler	21.9
Ulaştırma ve Haberleşme	14.8

Kaynak: TÜİK

Tarımsal sulamada elektrik tüketimi diğer sektörlere oranla oldukça düşüktür.

Elektrik Tüketimi (MWh)

Mesken	261.833
Kamu	169.286
Sanayi	88.422
Ticarethane	75.268
Tarımsal Sulama	2.983

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de kişi başına elektrik tüketimi Türkiye genelinde 1938 kwh iken, Erzurum'da 685 kwh'dir.

Kişi Başına Elektrik Tüketimi (KWh)

	Genel	Sanayi
Erzurum	685	92
Türkiye	1938	914

Kaynak: TÜİK

Erzurum Şeker Fabrikası'nı tanıyalım...

Fabrikamız 1956 yılında kurulmuş olup, 79 gün kampanya süresi vardır. 274 köyde 6200 adet ekim yapan çiftçi vardır. Pancar ekim alanı ise 6700 hektardır. İşlenen pancar miktarı 215 bin tondur.

Erzurum Şeker Fabrikası Genel Göstergeleri (2007/08)

Kuruluş Yılı	1956
Kampanya Süresi (Gün)	79
Pancar Ekim Alanı (Ha)	6.700
Ekim Yapan Çiftçi Sayısı	6.200
Köy Sayısı	274
İşlenen Pancar (ton)	215.000

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Fabrikada toplam 574 kişi çalışmaktadır.

Erzurum Şeker Fabrikası Personel Durumu (2007/08)

Memur	113
Daimi İşçi	316
Geçici İşçi	145
TOPLAM	574

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Fabrikada günde 3200 ton pancar işlenmekte, toplam 31.300 ton şeker üretilmektedir. Pancar içerisindeki şeker oranı Türkiye ortalamalarının üzerindedir.

Erzurum Şeker Fabrikası Üretim Göstergeleri (2007)

İşlenen Pancar (ton/gün)	3.200
Üretilen Toplam Şeker (ton)	31.300
Melas (ton)	7.800
Yaş Küşpe (ton)	75.000
Pancar İçerisindeki Şeker (%)	18

Kaynak: Erzurum Şeker Fabrikası

Fabrikanın yaptığı ödemeler de aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Erzurum Şeker Fabrikası Ödemeleri (2007)

Erzurum Çiftçisine	22.687.000 YTL
Bayburt Çiftçisine	3.466.000 YTL
Erzincan Çayırılı/Mercan İlçeleri	11.420.000 YTL
Nakliyeciyeye Ödenen	5.000.000 YTL
TOPLAM	42.573.000 YTL

Kaynak: Erzurum Şeker Fabrikası

Hükümet, Erzurum Şeker Fabrikası'nın zarar ettiği gerekçesiyle özelleştirildiğini iddia etmektedir. Bizim hipotezimiz ise Erzurum Şeker Fabrikasının özelleştirilmek için zarar ettirildiğidir. Bunu şimdi tablolarla anlatalım.

Fabrikada işlenen pancar miktarı 2004'te 3.554 ton iken, bu rakam sonraki yıllarda gerilemiş ve 2007'de 2.768 tona düşmüştür.

Erzurum Şeker Fabrikasında Ortalama İşlenen Pancar Miktarı (ton/gün)

Kurulu Kapasite (ton/gün)	3.000
Hedef (ton/gün)	3.300
2004	3.554
2005	3.256
2006	3.292
2007	2.768

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Üretilen şeker miktarı da 2004'te 43.790 ton iken, 2007'de 34.656'ya gerilemiştir.

Erzurum Şeker Fabrikasında Üretilen Toplam Şeker Miktarı (ton)

2004	43.790
2005	45.120
2006	31.300
2007	34.656

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Erzurum Şeker Fabrikasında Üretilen Melas Miktarı (ton)

2004	10.006
2005	12.424
2006	7.864
2007	7.928

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Fabrika 2005 ve 2006 yılında kar ederken, 2007’de zarar etmiştir. Bu süreçten sonra 2008’de özelleştirme kapsamına alınmıştır.

Erzurum Şeker Fabrikasında Dönem Karları veya Zararları (YTL)

2005	11.326.867
2006	6.086.243
2007	- 50.711

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Erzurum Şeker Fabrikasında Maliyet Minimizasyonunu Sağlayan Girdi Miktarlarından Sapmalar (%) (1992)

İşlenen Pancar Miktarı	-72
Yakıt Tüketimi	-71
Elektrik Tüketimi	271
Personel Sayısı	-37
Amortisman ve Yıpranma Payları	-51

Not: (-) işareti maliyet minimizasyonu sağlayan miktardan daha az, (+) ise daha fazla kullanmayı gösterir.

Hükümetin öne sürdüğü iddialardan biri de fabrikalarda personel sayısının fazlalığıdır. Oysaki Erzurum Şeker Fabrikası’nda personel sayısı olması gerekenden yüzde 37 daha azdır.

**ERZURUM ŞEKER FABRİKASININ ÖZELLEŞTİRİLMESİ STRATEJİSİ;
“ÖLÜMÜ GÖSTERİP SİTMAYA RAZI ETMEK”TİR.**

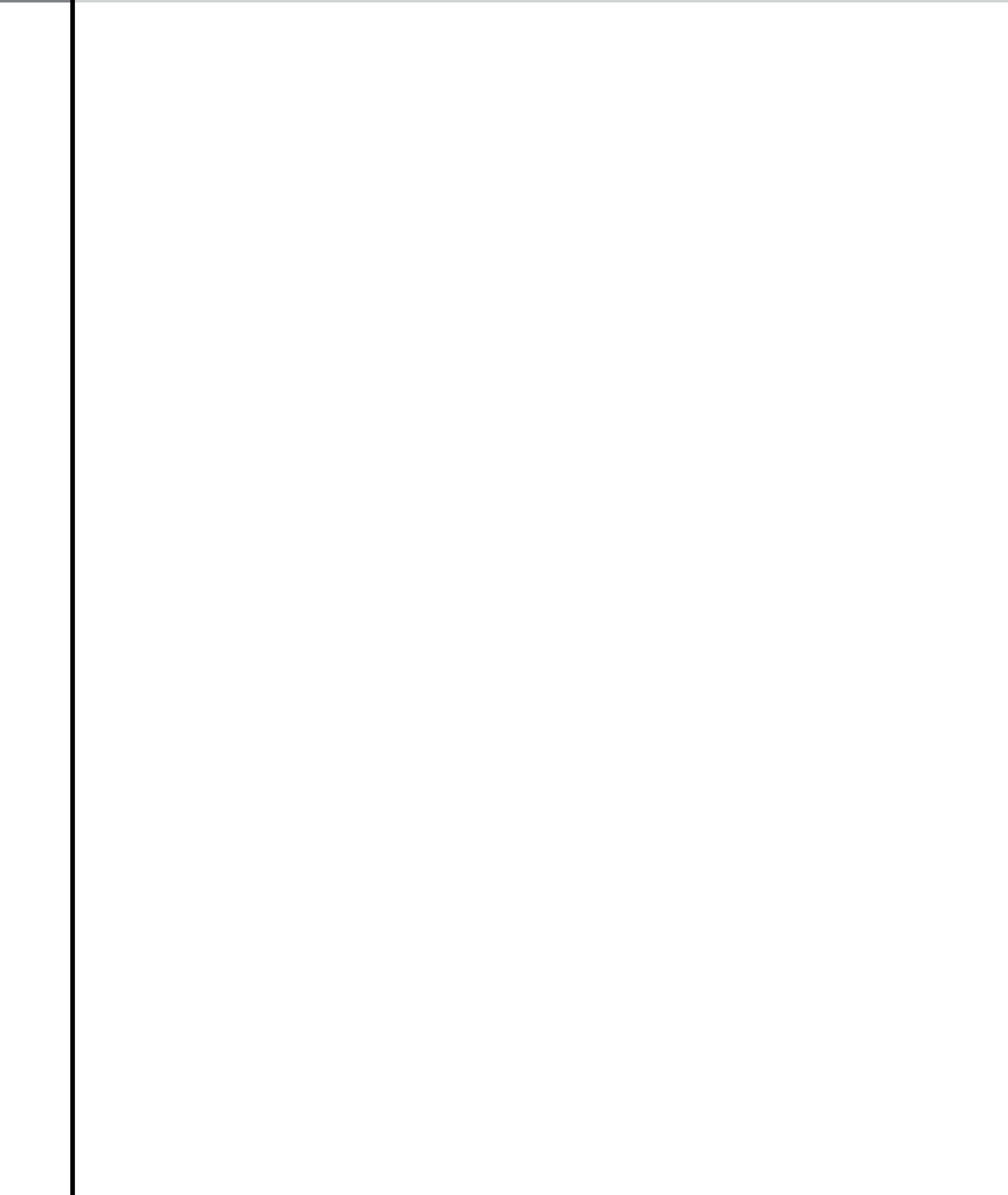
ORDU ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Ordu Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin seçilmişler ve gönüllerden oluşan grubu, 2. ve 4. sınıflarda okuyor.

Kurultaya üçüncü kez katılan Yasin YILDIRIM, “Buraya gelen insanlar, bilinçli şekilde bir şeyler kaparak buradan ayrılıyor. 3 senede benim gelişimime çok şey kattı bu kurultay. ODA’mıza çok teşekkür ederiz” diye konuşuyor.

Funda DENİZ, “Kurultay gayet güzel. Geçen sene de gelmiştim. Her yıl daha güzel oluyor. Gündemi çok ilgilendiren konular var. Çok memnun kaldım” diyor.

Kurultaya ilk kez gelen Elif SAK ise, “Türkiye’deki ziraat mühendisi adaylarına, görüşlerini sunma imkanı tanınması çok güzel. Bu bizi mesleğimizde daha da ileriye götürür” diye konuşuyor.

ÇAY-KUR İŞLETMELERİNİN KAPATILMASININ YA DA KAMU YARARINA ÇALIŞMA İLKESİNİN YERİNE KAR AMAÇLI ÇALIŞMASININ BÖLGENİN TARIM EKONOMİSİ, SOSYOLOJİSİ VE MESLEĞİMİZE OLAN ETKİLERİ

Yasin YILDIRIM, Funda DENİZ, Abdullah SOYTÜRK, Semra SAGİN, Elif SAK

Danışman: Öğr. Gör. Fatih Cihan ÖZEL

► Türkiye’de çay tarımı Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan halka geçim kaynağı sağlamak , bölgenin ekonomik durumunu iyileştirmek ve ülkenin çay talebini karşılamak amacıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet tarafından başlatılmış ve geliştirilmiştir.

► Özellikle 1940 yılında çıkarılan 3788 sayılı çay yasası ile devlet tarafından getirilen önemli teşvik ve desteklemelerin etkisiyle hızla gelişen çay sektörü, günümüzde 767.000 da arazi üzerinde tarım yapan 200.000 den fazla çiftçi ailesine gelir sağlayan ve kampanya döneminde yaklaşık 30 bin kişiye istihdam olanağı yaratan bir büyüklüğe ulaşmıştır.

► Aslında tropikal ve subtropikal bir iklim bitkisi olan çay, ülkemizin Doğu Karadeniz kıyılarında; ağırlıklı olarak, Doğu da Sarp’tan başlayarak Batı da Araklı deresine kadar olan ekonomik yetiştiricilik anlamında 1.bölge olarak kabul edilen Artvin, Rize , Trabzon illerinde, Giresun ve Ordu illerini kapsayan 2.bölgede ise az miktarda ve yer yer yetişme ortamı bulan ekonomik değeri yüksek bir endüstri bitkisidir.

► Kampanya dönemi olarak da bilinen Mayıs-Ekim ayları arasında genellikle 3, bazı yıllar ve bölgelerde 4 kez hasat edilen yaş çay yaprağının yaklaşık %60-65 i ÇAY-KUR ve %35-40 ı özel sektöre ait çay fabrikalarında işlenerek mamul çaya dönüştürülmekte, yıllara bağlı olarak değişmekle birlikte 200.000 ton civarında kuru çay elde edilmektedir

► Ülkemizde yaş çay üretim periyodunun kısa olması, üretim maliyetinin özellikle işçilik maliyetinin yüksekliği ve kalite düşüklüğü gibi nedenler Türk çaylarının yabancı çaylarla rekabet edebilme ve ihracat yapma olanaklarını azaltmaktadır. Bu yüzden Türk çayları %145 gibi yüksek bir gümrük duvarı ile korunmakta, üretim iç tüketimi karşılamaya yönelik olarak yapılmaktadır.

► Bölgedeki çay tarımı ve sanayisi; personel istihdamına, şehirleşmeye, dengeli gelir dağılımına, bölgesel göçün kısmen azalmasına, sonuç olarak milli ekonomimize katkıda bulunmaktadır.

► Türkiye, çay tarım alanlarının genişliği bakımından dünya üretici ülkeler arasında 6.sırada, kuru çay üretimi yönünden 5.sırada, yıllık kişi başına tüketim bakımından ise 4.sırada yer almaktadır.

► Ülkemizde çay tarımı, sanayisi ve pazarlanması ilk dönemlerde Tarım bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile devletçe yürütülmüş, çay üretimi 1971 yılında Çay Kurumu Genel Müdürlüğüne devredilmiş, kurum 1982 yılında “Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü” (ÇAYKUR) adı altında bir kamu iktisadi kuruluşuna (KİT) dönüştürülmüştür.

► Bu düzenleme ile ÇAY-KUR çay sektörünün bölgedeki merkezi otoritesi haline gelmiş ve halende aynı konumunu devam ettirmektedir.

► 1984 yılında 3092 sayılı yasa ile çayda devlet tekeli kaldırılarak, gerçek ve tüzel kişilere yaş çay satın alma, işleme ve paketleme fabrikaları kurup işletme hakkı tanınmıştır.

► Ancak bu son düzenleme ÇAY-KUR’ un sektördeki her aşamada belirleyici olma konumunu değiştirmemiştir.

► Kurum sektör içinde kuruluşundan bu yana çok önemli olmuş, verimlilik ve karlılık esası yerine kamu yararına çalışmış, aynı zamanda istihdamı ile bölgeye büyük ekonomik katkılar sağlamıştır. Ancak diğer KİT'lerde olduğu gibi siyasi istismara uğramaktan kurtulamamıştır.

► Kurum, siyasi kaygılarla üreticilere kısa dönemde hoş gelen çay tarım politikaları uygulamış, uzun yıllar üretim-tüketim dengesi kurulamamış, destekleme alım fiyatları yaş çay yaprağı kalitesi ile ilişkilendirilmemiş, yaş çay yaprağı ürün standardı bile seçimlere yakınlık uzaklık esasına göre belirlenmiştir.

► Özellikle seçimlere yakın yıllarda **"ALAN RAZI VEREN RAZI, AL GÜLÜM VER GÜLÜM"** dönemlerinin yaşanması olağan karşılanır olmuştur. Siyasi kaygılarla şekillendirilen, günü kurtarmaya yönelik bu politikalar zaman zaman yanlış üretici alışkanlıklarına yol açarak, çay tarım alanlarında verim ve kaliteyi arttırmaya yönelik gerekli iyileştirmelerin yapılmasını da geciktirmiştir. Mevcut yapısıyla kurum bu konuda tek yetkili olmasına rağmen sektörün temel sorunlarına çözüm üretememiştir, sektörü ileri taşıyacak adımlar atamamıştır.

► Hitap edilen sosyal tabanın büyüklüğü sektörün yeniden yapılandırılması ile doğabilecek riskleri almayı güçleştirdiğinden mevcut yapının devam ettirilmesi sosyal ve siyasi açıdan yararlı görülmüştür.

► Sonuçta kurum; hazine desteği ile ayakta kalan, önemli miktarda zarar eden bir kuruluş haline gelmiş, 2001 yılından itibaren özelleştirileceği IMF ve Dünya Bankasına taahhüt edilmiştir. Ancak 2004 yılından itibaren neredeyse (!) mucizevi bir şekilde kurumun artık kar etmeye başladığı dolayısıyla özelleştirilecek KİT ler listesinin sonlarında yer alacağı belirtilmektedir.

► Bu değişiklikte kurum tarafından; budama projesi ile üretim-tüketim dengesinin kurulmasının yanında, ürün çeşitlendirilmesi ve personel sayısının azaltılmasıyla açıklanmaktadır. Ancak bu açıklamaların yapıldığı dönem ve kurumun mevcut yapısı dikkate alındığında belli planların parçası olup olmadığı konusu kafalarda soru işaretleri oluşturmaktadır.

► Her şeye rağmen kurum sektörde çayın sigortasıdır. Şu andaki mevcut durum itibariyle Çay-kur 'un kapatılması yada özelleştirilmesi bir çözüm değildir. Bu koşullar altında böyle bir uygulamanın sektörü büyük bir risk altına sokacağı, bölgeyi bir kaosa sürükleyeceği, önemli sosyo-ekonomik problemler yaratacağı çok açıktır. Bölgenin hemen doğusunda Gürcistan-Batum'da terkedilen çay tarım alanları, batısında Orta Karadeniz de Fiskobirliğin özzerleştirilmesi ile fındık sektöründe yaşananlar bu durumda olabileceklerin en yakın ve en yeni kanıtları olmalıdır.

► Çay-Kur işletmelerinin kar amaçlı çalışması sektör için çok önemlidir ve bu durumun bölgenin tarım ekonomisi, sosyolojisi ve ülkemiz ziraat mühendisliği üzerine çok olumlu etkileri olacaktır.

Çay Doğu Karadeniz'in doğusunda yörenin alternatifsiz tek ürünü durumundadır. Bölgede tarımsal hayat, çay tarımının yaşatılması ve geliştirilmesine bağlıdır. Ancak üreticinin yaş çay geliri giderek azalmaktadır. Çay tarımının yaşatılabilmesi, yörede çaycılığın devam ettirilebilmesi için yaş çay üreticisinin gelirinin artırılması gerekmektedir. İşletmelerin kar amaçlı çalışması çay tarımından elde edilen geliri de artıracak bu durumda bölgenin tarım ekonomisinin olumlu yönde etkileyecektir...

► Çay sektörü dolaylı ya da dolaysız bölgede yaşayan insanları yakından ilgilendirmektedir ve bölgenin olmazsa olmazıdır.

► Çay , dikili olduğu bölgenin tek geçim kaynağıdır. Çaycılık bölge ekonomisini ayakta tutmak gibi çok önemli bir işlev görmekte, büyük çoğunluğu yaş çay üreticisi olan 1.000.000 civarında nüfusun geçimine katkıda bulunmaktadır. Bu sektörde ki her türlü iyileşme sosyal yönde de bir iyileşmeyi beraberinde getirecek, gelir dağılımında adaleti sağlayacak, göçü önleyecektir.

► Sektörde önemli sayıda Ziraat Mühendisi görev yapmaktadır ve Ziraat Mühendisliği sektör içinde çok önemlidir. Sektörde ki karlılık ve iyileşmeler görev yapanların çalışma koşullarının düzelmesine, yeni istihdam olanaklarının artmasına ve ülkemiz Ziraat Mühendisliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

► Sektörde önemli sayıda Ziraat Mühendisi görev yapmaktadır ve Ziraat Mühendisliği sektör içinde çok önemlidir. Sektörde ki karlılık ve iyileşmeler görev yapanların çalışma koşullarının düzelmesine, yeni istihdam olanaklarının artmasına ve ülkemiz Ziraat Mühendisliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

► Şu anda sektörde tarım alanlarından başlamak üzere yıllardır biriktirilmiş, ertelenmiş birçok sorun vardır. Bu sorunlar çözülmeyen sektörde iyileşme mümkün değildir. Yapılan hiçbir şeyde anlamlı olmayacaktır. Bu nedenle öncelikli olarak mevcut sorunların çözümü gündemi oluşturmaktadır.

► Bölgede yılların tecrübeleri artık göstermiştir ki; Çay kurumunun kamu yararına çalışma ilkesi suistimale açıktır. Çay bölgede çok geniş bir kitleyi ilgilendirmektedir. Bu nedenle **“ÇAY ÜZERİNDEN SİYASET YAPMANIN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ” DEMOKLESİN KILICI** gibi kurum üzerinde hep olacaktır.

► Ancak şu anda devlet olmadan sektörün ayakta kalabilmesi, kendi iç dinamikleri ile birikmiş sorunlarını çözebilmesi, gerekli dönüşümü ve değişimi sağlayabilmesi mümkün değildir. Bu yüzden devlet tarafsız, düzenleme ve denetim işlevini de önde tutan bir anlayışla farklı bir konumda en azından işler düzeline kadar sektörde olmak zorundadır.

► Uzun dönemde çay üreticilerinin sektöre entegrasyonunu geliştirecek ve sağlayacak model arayışları önemli bir alternatif olarak artık bölgede ciddi olarak tartışılmalı ve belki de hedeflenmelidir. Bir çok çay üretici ülkelerde olduğu gibi üreticilerin sektöre entegrasyonu ve sorumluluk alması özellikle çay tarım alanlarındaki düzenlemelerin yapılmasını kolaylaştıracak, devamlılığı sağlayacak, suistimalleri önleyecek ve yaş çay yaprak kalitesinin artırılmasına önemli katkılarda sağlayacaktır.

Sonuç olarak; mevcut sorunlar çözülmedikçe, verimlilik, rasyonellik ve serbest piyasa ilkeleri çerçevesinde işleyen bir sistem kurulmadıkça çaydaki sorunlar azalmayacaktır. Bu sorunların çözümü ve sektörün sağlıklı bir şekilde geleceğe taşınabilmesi içinde devletin öncülüğüne ve üreticilerin katkılarına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- 1-)Anonymous , 1991. Çay Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ,Ankara
- 2-)Anonmyous, 1993. Çay Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- 3-)Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2006.,2005 Yılı Faaliyet Raporu Rize
- 4-)Özel, F.C.,2001. Rize Yöresi Topraklarında Çay Tarımında Uygun pH Koşullarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Erzurum
- 5-)Saklı,A.R., 2006. Çay Sektöründe Sorunlar ve Çözümüne Yönelik Model Arayışları.,TODAİE.,Yüksek Lisans Tezi Ankara
- 6-)Sarıahmetoğlu,Y. ve Arkadaşları.,1997. Çayda Yeniden Yapılanma. Rize
- 7-)Terzi,N.,2003. Çay Sektörü Analizi Ankara

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ SEYRANİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

Erciyes Üniversitesi Seyrani Ziraat Fakültesi, daha bu yıl açılmış. İlk öğrencileri de Öğrenci Kurultayımızın konukları... Öğrenciler çoğunlukla fakültenin yerinden şikayetçi. Ahmet SAY, “Okulun, Develi’de olduğunu bilmiyorduk, merkezde sanıyorduk. Konaklama sorunu yaşadık” diyor. Birçok kişinin şimdiden okulu bırakmaya karar verdiğini anlatan SAY, karşılaştıkları zorlukları, “Uzak olduğu için ODA’mızın düzenlediği etkinliklere katılamıyoruz. Bilgisayar odamız bile yok. Bu nedenle eğitim teoride kalıyor, pratik yapamıyoruz” diye anlatıyor.

Elif Gamze DOĞAN da, sosyal etkinliklerin olmayışından yakınıyor.

Erciyes ekibi, ODA’mızın düzenlediği Öğrenci Kurultayı’nı ise çok yararlı bulduklarını belirtiyorlar.

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ

İğdir Üniversitesi Ziraat Fakültesi, daha 1 aylık bir fakülte. Bu yıl ilk kez öğrenci alan Fakülte, Kurultay'da gözlemci olarak bulunuyor.

Kurultay ekibi gönüllü olanlar arasından kurayla seçilmiş.

Gözde BÜYÜKKAFADAR, sevdiği için Ziraat Fakültesini tercih ettiğini belirtirken, “Fakültenin ilk öğrencileri olmak çok büyük bir ayrıcalık. 28 kişiyiz. Okulun çok iyi imkanları var” diye konuşuyor. Ankaralı olan BÜYÜKKAFADAR, Kurultay sayesinde ailesini ziyaret etme fırsatı bulduğu için de mutlu olduğunu anlatıyor.

Raziye DEVİREN de, fakültenin ilk öğrencileri oldukları için kendileriyle gurur duyduklarını söylüyor.

